Fără morală, politicienii asediază și adesea asasinează democrația. Democrația imorală este o contradicție în termeni.

POLIROM

Mihaela MIROIU

Dincolo de îngeri și draci

Etica în politica românească

EGO
PUBLICISTICĂ

Colecţia „Ego. Publicistică“ este coordonată de George Onofrei.

© 2007 by Editura POLIROM

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4, P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P. 37; P.O. BOX 1-728, 030174

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

MIROIU, MIHAELA

Dincolo de îngeri şi draci: etica în politica românească / Mihaela Miroiu. – Iaşi: Polirom, 2007

ISBN 978-973-46-0666-5

??????????????????

Printed in ROMANIA

Mihaela Miroiu

Dincolo de îngeri şi draci

Etica în politica românească

POLIROM
2007

Mihaela Miroiu este Prof. univ. dr. la Facultatea de Ştiinte Politice şi Administrative, Bucureşti. Coordonează colecţia Editurii Polirom – STUDII DE GEN. A publicat: *Gândul umbrei. Abordări feministe în filosofia contemporană* (1995), *Jumătatea anonimă. Antologie de filosofie feministă* (1995), *Romania. Starea de fapt* (în colaborare, 1997), *Societatea retro* (1999), *Etica profesională* (coautoare; 2000), *Politici ale echităţii de gen* (2003). La Editura Polirom, a editat *Lexicon feminist* (în colaborare cu Otilia Dragomir, 2002), *Patriarhat şi emancipare în istoria gândirii politice româneşti* (în colaborare cu Maria Bucur; 2002) şi a publicat *Învăţământul românesc azi* (în colaborare; 1998), *Convenio. Despre natura, femei şi morală* (2002), *Drumul către autonomie. Teorii politice feministe* (2004), *R Estul şi Vestul* (în colaborare cu Mircea Miclea; 2005) şi *Nepreţuitele femei. Publicistică feministă* (2006). Publică sistematic în revistele *22* şi *aLtitudini*, precum şi în cotidianul *România liberă*.

Lui Andrei Miroiu

Abrevieri

ANES: Agenția Națională pentru Egalitate de Șanse

ANI: Agenția Națională de Integritate

ARACIS: Agenția Română de Asigurare a Calității învățământului Superior

ASR: Asociația Sociologilor din România

CAER: Consiliul de Ajutor Economic Reciproc

CAP: Cooperativă Agricolă de Producție

CDR: Convenția Democratică din România

CNATDCU: Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare

CNCD: Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării

FMI: Fondul Monetar Internațional

GDS: Grupul pentru Dialog Social

IAS: Interprindere Agricolă de Stat

ISI: Institutul pentru Știința Informării

FSN: Frontul Salvării Naționale

MEC: Ministerul Educației și Cercetării

MEN: Ministerul Educației Naționale

NATO: Organizația Tratatului Atlanticului de Nord

ONG: Organizație Nonguvernamentală

ONU: Organizația Națiunilor Unite
PIB: Produsul Intern Brut
PNG: Partidul Noua Generație
PIN: Partidul Inițiativa Națională
PCR: Partidul Comunist Român
PCUS: Partidul Comunist al Uniunii Sovietice
PD: Partidul Democrat
PDSR: Partidul Democrației Sociale din România
PLD: Partidul Liberal Democrat
PNL: Partidul Național Liberal
PNȚCD: Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat
PSD: Partidul Social Democrat
PRM: Partidul România Mare
PUNR: Partidul Unității Națiunii Române
SRI: Serviciul Român de Informații
TVA: Taxa pe Valoarea Adăugată
UDMR: Uniunea Democrată a Maghiarilor din România
UTC: Uniunea Tineretului Comunist

De ce am scris despre morală în politică?

Volumul reunește articolele pe care le-am publicat pe această temă în ultimii 10 ani, despre acea perioadă.

Am „crescut" în sensul pregătirii pentru etica politică, atât ca specialistă, cât și ca cetățeană în ultimii 17 ani (primii 34 de ani din viață i-am trăit în comunism). Am avut și mai devreme o sensibilitate accentuată, încărcată de emoții, de rușine sau uneori de ură față de *i*-moralitatea politică. Asemenea multora dintre dumneavoastră am trăit experiența unui regim de o imoralitate supremă față de oameni ca ființe libere și autonome: cel comunist. Acestei sensibilități îi lipsea însă cultura pluralismului eticilor moderne și postmoderne, raționale și rezonabile, dezvoltate în lumea liberă. Cu alte cuvinte, *ne*-mulțumirile mele nu aveau conceptualizările conferite de teoriile eticii pentru viața publică. Trăiam, firesc, în morala bunului-simț, învățat acasă și de la profesori, căreia

i se asocia creștinismul Evangheliilor. Tratam Codul eticii și echității socialiste[1] ca pe o formă de îndoctrinare ostilă, în rând cu orice document de partid.

Morala bunului-simț este absolut necesară, dar nu și suficientă pentru construcțiile democratice moderne și pentru înțelegerea etică a politicii. Moralele absolutiste, construite maniheist, la rândul lor nu fac servicii unei lumi democratice. Societatea reală nu se compune decât accidental și singular din eroi și sfinți. Valorile și normele după care trăim trebuie să se potrivească faptelor de care am putea fi în stare, oricare dintre noi, dacă vrem să fim drepți, onești, corecți, buni. Aceste valori și norme sunt pentru societăți foarte eterogene religios și etnic. Faptul de a impune în viața publică morala unei anumite religii ar fi o tiranie din partea comunității care deține puterea. Putem observa consecințele acestei tiranii în statele cu regimuri fundamentaliste, în care religia, morala și legea se confundă.

Societățile devin moderne atunci când oamenii sunt în stare să negocieze normele după care consimt să trăiască în viața publică, în profesii, asociații, partide etc. Sigur, multe astfel de norme conțin constante generale care pot fi regăsite și

1. Numele oficial al Codului moral comunist este: Codul eticii și echității socialiste, al normelor muncii și vieții comuniștilor. Din titlu, libertatea individuală, morala publică, diferită de cea privată, ca și relativismul și pluralismul își pierdeau sensul.

în religii. Dar ele nu se reduc și nu se revendică din particularisme religioase sau din metafizici absolutizante, tocmai pentru a avea legitimitate pentru oameni cu identități religioase și cu tradiții diferite, oameni care însă consimt să construiască și să trăiască după o morală comună.

Cea mai de impact și mai vizibilă parte a moralității, amoralismului sau imoralității în viața publică se manifestă în politică. Motivul este simplu. Dacă suntem sănătoși, imoralitatea din sistemul sanitar nu ne afectează direct, dacă am absolvit școlile și nu suntem părinți, nici cea din educație, dacă nu ne uităm la televizor și nu citim presa, nici cea din mass-media. Actele politice (și cele ale administrației) însă ne afectează pe toți. Trăim după legile făcute de politicieni, ei ne configurează instituțiile care ne administrează viața, ei votează cum și câți bani să ne ia prin intermediul impozitelor și la ce să folosească banii munciți de noi. Prin urmare, de politică nu avem unde ne refugia. În consecință, nu ne putem refugia nici de imoralitatea acesteia. Este firesc să privim cu ochi de judecători persoanele și instituțiile care ne afectează viața într-un grad atât de înalt. La o analiză sumară, observăm că judecățile etice despre politica românească tind să oscileze de prea multe ori între: *amoralism machiavelic* (politica este doar despre putere și interese, morala este o problemă privată), *purism* (politicienii sunt absolut ticăloși, politica este o cloacă murdară), *absolutism* (politica și politicienii ori sunt foarte buni, ori foarte răi,

tertium non datur), *maniheism de grup* (ai noştri sunt buni şi oneşti, ai lor sunt răi şi ticăloşi), *transfer religios* (cutare este bun creştin şi milos, eventual „vizitat" de Duhul Sfânt[1], deci bun politician), *transfer excesiv din morala pentru viaţa privată* (politicienii trebuie să trateze părinteşte cetăţenii, să aibă grijă de ei, să îi sprijine, să îi îndrume).

În ultimă instanţă, politicienii lumilor democratice nu sunt mai buni sau mai răi decât noi toţi. Nu fac mai multe compromisuri decât facem fiecare ca să putem fi acceptaţi de către semeni. Nu sunt nici mai „mincinoşi" şi nici mai imorali când minciunile sunt „albe", adică cele din categoria curtoaziei şi flatării diplomatice. Dar ei pot să se folosească de noi, pot să ne ia din libertăţi şi drepturi, pot să ne înşele cu promisiuni false mai mult decât oricare alţi actori ai vieţii publice. De aceea judecata noastră în ceea ce îi priveşte este mai îndreptăţit vigilentă şi mai aspră. În acelaşi timp, pe noi, în calitate de cetăţeni, nu ne absolvă nici o morală dacă nu discernem corect propriile interese şi ofertele partidelor, dacă alegem partide sau politicieni în care nu merită să avem încredere, dacă nu protestăm în faţa nedreptăţilor şi dacă cerem lumii politice un exces de paternalism atunci când suntem adulţi în putere.

1. Există politicieni care pretind că sunt „Trimişi" sau „Revelaţi" şi există oameni care par să îi creadă. Atunci când abundă judecăţile de tipul „unii sunt îngeri, alţii satane", e firesc ca lumea să caute „Cavaleri ai Luminii".

*

Abordarea mea se întemeiază pe credințe care m-au dus spre această grilă de „citire" a politicii, spre acest mod de extindere a pregătirii mele filosofice și politologice în dezbaterile din spațiul public. Le împărtășesc de la bun început cu dumnea-voastră.

– În absența încrederii publice, democrația este „un chimval răsunător", o vorbă goală, un ritual de hirotonisire a celor care dețin pâinea și cuțitul în privința legilor, politicilor, bugetelor.

– Cei aflați la guvernare sunt angajații cetățenilor în urma câștigării unui concurs pe post numit „alegeri" și sunt obligați să dea curs intereselor „angajatorilor", în limita în care aceste interese nu lezează democrația și fundamentele statului de drept.

– În democrație, responsabilitatea politică nu revine doar guvernanților, ci și cetățenilor. Responsabilitatea este proporțională cu gradele de putere și informație ale fiecărei părți.

– Gradul de moralitate în politică variază direct proporțional cu: informarea corectă a cetățenilor despre actele de guvernare; respectarea consimțământului informat al cetățenilor; respectarea promisiunilor electorale; efectele utile ale guvernării în sensul creșterii accesului la exercitarea drepturilor, inclusiv pentru cei mai marginali sau mai excluși dintre oameni.

– În judecata noastră trebuie să ne ghidăm mereu după principiul responsabilității proporționale.

Pe parcursul lecturii, aceste credințe vor fi detaliate ca grilă de interpretare a lumii politice în care trăim. Desigur, acest mod de citire referitor la guvernanți și cetățeni, la instituții și comportamente în sfera publică nu ar fi fost posibil fără influențele pe care le-au exercitat asupra formării mele mari eticieni ai lumii moderne și contemporane, în mod cu totul marcant: Immanuel Kant, John Stuart Mill, Hannah Arendt, John Rawls, Susan Moller Okin, Ronald Dworkin, Carol Gilligan, Joan Tronto, Jürgen Habermas[1].

1. O listă mai completă și mai detaliată se află la sfârșitul volumului.

Mulţumiri

Mulţumesc femeilor şi bărbaţilor între care trăiesc, pentru contribuţiile lor de diverse naturi la naşterea acestui volum.

Mulţumesc pentru interes, participare şi inspiraţie studenţilor mei de la cursul de etică politică de-a lungul ultimilor 9 ani, precum şi doctoranzilor mei interesaţi în etica politică.

Mulţumesc prietenilor mei Maria Bucur, Jeffrey Isaac, Lazăr Vlăsceanu, Aurelian Crăiuţu, Vladimir Tismăneanu pentru discuţiile noastre relevante şi consistente pe aceste teme.

Mulţumesc pentru toate cauzele comune orientate spre o politică mai morală, mai contemporan-democratică şi mai puţin maniheistă, prietenilor şi colaboratorilor mei din societatea civilă şi din politică: Samaranda Enache (Pro-Europa), Gabriel Andreescu (APADOR-CH), Renate Weber (Fundaţia pentru o Societate Deschisă), Cristian Pârvulescu (Pro Democraţia), Csaba Astalosz (Consiliul Naţional pentru Combaterea Discriminării), Florin Buhuceanu (ACCEPT), colegilor de la

asociațiile pentru drepturile romilor, Mariana Stoica (ambasadoare), liberalilor: Valeriu Stoica, Mona Muscă, Cristian Boureanu, democraților: Emil Boc, Paula Ivănescu, Anca Boagiu, social-democratelor: Smaranda Dobrescu, Minodora Cliveti, Gabriela Crețu, precum și lui Eckstein Kovács Péter, UDMR.

Mulțumesc colegilor mei din domeniul științelor sociale și politice pentru construcții și idealuri comune: Dragoș Aligică, Iordan Bărbulescu, Vasile Boari, Alfred Bulai, Cornel Codiță, Gabriela Colțescu, Otilia Dragomir, Vintilă Mihăilescu, Alina Mungiu, Brândușa Palade, Vladimir Pasti, Liliana Popescu, Liviu Rotman, Laurențiu Scarlat, Michael Schafir, Ștefan Stănciugelu, Doina Ștefănescu, Andrei Țăranu, Sergiu Vintilă, Mihaela Vlăsceanu, Elena și Cătălin Zamfir.

Mulțumesc jurnalistelor și jurnaliștilor care mi-au încurajat și găzduit articolele din acest volum: Gabriela Adameșteanu, Rodica Palade, *Revista 22*, Ion Bogdan Lefter, *aLtitudini*, Sabina Fathi, *România liberă*, Carmen Mușat, *Observator cultural*, George Arun, *Curentul*, Daniela Teodorescu, *Avantaje*, Andrei Pleșu, Mircea Vasilescu, Cristian Ghinea, *Dilema veche*.

Mulțumesc mamei mele, Emilia, și memoriei tatălui meu, Mihai Bîrsan, pentru bunul lor simț de cetățeni, pentru modelul de toleranță, înțelegere și democrație în care m-au educat inclusiv în regimul comunist, precum și soțului meu, Adrian Miroiu, pentru valori și credințe crescute și împărtășite de-a lungul celor 31 de ani petrecuți împreună.

Mulțumesc prietenilor mei solidari, cu și între care m-am format și mă dezvolt ca persoană și cetățeană: Ștefan Blaj, Monica Ileana Calotă, Otilia David, Eva Oros, Cornel Dorneanu, Laura Grünberg, Daniela Ion, Dana Lambropulos, Petru Lucaci, Mircea Miclea, Liviu Niculescu.

Partea I

TRECUTUL ŞI PĂCATELE

Între Autobiografie și Curriculum Vitae

Până la ceea ce statistic se cheamă mijlocul vieții (35 de ani la femei în România deceniului nouă) a trebuit să scriu autobiografii. După această cumpănă, printr-un seism istoric, autobiografia a trebuit să se așeze într-o altă matcă, cea a Curriculumului Vitae. Aș distinge între cele două prin următoarea formulă: a) autobiografia arăta modul de adecvare a persoanei la o societate în care funcționează determinismul strict: fiecare document de partid trasa linia evoluției sociale, iar „atomul" n-avea decât să se așeze pe traiectorie; și b) Curriculumul Vitae arată – cel puțin în perioada de trecere de la un „cosmos represiv" la un haos la capătul căruia lumea se recosmicizează potrivit „mâinii invizibile" – felul în care atomul, devenit persoană, răspunde provocărilor mediului și formează el însuși mediul.

Am râs amar cu prietenii mei, comparându-ne autobiografiile din anii '80 cu CV-urile din anii '90. Ele par să nu aibă nimic în comun. Și totuși, persoana despre care vorbesc este aceeași. Numai că „experienței politice" îi ia locul, în mod natural,

backgroundul profesional; recomandările de la BOB[1] sunt înlocuite cu cele de la universități românești și străine; faptelor pionierești, uteciste și peceriste le iau locul congresele, conferințele, workshopurile; limbii de lemn i se substituie „romgleza"; perfecționărilor de la Cabinetul Municipal de Partid le iau locul cele de la Consiliul Europei. Catarii[2], oriunde s-ar afla, ar putea să spună că este vorba despre o abominabilă farsă. Persoanele cu autobiografii ar fi mai bine să se sinucidă social, să se retragă nevăzute din istorie. Ei nu înghițeau pe vremuri ca cineva să aibă și altceva în afară de autobiografie. Ei nu înghit acum ca cineva să fi avut și autobiografie.

Eu sunt un om viu, trăind împreună cu semenii mei, ca unul dintre ei, cu virtuțile și păcatele lor. Sunt un om viu, care și-a conciliat spontan și bucuros autobiografia cu CV-ul, fără să năpârlească precum o șopârlă. Acesta este și motivul pentru care tema „exilului" spre care ne provoacă *Secolul XX* a devenit pentru mine tema: „Cum e cu putință concilierea între autobiografie și CV?". Voi formula dintru început ideea că exilul în spațiul privat și exilul în spațiul public au fost condițiile de posibilitate ale concilierii.

1. Biroul Organizației de Bază, forma cea mai de jos de organizare a Partidului Comunist Român, la nivelul locului de muncă.
2. Trimitere la numele unei secte, Catarii, „Purii".

Autobiografie 1989	**Curriculum Vitae 1997**
*__Nume__: Miroiu Mihaela (n. Bîrsan)	*__Nume__: Mihaela Miroiu
Data şi locul naşterii: 10.03.1955, Hunedoara	**Data şi locul naşterii:** 10.03.1955, Hunedoara, România
Funcţie deţinută: profesoară, membră BOB, Liceul de matematică-fizică nr. 3	**Poziţie profesională**: Conf. dr. decană, Facultatea de Ştiinţe Politice, SNSPA
Pregătire profesională: Facultatea de Filosofie, Universitatea din București, 1978 Definitivatul: 1981 Gradul II: 1985 Gradul I: 1990	**Studii**: Facultatea de Filosofie, Universitatea din București, 1978 Doctoratul în Filosofie, Universitate din București, 1994
Pregătire politico-ideologică: Învățământ politico-ideologic, Cabinetul Municipal de Partid, lunar	**Granturi de studii:** Montclair State College, New Jersey, SUA, 1991; Université de Genève, 1992; Universitatea din Łódź, 1993; Oxford and Manchester University, 1994; Cornell University, SUA, 1995, stagii lunare de pregătire
Normă didactică: Filosofie, Cunoștințe social-politice, Economie politică	**Aria de specializare**: Filosofie feministă, Etică politică, Analiză normativă

Funcţii politico-obşteşti: Pionieri: 1964-1969, comandantă de detaşament UTC, 1969-1976, secretară UTC pe clasă. PCR, 1976-1989, membră BOB: Facultatea de Filosofie şi la Liceele de Textile (secretară BOB) şi Matematică-Fizică nr. 3	**Publicaţii:** Cărţi de autor: *Gândul umbrei. Abordări contemporane în filosofia feministă*, Alternative, Bucureşti, 1995; *Convenio. Despre natură, femei şi morală*, Alternative, Bucureşti, 1996. Coautoare: *România: Starea de fapt*, Nemira, Bucureşti, 1997. Coordonatoare: *Manual de filosofie*, 1993-1997, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti. Coeditoare: *Gen şi Societate*, 1997; *Gen şi Educaţie*, 1996, *AnA*, Bucureşti. Articole şi studii în reviste şi volume de specialitate americane şi româneşti
Activitate obştească. Muncă patriotică: Anual, toamna la porumb şi depozite de sortat cartofi, 1972-1989 Serviciu lunar la cantină şi cămin, 1994-1978 Curăţenie în parcuri împreună cu elevii, duminica, aprilie-mai, 1978-1989	**Congrese şi conferinţe internaţionale:** Asociaţia Internaţională a Profesorilor de Filosofie, Praga, 1990, Lucerna, 1992, Leipzig, 1993, 1994, Kloster Banz, 1995 Comitetul Helsinki, Ankara, 1994 New York University, 1995 Cornell University, 1995 CEU Budapest, 1996

Publicații nu mi se cereau în autobiografii. O astfel de listă ar fi fost teribil de sărăcăcioasă (o temă într-o metodică, o lecție de teoria cunoașterii într-un manual de filosofie). Ce scriam cu adevărat nu era pentru ochii publici.

*

Așezate în paralel, cele două componente par suficient de schismatice încât să dea seamă de persoane diferite, de vieți diferite. Așezate în succesiune, ele nu fac altceva decât să se topească într-un caz oarecare (paradigmatic poate) pentru cei din generația mea. De aceea, fără să vorbesc în numele sau în locul lor, ci doar ca una dintre ei, voi încerca să recompun piesele lipsă ale acestei biografii „schismatice", făcând din mine un studiu de caz. Motivul principal pentru această „vivisecție" îl constituie supradoza de prejudecăți pe care ne-o inoculăm unii altora de mai bine de șapte ani. Această supradoză ne-a creat dependențe de „idolii" pe care i-am creat după '89 și ne orbește la elementar de banalul „să încercăm să ne vedem așa cum suntem și să vedem ce mai putem face din noi".

1. Utopiile[1]

1.1. *Am fost sovietizați de mici*

În autobiografie, intrarea în organizația de pionieri figurează ca debut al afirmării personale. Oricine poate deduce de aici că subconștientul ne este populat cu cravate roșii, seceri și ciocane, simboluri comuniste supte odată cu laptele matern. Părem cazuri iremediabil pierdute: ce ți-e scris în socializarea timpurie devine reflex comportamental, o a doua natură. Această judecată suprasimplificatoare ignoră influențele de alt tip, precum și faptul că până la pionierat exista o altă copilărie. În privința mea, chipul acestei copilării nu poartă cu sine mai nimic din așteptările iubitorilor de etichete.

Mi-am început viața în ceea ce s-ar numi azi o eco-comunitate. Un sat de 120 de case din Transilvania (Sâncrai), în care eu aveam statutul de nepoată unică. Trăiam într-o curte uriașă, înconjurată de puii altor specii. Identitatea mea timpurie s-a conturat legată de ceea ce aflasem dintru început că îmi aparține – holda de „peste vale" – și de ceea ce aflasem dintru început că îmi lipsește – caracteristica bărbăției (n-aveam acces la altar, iar preotul a despurcat clopotnița în care urcasem inocent, împreună cu alți copii cu sex just pentru

1. Această parte a mai fost reprodusă în volumul autobiografic scris împreună cu Mircea Miclea: *R Estul și Vestul*, Polirom, Iași, 2005.

un loc tabu). Singurele volume din casă erau Biblia și cărțile de la Oastea Domnului, așezate de bunica printre covoare și ștergare. Cu ochii de acum, aș vedea prima mea educație ca una de tip animist-creștin. Cea animistă mă făcea să mă simt o făptură vie, în rând cu alte făpturi, într-o democrație a biosferei. Cea creștină mă făcea să nu mă văd mai mult decât unul dintre semenii umani. Gândurile rele îmi aduceau în minte chipul îndurerat al Maicii Domnului. Acea lume trăia cu mijloace aproape medievale într-un mod de viață ce respecta ciclurile naturii. Doar două lucruri exterioare au tulburat liniștea așezată peste un copil de țară, ocrotit de societatea mare în interiorul societății mici: veștile despre „frații" bunicii mele, întemnițați pentru credința lor, și percepția dură și directă a unui fenomen care nu mai apărea decât în poveștile bunicului din prizonieratul la ruși: colhozul. Am înțeles sensul acestui cuvânt într-o primăvară în care, inspectând holda *mea*, i-am găsit pe *alții* la arat. Când m-am întors să întreb *de ce*, răspunsul a fost: „N-ai auzit c-a venit și pe la noi colhozul?". A fost lovitura de grație dată sentimentului identității personale în copilăria timpurie. A identității conturate în jurul lui: eu sunt X, cea cu holda „de peste vale". Și a fost prima reacție de refuz al pierderii identitare: refuzul hranei asociat cu privarea de bucuria de a continua să trăiesc.

Satul se proletariza într-un ritm incredibil. Uzina din Călan înghițea eco-comunitatea, dându-i în schimb sirenă, funingine, salam și marmeladă. Curțile

căpătau încet aspectul finalului marquezian al unui veac de singurătate: puii de oameni și animalele au început să se răărească, verzeala zidurilor și bălăriile creșteau triumfător printre cărămizile caselor și grajdurilor pustii.

La vremea școlii am părăsit acea lume pentru un oraș, proletar și el. Nici acolo nu am aflat prea devreme în ce societate trăiesc. Mai mult, în primii 10 ani de școală am avut clar sentimentul progresului material. Am trecut de la o cameră cu baie comună la un apartament cu două și apoi cu trei camere. Mâncam bine, ne îmbrăcam la mâna întâi (adică nu cu haine transformate). Părinții mei progresau profesional. Sentimentul disoluției, al regresului, îl aveam doar la întoarcerea în satul bunicilor.

Am prins o perioadă de școală pe care aș numi-o de grație. Proletcultismul ieșea pe ușa din dos. Marii clasici ai literaturii române se întorceau în manuale. Se publicau primele romane despre obsedantul deceniu și o mulțime de traduceri din literatura clasică și contemporană universală. N-am făcut nici măcar o oră de istorie pe varianta sovietizată tip Roller; dimpotrivă, participam la efervescența săpăturilor arheologice din zona Hunedoarei și la o teribilă foame de restituire. Profesorii mei absolviseră totuși universitatea. Orașele muncitorești erau supuse investițiilor în cultură și *loisir*. Filarmonica din Cluj concerta lunar în orașul înecat în fum. Exista o revistă literară locală. Mama participa

la campanii de alfabetizare a adulților cu plăcerea cu care se ducea la balurile de sâmbătă seara. În sate începuseră să vină caravane cinematografice cu Winnetou și *cowboys* pe pereți. Doar jurnalele care le precedau mai încercau anemic – preambul jenant la imaginea lui Pierre Brice – să ne aducă în realitatea construcției socialiste. Le înghițeam exact așa cum erau: umplutură obligatorie, sare amară înaintea unui dejun copios. Poate odată cu această schismă jurnal/film am început să separ între ritualuri sociale obligatorii și zonele de libertate de alegere. Jurnalul exprima un imperativ ipotetic: dacă vrei s-o vezi pe Brigitte Bardot, atunci trebuie să înghiți 15 minute despre construcția tunelului Bumbești-Livezeni. Mai târziu, numărul imperativelor ipotetice a crescut: dacă vrei să fii elevă model, trebuie să devii repede pionieră; dacă vrei să-l citești pe Arghezi, trebuie să-l înghiți și pe George Lesnea etc.

Singurul imperativ categoric era cel despre construirea comunismului. De aceea la o alternativă nu m-am gândit decât la modul: dacă nu vrei comunism, atunci pleci într-o țară care ființează potrivit altui imperativ categoric[1]. Comunismul părea să fie un destin fatal. În copilăria mea nici măcar nu părea înspăimântător odată ce se vedea că îi ridică „pe cei de jos" în procesul de trecere de la fântână la chiuvetă, de la o copilărie în care ocupația de

1. Ambele categorii de imperative trebuie înțelese în sensul dat de Immanuel Kant.

bază era paşterea oilor şi a vitelor la una în care doar vacanţele te mai trimiteau „la coada vacii". Am prins din plin formarea elitismului de tip comunist: orăşenii îşi luau distanţă superioară faţă de săteni, muncitorii industriali priveau de sus la cei agricoli, dar şi la cei cu tocul şi cartea, învăţătorii şi profesorii cu studii adecvate începeau să-i elimine din cursă pe cei improvizaţi din primele două decenii de comunism.

Ideea de progres al generaţiei viitoare faţă de cea prezentă şi de cele trecute a funcţionat în ceea ce mă priveşte ca un *primum movens*. Bunicii aveau studii elementare, mama studii medii, iar eu urma să intru în prima tranşă de persoane cu studii universitare. Aceasta însemna parcurgerea unui traseu şcolar în care trebuia construită o autobiografie solidă sau însemna măcar să am una care să nu îmi producă un handicap social. Aceasta mai presupunea o acceptare timpurie a schismei public-privat ca schismă oficial-neoficial, formal-informal. Am intuit această separare de-abia la sfârşitul clasei I, când am primit ca premiu de la şcoală *Mitrea Cocor*, iar de la mama o carte cu adevărat pentru copii: *David Copperfield*. Curând, lista recomandărilor de lectură pentru vacanţă devenise una de nuvele obligatorii (de citit *volens nolens*) şi de nuvele facultative (lecturi de plăcere).

Cărţile copilăriei se depopulau de Svetlane şi Alioşi. Cu greu mai puteam găsi în librării câte un

Aleksandr Gaidar ca să reîntâlnești copilul sovietic naiv, simpatic și eroic. Nimeni nu ne-a obligat niciodată să ne modelăm după destine pilduitor--comsomoliste. De fapt, în mod curios, cei din generația mea n-au apucat să-i urască pe sovietici, nici măcar să-i cunoască direct. Nu am nici un fel de amintiri personale despre „ohrana stalinistă", nici despre soldați puși pe găinării și violuri. Am înțeles frica părinților mei, dar n-am împărtășit-o niciodată. Mie nu mi-a vârât nimeni sovietici pe gât și cred că n-am văzut picior de rus decât ca turist la Marea Neagră. Sunt tot atât de empatică în raport cu experiența mamei sub stalinism pe cât era ea în raport cu a bunicii sub imperiul austro--ungar. Înțeleg rațional răul produs de stalinism cam la fel cum înțeleg occidentalii, la sfârșitul secolului XX, răul produs de comunismul totalitar. Ca pe o poveste a vieții altora.

Intrarea mea în „viața politică" s-a produs în 1964. „Frații" bunicii fuseseră eliberați, ca și ceilalți deținuți politici rămași în viață. Trupele sovietice erau deja departe de noi, iar Gheorghiu-Dej se distanțase față de planul lui Hrușciov despre diviziunea muncii în CAER. Pe atunci, eu eram o fetiță de nouă ani care nu năpârlise puiul de țăran din ea și de-abia își însușise româna literară. Ei bine, acea fetiță și-a umflat pieptul de bucurie în burnițoasa zi de februarie în care comandantul de unitate i-a legat la gât cravata de pionier. Și tot acea fetiță, trei ani mai târziu, era la fel de mândră

că este printre primii copii care poartă cravata roșie cu tricolor.

Între cele două momente de negrăită plăcere a recunoașterii sociale s-au strecurat schimbări de fond. Murise Gheorghiu-Dej în martie 1965. N-am știut cum să reacționez. Nu-mi venea deloc să plâng după el, așa cum făcusem la moartea bunicului, cu puțin timp în urmă. Părinții nu păreau triști, ci doar îngrijorați că „vine altul și o cârmește iarăși spre ruși". Singura amintire vie despre momentul morții primului șef de stat din viața mea a rămas teribila durere de picioare, fiindcă a trebuit să fac de gardă la portretul îndoliat al Tovarășului.

Venirea lui Ceaușescu drept succesor nu m-a dumirit mai mult. Ceea ce-mi reține vaga memorie a acelor timpuri este că, în primii doi-trei ani, lumea se bucura că n-o ia spre ruși și că e tânăr. Doar mama și prietenele ei îl înjurau pentru un lucru pe care nu-l înțelegeam deloc: „Decretul"[1]. N-am avut nici un motiv serios ca atunci când am fost invitată la prima conferință națională a pionierilor să nu mă simt foarte mândră de pantofii noi de lac, de prima cravată cu tricolor, de faptul că Ceaușescu a mâncat și a vorbit cu noi și că, pe deasupra, am avut parte pentru prima oară în viața mea de ceea ce nu văzusem decât în filme: banane, curmale și ananas.

1. Decretul 770 din 1966 prin care se interziceau avorturile.

Sigur că puteți zâmbi ironic: „When I was young, and the world was full with wonder...". Poate unii dintre dumneavoastră îmi înfierați părinții cu „mânie democratică". Vă pot consola într-un singur fel. Bunicul continua să înjure comunismul, a refuzat să intre în CAP, asculta Vocea Americii și a așteptat săracul, până în 1975 când a murit. A așteptat să vină americanii. Părinții mei „adaptați" îl priveau duios. Un Don Quijote de țară, un copil care își închipuie că luna e în baltă și că și-o poate lua în lada cu jucării.

1.2. *Uteciștii eroi, comuniștii de mâine*

Trecerea de la pionierat la UTC a fost și saltul de la copilărie la adolescență, de la *wonder world* la impactul teribil al ieșirii din găoace. Spre deosebire de mândria mea din prima zi de pionier, motivația de bază la intrarea în UTC a fost aceea că urma să-mi petrec mai mult timp cu secretarul acestuia, de care eram vag amorezată la cei 14 ani când îmi mijeau cornițele de domnișoară. Pentru mine, UTC-ul se transsubstanția cu primul personaj masculin tip făcut ochi dulci și schimbat colecții de timbre, șervețele exotice, atingeri discrete de mână. Nu eram deloc pătrunsă de importanța momentului.

Trecuse '68-ul mândriei românești-patriotice. Trecuse și euforia schimbării imnului de stat[1] și cea

1. Imnul de inspirație sovietică a fost înlocuit cu „Tricolorul".

a redescoperirii trecutului îngropat sub cizma sovietică. În schimb, venea ca o vijelie vârsta contestatară și odată cu ea un dispreț ucigător față de tot ce prețuiau părinții și profesorii mei, care se uitau la trecutul proxim, tinerețea lor. Ei simțeau că recapătă identitatea națională, independența față de ruși, nu știau încă gustul amar al sclaviei la alți români. Îi descopereau pe Octavian Goga, Lucian Blaga și Mircea Eliade. Nouă toate acestea ne intrau firesc în metabolismul intelectual, erau istorie oficială și, tocmai de aceea, istorie banală, neinteresantă, nerevelatorie. În schimb, spre noi venea o adiere mult mai seducătoare. Ea n-avea nimic de-a face cu național-comunismul. Această adiere avea sunet Beatles, imagine Hendrix, emblemă Angela Davies[1], era populată cu mulțimi de *hippies*. Avea filosofie marcusiană[2], leagăn american și baricade franțuzești. Era o adiere de generație. Un ritm ce răspundea celui interior și ne ademenea spre alte tărâmuri.

Plecările în Occident erau posibile. La chioșcuri se vindeau reviste franțuzești, nemțești și englezești (de stânga, e drept). Am prins din plin generația în *bluejeans* și adidași. Generația care ciulea urechile la Europa Liberă să asculte știri și topuri. Ne păsa

1. Militantă americană pentru drepturile persoanelor de culoare, ea însăși mulatră.
2. De la numele celui mai cunoscut reprezentant, Herbert Marcuse, autor al unei lucrări faimoase: *Omul unidimensional*.

infinit mai mult de manifestațiile studențești de la Sorbona (1968) decât de ce se întâmpla foarte aproape de noi cu planul de oțel al combinatului siderurgic. În școală, rusa dispăruse aproape complet. Învățam în schimb limbă și literatură engleză de la Chaucher la Huxley, franceză de la Villon la Sartre. Alții învățau germană, spaniolă, italiană. Verile erau invadate de „macaronari" în căutare de amoruri și de neveste. Parcurile își lăsau înserarea peste chitariști pletoși, picioare tinere dezgolite de minijup. Phoenixul găsea forme de racordare autohtonă la ritmuri euro-americane. O „Internațională" comunitară care nu mai era acuzată de cosmopolitism. Cenzura n-am simțit-o decât la TVR, care, deși era suportabilă, nu prea dădea știri pozitive despre *hippies*, și la tipografie, când ne scoteau câteva texte din revista liceului pe motiv că sunt prea pesimiste. Cinematograful „Siderurgistul" ținea săli pline la oscaruri și cannesuri primite cu câteva luni în urmă. Filmele rusești erau semnate de Mihalkov, Tarkovski, Kudașvili, iar la celelalte nu ne obliga nimeni să ne ducem. Regizorii Pița și Veroiu căpătau recunoaștere internațională. Breban, Buzura, Nichita, Sorescu erau romancierii și poeții familiari nouă. Acțiunile UTC au fost o vreme ('69-'71) mai mult decât plăcute: discoteca de sâmbătă, excursii cu chitariști și „maguri", reviste și cenacluri.

Acea lume părea să fie a noastră, să poată deveni a noastră. Citeam „les poètes maudits", filosofie

existențialistă, romane cu Premiul Goncourt. Gustam deliciile prozei apusene în așteptarea celei latino-americane. Ne distanțam de cultura sumară și improvizată a generației părintești. Ne băteam cu societatea de consum în plină societate a cincinalelor în patru ani și jumătate. Nici unul dintre noi nu credea în „viitorul luminos al comunismului". Visam să punem mâna pe societatea românească și s-o transformăm într-una americană, cum o visau copiii de acolo: fără republicani, fără ipocrizie mic-burgheză, fără opulența și artificiul hollywoodian, fără magnați manipulatori de destine. Prinsesem jargonul freudian-marxist: revolta marginalilor, respingerea lui *one dimensional man*[1], reflecția critică, refuzul manipulării. La atâtea refuzuri adăugam și ceva afirmativ. Ceva care ne marca profund evoluția personală. Voiam o societate de „profi" (profesioniști). Una de tip meritocratic în care fiecare să se așeze social și material acolo unde îi e locul. O societate liberă, fără „capitaliști", dar cu coproprietari (ceva între kibbutz și autogestiune de tip iugoslav). Acest gen de protest și aspirație era perfect coerent și cu lumea de stânga a Apusului, și cu mânia noastră pe pseudovalorile selecției de tip comunist.

Nu-mi era deloc jenă să fiu secretară UTC în acea lume. Coordonam revista liceului, cenaclul, chiulurile cu direcția cinema, concert sau pădure. În

1. Trimitere la titlul unei cărți celebre a lui Herbert Marcuse*: Omul unidimensional*.

cea din urmă ne adunam ca să cântăm cu Rolling Stones, să fumăm, să inventăm poezii și texte muzicale protestatare și eventual să râdem crunt de directoarea liceului care ne confisca periodic insignele cu chipul lui Hendrix. Când îl acompaniam pe Jacques Brel cu „Les bourgeoises, comme les cochons", nu înfieram Occidentul, ci un mod de viață axat pe valori materiale (nici la noi nu erau frustrările atât de mari ca să fim ridicoli!), pe snobism, ostentație și lux. Am fost, carevasăzică, fiii lumii largi căreia credeam că îi suntem parte.

2. Exilarea

2.1. *Generația cenzurată*

Mama nu și-a potolit niciodată mirarea că fiica ei are accese de furie și plâns când citește un document de partid. Ghicitul în cafea era acceptabil, dar cel în „documente" părea complet tembel. Rațiunea neîncrederii ei (pe care tata nu o împărtășea) era paralelismul între construcția ideatică a comunismului și realitatea populată cu ființe omenești, destul de refractară la modelarea după „lumea ideilor". Ei bine, primul meu acces de furie și plâns s-a produs din pricina faimoasei plenare din iulie '71 când, la 17 ani, aflam deja din plin că se anunțau „zorii" unei lumi în care zburdălnicia pe sârmă va dispărea și lanțul va atârna direct de cușcă. Eram într-o tabără de reviste școlare, patronată destul de liberal de către Comitetul Central al UTC.

A doua zi după plenară, scriitorii, poeții și redactorii care ne pregăteau au fost trimiși acasă și înlocuiți cu activiști. Noi nu am mai stat pe sub brazi în lungi „workshopuri" și „brainstorminguri", ci am fost așezați în bănci ca să ni se dicteze ideile lui Ceaușescu. Începea minirevoluția culturală. Dialogul a fost suspendat. Conținutul revistelor depindea de o telecomandă care ne-a scăpat din mâini. Câtimea de libertate din spațiul public intra în conul de umbră al „documentelor programatice". Se sfârșea paralelismul dintre viața maselor și cea a partidului. Sentimentul pe care l-am avut în acele zile a fost cel al violului în grup căruia îi cădea victimă generația mea. Încet, locul polemicii și contestatarismului era luat de frica de ceva mic, difuz și negru care bătea la ușa noastră deschisă vraiște până atunci: viitorul. În doar câteva ceasuri am realizat că ușa ni se trântește în nas și că încep să i se pună lacăte și lanțuri. A fost intuirea vie că începe exilul interior/exterior al generației mele. Și că, în ceea ce mă privește, cu dosarul meu fără rude în străinătate și tată artilerist, exilul va fi unul interior. Că nu voi avea scăpare decât în spațiul privat, în manuscrise de sertar, în prietenie, în dragoste, lectură sau în propriile gânduri.

Intuiția a fost corectă. Mi-am petrecut cei mai fertili 20 de ani de viață (între 17 și 35) orbecăind pe drumul între cenzură și castrare, exilată în spațiul privat.

Ultimii doi ani de liceu au fost marcați de abolirea schismei de generație și apariția alteia noi. Mulți

părinți și profesori s-au reconciliat cu generația insuportabilă, presimțind un inamic comun. Era începutul rezistenței morale și spirituale la invazia partidului în viața noastră, încă destul de paralelă cu a lui. Era începutul rezistenței la invazia activiștilor, a revoluționarilor de profesie în viața profesioniștilor cu slabă conștiință partinică.

2.2. *Partidul e-n toate*

După 1971 a început tranziția spre regimul totalitar multilateral dezvoltat. Ea avea să se încheie în 1977 și să sară în ochii naivilor în jurul lui 1980.

Pentru generația mea, cenzura a venit suficient de târziu ca să nu producă alienare și suficient de devreme ca să ducă la castrare. Între alienare și castrare ne-am mai păcălit cu speranțe, cu urmele încă vii ale perioadei de deschidere. Ele au fost copios alimentate de atmosfera din primii trei ani ai Facultății de Filosofie (1974-1977).

Contrar prejudecății populare[1], în Facultatea de Filosofie se făcea chiar filosofie.

Profesorii noștri au studiat în Occidentul european și în SUA. Erau tineri (de 30-40 de ani), bucuroși că au putut să depășească handicapul proletcultist

1. Inclusiv cele alimentate de către Gabriel Liiceanu care a extins propria sa experiență din anii '60 ca definitorie pentru învățământul filosofic „oficial".

al perioadei lor de studenție și să se simtă colegi cu cei din Apus, să se integreze orientărilor contemporane. Facultatea avea patru secții: filosofie, sociologie, psihologie și pedagogie. În virtutea inerției imprimate în anii precedenți, noi continuam să lucrăm în două registre: al cercetării teoretice și al celei empirice. Această „inerție" a durat doar trei ani (1974-1977). De-a lungul ei, lucrurile stăteau foarte diferit față de cele văzute prin ochii prejudecății populare care ne liniștește prin sintagma comodă: era o facultate marxist-leninistă care îndoctrina studenții cu documente de partid. Sau a celei potrivit căreia filosofie s-a făcut pe vremea lui Ceaușescu doar la Pălținiș. Deși unele cursuri se numeau „cum trebuia": materialism dialectic, materialism istoric, socialism științific, profesorii ne învățau filosofia științei, metafizică, sociologia istoriei. Ceea ce în generația lor fusese interzis (marii filosofi clasici, filosofii nemarxiști contemporani), pentru noi devenise obligatoriu. „Represiunea" funcționa astfel încât n-aveam ce căuta la examene fără operele originale citite și înțelese. Preferințele profesorilor pentru diferite filosofii, neopozitivism, pragmatism, freudo-marxism, existențialism, structuralism, marxism althusserian, ne marcau biografia intelectuală prin pluralitatea ofertelor. În programă figurau atât critica marxistă a oricărei filosofii, cât și (mult mai rar) documentele de partid. Dacă exista câte un profesor răzleț care să ne-o ceară pe prima, în schimb documente de partid nu ne-a cerut nici unul. Pretextau că sunt pentru mase și practicau

un fel de disidență prin ezoterism. Socialul se așeza în grila conceptuală a lui Talcott Parsons, Max Weber, Herbert Simon, prea puțin în cea a lui Marx. Am ieșit din facultate cu o foarte subțire cunoaștere a marxismului originar, dar cu una ceva mai consistentă a celui structuralist.

Zona „hard" a pregătirii noastre a fost cea logico-epistemologică. Ea a fost mai puțin cenzurată și în anii următori, astfel încât le-a permis celor care i s-au integrat o evoluție în domeniu. Alta a fost soarta celor ca mine, mai apropiați de granițele filosofiei cu sociologia (în general, cu filosofia socială, cu cea politică). În această zonă, deși am avut profesori competenți, am fost condamnați după 1977 la subdezvoltare din lipsă de informație contemporană și prin blocarea cercetării sociale. Acestui fapt îi datorăm în mare măsură incapacitatea în ceea ce privește evaluarea pertinentă a societății românești, cât și reflexul de a înlocui cercetarea cu o cunoaștere eseistic-impresionistă.

Între 1974 și 1978 mai aveam însă informație contemporană. Eu am beneficiat din plin de legăturile profesionale ale lui Cătălin Zamfir, proaspăt îmbibat cu sociologie americană. Îmi livra bibliografie de ultimă oră și îmi coordona o cercetare asupra stilurilor de conducere la o întreprindere din București. Chiar și beneficiarii și-o doreau pentru a-și reorganiza munca în funcție de rezultatele noastre.

Dacă am ceva de reproșat profesorilor mei, nimic nu se leagă de îndoctrinare. După absolvire, mulți

colegi s-au întrebat doar de ce ne-au terorizat cu atâta bibliografie și exigență când, cel puțin oficial, slujba noastră alimentară cerea să ne ștergem din memorie aproape tot ce învățaserăm. La ce bun grelele nopți cu Wittgenstein, Popper, Quine, cu structuraliști, neotomiști, personaliști? La ce bun atâta tinerețe frustrată de timp liber când directorii școlilor de pretutindeni credeau că știm să facem telegrame omagiale și suntem tobă de Congresul al XI-lea, despre care îmi amintesc doar că a început în ziua în care m-am îndrăgostit de un trompetist?

2.3. *Generația castrată*

Prin 1977, Cătălin Zamfir mi-a făcut o teorie: după război, în România s-au succedat trei generații ale zonei științelor sociale: cea a semianalfabeților propagatori ai cursului scurt al PCUS (dogmatică, ignorantă și periculoasă); cea din care făcea parte el, generația autodidactă sau instruită în marile școli ale Apusului; și, în sfârșit, a noastră, care a făcut constant o școală bună, urmând să devină generația creativă. Ei bine, mi-a spus el, „această generație nu va avea loc". Bineînțeles că pe moment nu l-am crezut. Musteam de proiecte pentru teorii ale schimbării societății românești și ne uitam peste umăr la profesorii noștri care prea erau purtătorii de cuvânt ai altor filosofi și nu-și împingeau curajul intelectual mai încolo de stadiul reflexiv-critic. Visam să facem echipă, să ocupăm zone de decizie, să imprimăm profesionalism pe o arie cât mai largă de influențare. Lumea pe care voiam s-o schimbăm

era cea în care coarnele dictaturii unipersonale începeau să crească din ce în ce mai vizibil. O lume care scotea de pe orbită exact categoria căreia ne încăpățânam să credem că îi suntem parte.

În ciuda refuzului de a accepta că, de fapt, devenim generația castrată, semnele erau cum nu se poate mai limpezi. În 1974, când ne începeam studiile s-au decretat mai multe lucruri care prevesteau că societatea se pregătea pentru o decizie monocefală și că ignoră atât specialiștii și cercetarea aplicativă, cât și orice teorie în concurență cu național-comunismul. În viața absolvenților de facultăți apăruse stagiul obligatoriu în producție și legarea de glie. Indiferent de potențialul profesional, eram trimiși de-a valma departe de cercetare, doctorate, învățământ superior, ca să nu facem mai nimic din ceea ce am învățat și să ne ținem departe de sursele de informare „nepartinice". Biochimiștii scriau nume de substanțe pe butoaie, inginerii dădeau învoiri și o făceau pe magazionerii, medicii populau dispensarele sătești, departe de marile clinici și de specializare, profesorii deveneau vechili la munci agricole, strângători de maculatură, sticle, dopuri de plută și castane. Dacă destinul îți oferea șansa profesională a unui sătuc sau orășel muncitoresc, autoritățile aveau grijă să-ți facă imediat mutația pe buletin, adică să te lege practic de glie. „Pătură afiliată clasei conducătoare", absolvenții cu studii superioare nu mai primeau locuințe. Locul lor pe

lista sindicală (un fel de stand-by al vremii) era etern la coadă.

În ciuda evidenței monopolului de partid pe cunoașterea socială, continuam să credem că e doar un puseu trecător și că societatea aceea avea reală nevoie de unii ca noi, cei din „generația a treia" profesională. Cruntă naivitate juvenilă să-ți închipui că lumea de-abia așteaptă să-ți exploateze posibilitățile! Nu ne venea să credem gluma amară potrivit căreia „noi cu brațul ca oțelul vom culege mușețelul".

Condiția necesară ca să ne exersăm profesia în științe socioumane era aceea de a fi membri de partid. Fiindcă nu aveam nimic esențial „rău" la dosar (rude în străinătate, părinți expropriați sau condamnați politic) și învățam bine, am intrat în partid în anul II de facultate, potrivit ritualului local axat în principal pe ordinea mediilor și lipsa „bubelor în cap". Ne era destul de clar că va fi mult mai grea intrarea noastră în partid când vom deveni intelectuali în „producție". Acolo funcționau aceleași priorități ca și în stand-by-ul sindical. Înțeleseserăm și că statutul de outsider în raport cu partidul unic este foarte riscant pentru „cariera" didactică (singura, de altfel, aflată pe lista de oferte).

Pe acea vreme continuam să-mi văd traseul profesional alături de Zamfir în cercetări sociologice

sau de Florica Neagoe la Catedra de istoria filosofiei. În iunie 1977, toate aceste credințe naive au fost strivite dintr-un condei. Ceaușescu a decis desființarea facultății, eliminarea specializărilor sociologie, psihologie, pedagogie și păstrarea unei mici enclave de 25 de studenți pe an cu specializare mixtă filosofie-istorie. Luați din cofa propriilor noastre iluzii, am reacționat dramatic de periculos și de inutil: am făcut greve, am boicotat cursurile de istorie, am făcut proteste și memorii colective la Comitetul Central și la secretarul general, explicând la ce sunt bune specializările noastre (care, de fapt, de aceea au și fost desființate: subminau formarea omului nou). A urmat o epidemie de predări de carnete UTC și de partid, exmatriculări, anchete. În facultate s-a instituit teroarea psihologică de-a lungul întregului an universitar. Lumea n-a aflat nimic. Europa Liberă era prea ocupată cu Goma și Carta 77 ca să ne mai observe și pe noi. Am început anul IV printr-o exemplară demonstrație de forță din partea celor pe care i-am deranjat. Ca să fim smulși din zona de influență și contaminare, am fost duși până în noiembrie în Dobrogea, cazați în grajdurile IAS-ului și puși să secerăm zi-lumină fiecare, inclusiv profesorii, câte 2 kilometri de porumb culcat de furtună. Am stat acolo până a dat înghețul, cu răni infectate la mâini și la picioare, privind orizontul printre cizmele vechililor locali și ale unuia care „lucra" la facultatea noastră. Nopțile dormeam înghesuiți în paturile de sus, căci la cele de jos ajungeau apa și noroiul. Ne încălzeam cu șliboviță la lumânări de

seu și adormeam ca brutele pe cărțile cărate cu noi pentru lucrarea de diplomă. Dacă am fi fost cu o câtime mai clarvăzători asupra viitorului proxim, le-am fi ars pe toate încă de atunci. Și acolo am făcut un protest, sub forma unei greve colective a foamei, urmat de amenințări cu decimarea prin exmatriculare. Pe mine m-au anihilat dintr-un condei, punându-mă în BOB la ședința de alegeri din noiembrie. A fost o lecție nouă: dacă vrei să anihilezi pe cineva, vâră-l în sistem. De altfel, compania în BOB era chiar onorantă. Oamenii își alegeau colegi cu prestigiu profesional, dispuși să protejeze instituția. În învățământ, la acest nivel nu se lucra cu activiști scoși din producție, ci cu persoane care rămâneau cu normă didactică întreagă și acceptau o corvoadă în plus, de obicei ca să nu vină alții sub care putea să fie mult mai rău. Profesorii din categoria celor cu care am lucrat aveau o singură politică explicită: aceea de a proteja exilul interior instituțional în fața presiunilor suprastructurii. Așa cum, de altfel, am încercat s-o fac și eu când atmosfera privată a școlii depindea mult de mine.

Anul nostru terminal a fost anul dezvrăjirii de propriile noastre iluzii. La sfârșitul lui eram aruncați care încotro pe drumul spre deprofesionalizare. Ne așteptau cunoștințele social-politice și economice, organizarea muncii, eventual agricultura și desenul tehnic. În iulie 1978 n-am mai avut unde și cum să ne ascundem de mașinăria castratoare.

3. Marsupialii

Marsupialii este numele cărții pe care nu am scris-o. Ea urma să fie tot un studiu de caz: cel asupra condiției noastre de tineri maturi din generația care, în literatură, s-a numit optzecistă. În locul cărții am scris jurnale, nuvele și un roman de ficțiune. Toate mucegăiesc în sertarul în care le-am lăsat în decembrie '89. Preferința pentru acest nume stă desigur în semnificația lui: oameni care trăiesc în marsupii. Oameni care se ascund în marsupii. Se dezvoltă pitic acolo, departe de ochiul public. Sentimentul că suntem prizonierii unei astfel de condiții m-a covârșit în întreaga perioada '78-'89, interval în care malignitatea socială a căpătat proporții vizibile și pentru cei mai creduli sau ignoranți dintre români. Pentru cei neafectați prea tare profesional și cultural, 1979 a însemnat anul începutului cozilor de sute de oameni la zahăr și ulei, cozi care s-au multiplicat în timp pentru toate sortimentele de mărfuri. Unii au fost afectați de totalitarism mai ales în sens stomacal și epidermic; alții și în sens medical, al informației, al fricii. Încet, sentimentul terorii în fața lipsurilor de toate felurile: hrană, căldură, electricitate, siguranță personală, ca să nu mai vorbim despre frustrările afective, culturale sau de bizareria numită împlinire omenească, a devenit un sentiment încercat de peste douăzeci și două de milioane de români. Puteai să nu nimerești scara că s-a luat curentul, să n-ai cu ce încălzi ciorba, să n-ai cum usca un scutec, să nu te prindă cu cinci sticle de ulei în casă, să

nu vorbești ce nu trebuie, să nu te întâlnești cu cine nu trebuie, să nu faci septicemie după un avort spontan. Toate acestea se topeau în Frica în sens generic. Partidul ne norma tot mai „științific" nevoile și „drepturile". „Factorul conștient" nu ne mai lăsa de capul nostru. Deveneam populație tot mai infantilizată, tot mai castrată, mai vlăguită.

3.1. *Partidul are grijă de noi*

Fiul meu a venit pe lume în „epoca de aur" a nevoilor normate științific. S-a născut normal, după un travaliu de șaisprezece ore care mă costă și acum sănătatea. La dimensiunile și greutatea lui trebuia născut prin cezariană. Dar, ghinion! Travaliul a început pe 26 ianuarie, adică la sfârșitul lunii, când spitalul terminase planul de cezariene (două pe lună) și doctorița mă îndemna să stau cuminte până pe 1-2 februarie ca să intru cu nașterea în planul lunii celeilalte. Din păcate, copiii nenăscuți se purtau după legile naturii, nu după cele ale partidului-stat. Tot așa făceau și bietele noastre organisme, cărora le era foame la fel de tare, deși rațiile difereau în urban/rural și pe criterii de clasă. Pe vremea aceea făceam o glumă amară: nu ne supărăm că partidul ne normează consumul, ci că mai avem nevoi.

Ce poate să facă o tânără mamă și profesoară, la douăzeci și patru de ani? Să spere că mâine va fi mai puțin rău. Și să dispere când vede că „mâine" e din ce în ce mai rău și că, pe măsură ce partidul ne prelua cât mai multe griji – ce și cât să mâncăm,

ce și cât să îmbrăcăm, de câți metri pătrați avem nevoie ca să locuim, câți kilowați ne trebuie ca să ne pregătim de plecat pe câmpia muncii, cum trebuie să gândim, ce ne e permis să sperăm etc. –, până și fiul îi devine o cifră statistică, total manipulabilă biologic și spiritual. În ingratitudinea noastră, încercam pe căi foarte ocolite să ne trișăm protectorul: făceam troc între noi cu alimente, intram pe ușa din dos în magazine, foloseam butelii cu butan în loc de benzină, dădeam meditații pe făină, brânză, găini și ouă și, mai grav, speranțele noastre difereau radical de cele ale Marelui Cârmaci. Societatea socialistă multilateral dezvoltată însemna pentru noi pătrunderea suprastructurii în cele mai private dorințe, locuri, relații. Căsătoriile țineau cont de dosar, abstinența de la divorț la fel. Numărul de copii era trasat de sus, la fel și educația lor. Prieteniile trebuiau alese și desfăcute după criterii partinice. Lecturile și spectacolele ne erau livrate după o filtrare atentă, pentru a nu ne contamina cu idei greșite. „Partidul e-n toate" era o lozincă întrupată. Iar partidul se transsubstanția cu imaginea lui Ceaușescu, cel pe care un poet îl numea în 1989 „Ctitorul de aștri".

3.2. *Școala ca marsupiu*

Când am trecut de la stadiul de învățăcel la cel de profesor, am aflat cu uimire că aproape nimic din ceea ce învățasem la facultate nu urma să-mi fie de folos. Așteptările erau cu totul altele: profesorii

de ştiinţe sociale sunt propagandişti ai partidului. Ei trebuie să se ocupe de actualizarea documentelor, de propaganda vizuală, de învăţământul politico-ideologic. Prima reacţie a fost cea de şoc. Mai întâi, fiindcă eu crezusem că au nevoie de specialişti în zona filosofiei, şi apoi fiindcă habar n-aveam să fac lucrurile care-mi erau cerute. N-am trecut de prima idee timp de doisprezece ani, până în 1989, deşi formal am preluat conform determinismului instituţional toate aceste „comandamente". Primul lucru faţă de care a funcţionat inhibiţia a fost „limba de lemn". N-am fost niciodată în stare să scriu „cum trebuie" dări de seamă, procese-verbale sau materiale pentru învăţământul politico-ideologic. Le scriam după capul meu, în virtutea inerţiei filosofico-sociologice, chiar în urma unor microcercetări pe care le făceam în licee. Sectorul, municipiul de partid şi inspectoratul, după nenumărate hărţuieli inutile, s-au relaxat: e un cadru incurabil şi nu e de nădejde. Pe ea o folosim când se cere „profesionalism îngust", iar pe alţii când se cere activism militant. Cea de-a doua categorie era destul de bogată: căci ce poate fi mai comod decât să nu-ţi baţi capul şi să-i ţii pe elevi în faţă cu ultima carte-broşură roşie/albă, demonstrând conformism/fidelitate. Această categorie şi-a exprimat întotdeauna fierbintea adeziune la cea mai recentă dintre cârmiri/cârmuiri. Strategia mea de predare era cam de tipul următor: la tema „PCR – centrul vital al societăţii", predam o tipologie a partidelor politice; la tema „omul nou" vorbeam despre modele ale umanului din Antichitate până în epoca modernă, la filosofie o lungeam cu istoria

filosofiei până la calendele grecești, la economie polemizam cu indicatorii producție fizică și marfă în perspectiva profitului etc. Cei mai mulți elevi ai mei (cu excepția celor care dădeau admiteri) nu deschideau niciodată manualele. Învățau după caiet, ca să-i facă pe plac profesoarei. În inocența lor, mulți povesteau acasă și câteodată mai venea câte o „brigadă" ca să mă aducă pe calea cea dreaptă. Deviza mea profesională (și a altora ca mine) era totuși una disperată: „Pregătim viitorul". Un viitor despre care habar nu aveam dacă va veni în timpul vieții noastre, dar pentru care mă rugam în fiecare seară: „Doamne, dă-ne mâine altceva decât coșmarul în care trăim sau ajută-mă să nu mă mai trezesc!".

Cred că pot să spun cu mâna pe inimă că, dacă îți era suficient de silă de viață și nu te lăsai dominat de Frica generică, puteai adopta o asemenea strategie, fără consecințe catastrofale, ba chiar și cu o toleranță comprehensivă din partea autorităților proxime. În cazul meu, îmi dădeau sarcina să pregătesc elevi pentru concursurile de educație ateistă doar pe partea de explicație teoretică (inițiere în istoria și teoria religiilor), nu și pe critica materialist-științifică, sau elevii pentru olimpiadă pentru temele care n-aveau conotații politice. Inspectorii din minister mă foloseau pe zona temelor de epistemologie, fără să-mi ceară ceea ce, realmente, nu puteam face. Nu mă pot plânge. Încercau să mă ia așa cum sunt și apreciau profesionismul[1].

1. Ca să nu generalizez, este vorba despre Marilena Druță și Ion Boncotă.

Greu era cu activiștii de partid, care tindeau să fie „revoluționari de profesie". Ei nu puteau ieși din algoritm. Nu înțelegeau decât limba lor și aveau (majoritatea) un mod extrem de agresiv de intervenție. În sarcina lor cădea însămânțarea terorii în plan local. Ei duceau „greul". Ei erau „bubuiți" sau „trântiți la munca de jos" dacă erau prinși cu mâța lipsei de vigilență în sac. Nu voi ști niciodată dacă mi-era mai mult silă decât milă de cei din această categorie. Acum îi compătimesc sincer. În devălmășia de orientări actuale, e tare greu pentru ei să-și găsească dreapta cale oficială. Sunt într-un fel de șomaj simbolic.

Fiindcă partidul avea nevoie de cadre tinere, eventual femei, umbra BOB-ului m-a urmărit sistematic. De la 28 până la 35 de ani am fost una dintre cei cinci care făceau muncă „politică" în instituție. Ca și atunci, regretele mele mari derivă din uriașa cantitate de timp pierdut în ședințe și în făcut materiale, toate în afara orelor de școală, care erau sfinte măcar în plan intern. În cel extern nimic nu era sfânt. Oricând li se năzărea celor din suprastructura politică, lăsam cursurile baltă și înghețam pe traseele de vizită a lui Ceaușescu, înțepeneam la mitinguri, ne cocârjam pe ogoare, făceam hepatite la sortat cartofi din gunoi la rampa Glina și păduchi în dormitoarele-grajduri. Ca și atunci, mulțumirea mea derivă din faptul că reușeam să ne protejăm colegii și elevii de „gunoaiele" lumii oficiale, creând ceea ce numeam „insule de normalitate", marsupii

locale în care profitam de ceea ce se numea ședință ca să facem ceea ce azi s-ar numi training interdisciplinar pentru profesori.

Deși este greu de crezut, fiindcă iese din clișeele comode, cercul de filosofie, care oficial purta numele de cerc de educație materialist-științifică și umanist-revoluționară, era locul în care elevii mei citeau și discutau opere filosofice străine (cu o pasiune de înțeles pentru Nietzsche) și ceea ce era mai mult sau mai puțin publicat din Cioran, Vulcănescu, Noica. Lor li se adăugau lucrări de filosofia științei, care aveau avantajul că puteau fi folosite bibliografic și la sesiuni oficiale de comunicări științifice.

După știința mea, colegii de generație zvârliți în lumea largă încercau să se exileze în același gen de disidență față de sistem. Rezistența noastră față de „sfera oficială" consta pur și simplu în a ne învăța elevii și colegii filosofie ca exercițiu al pluralismului de opinii. Ca să putem face asta, ne cream sentimentul că orice ușă închisă e un fermoar tras la marsupiu și că de acolo începe „sfera privată", cea a libertății de exprimare și a împlinirii personale.

3.3. *Prietenia ca marsupiu*

Exilul în comuniunea cu semenii întru umanitate avea simultan rolul de refugiu din lume, de înțelegere dureroasă a lumii; cititorii pot specula că astfel de grupuri informale erau un fel de embrioni

de societate civilă sub totalitarism. Nu cred că este cazul să ne mințim *a posteriori*. E drept că fiecare membru al său disemina în jur influență. Dar n-o făcea ca membru al unui grup, ci în nume personal. Aceasta este cheia unui regim totalitar, o cheie-paradox. Deviaționiștii sunt, public vorbind, ființe singulare, elemente izolate. Ei nu reprezintă pe nimeni, fiindcă singurul grup care are influență ca grup este cel oficial. Un regim care încalcă în mod deșănțat drepturile omului are în plan intern doar persoane ca inamici, nu grupuri. Inamicii pe față ai regimului Ceaușescu erau niște bieți indivizi marginali și demni, care, de teamă să nu afecteze în rău viețile altora, se reprezentau doar pe ei înșiși. Noi ceilalți eram doar inamicii din dos, cei invizibili, inamicii privați. Prizonierii rezistenței private. Marsupialii.

Ne adunam aproape săptămânal să discutăm filosofie, literatură sau politică. Produceam manuscrise de sertar, satisfăcuți că avem un public alcătuit din alți nouă semeni. O lungă vreme instituiserăm un embargo pe discuțiile despre realitatea imediată ca să-i oprim intrarea în *via privata*. Fugeam care-vasăzică în lumea ideilor și a cărților, unde totul era cu putință. Fugeam de o lume în care orice mijloc de informare lăbărța figura dictatorului. Dacă am cunoscut ura și pornirile criminale, aceasta se datorează în exclusivitate mizerabilului personaj pe care ne pare rău că nu l-am ucis cu mâna noastră mult mai devreme. Nu l-am ucis în fapt fiindcă instinctul de conservare a fost mai puternic decât

demnitatea și stima de sine. Îl sfâșiam simbolic în discuții informale, îi scoteam ochii în poze, cum ucideau simbolic oamenii începuturilor animalele de pradă, desenându-le cu săgeți în ele pe pereții peșterilor. Îl ucideam în subconștient, fiindcă acesta era mai degrabă populat cu frustrări social-politice decât cu cele sexuale. Dacă nu-l ucideam, îl visam întemnițat într-un oraș populat exclusiv cu activiști de partid, în condițiile nou create sub oblăduirea lor, cu singura satisfacție de a-i vedea la televizor cum trăiesc între ei, fără „materialul uman", cum ne denumeau pe noi ceilalți, „profesioniștii înguști" sau doar biată forță de muncă.

Pedepsele născocite erau tot atâtea proteze ale imoralității noastre, a celor ce fugeam în marsupii ca să cotrobăim altundeva decât în mocirlă după un dram de demnitate. Sau după scuze foarte omenești. Aveam copii de crescut, perechi de iubit, prieteni de protejat, elevi de învățat. Aveam de pregătit viitorul. Despre care nu știam nimic, nici măcar dacă există. Când aud acum știri din Coreea de Nord unde oameni care au terminat rădăcinile se aude că își mănâncă propriii copii, un fior de gheață îmi trece din creștet până în tălpi. În coșmarurile noastre, viitorul semăna prea adesea cu cel coreean. Și mă întreb: de unde ne venea forța utopiei, chiar și la începutul lui decembrie '89?

*

Îmi recitesc autobiografia și CV-ul. Ca să o scriu pe prima, trebuia să ignor partea de viață, cea privată, care nu intra în patul public al lui Procust. Ca să îl scriu pe al doilea, aproape că am uitat că sunt și altceva decât *homo faber recens* și că mai există viață privată. Pentru ambele părți ale „exilului" am plătit. De fiecare dată cu mine însămi. Cu aceea care, cu mâna care scria autobiografii, înstrăinându-se de lume, își scrie acum Curriculumul Vitae, înstrăinându-se în lume.

Secolul XX, nr. 8/1998

Maculaţii şi neo-nuferii

Am înţeles în aceste zile de ce „mafia" noastră nu face asasinate fizice ca în Ucraina, Rusia sau Bulgaria atunci când anumiţi politicieni sau ziarişti îi tulbură apele şi interesele. Pur şi simplu nu este nevoie. Are unelte excelente să îngroape public pe oricine doreşte. Pe de o parte, jurnaliştii cu soldă sunt mereu în poziţie de drepţi faţă de stăpânul generos. Pe de altă parte, mulţi jurnalişti sunt superficiali, slab pregătiţi, incapabili să înţeleagă sensurile termenilor cu care operează, incapabili să distingă între victime şi torţionari, între a turna şi a fi turnat, dar sunt mereu dornici să facă valuri. În acest fel, în anul 2006, înainte cu cinci luni să ne luăm eticheta de europeni, reuşim să reşapăm trecutul producând maculaţi neaşteptaţi, dar şi neo-nuferi – imaculaţii. Între cei dintâi este predictibil că se vor aşeza oameni cu prestigiu de persoane integre, necorupte. Între cei din urmă, neo-nuferii adică, este predictibil că se vor aşeza oamenii care au privatizat România în folosul propriu, ne-au făcut şi ne fac legi şi mai ales ne-au pus şi pun biruri pe care le redistribuie spre firmele propriei grupări, una cu un vast exerciţiu al solidarităţii

underground. E drept că au cam devalizat bunurile publice, dar vezi, e pe merit, trebuiau compensați. Erau disidenți, erau victime ale regimului comunist, vânate de securitatea reprezentată, iată, prin Mona Muscă, ex-politiciana cetățenilor.

Fiind ultima redută stalinistă a Europei de Est (alături de Albania), România anilor '80 a conservat și dezvoltat un sistem de complicități și duplicități prin care toată lumea cu un minimum de influență trăia ilegal sau imoral, din punctul de vedere al securității.

Cum păcătuiam? Ce însemna „păcat"? Cred că orice. Mulți cumpăram cafea la negru, mituiam doctorii cu Kent, făceam rost de mâncare extrarație, aveam relații „neprincipiale" cu alți oameni, eventual rău-famați din perspectiva regimului, lărgeam duzele la gaze, mințeam umflând cifrele despre planul școlar de borcane, plută și maculatură și despre coșurile de cartofi sortați la depozitele IAS-urilor, vindeam brânză și lână pe piața neagră, făceam meditații pe produse, predam lecții neconforme liniei partidului și refuzam să mâncăm rahatul ideologiei oficiale, furam din porumbul colectiv ca să hrănim trei găini private ouătoare, făceam avorturi, făceam bancuri[1]. Alții, foarte puțini, făceau greva

1. În ceea ce mă privește, mi-am detaliat păcatele în cartea scrisă împreună cu Mircea Miclea, *R'estul și Vestul*, Polirom, Iași, 2005. Ele fuseseră deja sintetizate într-un exercițiu de autoasumare, intitulat „Între Autobiografie și CV", apărut în 1998 în revista *Secolul XX*.

foamei, scrisori la Europa Liberă, proteste la Comitetul Central. Alții răspândeau mici manifeste. Alții plasau „șopârle" în texte sau filme. Alții aveau rude între brașovenii revoltați. Alții aveau rude în străinătate. Greu să scapi din rețeaua de complicități și să trăiești ca un nufăr neurmărit și neurmăritor, să nu ai dosar la „Cooperativa Ochiul și Timpanul", cum îi spuneam noi[1]. Regimurile totalitare tocmai asta vor. Să aibă la mână pe toată lumea și să creeze o mocirlă atotcuprinzătoare din care să nu mai scoată nimeni capul. Uneltele lui sunt cei care au avut atribuții explicite de mocirlire, adică ceea ce numim azi poliție politică, dar și suma uriașă de lași și mediocri care au pupat mâna care sugruma demnitatea umană în fiecare seamăn.

Comunismul nu avea *deadline*. Nici unul dintre noi nu știa în anii '80 că mai avem un deceniu și

1. În 1990, *România liberă* publica lista telefoanelor urmărite în București. Figuram pe acea listă cu numele meu și sub numele de cod „Mirela", exact numele cu care mi se adresau ostentativ cei doi colegi care mă trăgeau de limbă și îmi interogau elevii despre ceea ce le predam și ce discutam cu ei. Presupun că am dosar de urmărire, mai ales pe perioada 1987-1989. Motive: nonconformism ideologic manifest, atitudine dușmănoasă față de regimul Ceaușescu, prietenia cu Gabriel Andreescu, disident, relația soțului meu cu Noica și poate altele care nu-mi trec prin minte. Nu mi-am cerut dosarul. Aflasem deja cine mă turna predilect și a căzut cerul pe mine. Mi-e frică să aflu mai mult.

coşmarul se termină. Pur şi simplu am trăit, unii mai demn, alţii mai laş, unii onest, alţii ticălos, după cum ne cerea o morală fără stimulente publice. Poate de aceea am ieşit din această experienţă realmente cleioşi, atât de cleioşi, încât abia acum se întrevede partea ascunsă a aisbergului.

Astăzi, consecinţele acestui mod de existenţă se bucură de cele mai „glorioase" zile. Există în etica politică un principiu extrem de important: responsabilitatea moral-politică este direct proporţională cu gradul de putere şi informaţie pe care îl deţinea sau îl deţine o persoană. Tocmai acest principiu este eludat acum, în triumful general al Securităţii asupra oricui a scos capul sau măcar nu l-a plecat.

Securitatea face legea în România actuală. Noi luăm de bune dosarele ei, ca şi când este autoritatea absolută în livrarea „adevărului". Ea ne programează obsesiile şi agendele politice şi mediatice. Ea ne ţine în nocturnă, lipiţi de ecrane, într-un evazionism al lipsei de proiecte proprii în favoarea dezvăluirilor care învăluie.

Confuzia este şi totală, şi deliberată. Nu are nici o importanţă de ce ai avut dosar la Securitate, ce conţine acesta. Important este că ai avut unul. Cazul Alin Teodorescu este halucinant. Omul dovedeşte că era urmărit şi trebuia să dea declaraţii în cadrul unui interogatoriu. Presa preia: Alin Teodorescu a dat cu „subsemnatul" la Securitate. Numele de pe dosare sunt afişate în devălmăşie: vânatul şi vânătorul se confundă perfect. Apar dosare

care spală nume ultrapătate în afaceri mafiote de capturare a statului. Apar dosare care, chiar dacă nu maculează prin conținut, mocirlesc prin mediatizare.

Fac o mică paranteză. Din experiență proprie știu cum se îngroapă un proiect de normalitate prin îngroparea autorului. Tentativa de introducere și mai ales de aplicare a Codurilor Etice în universități (2005) a fost substanțial avariată în ideea că cetățeana principal autoare și promotoare practică „clanul", nepotismul și favoritismul. Nimeni nu a demonstrat cum practic eu toate acestea, dar etichetările au curs la vale: „Ia te uită cine vorbește de morală în universități!".

Analog, văd cum politicieni și jurnaliști extrem de vocali jubilează cu voluptate nedisimulată, unii din naivă inconștiență, alții perfect interesați, măcar din sindromul mioritic al stârpirii termenului de comparație. Destui însă speră să asasineze proiectul *Legii lustrației* și ideea împărțirii apelor morale în societatea românească. „Ia te uită cine le promovează! O femeie ultrapătată!"

Îmi pare sincer rău că Mona Muscă nu a relatat niciodată episodul cu semnătura ei privind colaborarea cu organele de Securitate în cazul în care se ivesc probleme cu studenții străini pe care îi avea în responsabilitate. Dar de aici și până la a o acuza de poliție politică este un drum de cu totul altă natură. Știu că junii jurnaliști nu înțeleg acea lume și cred că jurnaliștii maturi au uneori interese

să fie amnezici. În consecință, voi resuscita propriile mele amintiri despre acea perioadă despre care este acuzată Mona Muscă de către noii inchizitori. Aceștia sunt, de regulă, fie tineri și nerăbdători să dărâme mituri politice ca să instaureze altele, fie maturi și tare ipocriți sau interesați, unii nu tocmai de „adevăr", cuvânt atât de frecvent în limbajul marilor demagogi ai neamului.

Mona Muscă era asistentă universitară în Timișoara la programele pentru anul pregătitor pentru studenții străini în 1977-1978. Din acea poziție nu putea să nu semneze un angajament de siguranță, după cum colegii mei și cu mine nu am fi putut preda științe sociale dacă nu eram membri de partid.

În timpul în care ea era asistentă, eu eram studentă la Facultatea de Filosofie a Universității din București și căministă în complexul Grozăvești, corpul B, bloc de familiști.

Nu aveam responsabilități de „informare" despre studenții străini cu care împărțeam căminul, fiindcă nu eram cadru didactic. Aveam responsabilitatea, ca și alți studenți români, să spăl holurile și veceurile căminului o dată la două săptămâni, să fac de serviciu la cantină (spălat vase, curățat legume, debarasat mese), să fac de serviciu la poartă o dată pe lună, inclusiv pentru studenții străini, scutiți de corvezi de acest tip. Aveam colegi străini foarte interesanți, prietenoși și exotici, mai ales cei refugiați din America Latină. România găzduia

disidenți comuniști ai altor regimuri, mulți post--che-guevariști. Aveam colegi care, cu mici excepții, nu erau nici exotici, nici prietenoși. Irakul și Iranul erau în plin conflict (ca și Ciprul cu Grecia). Periodic se iscau între studenții națiilor cobeligerante proteste, bătăi cu cuțite, uneori chiar „dispariții" bine ascunse. Intervenea discret Securitatea și ascundea sub preș problema, să nu devină cumva publică (adică să nu se știe prin complexul studențesc Grozăvești, că de presă nici vorbă).

Cele mai dese conflicte însă erau de altă natură: unii studenți arabi își sechestrau soțiile în cameră cu săptămânile (poliția nu intervenea deloc), alții își cumpărau romance cu un spray și o pereche de ciorapi de mătase. În cazul în care amărâtele nu erau de vânzare, ci se atașau cu adevărat de ei, le băteau, uneori le făceau „poștă" sau le dădeau la propriu câte un șut în fund de zburau patru etaje. Nu voi uita aceste scene niciodată. Nu voi uita fata aruncată de-a berbeleacul pe scări, cale de patru etaje și pe atotputernicul student iranian, autorul șutului năprasnic, stând în capul scărilor cu un rânjet de superioritate scârbit-disprețuitoare pe care mi-l adresa și mie, și altor fete din cămin. Uneori chemam miliția. Nu venea pentru „nimicuri". Se bat cumva între ei? Nu. Bat romance? Să le fie de bine! Ce căutau în patul lor, curvele dracului?

Încep să mă întreb dacă pentru unii contemporani, atunci când noi chemam miliția contra colegilor de cămin care băteau, sechestrau, făceau „poștă",

zvârleau pe scări, se cheamă că făceam poliție politică? Când chemam miliția că își luau gâturile între ei din cauza războaielor de acasă, făceam poliție politică? Dacă acum aș anunța SRI-ul că un student, străin sau român, mi-a dat de înțeles sistematic și foarte serios că vrea să pună o bombă la Ambasadele Israelului, Libiei, Chinei sau la Școala Americană și este foarte aproape să acționeze, aș face poliție politică? Există inclusiv în psihoterapie, darămite în educație, o regulă fermă: principiul confidențialității în relația cu pacientul trebuie încălcat atunci când acesta vrea să se sinucidă sau prezintă o reală amenințare pentru viața altora.

Știu că Mona Muscă își va pierde din popularitate pentru vina că nu a pomenit acel angajament care, la vremea respectivă, trecea drept unul de natură profesională, făcea parte din obligațiile cadrelor didactice care lucrau cu străinii. La cât o agreează conducerea liberală, poate își pierde și partidul. O mulțime de neo-nuferi se ivesc pe frontispiciul patriei noastre, cântând un recviem vesel celei mai populare dintre liberali, proaspăt și voluptuos maculată.

Mă întreb, oare am deprins ceva mai mult discernământ legat de principiul proporționalității în privința responsabilității moral-politice? Dacă mă gândesc la rezultatul alegerilor trecute, perfect anapoda față de mesajele unei mass-media larg-cumpărate și obediente, mă înseninez gândind că

electoratul este mai moral și mai inteligent decât politicienii pe care îi votează, pescuindu-i, *volens nolens*, din balta încă bine închisă a clasei politice românești din care, iată, acum cresc neo-nuferii.

22, 15-21 august 2006

Ea, cea mai rea dintre toți![1]

Câtă decădere în ființa asta umană!

Gabriel Liiceanu

1. Păcatul păcatelor

Istoria este plină de execuții publice la adresa femeilor care îndrăznesc să calce teritoriul masculin. Atunci când greșesc, ele devin greșitele greșiților, când păcătuiesc, devin păcătoasele păcătoșilor. Aduc pe lume căderea din Paradis. Nu sunt doar vinovate, ci sunt întruchiparea Vinei: Eva cea stricătoare de poruncă. Pandora, cea care a răspândit relele în lume. Sau, cum se spunea în buna tradiție medievală, femeile sunt: „Rău magnific, plăcere funestă, veninoasă și înșelătoare... a dus pe lume păcatul, nenorocirea și moartea", căci „bărbatul a căutat un vinovat pe care să-l tragă la răspundere pentru suferința și eșecul umanității și a dat peste femeie"[2]. Femeile, „se știe", sunt „poarta diavolului" (Tertulian).

1. Text scris în 16 august 2006.
2. Jean Delumeau, *Frica în Occident*, Meridiane, București, 1986, p. 200.

Inchizitorii români contemporani ar putea să se inspire direct din *Malleus Maleficarum*, una dintre cele mai însemnate chemări la „războiul sfânt împotriva aliatei diavolului". Păcatele constitutive ale femeilor sunt încastrate chiar în termenul femeie: MVULIER: M: *mauvais* (răul relelor); V: *vanité* (deșertăciunea deșertăciunilor); L: *luxure* (desfrâul desfrâurilor); I: *ira* (mânia mâniilor); E: aluzie la *Erinii* (furia furiilor) și, în sfârșit, R: *ruyne* (ruina regatelor)[1]. În aceeași operă de referință sunt invocate celelalte păcate muierești capitale: *ispita*, *necredința*, *minciuna*.

Mi-am amintit acut, citind execuția simbolică intitulată „Talentata doamnă Muscă sau despre minciuna în extaz"[2] (păstrând proporțiile și sesizând doar analogia), povestea reală a Juanei de la Cruz, călugăriță mexicană, excelentă teologă, dramaturgă, poetă, mai strălucitoare decât tot ce avea Mexicul catolic al veacului ei (secolul al XVII-lea). Ea se afla în competiție intelectuală cu marii teologi și scriitori ai epocii. O vreme, mexicanii au fost mândri că o au. O vreme. Apoi faima ei a început să-i deranjeze pe cei cărora le lua prea mult din spațiul de importanță: este greu de suportat termenul de comparație. Este greu să accepți că o femeie joacă bine pe teritoriul interzis. Și atunci pică din senin soluția: izbucnește ciuma în Mexic. Vinovată pentru toate relele? Firește, călugărița necuminte. Ca să nu-i ia direct viața, dar să o ucidă simbolic, mai-marii

1. Propunerea de semnificare îi aparține lui Benedicti.
2. Gabriel Liiceanu, *Cotidianul*, 15 august 2006.

inchizitori îi propun o soluție: „Recunoști că ești vinovată de aducerea ciumei în Mexic. Te dezici de tot ceea ce ai făcut, de toate scrierile tale, te căiești că ai îndrăznit să interpretezi cu capul tău cuvântul sacru, te căiești pentru poezii, pentru toate scrierile tale și te lăsăm să trăiești". „Îmi cereți să renunț la Juana de la Cruz?" „Da, îți cerem să-ți recunoști vina și să te căiești fiindcă exiști." Și pentru că opinia publică mexicană, prin reprezentanții săi aleși sau autoproclamați, credea că fără un astfel de gest nu se termină ciuma în Mexic, teologa semnează, dar nu cu numele ei, ci cu formula autoacuzatoare: *Yo, la peor del mundo* („Eu, cea mai rea din lume"). La puțin timp, moare ea însăși de ciumă și apele tulburate revin în matca lor.

2. Licheaua lichelelor

În veghea lui neistovită după lichelele abstracte, pe care le soma în 1990 să ne lase în pace, după o lungă cugetare de mai bine de 16 ani, în sfârșit, marele moralist Gabriel Liiceanu, născut direct din spuma mării și nemaculat de istorie, a nominalizat una. Dar nu una oarecare, ci *Licheaua lichelelor*. În sfârșit, ciuma din România are un nume: Mona Muscă.

Ce a rămas sau ce ar vrea moraliștii autohtoni să rămână din această femeie după anii de strălucire politică, meritată totuși? Liiceanu ne revelează „adevărul" cu un talent metaforic propriu oamenilor

de cultură și cu o judecată necruțătoare proprie moralistului absolut. El se adresează „securistei securiștilor" astfel (voi face o sinteză):

> *Ea este păcătoasa păcătoșilor, securista securiștilor*, turnătoarea turnătorilor, a adus teroarea și mafia organizată contra poporului român, trăind pe seama fricii oamenilor. Între ea și generalul Pleșiță, care bătea sau punea la cale crime, nu este nici o diferență, în schimb este mai malefică decât Iliescu, fiindcă el a tras cu glonțul, ea cu bazooka.
>
> *Ea este mincinoasa mincinoșilor*. Minciuna este trăsătură psihologică, nu doar morală. A jucat un teatru dezgustător și o făcea pe mironosița, fraierind inclusiv oamenii deștepți. A adus pe scena politică românească noutatea absolută: *minciuna în extaz*.
>
> *Ea este ruina politicii, căzătura căzăturilor*. A jucat tare sub mantia purității, făcând praf și puritatea, și politica. Din cauza ei, lumea crede că România nu poate să fie condusă decât de către căzături și tinerii vor pleca din țară, scuipând în urma lor.
>
> *Este cloaca tuturor cloacelor și pierzania sufletelor* fiindcă a concurat în încrederea românilor cu Biserica și armata, *a confiscat toată moralitatea și a făcut-o praf*. „Femeie, ne-ai amăgit sufletul cu vorbele tale pline de lapte și miere, păcălindu-ne să ne înseninăm, să zâmbim fericiți la soare, la o rază de speranță, fiindcă am crezut: „În sfârșit, iată omul!" sau „Tot femeia până la urmă». Mizeria ei morală, mascată sub trandafiri, pute. Ea a făcut să ne pută totul și din cauza ei, noi, românii, suntem șubrezi sufletește (G.L.).

Marele moralist Gabriel Liiceanu ar trebui să-şi ducă opera de demascare a *Lichelei lichelelor* până la capăt şi să-i ceară „chintesenţei" mizeriei politicii româneşti, Monei Muscă, să dea în scris că iese pentru totdeauna din politică, că îşi cere iertare pentru tot ce a făcut până acum şi, în sfârşit, că cere să i se şteargă pentru totdeauna numele din „sfântul catastif" al vieţii publice şi să semneze: „Eu, cea mai rea dintre toţi!".

Cred că textul său, în care o înfierează cu mânie inchizitorială pe cea mai păcătoasă dintre români, ar face să jubileze armata de inchizitori medievali, dar şi armata de inchizitori ai deceniului cinci. Este o execuţie „ca la carte" (ca la *Malleus Maleficarum*), în numele purificării religioase absolute, sau ca la *Cursul scurt de istoria PCUS*, autor I.V. Stalin, în numele purificării de clasă, la fel de absolută. Este drept, inchizitorul nostru nu are nici mijloacele celor medievali: purificarea prin ardere pe rug, nici pe cele ctitorite de Stalin: măcar o deportare în Siberia. El iese din când în când din izolarea olimpiană, pe această temă, o dată la 16 ani. De la înălţimea autorităţii sale de intelectual sublim, reuşeşte să facă praf orice discernământ etico-politic, înlesnind involuntar (sper) una dintre cele mai mari diversiuni din România postcomunistă. Pe scurt, *Gabriel Liiceanu face praf exact principiul de fond al eticii în politică: cel al responsabilităţii proporţionale*. Morala absolută pe care pretinde că o adoptă, cel puţin când îi judecă pe alţii, nu are nimic de-a face cu cea specifică vieţii publice în societăţile

democratice moderne. Sunt de acord că Mona Muscă a greșit. Dar de aici și până la proporțiile date de micii sau marii inchizitori care fac din ea *răul relelor* nu este o distanță, ci o prăpastie.

aLtitudini, nr. 7, septembrie 2006

Cum să ieșim din capcana jocului securisto-politic

Recent am publicat în revista *22* un articol intitulat „Maculați și neo-nuferi" în care consideram felul în care este tratată politic și mediatic „Dosariada", o diversiune de mari proporții prin care Securitatea, prin urmașii săi interesați și doar prin aceia, ne administrează propriul regim de adevăr. În această capcană au căzut mulți nevinovați, unii din ignoranță despre acea lume, alții din interes pentru vâlvă, rating și vânzări, alții ca să își lichideze colegii, concurenții și oponenții sau alții, intelectuali proeminenți, dintr-o predilecție pentru maniheism, esențialism, ispită metafizică pentru absolutism: orice persoană care a semnat indiferent ce la Securitate poartă cu sine o esență securistă până în mormânt sau, prin extindere și foarte curând, orice persoană care a fost membră de partid poartă cu sine o gândire comunistă până ce răposează. Cu alte cuvinte, convertirea nu este posibilă, apostolul Pavel, persecutorul creștinilor, a fost un farsor ordinar când și-a întors fața către mesajul lui Iisus, iar Biserica – o instituție care a camuflat

un fel de „securiști" pe veci. Analog (cu scuzele de rigoare pentru analogie), ofițerul de Securitate Silvian Ionescu, convertit de unul singur pe 22 decembrie să participe la ridicarea baricadei și să riște Tribunalul Militar pentru înaltă trădare, trebuie dat afară acum, neîntârziat. Cazurile pot continua. Dacă Gorbaciov, maestrul deconstrucției lagărului socialist, era român, o nimerea acum probabil la gherlă sau era pe veci ostracizat fiindcă a fost secretar general al PCUS.

Orice culpă colectivă conduce, *volens nolens*, la formule de tipul: toți am fost vinovați, deci nimeni nu răspunde. Realist vorbind, pot fi vinovați: 1. indivizii, și atunci îi pedepsești, legal sau moral; 2. instituțiile, și atunci le desființezi sau reformezi; 3. regimurile politice, și atunci le schimbi; 4. grupările politice, partidele, și atunci le desființezi sau le reformezi, după gravitatea situației. Criteriul de referință acceptat în lumea noastră este reprezentat de *drepturile omului*. Să nu uităm că până și România comunistă semnase că se angajează să le respecte, prin urmare nimeni nu poate să fie exonerat de răspundere.

La capătul acestei povești, lustrația, fie ea și doar morală, nu mai este posibilă. Cei care au făcut această uriașă *mise en scène* știau bine să profite de toate cele de mai sus, tocmai ca lustrația să cadă în ridicol și derizoriu, dar între timp să dispară agenda politică a corupției. Sunt convinsă că cei interesați știau bine că regimul a căzut, partidul comunist a fost desființat, statul comunist s-a

schimbat și administrația la fel, prin urmare periculoasă devenea vina individuală, responsabilitatea individuală. Ca să nu răspunzi individual, e minunat să spulberi această idee în favoarea vinii și responsabilității colective. Indivizii care greșesc vor să se pituleze sub formula universală: toți suntem păcătoși, prihăniți, maculați. Natura umană e *per se* coruptibilă. Nimeni nu este mai puțin decăzut.

În ceea ce mă privește, ca să nu ne mai manevreze alții în privința informațiilor despre trecut, administrate în funcție de pericolul pe care îl prezintă anumite persoane pentru establishment-ul politico-afacerist, cred că ar trebui impus, cu concursul societății civile, un *Moratoriu privind activitatea fiecărei persoane care avea cel puțin 14 ani (adică era măcar utecistă) la sfârșitul comunismului*. Pe scurt, ar trebui să ne publicăm pe propria răspundere autobiografiile, alături de CV-urile actuale, pe website-urile instituțiilor, partidelor, organizațiilor din care facem parte. Este necesar să existe și o dată-limită până la care facem acest lucru. Nu trebuie să existe un formular-tip, ci pur și simplu să ne autoevaluăm concludent, *in integrum*, în privința informațiilor de interes public. Nu ar trebui ca o persoană să poată candida la nici un fel de poziție de putere sau influență (politică, administrativă, profesională, culturală, civică), indiferent de domeniul (public sau privat) în care își desfășoară activitatea, fără a accepta persoana respectivă în cunoștință de cauză. Pe scurt, trebuie să ne putem da un consimțământ informat atunci când alegem sau acceptăm pe cineva să ne conducă sau să ne influențeze viața.

Desigur, un asemenea exercițiu de autoasumare sinceră ar folosi și unei istorii a comunismului, mult mai consistente, mult mai pline de oameni obișnuiți, nu doar de structuri și nomenclaturiști. Poate în felul acesta, generația copiilor noștri o să înțeleagă câte ceva despre viețile noastre și nu ne va mai trata angro, fie ca pe niște dinozauri neinteligibili, fie ca pe niște biete victime, fie ca pe niște ființe lipsite de demnitate și demne de dispreț, fie ca pe niște monștri. Poate vor înțelege în ce lume am trăit, ce și de ce am făcut în acea lume. Poate vor înțelege că acum 17 ani ne păștea „societatea socialistă multilateral dezvoltată", nu integrarea europeană. Poate ne vor înțelege formele de curaj, pe cele de demnitate, dar și compromisurile, lașitățile, fricile. Poate vor înțelege cum am crescut și cum i-am crescut. Poate vor înțelege că unii dintre noi au făcut viața altora un coșmar și că aceștia erau indivizi de diverse chipuri: colegul meu urmăritor și amenințător pe față, activista de partid de la sectorul III care dădea cu degetul plin de praf pe obrazul profesoarelor care nu îl ștergeau, colegul care mânca rahat gratuit, ca o meliță, la orice ședință, fără să i-o ceară nimeni, medicul care făcea exces la controale ginecologice forțate și care chema procuratura la fundul femeilor, chiar și atunci când procurorii dădeau semne că sunt obosiți, profesorul care preda documente de partid în loc de lecții, diriginții care dresau copii obedienți și lozincarzi, directorii care închideau curentul iarna, de bâjbâiau copiii la ore, și șefii de

la partid care ne spuneau că temperatura ideală în clase era de 12-14°C iarna, privind cum ieșeau degetele vinete ale copiilor din mănușile tăiate ca să poată scrie fără să degere de tot. Am dat exemple apropiate experienței mele. Nici unul dintre acești oameni nu poate fi sancționat decât moral.

Articol nepublicat, destinat *revistei 22*

Delaţiunea ca obligaţie, cruciadă şi voluptate

Istoria consacră ca prim document în limba română Scrisoarea lui Neacşu din Câmpulung (1521) către judele Braşovului. Documentul începe cu faimoasa expresie: „I pak dau ştire domniei tale...". Primul document în limba română este *o notă informativă legitimă* (previne asupra unei posibile invazii turceşti, informaţie aflată via tras de limbă sau din reţea). Scrisoarea nu este o „pârâ", în înţelesul imoral al termenului. Spionii consacraţi apărării (cei moral legitimi) sunt puţini şi lucrează în secret.

Forma moral-patologică a „informării" este delaţiunea[1] (popular: turnătoria).

Turnătoria este general acceptată ca un act imoral[2]. Există delaţiune publică, făţişă (vezi cele din

1. Iau aici sensurile comune: pârâ făcută mai ales cu rea intenţie, contra unor avantaje; denunţ. Această definire nu obligă la veridicitatea informaţiei conţinute de pârâ.
2. În tradiţia creştină, de exemplu, Iuda nu este iertat în mod explicit. În tradiţia eticii moderne, folosirea

ședințele în care se „înfiera cu mânie proletară" dușmanul de clasă) și delațiune secretă, cea pe care o numim turnătorie în ascuns (la Securitate, în cazul nostru), așa cum există delațiune publică sub semnătură sau sub anonimat. Cele din urmă se practică intens în mass-media românească actuală, inclusiv în formula „comentarii (anonime) ale cititorilor". Când turnătoria conține informații calomnioase, ea este nu doar imorală, ci și ilegală. Ceea ce ne sperie, de regulă, la turnătorie este tocmai caracterul ei ascuns, faptul că nu știi cum să te ferești și cum să te aperi de cei care o practică. Turnătoria de acest tip are trăsături comune cu terorismul: dușmanul este invizibil și ubicuu, iar victimele ei sunt impredictibile.

O persoană, adesea protejată de ignoranță sau de anonimat în privința identității proprii, furnizează informații private corecte sau calomnioase, opinii defavorabile despre o altă persoană, știind că acestea pot să îi facă rău celui „turnat". Pe această cale, turnătorul își rezolvă un interes personal: scapă de o pedeapsă sau de un șantaj, se menține într-un post, capătă o poziție greu accesibilă, primește bani, primește avantaje materiale (butelie de aragaz, casă, mașină, iaht etc.) sau simbolice, își rezolvă răfuieli și frustrări personale, distruge termenul de comparație (sindromul „eticii mioritice", cum îl numesc eu).

---

semenilor ca mijloace, fără consimțământul acestora, este socotită fundamental imoral.

În democrația noastră infantilă, delațiunea se practică în presă, pe ecrane, pe orice suport de informații. Nu știm dacă ceea ce dezvăluie „cruciații purității" este exact, dacă nu exagerează deliberat, dacă nu acționează ca torpile sub comandă (în definitiv sunt adulți, au discernământ și răspund pentru alegerile lor), nu știm dacă nu denigrează sau chiar calomniază. Scopul explicit este nobil: Adevărul. În vremurile noastre, când nu contează ce facem, nu contează decât discursul despre ce am făcut, sunt oameni care își fac un capital politic sau jurnalistic din voluptatea delațiunii („dezvăluirii", „demascării") în numele adevărului. Practicând acest lucru pe față, ei își asumă responsabilitatea. Dacă cineva se simte vătămat, poate să îi dea în judecată pentru calomnie. Acesta este avantajul democrației, al transparenței informațiilor și „informatorilor". Dar cum să dai în judecată pentru calomnie pe cineva care te turna sau te toarnă în secret, sub pseudonim?

Răul pe care îl produce turnătoria fățișă sau ascunsă este polimorf: distruge sau încearcă să distrugă reputația unei persoane, o conduce spre închisoare, deportare sau lichidare fizică, îi lovește familia, împiedică persoana să obțină un lucru meritat (angajări, recompense, recunoaștere, bun renume, afirmare publică etc.). În afara răului produs individual, există și o substanțială producție de rău social. Turnătoria hrănește neîncrederea între oameni, distruge înclinația spre bine comun în favoarea celei spre rău comun sau a celei spre atomizare socială și izolare.

Mihaela Miroiu

Delaţiunea ca obligaţie

Consider că cei care aveau angajament de colaborare, dar nu i-au dat curs în sensul de a face un rău indivizilor, nu au fost turnători (nu au dat note informative sau au dat note complet inocente), însă au contribuit, involuntar sau nu, la răul social. Ei nu pot să fie acuzaţi legal de încălcarea drepturilor omului (de poliţie politică), ci de contribuţie morală, prin însuşi faptul formal al colaborării (fie el şi fără conţinut), la un regim în care aceste drepturi sunt „legitim" încălcate în numele unei entităţi abstracte: patria, comunismul, fiinţa naţională, clasa[1]. Colaboratorii de acest tip nu au acţionat din „voluptate" (a se citi: viciu). Ei au încercat totuşi să minimizeze sau să împiedice măcar răul individual, pentru cei vizaţi de notele informative.

Regimurile totalitare fac din delaţiune o politică de stat bine finanţată, în numele vigilenţei faţă de duşmanii de clasă, stat, de etnie, de patrie sau, cele fundamentaliste, de religie. O armată de oameni

1. După cum, una ca mine, membră a PCR şi de două ori în BOB la liceele la care predam, chiar dacă am evitat tot timpul orice propagandă proregim (deşi nu a fost deloc uşor şi fără urmări), am contribuit la ideea că poate să fie şi ceva rezonabil la un asemenea partid. În realitate, nu ştiam că regimul se va sfârşi, iar speranţele noastre erau difuze, neclare, un fel de *wishful thinking*. Încercam pur şi simplu să ameliorăm mizeria.

sunt angajați să-și supravegheze semenii. În perioadele explicit staliniste, de exemplu, rudele ajungeau să se denunțe între ele ca dușmani de clasă, ca să mai scape de unii membri ai familiei[1], de cei cu care erau siliți să împartă o cameră comună, în apartamente comune cu alte familii (la rândul lor, vecinii se turnau între ei). Această armată angajată recurgea la slăbiciunile omenești și racola colaboratori sub acoperire, oameni cu manifestări de teribilism „vinovat", cu amante secrete, religii interzise, cu dorința traiului urban sau cu vanități intelectuale. Ofițerii de securitate câștigau o pâine bună și nu plăteau contribuții la asigurări sociale (nici acum, după știința mea, ofițerii SRI nu plătesc asigurări, la fel ca și ceilalți „păzitori", noi, civilii, suntem cei care le redistribuim din veniturile noastre și pentru pensii, și pentru sănătate). Ei aveau acces la „bunuri rare", de la vile de vacanță la ciocolată chinezească și banane în ultimii ani de dictatură. Aveau și prilejul să își gâdile dorința de putere fiindcă mulți oameni erau la mâna lor. Se credeau posesorii unei cunoașteri ezoterice, își puteau satisface mari sau mici sadisme în mod „legitim", prin fișa postului. Colaboratorii ciuguleau de la masa „second-hand" ceea ce mai rămânea sau măcar culegeau indulgențe pentru păcatele

1. Există cercetări foarte interesante pe această temă, cu privire la Uniunea Sovietică (vezi, de exemplu, lucrarea excelentă a Sheilei Fitzpatrick, *Everyday Stalinism. Ordinary Life in Extaordinary Times*, Oxford University Press, 1999).

incluse explicit sau implicit în Codul eticii și echității socialiste.

Din cunoașterea pe care o avem până acum reiese că regimul comunist a beneficiat prevalent de turnătoria din obligație și secundar de cea voluntară, din „voluptate", ambele forme fiind mai ales din categoria celor ascunse.

Ceea ce mă miră profund este faptul că notele date de informatori și rapoartele securiștilor trec drept *adevăruri incontestabile*. Unii informatori puteau minți prin omisiune sau exagerare, ca să își apere rudele, prietenii sau colegii. Alții puteau calomnia ca să-și înfunde rivalii sau inamicii. Ofițerii de securitate prelucrau informațiile după capul și interesele lor, inclusiv după plăcerile și răzbunările lor. Starea morală a acelei lumi nu putea fi radical diferită de a celei în care ne aflăm acum. Dacă observăm comportamentul concetățenilor noștri în raport cu înclinația spre delațiune, vom sesiza că „informațiile" furnizate de ei sunt frecvent calomnii ordinare și denigrări josnice. Să fie ei mai morali fiindcă nu au turnat în comunism sau fiindcă delatorul neprins e negustor cinstit (cazul celor care se ascund astăzi sub pseudonim)?

Democratizarea accesului la delațiune

Libertatea de exprimare este o achiziție certă a democrației și numai a acesteia. Libertatea de exprimare exercitată prevalent iresponsabil este o

trăsătură a democrațiilor infantile. Privit normativ, spațiul public românesc are trăsăturile unor *group therapies* în care mulți oameni își exhibă frustrări îndelung reprimate. Presa a ajuns un „divan psihanalitic". Ședem tolăniți, cu ușile vraiște, iar „psihanalistul" (patron sau redacție) ne spune: Toarnă, toarnă frate! Toarnă fără grijă față de consecințe. Părerea ta este „adevărul". Numai el contează. De ce „torni"? Imboldurile sunt multe: interesul, voluptatea mioritică, voluptatea cruciadei pentru puritate sau purificare (versiunea nouă a epurării), uneori pur și simplu ratingul, zgomotul, scandalul, plăcerea de a insulta, calomnia, mai ales în dosul unui pseudonim: „Nelu Turnățelu'" sau „Maricica Turnățica".

Strategiile actuale ale delațiunii

Vreau să fiu bine înțeleasă. Delațiunea nu este totuna cu faptul de a-ți spune opinia, de a polemiza, de a critica, ci cu intenția de a termina pe cineva în ochii cui contează și are putere (partidul, în comunism, publicul, în democrație), răspândind informații despre fapte care crezi că sunt adevărate sau pretinzi că sunt adevărate, fără să ai dovezi irefutabile. Informațiile, în cazul nostru, trebuie să fie din categoria „trecut securisto-comunist dubios".

Există o plăcere supremă în turnarea pe față a inamicilor, competitorilor sau a rivalilor în condiții

de democrație. Ea se numește adesea „dezvăluire" sau „demascare".

Nu vreau să tratez *in extenso* delațiunea din interes. Ea este cea mai clar mioritică dintre forme: distrugi pe nedrept reputația unei persoane care „are oi mai multe, mândre și cornute" ca să lichidezi termenul de comparație. Importante în context sunt mai degrabă strategiile delațiunii, indiferent dacă motivele sunt interesul, voluptatea, cruciada pentru puritate, frustrarea.

Delatorii nu aduc în fața noastră probe incontestabile fiindcă nici nu le au. Dacă ar fi în posesia acestor probe, ei nu ar mai intra în această categorie morală, ci în cea a persoanelor care informează publicul despre persoane sau fapte de interes public. Argumentul suprem pe care se bazează delatorii pare să fie cel al unei cunoașteri privilegiate, oculte, fie din surse secrete, fie prin „revelații": „Am eu informațiile mele, sursele mele". Lui i se adaugă un altul, la fel de năucitor: „Se știe, fiindcă așa a scris acum câțiva ani *România Mare*". Argumentul se extinde fiindcă spiritul *României Mari* a făcut pui la alte publicații care încurajează fabricarea turnătoriilor publice, adică a colajelor de informații parțiale, scoase din context, din care să rezulte, prin raționamente șchioape, că X a fost informator. Poate că, întâmplător, unii „X" au fost informatori. Dar dacă acceptăm astfel de construcții lipsite de discernământ și de probe, atunci trebuie să ne pregătim să le cădem victime oricare dintre cei care ne-am născut acum mai mult de 32 de ani.

Conștiința propriei nevinovății nu ne poate garanta faptul că suntem scutiți să ne trezim că suntem nominalizați la gazete în raționamente de genul:

> X, se știe, a fost vecin cu șeful Securității din Cuca Măcăii.
>
> Oricine a trăit în apropierea unui securist a colaborat Securitatea.
>
> Deci X, care a fost vecin cu securistul, a colaborat cu securitatea.

La capătul acestor pseudoraționamente (știm că din fals decurge orice) apare numele nostru lățit într-un ziar, iar dacă suntem suficient de publici, ne apare și figura, eventual este căutată o ipostază în care ne-am strâmbat, încruntat, ca să ni se citească pe „mutră" că suntem dubioși. Nu pot să neg faptul că poza Gabrielei Adameșteanu, agățată de un raționament cu nimic mai solid decât cel de mai sus, m-a făcut pentru o clipă să îmi văd propria figură în locul celei a Gabrielei. În definitiv, în această democrație infantil-iresponsabilă, plină de personaje degrabă vărsătoare de sânge, cruciate ale unei purități abstracte: „Capetele lui Andrei, Gabriela, Ion, Maria, vrem!", de ce aș avea iluzia că mie nu mi s-ar putea întâmpla la fel, doar pentru simplul fapt că eu știu că nu sunt vinovată. Este clar că mă detestă suficient de mulți oameni, încât măcar unul să înceapă aria calomniei cu formula *en vogue*: „Turnătoare Secu'" (mai să-ți vină să crezi că, dacă scapi de calificativul acesta, nu ești mare lucru în spațiul public). Motive sunt multe:

incompatibilități ideologice (nu-i ușor să fii feministă în spațiul mioritic), temeri iraționale, foști studenți picați la examene, mici rivalități profesionale și, de ce nu, plăcerea să o mai vezi pe una la pământ, dacă și-a scos nasul din cratiță[1]. Căci un efect predictibil al delațiunii este, fără îndoială, acela că victima, dacă are sensibilitate morală și nu a apucat deja să se tăbăcească sub *ura de gașcă* (înlocuitoarea urii de clasă), riscă în plan personal o depresie gravă, iar în plan public un dispreț complet nemeritat, eventual dispariția sau izolarea. Cunosc pe pielea mea gustul de cianură al unor asemenea consecințe. L-am trăit, din alte motive, la nivel instituțional. Ceea ce te distruge mai mult decât suma „adevărurilor" fabricate încât să-ți taie orice legitimitate morală este lipsa solidarității celorlalți, nepăsarea lor.

„Democratizarea" accesului la delațiune

Dincolo de această voluptate public asumată, aceea de a produce rău (gest imoral), în numele adevărului (gest moral?!), sub nume propriu și sub răspundere proprie (gest moral), se ascunde o mare de voluptăți clandestine, acoperite de anonimat. Internetul, cel mai democratic suport de comunicare, este gazda

1. Remarc, în sfârșit, instaurarea parității de gen în patria noastră. Ca personaje, femeile sunt la fel de prezente ca și bărbații în procesul de inventare, descoperire și înfierare a „vinovaților".

favorită a opiniilor celor care nu sunt ziariști sau publiciști. Ei își exercită dreptul legitim la exprimare, la libertatea de opinie. Internetul este însă și suportul delatorilor anonimi, al „turnătoriilor" voluptuoase, al denigrărilor, insultelor și calomniilor, al opiniilor care împroașcă și desființează munca sau viața unui om, fără ca autorii să fie cunoscuți și făcuți responsabili de acțiunile lor. Desigur, fiind și o sursă de documentare, astfel de „informații" de pe Internet devin „bibliografii acoperitoare" în sintagme de tipul: „se știe", „se spune", uneori chiar pentru articole și cărți semnate și asumate de autori. Rezum. Autorii care semnează public informații de tipul delațiunii au acoperire în sursa „comentarii" în ziarele online. „Informatorii", adică sursele, au acoperirea anonimatului, iar redacțiile ziarelor pe aceea că nu ziariștii lor au produs dezinformări, insulte și calomnii. Tot ceea ce știm este că asemenea manifestări de „curaj" al opiniilor și răspunderii personale sunt postate adesea pe edițiile online ale ziarelor românești.

Consider că redacțiile publicațiilor care găzduiesc asemenea texte sunt la fel de responsabile de conținutul acestora, ca și de cel al articolelor. Pentru calomnie, dezinformare sau insultă, găzduite sub semnătura jurnalistului, culpa se împarte. Ziarul răspunde mai ales moral, în fața cititorilor. Jurnalistul răspunde și în fața legii. Cum în cazul pomenit „delatorul" este anonim, de data aceasta răspunderea morală și legală revine numai redactorilor.

Este în interesul patronilor și al angajaților să vândă o gazetă. Uneori o fac pariind pe delațiuni ca

voluptate a unor comentatori, pe deliciul de lectură al unor cititori sau pe dreptul la liberă exprimare. Legal, aceste interese, plăceri și drepturi se ciocnesc de dreptul persoanei la o imagine demnă și de interzicerea calomniei în Codul Civil. Moral, interesele și drepturile ziariștilor și patronilor se ciocnesc de dreptul cititorilor la o informare corectă.

Părerea mea este că nici un fel de climat moral nu se îmbunătățește dacă oamenii știu că nu răspund personal pentru greșelile lor și nu le plătesc proporțional. Este corect să vrem să cunoaștem și să pedepsim imoralitățile și ilegalitățile din trecut. Dar de ce ne pasă așa de puțin, în dezbaterea publică, de imoralitățile și ilegalitățile prezente, îmi este însă greu să înțeleg.

22, 26 septembrie,
2 octombrie 2006

Partea a II-a

AUTONOMIE, LIBERTATE ŞI DREPTURI

Autonomia și păcatele contra ei

Cititorii maturi au învățat întreaga lor școală că termenul „autonomie" este unul de natură politică și privește entități colective, mai ales statul. Orice dictator iubește autonomia statului (cu care se identifică) și dorește firesc să nu se amestece nimeni în „treburile sale interne". Este dreptul lui de dictator (și condiția lui de posibilitate în această postură) să hotărască liber „binele" colectiv, fără amestecul altora. Acești alții sunt alte state și cetățenii propriului stat. Binele dictatorului este Binele. Un astfel de regim de putere poate să aibă și alte chipuri: dictatură rasială, etnică, de gen, dictatură religioasă, de clasă. De exemplu, un regim de dictatură bărbătească (sexist-patriarhală) prescrie el în ce constă binele categoriei subordonate căreia nu îi recunoaște autonomia, și anume femeilor.

Eu mă voi referi însă la alt sens al autonomiei, cel fără de care nici împlinirea omenească nici democrația liberală nu sunt cu putință, și anume la autonomia personală. Este un sens de care discursul public românesc se ocupă încă prea puțin, chiar și în condițiile de astăzi ale libertății de

exprimare. Tradiția istorică, antecomunistă și comunistă, nu ne ajută îndeajuns. A avut prea puțin de-a face cu individualismul în sens moral-politic și prea mult cu diversele specii de colectivisme: nația, statul, clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea. De aceea și morala publică, și politica au eșuat în diverse specii de paternalism, de la cel soft, cu ceva ingrediente democratice de vitrină, până la cel hard, dictaturile propriu-zise. „Prostimea", termen atât de drag istoriei premoderne, a rămas la noi, pe piața discursului public, în diverse ipostaze: talpa țării, toți (mai puțin PCR, factorul conștient al societății noastre), simplul cetățean, omul simplu, omul de pe stradă. Acesta este mesajul pe care l-au primit și îl primesc cei care nu fac parte dintr-o elită conducătoare sau dintr-una simbolică. Paternaliștii se dau în vânt după monopolul pe discernământ; și apoi se miră ipocrit când opera lor de infantilizare a populației adulte reușește. Se miră și se legitimează prin aceasta.

În esență, *autonomia personală* este un concept de natură etică, iar istoria lui coincide cu cea a modernității. În ordinea istoriei și a greutății sale în economia civilizației europene, acest concept a devenit central în morală odată cu opera lui Immanuel Kant, „marele restaurator al demnității omenești". Dar istoria sa în tradiția iudeo-creștină este mult mai veche și începe cu liberul-arbitru: ideea că dăm seama individual de faptele și gândurile noastre în fața lui Dumnezeu, dacă ni se recunoaște discernământul și avem posibilitatea să-l exercităm. Altminteri, responsabilitatea devine vorbă calpă.

Paternalismul nu este întotdeauna rău. Eticienii vorbesc despre un paternalism legitim în câteva cazuri: este drept să fim împiedicați să lezăm alți oameni și pe noi înșine, de exemplu: să fim împiedicați să ne sinucidem, să inhalăm substanțe toxice, să circulăm periculos, este drept să manifestăm protecție și tutelă față de copii, ajutându-i să devină autonomi, este moral să asistăm persoane în stare de vulnerabilitate fizică și psihică (senili, cei cu oligofrenie severă, cei cu handicap sever, cei aflați în comă). Adică cei care nu pot să-și dea consimțământul informat în ceea ce privește propria lor viață. În celelalte cazuri, *oamenii pot și trebuie să fie autonomi, adică să hotărască pentru viața lor*. Autonomia depinde și de factori exteriori voinței noastre: lipsa constrângerilor, condiții de exercitare a libertății de alegere, informații despre alternative. Dar, așa cum vom vedea mai încolo, depinde și de noi.

Mândria și demnitatea noastră de oameni se leagă de faptul de a fi autonomi: să putem alege cursul pe care vrem să-l ia viața noastră, fără amestecul altcuiva în planurile noastre în baza faptului că avem discernământ, că ne cunoaștem interesele și știm care ne este binele propriu. Ne suntem „legiuitori" și recunoaștem același drept semenilor noștri, în calitate de „scopuri în sine". Lumea se dezvoltă cu oameni care au condiții și sunt capabili de autoafirmare. Altminteri, ea doar supraviețuiește; nimeni nu a putut demonstra că în societățile în care autonomia persoanei este grav încălcată lumea merge spre pieire fizică. Doar că oamenii acelei

lumi viețuiesc, nu trăiesc. Îmi amintesc de o anecdotă amară din vremea comunismului: un ascultător întreabă la Radio Erevan: „Există viață înainte de moarte?".

Dacă altcineva ne încalcă autonomia sau dacă o încălcăm noi pe a altora în mod nelegitim, comitem păcatul lezdemnității. Acceptând *apud* Kant datoria morală imperfectă față de noi înșine – aceea de a ne dezvolta facultățile și talentele – și pe cea față de semeni – aceea de a-i ajuta să și le dezvolte pe ale lor –, ne este mai clar faptul că autonomia, în sens pozitiv, se materializează în ceea ce facem din noi înșine, în sensul dezvoltării noastre.

Se întâmplă însă frecvent să comitem păcate contra propriei noastre autonomii și nu doar să le suportăm pe cele ale unor regimuri de putere în care ne este încălcată libertatea. Aceste păcate sunt încurajate, de bună seamă, de un anumit climat moral și cultural, mai ales în acelea în care înflorește paternalismul extins. Voi scrie despre ele având ca sursă de inspirație teoreticiene feministe (Mary Daly, Janice Raymond, Sarah Lucia Hoagland). Ele vorbesc despre păcatele femeilor aflate în regimuri patriarhale. Dar aceste păcate nu sunt deloc străine oamenilor ieșiți de curând din regimuri totalitare, tânjind încă măcar după un paternalism binevoitor. Adică unor oameni ca noi. Mă voi referi la păcatele contra formei pozitive a exercitării autonomiei, și anume autoafirmarea.

1. *Lipsa stimei de sine*. Experiența stimei față de alții începe cu stima de sine. Dacă ne autodisprețuim

pentru că suntem, de exemplu, români, romi, femei, ortodocși, muncitori etc., vom sfârși prin frustrare, resentimente, amărăciune, vină. Vom crește cel mult ca niște „arbori bonsai", justificându-ne mereu incapacitatea sau lipsa de curaj prin tot soiul de fatalități care sunt adesea simple scuze pentru pasivitate.

2. *Asimilarea*. Când nu ne convine grupul de apartenență (cel a cărui parte suntem), când nu avem curajul să ne asumăm diferența, încercăm să migrăm în grupul de referință (cel a cărui parte ne-ar conveni să fim), să-l imităm, să-i intrăm în grații. Uităm adesea spusele lui Blaga: „Cu penele altuia te poți împodobi, dar nu poți zbura". Astfel se hrănesc complexele după care femeile aspiră să imite nediscreționar bărbații, romii se dezic de apartenența etnică pentru a fi acceptați, guvernanții imită limba normelor externe fără să o adapteze realităților interne sau să facă politici pentru apropierea de idealurile normative ale lumii căreia aspirăm să-i semănăm.

3. *Victimizarea*. Ne este la îndemână să ne plângem cât de nedreptățiți, de oprimați, de umiliți și de marginalizați suntem. Adoptăm strategia autocompătimirii: am fost legați de mâini și de picioare mai toată viața noastră. Este o strategie substanțial încurajată de o tradiție culturală în care accentul nu a căzut pe fapte și responsabilitate istorică și moral-politică, ci pe explicații care s-au legat mereu de ideea că noi, românii, am fost mereu oropsiți: de popoare migratoare, de turci, de austro-ungari,

de ruși: victime ale unui fel de viol istoric colectiv. Eterni nedreptățiți. Reacția formală o găsim în imn: „croiește-ți altă soartă". Reacția comună este însă alta: o strategie a văicărelii.

4. *Neajutorarea*. Un lung exercițiu al infantilizării, datorat faptului de a avea alt „cap" decât cel propriu produce un sindrom al neajutorării. Victime și neajutorați fiind, avem nevoie de protectori: soți, părinți, partid, stat. Acest comportament este încurajat politic; de exemplu, atunci când banul public este investit în protecția adulților în putere, în alocații universale pentru copii, indiferent cât de bogați le sunt părinții, când suntem „protejați" de informații despre alocarea bugetului public sau despre legi în stadiul de proiect.

5. *Autosacrificiul*. Sacrificiul de sine pare mereu să aibă ceva „eroic" din punct de vedere moral. Ne face asemenea sfinților. În eticile colectiviste suntem învățați că este bine să ne sacrificăm pentru grupul căruia îi aparținem, pentru țară, pentru un ideal sau chiar pentru comandamente politice de tipul societății socialiste multilateral dezvoltate sau al integrării europene. În raport cu aceasta, autointeresul și faptul de a ne bucura de viață par forme de egoism și sunt considerate păcate. Să răsturnăm însă perspectiva spre un individualism etic: atunci vom învăța că autointeresul este legitim ca și faptul de a ne bucura de viață, iar dacă nu o facem pe seama suferinței altora, devine o datorie morală să ne comportăm astfel. Doar aparent aceasta contrazice bunul-simț al creștinului, fiindcă în

realitate poruncile creștine nu ne conduc spre renunțarea necondiționată la sine. A doua poruncă – „Iubește-ți aproapele ca pe tine însuți" – ne spune că prima noastră datorie este să ne iubim, să ne respectăm și să ne prețuim și pe noi înșine – altfel nu știm să-i iubim, să-i respectăm și să-i prețuim pe ceilalți.

Ar fi o imensă ipocrizie să nu recunoaștem că adesea suntem neajutorați, vulnerabili, victime, că există nenumărate împrejurări de-a lungul vieții noastre când ne lăsăm asimilați, când ne autosacrificăm sau când nu ne prețuim și stimăm, când le aplicăm același tratament și altora, disprețuindu-i, asimilându-i, umilindu-i, folosindu-ne de ei, gândind în locul și în numele lor. Adică, momente în care încălcăm autonomia altora și ne lăsăm autonomia în puterea voinței altora. Mai mult, cu cât puterea asupra altora este mai mare, cu atât se pot înmulți păcatele noastre contra autonomiei sau virtuțile în favoarea ei. Suntem mai bine situați pentru a ne comporta imoral – dar și moral! Căci valorile și normele morale exprimă modurile în care ar trebui să ne comportăm, dacă vrem să avem respectul și considerația semenilor și respect față de noi înșine. Sunt condiții consubstanțiale unei lumi libere cu oameni liberi, a cărei parte ne-ar conveni să fim.

Data sursa

Etica mioritică

Am ajuns la ideea unei „etici mioritice" după o incursiune teoretică în alte tipuri de etică (kantiană, utilitaristă, a virtuților, a grijii), în aplicări ale eticii în domeniul politicii (deci asupra problemei „mâinilor murdare"). Desigur, n-aș fi putut ajunge la acest concept dacă, studiind viața publică românească, nu m-aș fi trezit în fața unui obstacol adeseori întâlnit: pe de o parte, conceptele teoriilor occidentale, ca și teoriile însele, au un referențial slab în realitatea românească; pe de altă parte, realitatea românească este slab sau artificial conceptualizată. Previn de la început pe cititoare și cititori că, deși conceptul le sună dulce-alinător, ca și cel blagian al spațiului mioritic, el are altă încărcătură, deloc flatantă pentru noi.

Am plecat, asemenea multora dintre dumneavoastră, de la câteva întrebări care nu pot să nu ne obsedeze. De la întrebări mor(t)ale (cu vorba lui Thomas Nagel):

De ce toate încercările noastre de modernizare eșuează? De ce nu reușim să ne înțelegem în probleme de fond? De ce, în loc să ne ajutăm să

ne ridicăm împreună, de fapt ne autosabotăm? De ce spațiul public este adesea un spațiu al nimănui în loc să fie al oricui? De ce ne roade pizma pe semenii noștri care reușesc? De ce nu facem norme, ci le importăm și adesea doar ne prefacem că le respectăm? De ce nu suntem mândri de reușitele colegilor noștri? De ce facem politici resentimentare? De ce politica nu e știința noastră de a trăi împreună, oricât de diferiți suntem, ci de a ne dezbina sau de a ne anihila reciproc? De ce nu ne coagulăm în comunități prin care să ne promovăm interesele? De ce, în ultimă instanță, este atât de greu aplicabilă regula de aur care ne îndeamnă în forma ei negativă să nu-i lezăm pe alții și în forma ei pozitivă să facem pentru acei alții ceea ce ne-ar conveni să facă și ei pentru noi? De ce nu facem o practică morală curentă din a ne ajuta pe noi înșine și pe semenii noștri spre împlinire omenească? De ce facem din reușită un subiect de invidie și din autocompătimire o virtute?

Orice etică include probleme de tipul: cum ar trebui să trăim, cum trebuie să-i tratăm pe semenii noștri, ce fel de persoane ar trebui să fim. Răspunsurile pe care le dau diferite comunități au o influență practică și strategică, atât în viața cotidiană a cetățenilor, cât și în felul în care li se configurează politic interesele. Lumea modernă, secularizată fiind, are comunități foarte eterogene din punct de vedere religios. Oricât de diferite ar fi moralele noastre particulare, noi trebuie să trăim împreună și să ne tratăm moral unii pe alții, dacă preferăm ordinea și civilizația anarhiei și barbariei.

Felul în care înțelegem să trăim, cel puțin în demonstrația pe care o facem în ultimii ani, de când nimeni nu ne mai obligă să mimăm afilierea la Codul eticii și echității socialiste, poartă cu sine caracteristicile a ceea ce eu numesc *etică mioritică*. O comunitate tinde să formuleze reguli de comportament nu atunci când este într-o situație armonică, ci tocmai într-o situație de conflict. Norma este răspunsul omenesc la situația de conflict. În loc să ne încăierăm după principiul celui mai tare, stabilim o regulă reciproc convenabilă. Norma ne scapă de tensiune, dându-ne o cale de urmat. Ei bine, eu cred că noi ne-am rezolvat tensiunile după prototipul baladei fundaționale, cel al *Mioriței*. Ceea ce am făcut sistematic a fost să fim orbi la acea parte din *Miorița* care nu ne flata deloc. Pe scurt, balada este o poveste în care doi ciobani, roși de invidie pe reușitele celui de-al treilea (oi mai multe, mândre și cornute, cai învățați, câini mai bărbați), nu procedează deloc rațional, nici pe varianta morală: să negocieze asocierea, să dorească să învețe metodele de a ajunge la astfel de rezultate, să cumpere cai, oi și câini, nici pe varianta rațional-imorală să-i fure avutul. În schimb, cei doi ciobani reacționează pentru stingerea conflictului (care era de fapt o stare de tensiune derivată din reușita celui de-al treilea și nereușita lor) într-un mod care ar stupefia orice etică a modernității, și anume: stârpesc termenul de comparație.

Etica mioritică privește tipul de comportament în care tensiunile și conflictele se rezolvă prin anularea (anihilarea, distrugerea) termenului de comparație care ne pune într-o

situație defavorabilă. Reacția celui anihilat este mai cunoscută: retragerea pasivă, resemnarea în fața destinului, lamentația estetică. În primul caz ne condamnăm la o stagnare senină, fără comparații dureroase. În al doilea caz ne condamnăm la o inutilă și neglorioasă dispariție, fiindcă nici atunci nu negociem și nu luptăm. Este o etică anticoncurențială. O etică a conservării sărăciei, nevoilor și neamului. La capătul ei, așa cum o practicăm astăzi, competitivii autohtoni pleacă sau se pierd. Nu încerc să împart românii în două: o majoritate care devine alergică la concurență și anihilează termenul de comparație și o minoritate competitivă care se predă tiraniei cutumiare. Ambele ispite subzistă în fiecare dintre noi. Le întreținem mediatic, politic, le alimentăm cultural. Suntem atât de prizonieri esențialismului mioritic, încât devenim orbi la construcția postmodernă a identității. Singurul termen de comparație pe care îl suportăm, căci nu avem încotro, este Apusul. Spre el îndreptăm așteptări contemplativ-mesianice sau discursuri invidios-resentimentare. Ceea ce refuzăm încă să înțelegem este că eficiența Apusului are o legătură cauzală cu refuzul fatalismelor și esențialismelor. Acolo se construiesc etici și politici pragmatice prin care cetățenii se ajută între ei să le meargă mai bine. Lor nu le trece prin cap să stârpească termenul de comparație, ci să învețe rapid din reușita lui și să încerce să-l depășească.

Curentul, 3 martie 1998

Ratare, da; rataţi, ba

În anii '80, apărea în revista *Ştiinţă şi tehnică* un pseudoserial SF. Sub masca lui, grupul Ars Amatoria publica o satiră la adresa societăţii totalitare. Într-unul dintre episoade era vorba despre o călătorie intergalactică în care naveta spaţială *2002* ajungea în *Ţara Tălâmbilor*. Locuitorii acelor ţinuturi aveau două caracteristici: a) prin venele lor curgea o mare cantitate de brom; şi b) îşi petreceau viaţa aşteptând pe cineva care să le spună ce au de făcut. Împlinirea lor era colectivă şi se producea doar odată cu sosirea unor fiinţe care funcţionau drept cap. Filosofia acelei lumi avea câteva caracteristici: muritorii de rând sunt fericiţi doar în calitate de executanţi; ei nu au capacitate de autodeterminare; nu există proiecte personale, ci doar colective; menirea lor este să slujească unor idealuri impuse; sensul vieţii lor este trasat de sus.

Cred că locuitorii *Ţării Tălâmbilor* aveau totuşi un mare avantaj. Anume acela că nu cunoşteau sentimentul ratării personale. Ba mai mult, atâta vreme cât sensul social al existenţei era monopolul unor

inițiați, locuitorii nu aveau nici sentimentul ratării colective. Inițiații introduceau sistematic o multitudine de corecții, astfel încât să creeze impresia că toată lumea este pe drumul cel bun. Dacă accidental ei aveau frustrări, acestea se datorau faptului că masele nu înțelegeau sensul istoriei. Monopolul acestui sens aparținea factorului conștient, adică partidului. Consecința imediată a filosofiei pentru tălâmbi este aceea că oamenii nu au nici o responsabilitate pentru ratarea personală fiindcă nu au proiecte personale. În acea țară în care am trăit și noi, nici măcar hrana, metrii pătrați locuibili, numărul de copii, consumul de electricitate și combustibil nu ni le programam singuri. Cineva le stabilea prin Planul Național Unic de Dezvoltare Economico-Socială. Noi ne înrolam disciplinați la coadă să ne caute cineva în catastiful cu drepturile la ouă, carne, ulei, făină, benzină. Pentru mulți dintre noi, conceptul de drepturi individuale se asociază, conștient sau inconștient, cu accesul normat la consum.

În regimul totalitar era comod. Ne trezeam dimineața pentru a merge la serviciul la care eram repartizați, îndeplineam sarcinile de plan, stăteam la coada de la magazinul la care eram arondați, ne spălam după programul de apă, ne trimiteam copiii la școală să învețe cu toții aceleași lucruri despre abstracții destrupate, vedeam aceleași programe la televizor, același număr de ore. Făceam lunar aceleași workshopuri despre aceleași teme

politico-ideologice. Puteam muri liniștiți și împăcați, fără nici un sentiment al ratării personale. Mă rog, cu supărările cotidiene pe faptul că nu ne ajungeau produsele, că ne era frig, că cei de sus nu reușeau să ne normeze și nevoile odată cu consumul. Până la urmă, marea noastră frustrare venea din ceva foarte irațional: încăpățânarea „inconștientă" de a mai avea nevoi.

Știu că mulți cititori și cititoare se vor întrista puțin, gândindu-se la rezistența privată sau la faimoasa rezistență prin cultură. Nu cred în societăți elitist-excepționaliste. În societățile cu o mânuță de intelectuali mesianici. În societățile în care, odată ieșiți din totalitarism, intelectualii purced oficial la marea văicăreală exhibându-și frustrările și proiectele ca fiind general umane.

Dacă ne analizăm cât de cât lucid, ceea ce vedem este, cred, tocmai castrarea personală în sensul capacității de a ne face proiecte individuale de viață și de a trăi în comunitate cu oameni care au proiecte diferite. În mitul societății socialiste multilateral dezvoltate nu mai credeau nici propagandiștii lui. Existența duplicitară dată de o predică în care nu credeam, dar care ne huruia în urechi o plătim acum. Prețul ei este incapacitatea proiectelor personale. De opt ani trăim la fel de comod din punct de vedere moral. Ca persoane, nu ratăm nimic. Ratăm ca societate: ba reforma, ba integrarea euro-atlantică. Marea diferență este aceea că acum putem căuta vinovații pe față. Îi numim. Îi arătăm cu degetul: sunt tot cei de sus: Guvernul,

Președinția, Parlamentul, FMI-ul, Banca Mondială, Uniunea Europeană, NATO. Cei din urmă sunt de vină că nu spun în amănunt, fiecărei instituții românești, ce are de făcut. Primii sunt de vină că nu ne spun individual ce avem de făcut.

În consecință, tendința noastră este aceea spre o perpetuă coerență. Urâm disonanța cognitivă. Dacă trăim într-o lume chinuită fără torționari, victimizată fără vinovați, coruptă fără corupți, de ce n-am trăi într-una ratată fără rataţi? De ce nu am continua cercul vicios al democrației neliberale?

Curentul, 3 august 1998

Amărîţii, elitismul şi cultura fără civilizaţie

Societăţile democratice au elite profesionale şi politice. Dar ele nu au elite cetăţeneşti. Nici o persoană nu este mai cetăţeană decât alta. Nu are drepturi diferite de alta în acelaşi sistem de referinţă. Societăţile conservatoare au elite omeneşti. Ele creează discrepanţe între drepturi, după cum se dovedesc milostive faţă de vitregiţii sorţii. Mă voi ocupa de două produse ale elitismului nostru: amărâţii şi inteligenţia în zadar.

În România sfârşitului de an 1997 s-au creat categorii privilegiate în raport cu aceleaşi drepturi: cetăţenii străini au tratament preferenţial faţă de români; minerii disponibilizaţi iau 20 de salarii în raport cu alte categorii de disponibilizaţi care iau între 6 şi 12, parlamentarii au indemnizaţii forfetare faţă de alte categorii de bugetari care trebuie să justifice prin acte doveditoare fiecare leu primit.

Diferenţa dintre categoriile omeneşti împarte lumea în două: cei bine situaţi ca status, putere şi bani

și cei amărâți. Ultimii fac obiectul milosteniei celor dintâi, nu al strategiilor de egalizare a șanselor. Ei sunt socotiți categorii vulnerabile cărora li se aplică *asistență socială tip parastas ocazional*. Această strategie nu are nimic în comun cu politicile afirmative pentru categoriile defavorizate, cu asistența pentru dezvoltare (undițele premierului Ciorbea au rămas o simplă glumă). Amărâții sunt obiect al grijii infantilizante, al milosteniei guvernării cu fața la omul simplu, nu la cetățeanul care este încurajat prin credite și politici fiscale să se afirme și să se dezvolte. Acest gen de politică, pe cât de populistă, pe atât de elitist-conservatoare, a întărit neîncrederea în libera inițiativă, dependența de cei de sus și o perversiune a văicărelii generalizate. Mai mult, ea a creat o situație demnă de Cartea Recordurilor: *pierderea slujbei prin concurs*.

Ratații tranziției găsesc uneori și debușee de tipul inițiativei private. Chiar în clipa în care scriu, îi pot privi roadele: pe un perimetru cât un părculeț, 26 de inițiative particulare prestează același serviciu: desfac dopuri la diverse categorii de sticle. Sau păzesc suluri de hârtie igienică, trei prosoape, nouă pachete de sticksuri și trei de cloramină.

La fel cum, la țară, un om își irosește viața prestând serviciul păzirii unei singure vite. La rigoare, suntem o societate care nu face nimic ca să descurajeze zăcutul pe trotuar sau pe tăpșan cu ochii pe un metru pătrat de tarabă sau pe o vacă. O privire duioasă

mângâie creștetul oamenilor simpli: lasă-i în amarul lor. O privire poporanistă mângâie noile șosele reparate din banul public: situația este sub control. Da, e drept că avem asfalt nou, occidental, dar n-am pierdut nimic din specificul național și integrarea în ecosistem: baligile au revenit la locurile lor, pe mijlocul șoselei. Natura ca cireadă triumfă asupra civilizației ca asfalt și automobile.

O altă față a elitismului o reprezintă felul în care inteligheția românească își înțelege rolul social. Mai precis, felul în care ei îi pasă prea puțin de legitimarea prin utilitate socială. Cercetătorii din institutele de cercetare socotesc că propriul lor statut este autojustificativ pentru a fi plătiți și resping ordonanța prin care plata cercetării depinde de viabilitatea proiectelor, și nu de apartenența la un institut. Cadrele didactice încurajează un învățământ fără finalități orientate spre elev și student, intrând în *delict de supunere* față de decizii guvernamentale prin care examenele, și nu educația devin scop în sine. Oamenii de cultură, mai ales cei din spațiul universitar, continuă să aibă alergie la a coborî jocul cu concepte la nivelul civilizației (al influențării vieții cotidiene), rămânând în Empireul ideilor. Produc Cabale pentru cluburi restrânse și strâmbă din nas la orice ispită de mundanizare a obiectului lor de studiu.

Întreținem o societate care se justifică prin frumusețile naturii și niscaiva bijuterii ale gândului. Între cele două, spațiul civilizator rămâne teren viran. Cultura eseistic-autofagă, cercetarea cu dosul la

punctele vulnerabile ale vieții sociale și lecțiile de dragul informațiilor se apără de civilizație cu aceeași forță ca și natura.

Între timp, reflectăm adânc la ingratitudinea politicii europene, care ne situează în anticameră pe durată nedeterminată. Sau pur și simplu ne amăgim că postura *ante portas* ne absolvă, de la paznic de vită sau tejghea la magistru de înțelepciune pentru nimeni, de orice efort să păzim o cireadă, să avem servicii specializate și să livrăm înțelepciune pentru comunitatea de aici și de acum.

Curentul, 28 decembrie 1997

Îţi trimit un ficat![1]

Statistic vorbind, opţiunile noastre electorale au fost majoritar pentru schimbarea în liniște și pentru schimbarea în bine. Mai să bănuim că suntem o populație neoplatonică, iubitoare de liniște în sine și bine în sine, odată ce nu ne-am întrebat asupra câtorva lucruri elementare: A cui liniște o votăm? Al cui bine îl urmărește un program politic (dacă el există!)? În ce constau liniștea și binele?

Ceea ce pare să fie de domeniul evidenței este faptul că nici liniștea, nici binele nu aveau și nu au conotații specifice democrațiilor liberale (fie ele cu guvernământ liberal, fie cu guvernământ social-democrat). Pe scurt, dacă aveam de-a face cu democrație liberală, puteam să construim instituții care se justificau printr-un singur lucru: rațiunea centrală a existenței lor este aceea de a presta servicii indivizilor și comunității. Rostul existenței statului, administrației, poliției, școlii, spitalelor, chiar și familiei este acela de a apăra drepturile,

1. „Îţi trimit un ficat!" a apărut sub titlul „Persoana ca pacient".

de a facilita viața, dezvoltarea și afirmarea persoanei (a oricărei persoane). În raport cu o asemenea filosofie justificativă asupra instituțiilor, accentul pe politici concurențiale sau asistențiale este doar de nuanță, o diferență de grad, nu de natură. Ei bine, oricât ne chinuim noi să demonstrăm la suprafața normativă intrarea în sistemul de referință al *acquis-ului comunitar* (căci noi încă nu avem filosofii specifice democrațiilor liberale), în profunzime rămâne un rest subversiv. Acest rest este însăși persoana, cea mai neînsemnată dintre priorități.

În acest articol mă voi ocupa de una dintre fețele persoanei beneficiare a serviciilor publice: aceea de pacient. Ca să nu teoretizez excesiv, voi reda câteva scene petrecute în octombrie 1998, într-un spital pentru oameni sărmani (categoria spitalul de care aparțin).

Serviciul de ecografie: 11 pacienți reazemă pereții la coadă. Unii au dureri foarte mari. O pacientă își ia un scaun dintr-o încăpere și se așază închircită pe el. Asistenta vine și-l trage violent de sub ea:

– Cucoană, e scaunul nostru, cum ai îndrăznit să îl iei?
– Mi-e foarte rău, doamnă!
– Și ce mă privește pe mine?

La intervale lungi de timp, o voce autoritar-specialistă strigă:

– Să intre colecistul! Din când în când, rândul la coadă ia o pauză. Un personaj din staff intră cu un pacient de mânecă și schimbă lista de priorități:
– Ți-a trimis profesorul un ficat!

Salon de chirurgie, opt paturi. Tot timpul se deschide furtunos ușa. Femeile de serviciu își caută teul rătăcit, infirmierele caută ploști să le redistribuie altor bolnavi. De sub perfuzii, tresar corpuri cu diverse organe lipsă. Pacientele din stânga salonului nu mai dorm nici sub narcotice. Își rumegă gemând durerile, contemplând pânzele de păianjen din colțurile opuse ale tavanului. Se simt bine unele cu altele. Au nume, identitate, istorii personale, se asistă reciproc în funcție de cât de independente au devenit de tuburi și punguțe. În noaptea aceea obținuseră o victorie. Au reușit, după 48 de ore, să convingă o infirmieră să ia din cameră o pătură îmbibată în urină, fără să-i dea 10 000 de lei, și pe o alta să schimbe o pungă de sondă și să șteargă de pe jos lichidele revărsate din altă bolnavă. De obicei, acest gen de operații le făceau una pentru alta. Din când în când strângeau din dinți și o luau spre toaletă. Acolo își reduceau respirația la minimum necesar, își tapetau cu ziare vasul de WC și, la sfârșit, trăgeau de ciorapii de damă care țineau loc de lanț; tot de acolo fusese luată o saltea pusă fără a fi spălată la uscat, fiindcă, zor-nevoie, trebuia amenajată o rezervă pentru o pilă.

Colțul pentru fumat. Acest loc de dialog pre- și post-operatoriu se află la capătul culoarului, permițând nefumătorilor un larg acces la fumul celorlalți. Pacienta A (sau cum o numeau medicii: neoplasmul cu metastază generalizată) privea cu ochii secați în jur:

> Îmi văd coastele sub gaura de la sân. Luni în șir mi-au tot dat prafuri să se închidă rana. Bani de operație n-am avut și la alt doctor n-am îndrăznit să merg, că nu aparțineam de acolo. Mi-am vândut apartamentul, dar m-a păcălit agenția și am luat mai nimic. Banii i-am dat fiică-mii. Are patru copii și fostul ei bărbat le plătește la toți 260 000 pe lună. Le e foame, doamnă. Domnu' doctor zice că mă operează și că de ce n-am venit la timp. Dar de unde să știu eu că altul mă operează pe gratis? Toți vecinii mi-au zis că fără 2 000 000 n-am ce căuta să-mi scot sânul. Acuma îmi mai scoateți și dumneavoastră ochii că de ce n-am știut că am plătit toată viața asigurări medicale, adică și operația asta.

Curățenie generală. Într-o dimineață au răsărit ca din pământ femeile de serviciu cu găleți pline cu detergenți și cârpe noi, neîmbibate de grăsime. Frecau tot ce putea să fie spălat. Impresionați de atâta grijă, stomacurile, rinichii și uterele încă nescoase le întreabă pline de recunoștință:

– Ne faceți frumos?
Răspuns sec:

– Nu ne țineți de vorbă și stați naibii în paturi. Vine control de la Direcția Sanitară!

Știința sacră. Spitalul e o industrie cu foc continuu. Nimeni nu-și pierde vremea să decripteze Cabala medicală pentru înțelegerea pacienților. Intri și ieși de acolo fără să înțelegi ceva despre cazul tău. Și, în definitiv, cine a mai pomenit să dai explicații ficaților, stomacurilor, intestinelor. Ele nu au conștiință de sine. Nu sunt persoane.

Curentul, 21 octombrie 1998

Catastrofa la români

Mama a căzut pe gheață în fața unui magazin din Hunedoara. S-a lovit rău, inclusiv la cap. A făcut radiografii, tratamente. Nici acum nu i-au trecut durerile și a mai prins și o mare frică de ieșit din locuință în timpul iernii. Mergea pe stradă cu o prietenă, judecătoare la Tribunalul din Deva când s-au întâmplat toate acestea. Prietena a reacționat amical (a dus-o la spital), dar nu și profesional. Nu i-a sugerat să dea în judecată managementul magazinului sau patronii fiindcă nu și-au curățat gheața din fața businessului propriu. Și poate, dacă îi sugera, mama ar fi spus resemnată: „Lasă-i în plata Domnului! Așa a fost să fie". Ea, ca și cei mai mulți dintre noi, este o fatalistă, chiar și atunci când „fatalitatea" este complet evitabilă.

Într-o țară capabilă să se administreze, probabil că în această iarnă era plin de procese pe rol prin care cetățenii afectați de neglijențele asociațiilor de locatari, ale proprietarilor de magazine, ale primăriilor cereau despăgubiri materiale pentru ei și sancțiuni pentru cei care sunt vinovați de fracturi,

de gâturi frânte, de coloane rupte, de dureri, de invaliditate temporară sau totală.

Nu am citit despre astfel de procese în România. Și e „normal". Cui să-i ardă de așa ceva când noi așteptam catastrofa *apud* Hâncu (un cutremur de peste 7 grade pe scara Richter)? Urma să murim. Ziarele au fost pline de cronici ale morților anunțate. Autoritățile s-au trezit brusc să trimită faxuri ca să le afișăm în instituțiile publice înainte de 15 ianuarie (*deadline* pentru catastrofă). Nici instituția în care lucrez, nici altele nu au nici un fel de practici coerente de pregătire pentru dezastre. Reacțiile noastre sunt pompieristice, pur impresioniste.

Mi-am petrecut vara într-un sat din Transilvania. Satul era dominat de o psihoză maniacală: pe 11 august vine apocalipsa odată cu eclipsa. Televiziunile își combinau mesajele comercial-turistice cu cele științifice, dar și cu tot soiul de cauzalități magico-fenomeniste (chiar și șeful statului, Emil Constantinescu, făcea o inferență optimistă între momentul eclipsei și acordul cu Banca Mondială). Eram manipulați și atunci când ne bucuram de spectacol, și atunci când ne căiam pentru păcate. Incoerența mediatizării fenomenului dădea apă la moară preotului local, un personaj complet nepăsător față de viața cotidiană a comunității, dar mare amator de spaime colective. Ținea slujbe mai des, stătea în genunchi în fața altarului, se prosterna cu un glas disperat, spunând: „Doamne, iartă poporul român, cel mai păcătos popor, și abate năpasta de deasupra lui!". În timpul eclipsei nu am reușit

să scot din casă decât cinci persoane. Toate celelalte erau în genunchi la icoane, plângând sfâșietor spre iertarea păcatelor. Toată vara buruienile crescuseră în curtea școlii mai înalte decît copiii. Geamurile erau sparte. Toaleta nu mai avea uși. Printre bănci creșteau bălării. Cine să le smulgă? Cui îi ardea de asta? Ce școală să mai înceapă odată ce asupra noastră urma să se prăvălească potopul ceresc?

Nu avea dreptate politicianul care a spus: „Iarna nu-i ca vara"[1]. Atitudinea noastră față de problemele imediate și rezolvabile este la fel de fatalistă iarna, ca și vara. Indiferent de anotimp, tindem să căutăm motive serioase să stăm cu mâinile în sân, într-o contemplație nu știu cât de mistică, dar știu cât de distructivă față de noi înșine, față de concetățeni, față de comunitatea în care am putea avea un impact.

O dată la șase luni trebuie să se întâmple ceva. Ceva înfricoșător care să ne țină trează conștiința de ciocli și psihologia de parastas. Nu putem trăi ca niște oameni normali și civilizați fiindcă noi trebuie să ne cultivăm tot soiul de frici apocaliptice. Este mai comod.

Scriem mereu despre criza de autoritate din România. Cred că cea mai gravă criză privește autoritatea rațională. Vocile cele mai nemediatizate, mai palide, mai timide, mai călâi ca influență sunt cele ale experților. În 14 ianuarie am sesizat cu plăcere că

1. Expresia îi aparține lui Traian Băsescu.

lumea din metrou și cea din Piața Sudului se mai detensionase, chiar făcea glume despre ziua următoare (asta după ce începuse migrația în afara orașelor expuse „cutremurului Hâncu" și după ce corturile erau deja instalate pe ogoarele din sud). Motivul detensionării? Cumva argumentele specialiștilor de la Institutul de Fizica Pământului și de la stația Vrâncioaia? Nici vorbă. În acea zi, presa mediatizase cu fotografii și interviuri conclavul vrăjitoarelor, cititorilor în stele și ghicitoarelor în cărți de tarot. Ele au liniștit spiritele: nu moare nimeni de cutremure și nici de inundații în acest an în România.

Între timp, gheața de pe trotuare face victime, țevile curg, lifturile sunt devastate și transformate în toalete publice, oamenii cred că statul trebuie să le plătească întreținerea și să le repare geamurile, clanțele la uși, Hâncu dă interviuri, patronii și asociațiile de locatari se amuză când le mai alunecă o victimă în fața proprietății. Nu ne mai rămâne decât să speculăm despre următoarea catastrofă de sezon și să ne continuăm dialogul cu lipsa de civilizație.

22, 25-31 ianuarie 2000

Partea a III-a

CETĂŢENII ŞI GUVERNANŢII

Retorica autosacrificiului

În 11 martie 1998, domnul deputat Mureşan ne-a impresionat profund cu memorabila expresie: „Aş vrea să văd un român care munceşte cât domnul prim-ministru Ciorbea!". Ea a fost rostită la un clasic talk-show de noapte. Unii dintre noi or fi început să-şi facă mustrări de conştiinţă: ne petrecem serile comod, în singurătate sau în familie, butonând canale cu talk-show-uri ca să ne explicăm nefericirea personală prin cea colectivă, în timp ce primul bărbat executiv al ţării se spetează pentru binele public. Când mustrările de conştiinţă erau cât pe-aci să atingă un punct critic, mi-am amintit brusc întreaga retorică a autosacrificiului din perioada comunistă. Se înţelege că autosacrificiul era apanajul conducătorilor. Masele, amărâtele, lipsite de conştiinţă de sine, acţionau cu mintea odihnită în consecinţa efortului de cugetare al factorului conştient. Mi-am mai amintit că, de fapt, n-ar trebui să ne mirăm de revigorarea acestei retorici. Motivele sunt, după părerea mea, următoarele:

1. Toate partidele din societatea românească provin, cel puţin în sensul apartenenţei prime a majorităţii

membrilor lor, din Partidul Comunist. Acesta s-a dizolvat în decembrie 1989. În locul lui au apărut partide propriu-zise, cu nume și uneori idei inspirate din cele apusene, dar ai căror membri provin în mare măsură din PCR. Ei s-au orientat mai liberal sau mai etatist, păstrând însă multe dintre reflexele comportamentale devenite o a doua natură.

2. Socializarea membrilor actualelor partide (cu excepția celor de vârsta a treia s-a produs în perioada comunistă), când această retorică elitistă despre mase și autosacrificiul conducătorilor atinsese cote paroxistice. Nici retorica interbelică nu abunda în idei de genul politicii și administrației ca profesie între altele, profesie în care activitatea în binele public este conținută de fișa postului. Cu alte cuvinte, profesie în care politicianul și funcționarul public sunt priviți ca prestatori de servicii normative și administrative pentru contribuabili.

3. Comunismul era societatea muncii. A activa (a munci) devenise un scop în sine. Acest lucru puteam să-l regăsim și în broșura autointitulată Constituție, în formula stupefiantă pentru practicile democratice: din dreptul la muncă decurge obligația de a munci. Acest scop în sine, munca, ne-a creat reflexul că nu are nici o importanță dacă ne cumpără sau nu cineva serviciile și mărfurile, dacă are sau nu eficiență ceea ce facem. Dacă producem mărfuri, servicii, cercetări, lecții, acte normative, trebuie să fim plătiți indiferent de utilitatea lor. Beneficiarul nu are importanță. Valoarea mărfii noastre este dată de timpul de muncă necesar

producerii ei (*tare valoros trebuie să fie proiectul bugetului public, dacă guvernul muncește la el încă trei luni după ce trebuia legiferat!*).

4. Mișcarea sindicală are aceleași reflexe: nu aplicați legea falimentului, că noi muncim. Sindicaliștii nu mint, după cum nici deputatul Mureșan nu minte: salariații întreprinderilor fără comenzi (fără desfacere care să le acopere costurile) muncesc. Nu atât de mult ca premierul, dar cu o productivitate și eficiență asemănătoare.

5. Alegerile (a se citi: concursurile de ocupare a posturilor de guvernare) au fost câștigate de fiecare dată prin mesaje care nu au produs disonanță cognitivă (n-au contrazis credința centrală că oamenii vor fi răsplătiți pentru că muncesc, nu pentru cum și pentru cine o fac). Doar Alianța Național Liberală și Partidul Socialist aveau programe precise și grupuri de interese clar delimitate, fapt care le-a ajutat să rămână extraparlamentare. Formațiunile politice care au câștigat alegerile au făcut-o cu promisiuni de schimbare în liniște sau în bine. Liniștea și binele trebuiau asigurate prin autosacrificiul guvernanților, nu prin schimbări structurale în filosofia muncii și, după cum vedem, nici în cea a bugetului public, eternul sponsor al întreprinderilor nerentabile. Ministrul Finanțelor a încercat să ne convingă spre o altă direcție bugetară, dar el însuși a recunoscut că aceasta este cu putință doar dacă sindicatele nu vor face presiuni inverse. La aceste presiuni, guvernanții cedează. Oameni

politici fiind, ei știu că nu mai au șanse la concursul următor (a se citi: la alegeri).

6. Retorica autosacrificiului are o contribuție substanțială în menținerea cercului vicios în care ne învârtim de aproape nouă ani. Ea alimentează ideologia care ne face să stăm cu ochii pe istovitul prim-ministru să ne izbăvească de creșterea prețurilor și de concurența produselor occidentale. Nici noi, nici el nu stăm cu ochii pe fișa postului (în cazul rar că aceasta ar exista). Prim-ministrul, la rândul său, stă cu ochii pe noi, să nu ne supere prea tare.

De opt ani și jumătate obosim la același cincinal al reformei, guvernanții mai mult, fiindcă nimeni nu muncește cât ei. Câteodată ne cuprinde nostalgia după o filosofie pe care nu am trăit-o decât în lecturi. Cea în care nu e nimic imoral în faptul ca cetățenii să-și urmărească interesul privat și nimic suprameritoriu în aceea ca guvernanții să acționeze în interesul public, după cum le-o cere postul. Între timp, ne maturizăm și îmbătrânim simțind adesea că viața privată și istoria publică ni se scurg degeaba printre degete.

Curentul, 14 martie 1998

Amurgul maniheismelor

În anii '50-'60, generația părinților mei era profund marcată de înfierarea cu mânie proletară. În anii '90, generația lor și a mea sunt profund marcate de înfierarea cu mânie democratică. Fiecare dintre aceste înfierări lucrează cu cel puțin două supoziții: 1. cea a monopolului pe suferință; 2. cea a monopolului pe moralitate, precum și cu o logică dihotomică specifică poveștilor pentru copii: lumea se împarte în eroi pozitivi sau negativi din toate punctele de vedere. Mai mult, acești eroi nu sunt pur și simplu indivizi, ci categorii întregi.

În anii '50-'60, monopolul pe suferință și pe moralitate aparținea proletariatului și vârfului său de lance: ilegaliștii comuniști (după principiul puțini am fost, mulți am rămas). Ceilalți erau răi, profitori, sugeau sângele poporului și trebuiau stârpiți social, dacă nu și fizic. Așa au dispărut din posturi de concepție și decizie 90% dintre românii cu studii superioare sau medii, cum au dispărut, uneori și din viață, românii capabili de afaceri, cei în stare să facă avere pentru ei, dar și să producă prosperitate comunitară. Aceste categorii au fost stârpite

ca imorale în raport cu standardele societății comuniste. Cei ce deținеau monopolul pe bine și rău i-au făcut să înțeleagă ce este suferința și umilirea. Și să se purifice moral prin ele. Puterea legitimă aparținea celor care suferiseră potrivit standardelor de suferință fixate de ideologia comunistă. Ei erau puri din punct de vedere moral fiindcă nu au exploatat, fiindcă nu au făcut avere, fiindcă nu au condus, fiindcă nu aveau școală. Uneori erau puri doar fiindcă nu au făcut nimic.

În anii '90, logica dihotomică sau jocul de-a alba-neagra a fost reluat, cel puțin la nivel simbolic. A apărut un nou monopol pe suferință: cel al foștilor deținuți politici, al expropriaților, acestora asociindu-li-se alte categorii: fiii, nepoții, verii celor dintâi, cei ce nu au deținut poziții de decizie nici măcar la nivel de școală generală rurală, cei care au căzut din grațiile nomenclaturii, cei ce nu au plecat în străinătate, cei cu manuscrise cenzurate, uneori chiar cei care, pur și simplu, nu au fost membri de partid. Imaginea dominantă creată de mass-media a asociat simbolic suferința cu PNȚCD și Alianța Civică, în particular, cu Convenția Democrată, în general. Simpla apartenență la aceste grupări purifica moral prin contagiune. Nu mai avea importanță dacă ai aparținut sau nu categoriei care a suferit major. Important era să fii identificat simbolic cu aceasta de îndată ce ai intrat în Clubul Moralității. O primă consecință negativă a monopolizării suferinței este că aceasta a fost localizată doar în

anii '50-'60 și a creat obsesia restiturii *in integrum* a pământului, pădurilor, caselor, întreprinderilor. Ca urmare, de opt ani ne pierdem vremea împărțind și reîmpărțind fosta proprietate socialistă, fără să dezvoltăm nimic, fără să investim în nimic, tot încercând să facem dreptate generațiilor trecute prin sacrificarea celor viitoare. Același lucru îl facem și cu pozițiile de decizie: le împărțim și reîmpărțim după criterii de club al suferinței: foștilor persecutați ai lui Ceaușescu (suferința soft, dacă nu cumva chiar suferință moft – ca aceea a categoriei ioniliesciane, redistribuită la eșaloane inferioare de decizie), foștilor persecutați ai lui Gheorghiu-Dej și eventual urmașilor acestora (suferința hard și suferința prin delegație).

Toate aceste împărțiri și reîmpărțiri au atins o masă critică din punct de vedere socioeconomic. Diferența specifică în aceste zile, odată cu avalanșa de dosare de colaborare cu Securitatea, este aceea că ea a atins și o altă masă critică: cea morală. Nici o grupare nu mai rezistă ca întruchipare a moralității în sens normativ. Nici una nu mai descinde din Bine. Legitimarea prin trecut și-a epuizat resursele. Mulți dintre noi și-au creat imagine publică de nuferi pe mocirlă. Alții, puțini și discreți, nu și-au exhibat nici o imagine, chiar dacă erau comportamental nuferi. Majoritatea tăcută este probabil în situația morală de a fi făcut diverse compromisuri, fără să ajungă la compromitere. Ei îi este greu să împartă lumea în două. Această majoritate a încercat pur și simplu să trăiască într-o istorie care îi scăpa printre degete.

În primă instanță m-a deranjat și pe mine substituirea afacerii „Țigareta" cu cea a dosarelor Securității. Iată, mi-am zis, un nou subiect obsesiv pentru opinia publică și un nou mecanism de blocare sau de scuză pentru blocarea guvernării. M-am întrebat cum ne privesc cei din generația tânără în scăldarea noastră iresponsabilă și contraproductivă într-un trecut față de care ei nu empatizează deloc. Nu este al lor. Trecutul lor o să fie ceea ce le facem noi astăzi. Un singur gând m-a consolat: anume acela că, probabil, epuizăm și ultima redută a maniheismului: pe cea morală, după cum ceea ce a urmat alegerilor din 1996 a dus în scurt timp la epuizarea maniheismelor politice și a așteptărilor mesianice. Amurgul maniheismelor ne va ajuta să judecăm oamenii individual, pentru ceea ce au făcut și fac. După cum ne va ajuta să judecăm partidele politice și guvernările după rezultate, și nu după părinții fondatori. Mă tem că nici unul dintre noi nu o să mai aibă după ce club să-și pituleze micimea și neputința. Și că o să ne privim goi, fără pene de împrumut, așa cum ne comportăm, cel puțin statistic: nu producem, nu educăm, nu administrăm, nu guvernăm. O carte de (anti)istorie a deceniului nouă ar putea să poarte titlul: *Ce nu au făcut românii*.

Curentul, 5 noiembrie 1997

De la democrația de vitrină la vitrină

Într-un studiu intitulat „România. Starea de fapt: Societatea", apărut la începutul acestui an la Editura Nemira, am încercat, împreună cu Vladimir Pasti și Cornel Codiță, să radiografiem România anului 1996. Și am făcut aceasta cu uneltele sociologiei, filosofiei și analizei politice. Rezultatele ne-au determinat să diagnosticăm societatea ca una de supraviețuire și democrația ca una de vitrină. Ambele sunt coerente între ele și se generează reciproc.

Știam foarte bine că o astfel de societate este greu de depășit pe coordonata sa de supraviețuire printr-o politică substanțială de dezvoltare. Dar ni se părea mult mai ușor ca inertele componente din vitrină să poată să înceapă să funcționeze către o democrație consolidată. O democrație cu un altfel de cetățean decât cel minimal, redus de fapt la alegător-legitimator al celor de la guvernare. Dacă era o naivitate să credem că vom trăi mai bine din punct de vedere material doar după un an, nici măcar pentru noi nu părea o naivitate să credem că sunt

șanse să trăim mai bine pe dimensiunea noastră civică. Cei ce au câștigat alegerile jucaseră rolul real de opoziție și cel de comunitate de veghe în raport cu toate derapările nedemocratice ale fostei guvernări. Păreau foarte atașați de societatea civilă. Au fost atât de atașați, încât au monopolizat-o ca imagine via Alianța Civică, iar mass-media și cea mai mare parte a sindicatelor i-au sprijinit intens. Democrația, ca și instaurarea moralității în politică au costuri scăzute, în schimb pot avea efecte semnificative în crearea politicilor publice care duc spre dezvoltare.

Actuala coaliție, ajunsă la guvernare, dă semne că însuși faptul existenței sale în poziție macrodecizională a rezolvat de la sine problema democrației. Păcatul ei originar, exprimat în sintagma „democrația s-a instaurat în noiembrie 1996", a avut câteva costuri dramatice:

a) A fost utilizată de către diferite organisme internaționale ca argument (pretext) pentru situarea noastră în salonul refuzaților (NATO, Uniunea Europeană). O democrație în vârstă de câteva luni, așa cum afirmă președintele, ne situa într-o zonă de risc mai mare decât eram în realitate.

b) Democrația a căpătat un caracter axiomatic. Odată ce o proclamăm și suntem conduși de cei ce o întrupează, nu mai e nimic de demonstrat.

Ceea ce avea și are de făcut actuala coaliție guvernamentală este să faciliteze, la nivel normativ și

executiv, funcționarea componentelor care se aflau deja în vitrina cu democrație. Adică să facă operațiunea de a da fond formelor existente.

Primul obiectiv urma să fie cel al depășirii minimalismului civic. Dar aceasta nu s-a întâmplat încă:

1. Cetățeanul continuă să nu fie în centrul guvernării, ci mai degrabă să fie socotit un mijloc pentru obiective care capătă rolul de scop în sine: reforma, integrarea, imaginea României. Legea autonomiei locale a dispărut ca prioritate. Decizia tinde spre hipercentralizare. Contractul continuă să nu fie făcut între cetățeni și instituții. El rămâne un contract colectiv care dizolvă responsabilitățile individuale: cererile persoanelor sunt amânate până la calendele grecești, iar vina o poartă sistemul; chiar și drepturile noastre de locatari sunt mediate de o asociație, nu suntem direct relaționați cu cei ce ne deservesc.

2. Continuăm să fim nesiguri față de legi. Democrația este un ansamblu de proceduri formulate de cei cărora le-am delegat autoritatea să o facă, după ce proiectele lor au fost public dezbătute sau au apărut ca cerință de reglementare public exprimată. Și sub acest aspect am progresat semnificativ. Avem cunoștință eventual de numele unui proiect de lege, nu și de conținutul său. Cele mai multe proiecte de legi sunt înlocuite cu ordonanțe de Guvern, atrofiindu-se rolul Parlamentului. Legile sunt nesigure și neclare. Se modifică prin ordonanțe și modificări de ordonanțe (vezi Legea

învățământului). Miniștrii nu se sfiesc să încalce actul normativ pe care tocmai l-au emis.

Siguranța noastră scade și prin aceea că avem șansa să stăm 30 de zile în arest pe baza unui articol de ziar. Justiția continuă să apere statul. Poliția poate decide dacă merităm sau nu să ieșim peste granță. Ea continuă să fie militarizată, după cum continuăm să menținem procuratura militară și tribunalul militar. Fiindcă nu avem destule instituții vigilente care apără legea, am mai creat și „soviete" ale funcționarilor publici pe post de comisii anticorupție.

Curentul, 4 decembrie 1997

Cultul parastaselor

Noul program de guvernare prevede 40% din bugetul public pentru protecția socială. Acești bani vin din taxe și impozite luate de la contribuabili și o parte din cei proveniți din vânzarea prin *dumping* a întreprinderilor. Destinația lor este supraviețuirea fizică, la limita subzistenței, pentru cei afectați de reformă. Procentul nu este deloc mare, ținând cont de faptul că am mai adăugat un record, acela de a fi o țară cu 5,2 milioane de salariați și 5,6 milioane de pensionari și că aceste 5,2 milioane se vor împuțina prin restructurare. Fiindcă de toți suntem peste 22 de milioane, dintre care o mână de patroni, un număr mare de țărani care lucrează cu o productivitate de pe vremea economiei naturale închise, iar restul copii și șomeri, ne putem imagina cam câți dintre noi sunt strict dependenți de această fabuloasă cifră destinată protecției sociale. Ne vom descurca prin politici fiscale, prin vânzarea întreprinderilor și prin închiderea (conservarea-îngroparea) altora. La căpătâiul falimentului economic ne așteaptă, ca la orice înmormântare tradițională din partea locului, un parastas. Bunurile pământești

vor fi împărțite celor rămași, sub formă de pomeni, mai ales pentru cei mai amărâți dintre noi.

Personal, nu împărtășesc ideea vinii unilaterale a guvernelor României pentru adâncirea în subdezvoltare și politicile de supraviețuire. Noi le cerem să facă astfel de politici. Votăm promisiuni electorale. Cu cât sunt mai nerealiste, cu atât mai mulți vom fi cei ce le vom vota. Legitimăm, alegeri după alegeri, pe acei politicieni care promit să ne protejeze mai mult. Și ei se țin de promisiuni. Dacă acum PRM-ul ar abera și mai zgomotos despre câte ne-ar da fără să mișcăm un deget, am fi în stare să ne urcăm, cu arme și bagaje, în barca lui. Am respins sistematic mesajele liberale, ideea de competiție, de concurs. Avem alergie la încadrarea în standarde europene a vârstei de pensionare și la egalizarea acestei vârste între bărbați și femei. Rar ne dă prin minte că ajutorul social poate să capete forma asistenței pentru dezvoltare, și nu a pomenii comunitare. Cazul municipalității din Deva, care a condiționat ajutorul social de munca în folosul comunității, este o practică pur insulară. Puțini dintre noi își fac probleme de conștiință din faptul că o minoritate muncește până la infarct, accident cerebral sau măcar istovire sau stres continuu ca să plătească prețul protecției majorității față de efort, reînvățare, competiție. Această minoritate este, de fapt, cea sacrificată. Pe ea o stoarcem în fiecare zi de orice vlagă, în numele protecției sociale și al perversei plăceri de a ne târî înainte.

Ceea ce nu am reușit noi să învățăm nici măcar în ultimii opt ani este lecția autonomiei și demnității personale. Ambele se câștigă prin ceea ce facem, prin propria noastră independență economică, dacă nu suntem prea bolnavi, bătrâni sau copii, și prin felul în care știm să ne cerem drepturile. Or, noi continuăm, după vorba lui Mircea Vulcănescu, dialogul cu veșnicia. Ceea ce facem este să ne alintăm în propria noastră contraproductivitate, văicărindu-ne pentru ingratitudinea sorții. Ceea ce ne obsedează nu este exercitarea dreptului la autoafirmare, ci dreptul de a fi îngrijiți, cocoloșiți, protejați, infantilizați. Să-i ferească Dumnezeu pe guvernanții și politicienii care nu ne mângâie duios pe frunte și nu ne întrețin nevoia de protecție! Îi vom respinge fără milă.

Guvernanții și opoziția ni se potrivesc. Vin în întâmpinarea cererilor noastre. Sunt ca noi, dintre noi, pentru noi. Neliniști ne produc Banca Mondială și brațul ei secular, domnul Poul Thomsen. După plecarea lor, de obicei ne reluăm dialogul cu veșnicia. Adică acel tip de viață în care, pentru mulți dintre noi, a trăi înseamnă doar a nu muri.

În perioada imediat următoare ne vom asmuți tot mai mulți contra guvernului. O să vrem alegeri anticipate fiindcă banii proveniți din împărțeala parastaselor vor fi mai puțini, iar cei dependenți de ei, tot mai mulți. Fiscalitatea va crește, investițiile se vor aneantiza, se vor împuțina salariații și cei rămași vor întreține și mai mulți oameni. Rezistența

slăbită a salariaților, a managerilor și chiar a patronilor de la firmele și instituțiile profitabile, din cauza multelor slujbe și a efortului dincolo de limita rezistenței, îi face și pe ei candidați la protecție. Acest darwinism social ni-l aplicăm noi înșine, nouă înșine.

Din când în când ne cuprinde supărarea pe contribuabilul occidental că nu ne preia și el sub aripa lui protectoare. Atunci ne amintim că noi suntem români și înjurăm politicile prooccidentale (de ce le-am iubi, dacă ei tot nu ne dau nimic?). Ne e greu să admitem că ei nu au cultul parastaselor, ci pe al investiției, inclusiv în educație, cultură, sănătate, inclusiv în recuperarea socială a celor dezavantajați sau cu diferite handicapuri.

Să ne bucurăm deci împreună de destinația celor 40% din bugetul pe care îl creăm cu fiecare impozit pe venit pe care îl plătim, inclusiv prin fiecare pâine pe care o cumpărăm. Aceste 40 de procente sunt perfect coerente cu pasiunea noastră cultică pentru parastase și nu ne tulbură cu nimic dialogul cu veșnicia. Poate doar pe cel cu lumea contemporană.

Curentul, 11 februarie 1998

Sărăcia cetăţeniei

Fiind noi foarte ocupaţi cu integrarea euro-atlantică pe care o socotim garanţia nu numai a unei ipotetice prosperităţi, dar şi a democraţiei liberale, am lăsat ca de obicei de o parte condiţiile interne de posibilitate ale acesteia. O astfel de democraţie nu e posibilă încă la noi decât formal şi ritualic. Cetăţeanul este o apariţie de campanie şi o formă de legitimare a guvernanţilor.

Continuăm să suferim de minimalism civic şi să generăm sindromul sărăciei cetăţeniei. În afara faptului că instituţiile publice nu sunt încă structurate astfel încât să slujească în mod particular celor care, în ultimă instanţă, le plătesc pentru asta, un obstacol major în creşterea exerciţiului civic îl reprezintă sărăcia bugetului public. În curând, acest lucru va fi şi mai evident decât până acum. Sărăcia este un factor de descreştere dramatică a statutului de contribuabil şi a drepturilor care decurg din acest statut. Un principiu de bază al cetăţeniei este: nici o taxare fără participare, dar nu şi invers. Odată ce plătim taxe şi impozite, instituţiile trebuie să ne presteze servicii de sănătate, asigurări sociale,

educație, apărare. Comunismul ne forța pe toți cei apți de muncă să fim salariați, altminteri ne trimitea în închisoare pentru parazitism. În acest fel, *volens nolens* eram cu toții contribuabili, oameni cu venituri impozitate. Atunci însă ne lipsea controlul asupra folosirii banilor noștri. Partidul unic, fiind socotit singurul factor conștient, dispunea de acești bani după cum cereau interesele majore ale nației (pe care tot el le stabilea). Problema opțiunii cetățenești asupra politicilor bugetare era un nonsens. Cetățeanul era persoana care dădea bani fără să aibă nici un cuvânt de spus despre folosirea lor, atât în bugetele locale, cât și în cel central.

În tranziția noastră către capitalism am asigurat drepturi cetățenești formale. Mai mult, având regim pluripartidist, ar trebui, ipotetic, să alegem între diferite oferte de programe politice despre taxe și politicile de folosire a acestora. Or, până acum, acest lucru nu s-a întâmplat. Aș putea afirma chiar că o constantă a politicilor românești actuale o reprezintă sabotarea statutului de contribuabil și a drepturilor care decurg din acest statut. Două metode îmi vin cu acuitate în minte: scutirile populiste de impozite și perpetuarea muncii la negru. Amândouă au drept consecință lezarea preponderentă a drepturilor cetățenești pozitive la educație, sănătate, asigurări sociale. Pendulând între politica populist-reparatorie a conservatorismului de stânga (cea reprezentată de PDSR și, în primii ani de după 1989, de FSN), axată pe daruri din banii

publici – apartamente vândute ieftin chiriașilor, măriri nejustificate de salarii –, și politica restitutivă a conservatorilor de dreapta (reprezentați mai ales de PNȚCD), obsedați de refacerea marii proprietăți interbelice și de lichidarea moștenirii comuniste, nu am făcut altceva decât să alegem sistematic să ne diminuăm statutul de cetățean contribuabil.

Noi înșine am devenit cetățeni cinici. Pretindem să ni se dea, nu și să ni se ia. Tratăm statul ca pe un sponsor general, ca pe o instituție de caritate publică. Consimțim să participăm la spolierea bugetului public și ne revoltăm împotriva impozitării. Întrebarea noastră nu este cea specifică cetățenilor responsabili – câți bani intenționați să ne luați și pe ce vreți să-i cheltuiți –, ci a celor cinici – ce scutiri ne mai promiteți și ce ne mai dați.

Fiecare guvernare a avut protejații și privilegiații ei specifici. Ambele au avut însă în comun o categorie de protejați: țăranii. Motivul este lesne de înțeles: ei reprezintă grosul electoratului, așa că, în condițiile în care nu au mare lucru să le ofere, guvernanții merg măcar pe o strategie de cointeresare minimală: să îi scutească de taxe și impozite, deci de obligațiile de contribuabili. Țăranii nu plătesc încă impozit pe proprietate. Vând produse la preț de producător. Practica economică a încurajat și investitorii particulari să plătească mai puțin impozit prin utilizarea muncii la negru și prin declararea parțială a veniturilor. În cazul

țăranilor, a nu fi contribuabil e un drept legal. În cel de-al doilea caz, este vorba despre o practică ilegală, aparent mulțumitoare pentru angajați și patroni. Ambele categorii dau mai puțini bani.

Consecințele celor două fenomene mai sus amintite își vor arăta curând colții. Principiul „nici o taxare fără participare" va deveni, odată cu Legea asigurărilor sociale, și complementarul său „nici o participare fără taxare" (cel puțin pentru categoriile apte de muncă și care nu sunt formal în șomaj). Cine nu a plătit se poate trezi cu ușa în nas la poarta multor instituții care asigură exercitarea drepturilor pozitive.

Sărăcia bugetului atrage după sine sărăcia exercitării cetățeniei. În consecință, mulți dintre noi vom rămâne cu diferite libertăți, adesea goale de conținut. Când ne vom revendica drepturile, o să ni se spună clar că pe unele nu le mai avem, fiindcă statutul nostru de contribuabil e precar sau nu este deloc. Cu alte cuvinte, autoritățile cinice (fiindcă tot ele ne-au încurajat prin populism) ne vor da peste nas cu propriul nostru cinism trecut și actual. Nu ați plătit, nu aveți dreptul! Refuzând demnitatea de plătitori de taxe (de persoane cu drepturi pozitive), devenim practic cerșetori la ușa instituțiilor publice. Adică semicetățeni.

Curentul, 11 mai 1999

Sleirea civică

Guvernarea oricărei țări democratice se ocupă de serviciile ei specifice: legiferarea, strângerea și distribuirea banilor publici în funcție de politicile votate ca programe în campania electorală. În România de până acum, programele partidelor politice participante la alegeri au câștigat dacă au fost populiste și dacă au satisfăcut în principal două cerințe: spun oamenilor ceea ce vor ei să audă și respectă miturile în vogă. Din acest motiv, diferențele între programele câștigătoare au fost mai degrabă de grad. Ele au conținut un șir lung de declarații de credință față de tendințele de evoluție central și est-europene: tranziția la economia de piață, democrația politică, integrarea euro-atlantică, stimularea investițiilor străine; un șir de promisiuni față de electorat: țăranilor: credite cu dobânzi subvenționate –, salariaților – indexări –, întreprinzătorilor – reduceri de impozite –, bătrânilor, copiilor, persoanelor cu handicap și femeilor (*sic!*) – pensii și alocații –, tinerilor – locuri de muncă și credite pentru locuințe –, tuturor: stârpirea corupției și o administrație nouă.

Cetățenii au votat acest tip de promisiuni, dând legitimitate de reprezentare anumitor partide politice. După un an și jumătate, promisiunile par uitate într-un colț de istorie a campaniei electorale. Aceasta nu ar fi deosebit de grav. Politicienilor care încalcă morala de tip deontologist, bazată inclusiv pe norma „să nu faci promisiuni false", le mai rămâne o șansă dată de alt tip de morală, cea utilitaristă: nu are importanță ce ai promis, important este ca efectele guvernării să fie utile în cea mai mare măsură celui mai mare număr posibil de oameni. Supoziția de la care pleacă ambele tipuri de morală este aceea că cei aflați la guvernare chiar guvernează, adică produc acte normative, strâng și investesc util banii publici. Acest lucru este firesc într-o societate în care centrul guvernării este cetățeanul contribuabil și consumator.

De contribuit la buget, contribuie toată lumea, măcar prin TVA, de consumat, consumă toată lumea, chiar dacă cei mai mulți din ce în ce mai puțin. De guvernat, este mai greu să spui că guvernează efectiv cineva: procesul legislativ suferă de o lentoare nepermisă, chiar și pentru legi vitale și, iată, la sfârșitul lunii mai nu știm cum vor fi distribuiți banii publici începând cu ianuarie care a trecut.

Politicienii din parlament și guvern se culcă netulburați pe urechea sancționării lor doar la alegerile următoare. Acest lucru se datorează faptului că cetățenii sunt reduși la statutul de electorat și uitați între alegeri.

Societatea civilă a apărut și s-a dezvoltat în țările cu democrații liberale ca o reacție la acest tip de tendință și la ispita guvernanților de a-și aduce aminte de cetățeni doar în campaniile electorale. Ea a mai apărut și ca reacție la „dictatura majorității", prin urmare, ca necesitate de a sparge majoritatea în minorități cărora sindicatele, organizațiile nonguvernamentale le promovează interesele. Societatea civilă nu conduce și nu deține pârghii de manipulare, dar ea este o forță de influențare extrem de puternică. Acolo unde se manifestă ca forță. Nu este cazul României în care, după alegerile din 1996, societatea civilă pare să fi amuțit, cu excepția sindicatelor care ies la bătaie foarte contradictoriu: unele acuză lentoarea reformei, altele apără cu îndârjire nucleul dur al economiei socialiste: marile întreprinderi industriale aflate în stare de faliment, adică „sponsorizate" din banii publici.

De ce a amuțit societatea civilă? De ce au rămas cetățenii fără reprezentare între alegeri? După părerea mea, cauzele sunt în principal următoarele:

– Deși în 1996 aveam peste 12.000 de ONG-uri, prea puține erau, prin însuși scopul lor, menite să apere și să promoveze drepturile unei anumite categorii și prea puține aveau caracter profesional.
– Fiindcă majoritatea s-au constituit ca organizații de caritate, așteptarea în legătură cu ele este aceea de a împărți pomeni.
– Fiindcă multe ONG-uri au mascat afaceri murdare (vezi cumpărarea fără taxe a autoturismelor

străine și vânzarea lor), cu ajutorul presei s-a făcut repede saltul spre concluzia: ONG-urile sunt surse de mascare a contrabandei.

– ONG-urile au cea mai proastă relație cu presa. Aceasta din urmă nu le reflectă activitatea și le ignoră atunci când protestează. Scandalurile politice atrag mult mai mult și presa nu dă semne să se sesizeze în ce măsură contribuie ea însăși la scăderea dramatică a prestigiului celor mai democratice componente ale societății (parlamentul și societatea civilă).
– Pentru un an și jumătate, cea care trecea simbolic drept componenta hard a societății civile, Alianța Civică, a participat direct la guvernare, contribuind la prezidențializarea și guvernamentalizarea societății civile.
– Când a venit la guvernare, CDR a proclamat instaurarea democrației în România, transformând democrația într-o axiomă.
– Partidele din opoziție au un prost prestigiu ca aliați ai societății civile și, prin urmare, aceasta din urmă le evită.
– Au scăzut dramatic fondurile internaționale destinate ONG-urilor.
– Parlamentul și presa au asurzit la propunerile ONG-urilor în privința proiectelor de legi, iar proiectele normative guvernamentale și parlamentare se publică din ce în ce mai puțin, astfel încât cetățenii și ONG-urile care le pot reprezenta interesele nu mai au la ce reacționa.

Dacă asociem sleirea civică faptului că lipsește Legea funcționarului public, că administrația nu s-a reformat, că poliția este în continuare militarizată, putem să concluzionăm, fără rețineri prea mari, că cetățeanul minimal al primilor șase ani de „stat de drept" își continuă și își adâncește minimalismul. El are din ce în ce mai puține mijloace să influențeze guvernarea. Mai mult, propaganda pe care o aude zilnic este aceea că rolul său este doar cel de alegător și plătitor de taxe. Asociat cu declinul economic și cu lipsa reală de reformă, minimalismul civic hrănește copios tendințele spre autoritarism.

Curentul, 4 mai 1999

Reportaj banal.
O țară corcodușieră subminată de ideologia integrării

Mulți dintre noi credem că avem stat fiindcă îi vedem la televizor pe reprezentanții acestuia. Tot așa credem că avem administrație locală. Autoritatea publică există nominal în vitrina cu autoritate. Unul dintre studenții mei, făcând o analiză a autorității în discursul și practicile publice românești, își încheia lucrarea cu o formulă șocant-amară: bine că România are granițe, căci altfel ar fi greu să-și dea cineva seama că este stat. Iluzia că autoritatea publică funcționează poate să fie spulberată în multe chipuri. De exemplu, este de ajuns să faci un periplu de o zi, de obicei sub pretextul că oferi o infuzie cu frumusețile patriei unor colegi din Apus veniți în relații profesionale în zona carpato-danubiano-pontică. Atâta vreme cât le coordonezi spațiul de mișcare în zona central-universitară pe axa vitrina cu modernizări – Piața Romană, Piața Unirii, Piața Operei, Piața Universității –, poți să-i păcălești cu iluzia că se află într-o capitală, cam murdară, dar asezonată cu

reclame, niscai clădiri de sticlă imitație Manhattan, magazine de firmă, pub-uri, restaurante chinezești, cafenele-Internet. E bine să renunți să-i inviți la tine acasă, dacă nu locuiești în vitrină. Altminteri se trezesc că intră în gura de metrou de la Universitate, făcând slalom între vitrine occidentale și pizzerii de lux și ies într-un maidan înconjurat de un munte de gunoaie printre care se simte un miros de mititei. Îi înveți să se strecoare dibaci printre tarabe cu detergenți, aparate de țânțari, răzătoare de legume, precupețe care vând dovlecei pe un ziar așezat pe asfalt. Le explici că, deși liftul are doar o jumătate de ușă și butoanele sunt arse de mult, circulă totuși. Le spui că, vigilenți fiind, noi facem revizii vara la apă caldă și ne spălăm spartan cu apă rece. Ei bine, ca să eviți rușinea că te complaci într-un astfel de cult al gunoaielor, îi poftești pe un traseu tentant: Sinaia-Peleș, Brașov-Centrul vechi, Poiana, Râșnov, Culoarul Rucăr-Bran, Târgoviște și retur București-centru cu intrare prin Chitila.

Sinaia-Peleș. Frumos. O alee lungă, pietruită. Brazi și mesteceni. Aer să-ți invadeze plămânii. În caz că te rătăcești, nu-i nici o problemă, căci n-au trecut oameni pe acolo. Precum Hänsel și Gretel, ei au presărat pe toată aleea urme de întoarcere: cutii de Coca-Cola și bere, pungi de cartofi prăjiți. Nici un coș de gunoi nu subminează acele urme și nici timpul, căci nu sunt biodegradabile. În rest, Sinaia geme de demonstrații de prosperitate privată.

Braşovul e burg. Sau măcar amintirea unuia. Te tolăneşti într-un scaun pe o terasă, aşteptând comanda. Te destinzi. Piaţa se umple de porumbei. O imagine fugară de Piaţă San-Marco. Zâmbeşti oaspeţilor a egalitate civilizatorie. Două-trei minute. Apoi nici o conversaţie nu mai e coerentă. Interlocutorii tăi devin alţi 10-11 oameni care îţi cer ceva. Sunt intenţionat în zdrenţe. Te privesc, culpabilizându-te, ca pe un îmbuibat. Papanaşii ţi se opresc în gât. Îţi iei oaspeţii şi îi duci repede spre Poiana Braşov. Dar nu prea mult, ca să nu apuce să numere gropile din asfalt, să nu observe invazia de bălării şi nici extiderea igrasiei pe clădiri. Le promiţi un sat săsesc. Ajungi acolo. De sub porţile-fortăreaţă, acum vraişte, se ivesc zeci de copii peticiţi şi desculţi. S-a terminat cu gospodăriile ferecate care delimitau spaţiul public de cel privat.

Ca o penultimă speranţă, te agăţi de castelul Bran. Îi alergi repede pe costişă ca să scape de invazia de kitsch de la intrare şi le spui că nu e momentul să bea o bere. Altminteri trebuie să coboare la un subsol pestilenţial în care sprijini uşa cu mâna şi umpli locul clanţei cu hârtie, fiindcă ai prostescul respect pentru propria intimitate. Da, dar urmează un colţ de rai. Culoarul Rucăr-Bran. Acolo, frumuseţea naturală îţi taie răsuflarea. Şi te întrebi dureros: Doamne, ce-am făcut noi din ceea ce ne-ai dat?

Am făcut case uriaşe răspândite pe dealuri. Cât mai departe una de alta. Şi bodegi pentru drumeţi. Familiare ca mirosuri şi ofertă. Mici, bere, rom, muşamale cu amprentele cinelor întregului sezon.

Nu ne oprim. Înghițim contemplativ kilometri. Drogarea cu imagine.

Ieșim din zonă. Bănuind ce urmează, mi-aș fi dorit să pice de somn, dărâmați de oboseală și de soare. Dar n-au făcut-o. Iar eu n-am mai avut puterea să-i țin de vorbă, să-i aburesc, așa cum zice neo-argoul. Am privit muți ceea ce a urmat: o așezare omenească sub stânci: corturi, cotețe, palate cu turnulețe. Toate locuite de oameni. Între ele, nici un drum, nici o cărare, nici o separație. Sate lungi, vechi, cu livezi de meri. De mirare că nu s-au împărțit și ele după pohta ce-a pohtit-o fiecare inițiator privat, ca să arate ca niște cioareci peticiți: două pogoane de cânepă, unul de sfeclă, grâu cu maci, iarăși mere, porumb de mături. Unele curți erau prospere: case cu nouă-douăsprezece camere. Foarte rar cu băi și canalizare. În toată România, în zona rurală doar 8% dintre gospodării s-au contaminat de astfel de obicei, banal de altfel în Pompeiul primilor ani ai mileniului I. În fața lor, între casă și șanț, domeniul nimănui: brusturii, urzicile și scaieții publici. O țară corcodușieră subminată de ideologia integrării. La capetele de sate, alte corturi negre pe lângă clădiri din cărămidă sau chirpici, nefinisate, fără geamuri. În corturi dorm oamenii, iar în clădiri, caii. E vară și e bine să simți glia sub coaste.

Până la Podul Constanța i-am păcălit că zona Chitila, cu hârtoapele, cișmelele, ulițele și adesea bojdeucile ei, nu este în București și am ținut o predică despre jumătate de veac de totalitarism. Ei bine, dar ce

ați făcut de opt ani de când nu vă mai amenință nimeni că vă ia proprietatea?

Am schimbat vorba pe una despre teorii purificate de referențial și am ținut-o tot așa până când am răsuflat ușurată. Reintrasem în România de vitrină. Bulevardul Lascăr Catargiu, flancat la intrare de imaginea Palatului Victoria, zâmbea în apus ca o promisiune. Atunci i-am înțeles pe guvernanți. Și pentru mine ar fi fost mult mai sănătos psihic să plimb oamenii în jurul cozii iluziei de Românie.

Curentul, 17 iunie 1998

A face, a te complace

Ne încăpățânăm să credem că prețul civilizației este scump. Și plătim zilnic, însutit, prețul lipsei de civilizație. Prin civilizație înțeleg, în contextul de față, o cultură devenită bun public. O cultură care nu mai este nici festivistă, nici de lux. Nu are nimic ezoteric. Este și cultura mea, dar și cultura instalatorului, măturătorului, chelnerului, polițistului, primarului. Ca să nu mă exprim pur ipotetic, vă voi spune deschis că rândurile de față își află inspirația în cele două săptămâni le care le-am petrecut la Boston, Statele Unite. Acolo am resimțit din nou, foarte acut, cât de scăzută este empatia noastră față de dezvoltare și față de modernizare socială. Am revenit la o idee mai veche. Pleacă prea puțini români în acea lume-reper și prea mulți din aceleași categorii: profesioniști (la congrese), bursieri (la universități), politicieni (la întruniri româno-americane cu armate de jurnaliști care se uită tot la politicieni), rude (la rude). Nu pleacă agricultori, polițiști, muncitori, decoratori, gunoieri, grădinari. Ei cred că acea lume este un film, nu un mod de viață.

Dincolo de faptul că te frapează bogăția, tehnologia, urbanismul, toate depinzând de gradul de prosperitate specifice economiei liberale, netulburate de războaie care să o fi afectat direct, în America te frapează și altceva: sentimentul confortabil al comunității, al faptului că acea lume este construită astfel încât oamenii, indiferent de statutul lor social, să se simtă bine în ea, să fie o patrie la care aderă, nu pe care o îndură.

Americanii nu au voluptatea că își apără sărăcia, nevoile și neamul. Sărăcia o detestă și muncesc mult și competitiv să o restrângă până la dispariție. Își construiesc instituții ca să-și satisfacă nevoile, iar neamul a încetat de mult să fie etnic. El este un neam politic, foarte divers. Acolo trăiesc, în multe locuri în proporții egale, albi de toate originile, asiatici, africani, hispanici.

Acel oraș-capitală a statului Massachusetts are ceva din liniștea unui sat de munte. În primele zile simți că-ți lipsește ceva: teama de a circula la orice oră din zi și din noapte, în orice cartier, în orice parc, indiferent de vârstă, sex și rasă. E drept că atunci când sunt puțini trecători, aceștia obișnuiesc să te agațe. Bucuroși să te vadă și să ți se adreseze ție, unui necunoscut sau unei necunoscute, cu vorbele: „Salut! Ce mai faci? Ai grijă de tine!". M-am închipuit mamă de fată în Boston, stând fără stres că întârzie noaptea. M-am închipuit ieșind din blocul meu din Berceni, dintr-un

lift curat, nefolosit noaptea pe post de WC public. Cu toate gunoaiele adunate în saci și cărate la prima oră în containere închise. M-am închipuit ieșind noaptea în Parcul Tineretului, într-o călătorie insomniacă, salutată de un polițist care rula încetișor cu mașina pe alei să-mi vegheze plimbarea: „Bună seara doamnă! Totul e în regulă? Vă simțiți bine?".

În acea utopie mâncarea, curățenia din jur, circulația sigură, igiena, țânțarii, șobolanii, lifturile, mijloacele de transport, politețea și chiar stilul prietenos al necunoscuților nu-mi stăteau pe cap ca probleme sau ca surse de stres. Eu îmi vedeam de-ale mele, poliția de-ale ei, gunoierii de-ale lor. Fiindcă fiecare ne făceam bine treaba, ne puteam saluta și zâmbi cu respect și simpatie, cu toată fața noastră neagră, galbenă, albă sau creolă.

Citeam *Boston Globe* și *New York Times*. Afacerea Sexgate ocupa mult mai puțin loc decât în paginile ziarelor românești. Americanii aveau alte treburi: cum să înlesnească și mai mult viața cotidiană a cetățenilor, cum să folosească mai bine taxele, cum să educe copiii și adulții mai afirmativ indiferent de sex, rasă, etnie și religie, cum să fie mai ispititori ca servicii, inclusiv ca ofertă de artă, cum să restituie valorile clasice lumii secolului următor. Și ei erau stresați de terorismul din lume, de experiențele pe animale, de clonare, de faptul că doar 60% dintre americani puteau să facă investiții din venituri. Unii dintre ei deplângeau imperialismul american.

Deplângeau faptul că plătesc ieftin forța de muncă din alte țări. O forță de muncă adesea neutilizată fără venirea imperialișilor și, oricum, mai bine plătită decât de către investitorii autohtoni.

Dar nimic nu m-a încântat-îndurerat mai mult decât imaginea octogenarelor americane, în restaurante, parcuri, *greyhound*-uri, expoziții: suple, flexibile, în tricouri pastelate, în șorturi și adidași, cu un rucsăcel atârnat de spate, în sfârșit libere să se bucure de cultură, destindere și călătorii. Ei i s-a suprapus imaginea sexagenarelor noastre: căutând făină mai ieftină, cumpărând prosoape, târguind locuri de veci, speriate de povara parastaselor. Un cult al bucuriei de a trăi, în față cu un cult al suferinței și morții.

Fiecare dintre cele două lumi, care se suprapuneau ca imagine exterior-interioară, dădea seamă de două filosofii de viață diferite. Din ele decurg consecințe diferite. Și vieți diferite: una tot mai lungă și mai împlinită; alta, tot mai scurtă și mai amărâtă. Nici o fatalitate sau destin fatal nu e meritoriu sau vinovat. Până la urmă, fiecare dintre lumi este una pe care oamenii o fac sau în care se complac.

Curentul, 1 septembrie 1998

Săracii și agenda publică

Adesea îmi este teamă că integrarea noastră în Uniunea Europeană va semăna cu integrarea majorității locuitorilor din Ferentari în capitală. De bună seamă, nimeni nu contestă faptul că ei sunt bucureșteni, au acces la centrul capitalei, la instituțiile lui administrative și culturale; totuși, cartierul Ferentari nu are trăsături de capitală, iar pentru majoritatea locuitorilor săi, accesul nu devine fapt de viață. Ferentariul, ca și Berceniul, Colentina și alte cartiere reprezintă zone sărace ale Bucureștiului: o combinație între sărăcie relativă și sărăcie extremă. Cei relativ săraci au mijloace de supraviețuire, dar nu se pot dezvolta. Rămân concetățenii noștri care reușesc să se hrănească destul de prost, se încălzesc precar, cumpără haine la mâna a doua, nu își înnoiesc ceea ce au în casă, merg la mall ca la expoziție, nu au bani să sprijine educația copiilor, au servicii cu salarii prost plătite, uneori sigure, alteori sezoniere și fără asigurări sociale, au pensii mici, numai bune pentru o viață dependentă și jenantă, mai repară câte o Dacie străveche în parcarea blocului sau în bătătura casei tip vagon, rămasă netencuită

de pe vreme bunicilor. Dacă mai fac un CAR[1], este pentru o nuntă în familie sau fiindcă li s-a stricat definitiv frigiderul, își fac concediile la rudele de la țară unde mai dau și ei la sapă ca să-și poată pune o murătură și își pot face două damigene cu vin pentru sărbători. Cei absolut săraci, încadrabili, cum ne spun sociologii, în sărăcia extremă, locuind în „pungi de sărăcie", nu au surse de venit altele decât ajutoarele sociale, milostenia, cerșitul, micul furtișag. Locuiesc în căsuțe de carton sau în cămine dărăpănate de nefamiliști, gătesc la lampă cu petrol sau pe un godin cu lemne, își trimit copiii la școală pentru alocație și corn cu lapte (dacă există școală la mai puțin de patru kilometri), îi trimit la cerșit sau își trimit copilele la „produs". Sărăcia extremă este un rău extrem. Acolo, violența fizică și puterea de a înfricoșa fac legea.

Majoritatea românilor trăiesc într-una dintre cele două situații. Căci aici nu este vorba doar despre locuitorii mahalalelor sau despre cei aflați în zone neadministrate, ci și despre locuitorii orașelor mai mici, monoindustriale, cu industrii falimentare, și despre mulți locuitori ai satelor. Sărăcia rurală merită o atenție separată. Spre deosebire de Europa căreia decretăm că vrem să-i fim parte, România este o țară majoritar rurală. Pe deasupra, o țară de țărani, nu de fermieri și lucrători agricoli. Cu alte

1. Casa de Ajutor Reciproc: formă de ajutor reciproc prin cotizare cu o sumă la fondul comun pe care beneficiarul îl primește în întregime când îi vine rândul.

cuvinte, de locuitori care trăiesc într-o bună măsură într-o economie naturală închisă, asigurându-și cea mai mare parte a consumului din gospodăria proprie. „Statul" nu ajunge acolo. Școlile dispar treptat, singura autoritate intelectuală rămânând preotul (și acesta adesea *part-time*). Jandarmii și poliția ajung rar. Oamenii își fac potere dacă prăduiala se extinde sau se resemnează afurisind hoții în biserică. Sub anumite aspecte, viața lor este mai bună decât a celor din mahalaua urbană: au lapte de la vaca proprie, ceva brânză, au legume, porumb și grâu, ouă, unul sau doi porci. Își petrec viața hrănind viețuitoarele cu care se vor hrăni. Mai fac un cumul de pensii CAP și de urmaș, nu plătesc impozite pe venit și nici pe proprietatea agricolă. În afara TVA-ului pe produsele nealimentare, țăranii practic nu sunt contribuabili.

Concetățenii noștri săraci își mănâncă peste 70% din venituri, tot atâția spală manual, 87% fac curățenie cu mătura, nu cu aspiratorul, cei mai mulți au WC-ul în curte și iau apă din fântână, aproape jumătate nu au aragaz, dar 75% au televizoare[1].

Toate cele de mai sus sunt descrieri sumare și de simț comun ale celei mai grave probleme din România. Și tocmai fiindcă este cea mai gravă, o preferăm ca „fapt divers" la câteva știri despre efectele sărăciei. Mai nimic nu ne duce spre o analiză

1. „Sărăcia în România 1995-1998", raport PNUD, 1999; dar de atunci și până acum nu s-a produs nici un miracol.

complexă a cauzelor sărăciei și nici spre politici coerente de eradicare a sărăciei extreme și diminuare a celei relative. Atitudinea de struț față cu sărăcia este împărtășită fără nici o înțelegere subterană între guvernanți, opoziție (mai puțin PRM, care pariază masiv pe resentimentele săracilor și efectele discursurilor haiducești), mass-media influentă, chiar și de mediile intelectuale (mai puțin cel al sociologilor). Pe scurt, eu cred că sărăcia la nivelul cauzelor este responsabilitatea politică a guvernanților, dar cred că este responsabilitatea morală a tuturor celorlalți. Am impresia că nu știm să scăpăm de capcana „problemelor arzătoare ale politicii românești". Atâta vreme cât persoanele și grupările publice influente nu presează ca sărăcia să fie pe agenda publică, sărăcia rămâne fapt divers, mediat exotic. Despre ce nu povestim nu există. Guvernanții o marginalizează fiindcă este marele eșec al tuturor guvernărilor, considerând că, dacă știu să facă o propagandă abilă, sărăcia poate să pară ca secundară față de integrări și „scandaluri" punctuale. Schimbă scandalurile între ele, aruncându-le pe masa talk-show-urilor. De exemplu, recentul caz Treptow a fost dezbătut în toate modurile posibile, mai puțin într-unul: cum ajung părinții unor copii abuzați de un pedofil cu bani să consimtă tacit să-și vândă copiii. Până la ce niveluri de degradare morală ajunge un părinte nevoiaș, cât de mizerabili devenim în lipsuri și sărăcie și cum este cu putință să ne rezolvăm lipsurile altfel decât vânzându-ne copiii, singura „marfă" pe care o mai avem? Știm foarte bine că

lipsa de responsabilitate parentală este o cauză de degradare. A face copii fără să judecăm dacă îi putem întreține, condamnându-i la canale, cerșit sau la casele de copii este o experiență dramatic de răspândită. Pot intelectualii influența Biserica să nu mai îndemne atât de mult doar la „creșteți și vă înmulțiți", ci în primul rând la responsabilitate în privința momentului și condițiilor în care alegem să fim părinți în sens moral, nu doar biologic? Pot intelectualii influenți să reflecteze care este contribuția politicilor fiscale la adâncirea sărăciei? Pot intelectualii influenți să introducă și să mențină pe agenda publică problema cauzelor sărăciei ca problemă a dreptății sociale, nu doar a milosteniei conjuncturale? Putem admite că liberalismul pe care mulți îl dorim nu poate prinde rădăcini într-o societate de dependenți și asistați social, nici în satul precapitalist, nici la mahala?

Cred că știu de ce ne temem, în subtext. De bănuiala că o asemenea abordare este de stânga, iar noi trebuie să ne păstrăm într-o oarecare opoziție. Opoziție față de ce? De responsabilitatea morală față de concetățenii noștri fără acces la putere și influență? Toate alegerile au fost câștigate cu propagandă de stânga și toate guvernările au pierdut fiindcă au făcut cel mult politici ale carității, și nu politici ale dreptății. În consecință, de exemplu, prin facultățile noastre, copiii de la țară sunt mai rari decât studenții străini și la fel de rari ca și studenții de etnie romă. Pe scurt, nenorocul de a fi crescut la țară, în mahala sau într-un oraș dezindustrializat este o condamnare căreia noi îi răspundem

evaziv și fatalist, întorcând ochii spre probleme mai suportabile: integrarea și scandalurile. Or, sărăcia dezintegrează și este scandaloasă. Dar poate că la acest subiect ne vom întoarce abia atunci când vom vedea că a fost monopolizat de partide extremiste și că noi ceilalți nu am fost în stare să așezăm coerent pe agenda publică interesele concetățenilor noștri săraci.

Dilema, 18-24 octombrie 2002

Apel la cetățenia responsabilă[1]

Mă adresez celor care citesc și celor care scriu în această publicație, celor care acum simt teama și amenințarea, cu rugămintea să îi înțeleagă pe cei care trăiesc în teamă și amenințare continuă, pe

1. Ironic, la sfârșitul mandatului lui Ion Iliescu s-au întâmplat cele de mai jos. Această scrisoare de refuz a fost publicată la sfârșitul lui decembrie 2004 în *Observator cultural* și parțial în *22*. „La propunerea unor oameni onorabili am fost inclusă pe lunga listă a celor care primesc la sfârșit de mandat prezidențial medalia «Merite pentru învățământ în grad de Ofițer». Nu doresc să ofensez pe cei care au propus aceasta și presupun că Ion Iliescu, atunci când a semnat, nici măcar nu s-a uitat pe aceste liste cu răsplăți de mâna a doua, care conțin adesea numele unor persoane care și-au făcut mai mult decât datoria, «fraieri» ai tuturor domeniilor, concetățeni care muncesc competitiv și respectă legea. În schimb, discernământul și alegerea i-au funcționat pe deplin ca să medalieze cu premii de mâna întâi oameni străini de democrație, fățiși inamici ai acesteia și să grațieze dușmani

cei disperați care, pierzându-și speranța, doresc măcar răzbunare pentru toate acestea. Să îi înțeleagă, dar să se solidarizeze împotriva tendințelor spre Legea talionului. Aceste tendințe le au mai ales copiii generației mature. Ei sunt victimele incapacității noastre de solidarizare pentru un proiect social rațional. Ei par sătui de lipsă de sens, de vorbe goale despre reformă și integrare, ei vor să-și facă dreptate împotriva celor care îi sfidează, fie mulțumindu-se cu siguranță în sărăcie, fie creând insule de bogăție la care acești copii se uită ca fetița cu chibrituri. Ei par sătui și de discursul

---

ai statului de drept: ucigași din 1989, hoți ai banilor publici la scară mare și, peste toate, pe personajul care întruchipează «mânia proletară de serviciu», gata oricând să transforme minerii în slugi obediente pentru salvgardarea ultimei redute a comunismului întruchipat de Ion Iliescu și camarila de securiști și activiști înscăunați ca stăpâni ai cetățenilor și banilor publici «privatizați», acționând la vedere sau în umbră. *Acest gen de oameni, în frunte cu părintele lor spiritual, ne-au ținut 15 ani în preistoria democrației și statului de drept în favoarea manipulării și statului de «drepți»*. «Clemența» prezidențială a fost și în ultimul ceas de «domnie» clemență față de cei care îi seamănă, dar au fost lacomi, neabili și s-au manifestat pe față. Medalierea mă dezonorează. În consecință, refuz să girez prin acceptare orice răsplată care poartă semnătura lui Ion Iliescu, un om care s-a dovedit lipsit de simț moral și incapabil de căință până în ultimele zile de mandat."

intelectualilor care văd cetățeanul din „elicopter". Acești tineri nu au trăit din plin frustrarea de libertate, ci bâlbâielile statului de drept. Nu au cum să empatizeze cu temerile noastre. Dar nici noi nu ne-am dovedit capabili să empatizăm cu ale lor. Vina morală ne aparține. Responsabilitatea politicienilor trebuie, cel puțin moral, împărțită cu cea a organizațiilor și persoanelor cu influență publică, cu cea a jurnaliștilor.

M-a șocat opțiunea tinerilor pentru „politica răzbunării". Dar cel puțin la fel de mult mă șochează reacția maturilor educați și influenți care nu înțeleg să-și asume partea lor de responsabilitate în faptul că, în felul nostru, fiecare a contribuit la această tendință.

Alegerea din 10 decembrie este una între autoritarism răzbunător și rezonabilitate democratică (și este așa, cu toate nuanțele ei de stânga). Consider că toți cei care nu înțeleg gravitatea acestei alegeri resping de fapt și rezonabilitatea, și democrația. Dacă la partea din tineri marcată de resentiment, acest lucru pare de înțeles, la cei maturi, indiferent de opțiunile lor politice de până acum, absenteismul sau votul proautoritar sunt profund imorale.

Sunt vremuri în care partizanatele noastre individuale sau de grup își pierd rostul în fața unei amenințări grave. Această amenințare spre anarhie și autoritarism există, nu e produsă de Partidul România Mare. Acest partid nu a făcut decât să ia

notă de mânia rataţilor tranziţiei şi de incoerenţa noastră, a celorlalţi, de nimicnicia lipsei de solidaritate minimală la un proiect comun. Nu mai putem trăi din aceleaşi „anti". Au apărut altele. „Împreună" nu mai poate avea un sens sectar, decât dacă vrem să cădem într-o anarhie care ne-ar distruge viețile. Şi pe ale noastre, ale celor care am câştigat ceva în tranziţie, indiferent că este vorba despre libertate de exprimare, status, putere sau despre avere licită, şi pe cele ale acelora care au pierdut siguranţă, status, minimum de subzistenţă sau, pur şi simplu, nu au cadrele sociale în care să poată aspira coerent la ele (cazul celor tineri şi disperaţi).

Partidul România Mare nu poate să rămână singura alternativă în opoziţie. Rezonabil ar fi un guvern alcătuit din PDSR, PD, UDMR, cu PNL în opoziţie constructivă, sau un guvern minoritar PDSR sprijinit de celelalte forţe parlamentare responsabile. PRM, la rândul său, trebuie să-şi asume responsabilitatea să nu capitalizeze drama reformei întreţinând haosul şi resentimentul.

Presa care se pretinde democratică trebuie să devină mult mai responsabilă. Ea are o contribuţie morală la transfigurarea imaginii tranziţiei spre democraţie, stat de drept, reformă, într-o caricatură hâdă, demnă de dispreţ. Până şi în ziua alegerilor, televiziunea a arătat imagini cu parlamentari moţăind. Ca şi când aceştia nu ar şi lucra ore în şir în comisii.

Mulţi intelectuali cu prestigiu public şi-au făcut din nihilism şi scepticism, din dispreţ elitist faţă

de „celălalt" un mod de a-și câștiga un prestigiu ieftin într-o altă categorie de frustrați. Cred că ar trebui să se gândească serios la faptul că disprețul naște dispreț și respectul naște respect.

Sper că noaptea de 26 noiembrie ne-a trezit și maturizat brusc și pe noi, cei care, în calitate de „călăreți pe caii albi ai tranziției", nu am fost în stare să ne punem *know-how*-ul în slujba unei politici civilizate, cârcotind pe margine cu o superioritate iresponsabilă.

Cred că toți cei care au influență publică și vor îndemna oamenii să nu mai voteze deloc, continuându-și politica de Casandre distructive, se fac responsabili de îndemn la anarhie și colapsul statului democratic.

Nu l-am votat niciodată pe Ion Iliescu și nici nu am crezut că o voi face vreodată. Îl voi vota pe 10 noiembrie și voi face tot ce va sta în puterile mele să sprijin orice construcție democratică, indiferent de autorii ei. Cred că a sosit timpul să ne exercităm cetățenia în mod responsabil. Și cel mai mare grad de responsabilitate revine celor cu cel mai mare grad de putere sau de informație și influență.

Pentru o parte a populației, încrederea publică în democrație și stat de drept s-a prăbușit din cauza disperării. Pentru cea mai mare parte a populației, încrederea mai pâlpâie. Problema noastră, a celor responsabili politic sau moral: politicieni, jurnaliști, lideri de sindicate, membri ai organizațiilor civice, profesori, persoane cu influență publică,

este să restaurăm încrederea, fiecare în raza sa de competență. Noi am greșit. Ceea ce se întâmplă acum este consecința actelor noastre. Noi trebuie să îndreptăm această greșeală capitală. Câțiva ne-am integrat deja în Europa, lăsând pe drum majoritatea concetățenilor noștri, uitând de ei. Am făcut fiecare o politică egoistă și narcisică. O plătim acum cu frica. Și tindem să o plătim cu lașitate și spălare pe mâini de orice responsabilitate politică sau morală.

Cred că a sosit timpul cetățeniei responsabile.

22, 5-11 decembrie 2000

Ieftini și înapoiați sau exotismul lor, normalitatea noastră

Când ești departe de țara ta, devii foarte sensibil la tot ce spune ceva despre ea, mai ales că nu ești nici măcar în Europa, unde percepția populară că există multe țări este încă foarte răspândită. Nu degeaba cineva a născocit o anecdotă foarte circulată la un moment dat pe Internet: ONU dorește să facă un sondaj mondial de opinie în privința foametei. Și a formulat următoarea întrebare pe care a răspândit-o în lume, așteptând răspunsuri: „Vă rugăm să ne spuneți care este opinia dumneavoastră cu privire la lipsa de hrană în alte țări". ONU nu a primit răspunsuri de niciunde fiindcă în nici o regiune întrebarea nu a fost în întregime înțeleasă. Populația Americii Latine nu a înțeles expresia „vă rugăm", cea din Europa de Est, expresia „opinia dumneavoastră", cea din Europa de Vest, expresia „lipsă de hrană", iar cea din Statele Unite, expresia „alte țări".

Stereoptipurile sunt evidente, desigur. Dar nu mai puțin sugestive. În aceste condiții, în SUA fiind,

probabilitatea să auzi sau să citești ceva despre România este dramatic scăzută. Contrar marii noastre naivități, ei nu se compară niciodată cu noi, și e firesc. Te compari cu reperul, nu cu abaterile mari de la acesta. Nici în cercurile feministe românești nu comparăm situația femeilor din România cu cea a celor din Afganistan în regimul taliban. Iar SUA sunt reperul, dezirabilul, chiar și acum, în aceste vremuri mai puțin prielnice, când problema securității apare ca fiind mai importantă decât cea a libertății.

Americanii sunt, firește, mari amatori de exotism. Știrile despre România urmează această linie a exotismului, chiar și atunci când, dacă am auzi același lucru la noi acasă, ar suna banal și plictisitor. De exemplu, pentru oricine călătorește din Bucureștii Noi la Buftea, bannerele cu vrăjitoare sunt o banalitate, o parte complet obișnuită a peisajului. Diverse femei, prin excelență experte în magie albă, în legări și dezlegări, inclusiv de cununii, cutremure, bube dulci și SIDA, în preziceri, inclusiv electorale, își oferă serviciile și își fac reclamă prin toate mijloacele, pe chibrituri, la televiziune sau la „vizitați (exemplu fictiv): www://http.vrajitoare.ro". Pentru noi, obiceiul ca fetele rome din comunitățile tradiționaliste să fie retrase de la școală și să se mărite pe la 11-12 ani, eventual cu un alt copil, ceva mai mare, fără să li se ceară consimțământul (și, de altfel, fiind încă departe de vârsta consimțământului) este o parte a normalității. Să faci un traseu montan foarte ușor și circulat, ca un bulevard, precum cel

spre Poiana Stânii, și să te întâlnești cu urși care de obicei îți fură mâncarea de la picnic este iarăși banal pentru cunoscători, atât de banal încât ultima oară când am văzut acolo o scenă cu urși, o doamnă dădea cu geanta în cap unuia dintre ei, țipând ca din gură de șarpe: „Checul, dă-mi checul înapoi!". Dar, mai ales, nimic nu e mai banal, pentru absolut toată lumea ca satele românești să aibă ulițe, ca șoselele să aibă niscai turme și căruțe, ca într-o gospodărie țărănească să găsești de toate: vaci, găini, oi, porumbei. Ca pe pământurile noastre să se cultive mai toate tipurile de culturi în unul și același sat, de la sfeclă la pruni. Ca porcul să se taie în curte, țuica să se facă la alambicul satului și mulți gospodari să aibă teasc personal pentru vin.

Paranteza mea a fost cam lungă, dar necesară ca să ne reîmprospătăm memoria. Unii o să zicem că e normal, la fel cum e normal că în zonele agroturistice au crescut frumusețe de dotări ultimul răcnet, cum e normal că tot mai mulți români au Internet, că avem târguri de carte, că facem export de confecții, că mai exportăm și ceva cunoaștere, cam puțină, e drept. Așa este, dar exemplele recente sunt banale pentru lumi dezvoltate și nu ai cum face știri din ele, mai ales pentru America.

Dar ce este știre pentru America? În cinci luni (septembrie-ianuarie), știrile despre România, cele care mi-au stat mie la îndemână întâmplător, au fost cam acestea: câte un raport, inclusiv cel al președintelui Bush despre starea națiunii, ne

menționa într-un șir de state ca aliați militari (mai să mi se spargă pieptul de mândrie, cu tot pacifismul meu!). Câte un alt raport, despre emigranții ilegali și munca la negru, ne menționa ca stat care, prin salariile mai scăzute decât în Albania[1], devine sursă de forță de muncă precar plătită și neprotejată în SUA. România este menționată cu 400 000 de emigranți în ultimii ani, cu un salariu mediu lunar în țară de 140 de dolari (Albania cu 185 dolari, Croația cu 700, Ungaria cu 590, Republica Moldova cu 60). Dincolo de rapoarte, se întinde celălalt mic arhipelag: cel exotic.

Lunile septembrie și octombrie au fost un „regal" chiar și pentru media locală. În Bloomington fiind, aceasta înseamnă postul local de radio și ziarul *Hoosier Times*[2]. La postul local de radio s-a transmis că, după meciul nostru cu Danemarca, un conclav de vrăjitoare s-a adunat și l-a blestemat pe arbitrul care se pare că ne-a nedreptățit[3] să nu i se mai audă fluierul și să i se înmoaie picioarele când aleargă pe stadion. Cred că nimeni nu a menționat rezultatul meciului. De fapt, ce conta meciul față de formidabila știre despre Evul Mediu *redivivus*? La câteva săptămâni distanță, apar două știri despre România, chiar și cu poze. Regele Florin Cioabă,

1. „Poors from Eastern Europe Find Illegal Jobs, Exploitation in US", *Hoosier Times*, duminică, 2 noiembrie 2003.
2. Numerele din 28 septembrie și 2 octombrie 2003.
3. Să-mi fie scuzată ignoranța!

în biserică, ține sceptrul în mână, flancat de body-guarzi, alături de o fetiță deghizată în mireasă, Ana Maria Cioabă. Fetița comite o veritabilă rebeliune transformată în scandal internațional: nu vrea să fie măritată cu forța. Dincolo de acesta, subiectul a fost de bună seamă toleranța statului față de o asemenea „aberație". Și așteptarea ca eterna noastră opoziție democratică din ultimii ani, Uniunea Europeană, să ne oblige să punem capăt acestei toleranțe față de încălcarea gravă a drepturilor copiilor și ale femeilor.

Până acum, lucrurile par ușor echilibrate: e bine că suntem aliații militari ai SUA și e rău că suntem foarte săraci, practicăm emigrări riscante și ne vindem ieftin, fără asigurări. E amuzant și exotic să ai vrăjitoare, dar cam primitiv. E jalnic și vinovat să tolerezi scoaterea din școală și căsătorirea copiilor cu forța.

După Crăciun însă, fremătam împreună cu superba comunitate românească din Bloomington, așteptând marele eveniment care avea să dreagă ceva mai mult busuiocul în privința „imaginii" eternei și fascinantei noastre țări est-europene: *Cold Mountain*, film turnat preponderent în România, avându-i ca protagoniști pe Nicole Kidman și Jude Law și ca regizor pe Minghella. Filmul este nominalizat pentru Globul de Aur și Oscar, inclusiv pentru imagine („imaginile din țara noastră!", cum zice cu inima încărcată de drag, Cristina Z.). Alegerea României ca loc de filmare a fost comentată pe larg. Au fost două argumente zdrobitoare: argumentul

1 – costurile: poți angaja soldați pentru figurație cu costuri foarte mici, cei 1 000 de soldați angajați pentru 11 săptămâni au costat 300 000 de dolari. Costurile s-au redus la o treime prin alegerea României. Argumentul 2 – „când ajungi în România, ești în *Cold Mountain*" (Minghella). Pe drum mai trec urși și vulpi (i-a văzut și Nicole și s-a speriat teribil), găsești destule drumuri „nedezvoltate și pline de noroaie", nu prea găsești imagini cu obiective industriale pe care să le prinzi în camera de filmat (Minghella), „ajungi să vezi cum îți umblă insecte în farfurie și nu-ți mai pasă", încetezi să-ți mai cureți unghiile, să te mai speli mereu pe mâini și chiar să faci duș, fiindcă te trezești cu apă rece pe tine (Kidman, p. 33). Unde mai pui că nu trebuie să refaci cu mari silințe atmosfera din Carolina de Nord din timpul războiului civil. Poți filma case, garduri, grădini, drumuri, animale de curte, pe viu, în direct, fără nici un truc, fără recuzită suplimentară. Nimic mai normal, ne amintim noi, doar 45% dintre români trăiesc pe „platouri de filmare" în scene domestice de *Cold Mountain*.

Comentariile m-au întristat. Ne-au întristat pe toți. Pe Matei Călinescu și pe Cristina Zarifopol chiar i-a durut. Eu cred că am rezistat chiar ceva mai bine ispitei de a simți ca pe o ofensă declarațiile regizorului și vedetei principale și nu m-am întrebat asemenea Adrianei Călinescu: „Dar altceva nu au mai văzut în România în atâtea luni de filmare?". De ce cred că am rezistat mai bine? Fiindcă mă întorc acasă, la normalitatea noastră exotică pe

care o știu foarte bine, mă întorc ca la un eșec personal, așa cum facem mulți. Mai încercăm o dată. Faptul că cineva ne pune în față oglinda „exotismelor" noastre trebuie luat ca atare. Suntem toate aceste lumi laolaltă. Doar ne prefacem vinovat că nu le vedem. Poate că nu aș fi scris, dacă nu aș fi sărit aseară și eu ofensată, ca și prietenii mei ceva mai înaintea mea. După care m-am așezat la loc, ca după o lovitură dureroasă, dar pe o vânătaie mult mai veche și cum nu se poate mai reală: Larry King[1] i-a avut ca invitați pe Kidman și Minghella. Și a întrebat: „De ce ați ales România?". Iar regizorul i-a răspuns scurt, fără explicațiile largi de dinainte: „Pentru că acolo multe sunt ca în secolul al XIX-lea".

Revista 22, 3-9 februarie 2004

1. În emisiunea sa de pe CNN din 24 ianuarie 2004.

Patria caritățiI de stat

Caritatea este un comportament care exprimă iubirea față de aproapele nostru, a oricărui aproape aflat în nevoie, în virtutea faptului că este om și suferă. Respectul pentru umanitatea din persoana alteia, oricare ar fi aceea, nu este îndeajuns în orice situație. Respectul poate să fie pur rațional. Caritatea înseamnă și o implicare afectivă: compasiunea, mila, empatia. De aceea, caritatea nu poate să fie obligatorie, ci dezirabilă. Ar fi de dorit să nu fim nepăsători în fața suferinței semenilor noștri. Ar fi de dorit să îi ajutăm ori de câte ori ne stă în putință. Caritatea este practicată preponderent de indivizi, comunități, grupuri de întrajutorare. Dreptatea, spre deosebire de caritate, poate să fie la rândul ei pur rațională și este o valoare care se poate transfera fără probleme din morală în politică. Nu putem sili oamenii să fie compasivi, dar putem să-i silim să fie drepți. O valoare de mijloc, cum ar spune Carol Gilligan, este grija față de altă persoană. Ea nu presupune faptul de a-ți păsa în mod obligatoriu de altcineva. Uneori, grija este pură datorie: personalul medical, cel de îngrijire, profesorii

trebuie să se comporte „grijuliu", chiar dacă nu le pasă de persoana pe care o îngrijesc sau o educă.

Ceea ce vreau să argumentez în acest articol, urmându-l pe Aristotel, este că nu există decât două feluri de vicii: excesul și lipsa. Și că noi le practicăm din plin.

În filmele americane, bune sau proaste, revine mereu o întrebare „ciudată", derivată din lungul lor exercițiu în privința autonomiei persoanei: *What are you doing for living?* („Ce faci ca să-ți câștigi existența?"). Când trăiești între ei, vezi că întrebarea este o constantă culturală. Dacă ești adult fără handicap major, nu scapi de această întrebare. Îți marchează viața: tu ești acela (sau aceea) care răspunzi de faptul de a-ți câștiga existența și rezolva nevoile de hrană, îmbrăcăminte, locuință, sănătate, educație avansată, inclusiv pentru propriii copii. Întrebarea nu este pusă copiilor, persoanelor cu handicap grav sau cu boli serioase, vârstnicilor care au cotizat toată viața activă la fondul de pensii (fiindcă ei și-au plătit la vremea lor întreținerea la vârsta a treia) sau celor aflați în sărăcie absolută, sub limita subzistenței. Europa este mai generoasă: rezolvă problema trăitului pentru mai multe categorii defavorizate.

România este supergeneroasă. Prin decizie politică, circa 4 milioane de producători de venituri răspund la problema „cum îți câștigi existența" pentru toți cei 22 de milioane de trăitori în patria *carității de stat*. În acest mod, caritatea se distorsionează grav: ea nu mai este o alegere, ci o obligație, iar

dreptatea, mai ales cea retributivă, potrivit căreia fiecare primește cât merită, intră în cotă de avarie.

În ultimii 15 ani, cele mai spectaculoase și mai eficiente competiții din România au fost, cred eu, competiția pentru statutul de victimă privilegiată și competiția pentru statutul de client favorit al statului. Pe cea din urmă nu o discut acum. Ea are de-a face, e drept, cu capturarea statului, forma supremă de corupție, și aceasta, la rândul ei, cu preferința pentru cetățeni-victime, în locul cetățenilor competitivi și merituoși. Victimele sunt candidate la obediență, inclusiv politică. Învingătorii, nu.

De 15 ani suntem obligați prin politici fiscale să ne manifestăm compasiunea față de toate categoriile de victime: țăranii expropriați și urmașii lor, foștii proprietari imobiliari, funciari și industriali și urmașii acestora, șomerii pe durata legală de șomaj, persoanele cu handicap, cei aflați în sărăcie absolută și neovictime: chiriașii din apartamentele de stat, lucrătorii din fabricile de armament (peste 10 ani de șomaj tehnic!), ofițerii pensionați forțat, lucrătorii industriali pensionați forțat, lucrătorii din minerit și industria grea, puternic sindicalizată, beneficiari de salarii compensatorii ultrasolide, la care un chirurg nu visează legal, zeci de mii de revoluționari cu înlesniri de tot felul. În plus, ne-am mai manifestat politic caritatea prin principiul uneori hazliu al „universalismului": alocația universală pentru copii: egală cu zero pentru copiii din familiile înstărite și cu nimic virgulă ceva pentru ceilalți, alocația universală

pentru mame, care stimulează ieșirea femeilor tinere din profesii competitive și arată femeilor cu salarii mici că e de două ori mai rentabil să ai grijă de copiii pe care îi naști din doi în doi ani decât să lucrezi. Este o uriașă devălmășie de victime, toate decontate, pe drept sau pe nedrept, din impozitele pe venit ale celor care adesea își iau două-trei norme sau lucrează în Occident la mâna patronului, fără mari „mofturi" protective. Devălmășia ne tocește serios compasiunea pentru victimele veritabile, cele care nu pot să se ajute singure în mod real și ne aruncă în păcatul lipsei de caritate.

Guvernanții au produs un exces major de transfer al carității, atribuție a moralității individuale și comunitare. Au expropriat caritatea, iar noi nu ne-am opus. Uneori ne-a convenit să fim victime privilegiate, mai ales clienți favoriți.

Instituirea carității în locul dreptății ca politică de stat este populism curat și miroase de te ucide a telenovele latino-americane și românești, cu baroni generoși care își spală păcatele făcând o biserică, o televiziune, un ziar, un institut, dând o masă pentru nevoiași în fața celor de mai sus. Într-o astfel de lume, nu este de mirare câte personaje, inclusiv VIP-uri, sunt înclinate spre plecăciune în fața politicienilor și clienților favoriți ai acestora: „Săru' mâna, boierule!".

22, 9-15 august 2005

Repartiția după nevoi

Recent, un tânăr universitar îmi cita din cuvântarea unui vechi profesor la deschiderea anului de învățământ: „Uitați-l pe Lenin, dar rețineți îndemnul: *Învățați, învățați, învățați!*". Mult mai tânărul său coleg continuă: „Dar să vedeți, studenții s-au mirat foarte: cine este oare Lenin ăla pe care trebuie să-l uităm?". Cred că mulți răsuflăm ușurați: în sfârșit, avem o tânără generație „amnezică"!

Fiindcă știu că este adevărat și îmi pare bine, nu de ignoranța istorică, ci de faptul că am apucat să trăim asta, voi explica pe scurt, pentru cititorii tineri, ce înseamnă „repartiția după nevoi" înainte să-mi dezvolt argumentul de mai jos.

La acest ceas, mulți dintre cititori înțeleg că sursele de venit ale oamenilor pot fi de mai multe feluri: legale (salariul, dividendele, moștenirile, comisioanele la vedere) și ilegale (șpaga, ciubucul etc.) și că acestea se acordă după vânzări, după politica salarială, după proporția câștigurilor dintr-o afacere, după voia Domnului să ai rude bogate, după puterea de negociere și după puterea asupra altuia căruia

trebuie să-i asiguri un drept legal sau uneori să încalci legea pentru el.

În disputele de principiu dintre Lassalle (ideolog socialist) și Marx (ideologul comunist), învingând Marx, a rezultat ideea că oamenii își vor câștiga existența în două forme în societatea „ideală": în etapa socialistă, ei vor câștiga după muncă, a cărei valoare nu o stabilește capricioasa și anarhica piață, ci planul stabilit de factorul conștient al societății, partidul comunist. În cea de-a doua etapă, în comunism, repartiția (termen folosit pentru modul de obținere a veniturilor) se face după nevoi. Adică fiecare dă societății prin munca sa atât cât poate și ia de la aceasta ce și cât îi trebuie. Sigur, mai existau niște amănunte: nevoile nu erau lăsate de capul fiecăruia, ci erau determinate științific de către specialiștii partidului în normarea necesităților umane, iar munca devenea o necesitate vitală precum cafeaua de dimineață sau, pentru nebăutorii de cafea, precum hrana. Pe scurt, te trezeai și, buimac încă, te aruncai în brațele muncii cu aceeași voluptate ca în aburii cafelei, inclusiv dacă erai pickhammerist. Bunurile urmau să curgă dintr-un corn nesecat al abundenței, căci societatea comunistă avea să aibă resurse inepuizabile.

Imaginați-vă, tineri cititori, că erați educați de mici că acesta este mersul „implacabil" al istoriei. Așa au fost educate multe generații din România, inclusiv a mea. Cei mai mulți ne-am dat seama repede că este curată demagogie, că între „idealurile luminoase" și starea de fapt se întinde un hău.

Totuși, o minoritate generațională avea altă percepție: e posibil ca „mulțimea", „masele" să trăiască din redistribuirea unei sărăcii tot mai adânci. Dar noi, noi cei „aleși", factorul conștient al societății, am putea ajunge în comunism ca pasageri ai unui Mayflower select. Să ajungem, carevasăzică, la repartiția după nevoile noastre. Generic, este vorba despre nomenclatura de partid și cea de „veghe", creatoare a ceea ce eu numesc comunismul feudal, plus sateliții ei degrabă seduși de societatea de privilegii. Comunismul a rămas pentru nevoiașii selecți (falimentarii industriei grele și de apărare), feudalismul s-a creat în virtutea repartiției după nevoi pentru cei „aleși". O parte a celor „aleși", mai vârstnici și pensionabili, au fost „sacrificați" la revoluție: doi împușcați, mai nimeni în pușcărie, mulți la pensie. Cealaltă parte, mai tânără, mai școlită, a demarat în trombă, ocupând partidele și posturile de redistribuire. În definitiv, ei voiau să treacă la următoarea etapă: repartiția după nevoi personale.

Deceniul tranziției în zona gri, etapa *no man's land*, a fost prielnică repartiției după nevoi. Ne făceam propriul comunism feudal, în subteranele democrației de vitrină. Mai nimeni nu stătea cu ochii pe noi, cu atât mai puțin Evropa. Cine se afla la împărțirea bucatelor făcea un calcul rațional al nevoilor proprii și ale celor de clan. Cum „masele proletare" nevoiașe se mai revoltau și ele, li se mai repartiza câte ceva, nu după muncă, fiindcă fabricile erau în faliment înfloritor, ci după nevoile de susținere politică.

Banii statului, care sunt încă publici doar ca sursă, nu și ca redistribuire, s-au împărțit în general între feudalii formați prin repartiția după nevoi și nevoiașii falimentelor industriale.

La finele lui '99 am ieșit din *no man's land*, urmând ca, treptat, să trecem la repartiția după rezultate și merit. Faptul acesta a produs o panică fantastică și o grabă ostentativă: venea ultima sută de metri a repartiției după nevoi a proprietății de stat, a banilor contribuabililor. Era ultima sută de metri în evoluția comunismului feudal în toate categoriile de instituții. Căci nevoile celor „aleși" nu sunt doar materiale, ci și de funcții și de putere. Din această cauză, ei se regăsesc pretutindeni, inclusiv în administrație, poliție, vămi, în universități și în clinici. Capitalismul (în sensul competiției oneste, al succesului și meritului, al orientării după regulile pieței), ca și statul de drept și democrația neritualică au avut o prezență insulară.

Europenizarea înseamnă încetarea repartiției după nevoi, destructurarea feudelor și scăderea dramatică a proporției nevoiașilor privilegiați. Pe scurt, înseamnă lichidarea comunismului feudal. În aceste condiții, există două categorii evident suferinde: feudalii de toate tipurile și nevoiașii privilegiați învățați necompetitiv la pomana „baronilor" de partid și de stat. Din prima categorie se recrutează și „guriștii" integrării europene, căci un alt reflex ubicuu este traiul lozincard, învățat cu sârg în socializarea timpurie a șefilor de azi, moștenire transmisă mai tinerilor șmecherași și beizadele

din proximitatea ctitorilor repartiției după nevoi. Este drept însă că limbajul nevoilor s-a dus pe apa sâmbetei marxiste și a fost înlocuit cu cel al intereselor, personale și ele, desigur.

Amenințarea că încetează repartiția după nevoi personale și nu cramponarea de reguli, trâmbițată pe toate posturile, explică de ce parlamentul actual este practic blocat din interior, de ce asistăm la războiul unei femei integre, sprijinită de o minoritate subțirică împotriva unei majorități în conducerea (In)Justiției, precum și la întregul cortegiu de contraofensive la reformă în sistemul de informații, educație, sănătate, administrație. Nimic nu înspăimântă mai tare în România „de graniță" decât repartiția după rezultate și merit în condiții de competiție onestă.

Probabil de aceea nu este deloc întâmplător că ultimele pe lista *copy-paste*-urilor din *acquis-ul comunitar* sunt tocmai legile concurenței.

22, 18-24 octombrie 2005

Marea încornorare

Nu vreau să intru în jocul „monstruoasei coaliții", nici să mă gândesc la trădări de budoar politic, între partide, fiindcă pe această cale uităm că politicienii ar trebui să fie prestatori de servicii de guvernare și că, în ultimă instanță, cei trădați nu putem fi decât noi, cetățenii, alegătorii, contribuabilii, adică angajatorii acestor oameni. Față de noi poate avea loc în politică „marea înșelăciune" sau „marea încornorare". În comparație cu aceasta, între partide și în interiorul partidelor pot să se petreacă doar înșelăciuni și încornorări mici și mijlocii. Atunci când votăm, facem politic un „contract", dar moral facem și legământ temporar cu aleșii. Uneori chiar se întâmplă să credem în promisiunile lor și în capacitatea lor de a ne apăra drepturile și reprezenta interesele, căci așa scrie în fișa postului lor.

În ani am învățat o lecție: pentru cei mai mulți politicieni nu contează vital dacă sunt la putere sau în opoziție, ci să rămână acolo, pe scena pe care le place încă prea multora să se simtă supracetățeni. Nu trebuie să-i bănuim unilateral doar

de interese economice, deși tendința spre capturarea statului (forma supremă de corupție), odată aflați la putere, este evidentă. PSD-ul a adus-o pe „cele mai înalte culmi", ca să mă exprim în limba de lemn. În paranteză fie spus, acest comportament a fost o trădare supremă a încrederii cetățenilor: un partid social-democrat, adică unul care trebuia să redistribuie echitabil banii celor cu venituri mari, a reușit, cu vorba inspirată a lui Mircea Cărtărescu, să se transforme într-un partid pentru cei putred de bogați, furând prin redistribuire, în mod legal, dar profund imoral, din banii celor care, deși muncesc sau au muncit, devin tot mai putred de săraci. Atunci când ești la putere, ai „avantajul" fantastic să poți practica jaful „legal" din banii publici, adică din banii noștri, ai „încornoraților". Noi simțim că ceva e putred în Danemarca, putred moral, dar bine camuflat legal. Nu avem cum să-i „legăm" pe prăduitori, căci au lucrat sub acoperire odată ce legea (ordonanța, hotărârea de guvern) și „pohta ce-am pohtit" sunt una. Îi putem trimite însă în opoziție, sperând că ceilalți ne vor încornora mai puțin. În paranteză fie spus, în prima etapă a guvernării actuale, suntem martorii „satisfăcuți" ai unor dez-văluiri, post în-văluiri, despre raptul patronat sau tolerat de PSD. Uite că „putregaiul" iese la suprafață. Iese, e drept, dar până unde și cât? Guvernarea trecută ne-a aruncat într-o practică și într-o cultură instituționale (bine pregătite de tradiție) în care s-a consolidat deprinderea descurcatului la marginea legii sau, dacă aveai pile, prin construirea legii sau politicii „publice" privatizate,

după calapodul intereselor tale. Dacă nu, degeaba aveai interese, că nu ți le reprezenta mai nimeni. Cel mult mai găseai câte un ziar nedat cu ocârmuirea, ziar în care un jurnalist milos se văicărea degeaba că tu mori cu dreptatea de gât. Mai mult, modelul de succes a fost cel al „funcției fără costuri", doar cu beneficii. Dacă justițiarismul ar fi dus până în pânzele albe și înșelăciunea scoasă la suprafață în toată goliciunea ei, mă tem că ar trebui să creăm o „regiune penitenciară" înaintea unei „regiuni de dezvoltare". Asta da formă supremă de înșelăciune: să poți funcționa adesea eludând legea sau prin complicitate cu „legiuitorul". De obicei, eticienii occidentali vorbesc despre „politica mâinilor murdare". Nu îndrăznesc să se gândească până unde poate să fie împinsă murdărirea mâinilor dincolo de politică, dar cu complicitatea politicienilor, nu se gândesc până la ce nivel de propagare ajunge cultura instituțională a corupției. Nici câte coarne pot să fie puse pe la spate, în propria instituție, guvernamentală sau nu, exact celor care ar trebui să fie beneficiarii ei.

În afara intereselor financiare, politicienii cu deficit de scrupule au însă și interese identitare pe care nu ni le spun în campanie și ne mai pun niște coarne despre eficiența și competența lor spre binele nostru. Cine vine să ne ceară votul cu un discurs de tipul: „Dacă nu sunt senator, sunt nimeni, până și soacră-mea mă disprețuiește!". Dacă li s-ar lua funcțiile, mulți nu ar ști să răspundă la întrebarea cine sunt și ce sunt capabili să facă. În plus,

puterea îți conferă și altceva: îți dă un aer de bărbat, chiar și când ți-a trecut mălaiul prin traistă. Puterea te face vizibil public, chiar dacă ești doar un figurant. Cine nu este pe „sticlă", indiferent cum, nici nu există. În discursurile de campanie, candidații povestesc despre faptul că nu dorm noaptea de grija noastră și a interesului public. Noi îi alegem, îi angajăm și le plătim pe față: salariile, diurnele, drumurile „europene", benzina cu care se deplasează să țină legătura cu „teritoriul", telefoanele mobile, hotelurile și, pe dos, firmele care au comenzi cu statul, licitațiile câștigate șmecherește, scutirile conjuncturale de impozit pe produsele importate de firmele mătușilor sau soacrelor octogenare, noile antreprenoare ale României capitaliste (le-ar pune pe numele socrilor sau unchilor, dar este riscant, fiindcă e probabil să moară cu șapte ani mai devreme).

Valoarea morală centrală în democrație este încrederea publică. Fără perceperea ei ca „banalitate" a comportamentului și relațiilor politice de către cetățeni, democrația este un ritual, iar politica o poveste ezoterică a unei „clase" superpuse, cu existență bidimensională (la televizor), exceptând anii electorali când bidimensionalii abstracți coboară în mulțime și devin tridimensionali concreți.

Încrederea publică începe cu promisiuni electorale fezabile și sincere, continuă cu transparența deciziei și a bugetului public și cu ținerea promisiunilor, măcar a celor „hard", odată ajuns la putere. Încrederea morală scade direct proporțional

cu înșelăciunea politică și încornorarea civică. Neavând experiența unei democrații substanțiale, întrupată deopotrivă în legi, instituții și practici, revenim la speranțe mesianice. De data aceasta nu ne facem griji, *mon cher*, „Evropa" stă în sfârșit cu ochii pe noi. Dacă mai „creștem", o să învățăm să stăm și singuri cu ochii pe noi. De-abia am intrat în „adolescența" democrației.

Am plecat totuși de departe, de foarte departe. Decizia și resursele au aparținut PCR. Politica era o Cabală construită ca să nu o pricepem. Activiștii acelei lumi erau dresați să cripteze deciziile, nu să le facă transparente. Ion Iliescu a rămas pe piața politicii fiindcă are marele talent să nu spună nimic coerent cu dresajul anterior și cu tendința majoritară spre conservatorismul de stânga. Nespunând nimic inteligibil, clar și ferm, a fost și mai este perceput ca un om de încredere, unul care nu înșală. Fiindcă nu a manevrat preferențial și direct banii publici, era greu să-i devină universal transparentă goliciunea morală.

Am ajuns în stadiul în care președintele și chiar mulți guvernanți au început să ne spună clar ce vor să ne ia, ce vor să ne dea, după ce politici ne sprijină sau ne împiedică să trăim. Adică au început să se deschidă uși spre transparență. Există o șansă să fim mult mai puțin înșelați și trădați, mai puțin încornorați. Această încredere nu este necondiționată și „luna de miere a politicienilor" nu ține mai mult de 90 de zile. Poate de această dată nu o să fim atât de naivi, încât să ne lăsăm îmbrobodiți

de acoperirea legală a capturării statului, de „marea încornorare" (ispită mereu serioasă). Poate că de astă dată nu o s-o sfârşim cotizând încredere doar la partidul Don Quijote.

22, martie 2004

Politica subiectivă

Printre primele SMS-uri primite la început de an, unul sună așa: „În curând, peisajul feeric al sărbătorilor va ceda locul luminii crude a realității. Îți urez să îi reziști cu ochii deschiși!". Mesagerul lui „Apocalipse next" este o persoană bună, amabilă și inteligentă, foarte îngrijorată de preluarea politicii de către „ceilalți": fie niște amatori haotici, fie produse ale unei conspirații care vrea să „ne termine" (și pe care în naivitatea mea nu o înțeleg), cum singur se exprima în ziua în care eu zâmbeam prima oară din suflet, după o lungă hibernare neliniștită, adică în 13 decembrie 2004, după-amiaza.

Pe 31 seara, un alt amic, de astă dată de partea „noastră", mă avertiza că în trei luni vor începe grevele care vor urmări să demonstreze incapacitatea de guvernare a Alianței și aliaților.

Aseară, cinci copilași din cartier îmi spuneau că: „Semne bune anu' are!".

La guvernare sunt câțiva oameni pe care îi cunosc direct, unii îmi sunt prieteni. De o săptămână viața lor a fost expropriată și dată peste cap: adio

privatitate, proiecte profesionale, seri cu prietenii, adio liniștea anonimatului relativ. Unii nu s-au gândit în viața lor să facă politică până în clipa în care au fost aruncați din lacul liniștit direct în tsunami pentru simplul motiv că fuseseră foarte buni în altă zonă, inclusiv ca manageri, și că sunt oameni autentici, nu făcături.

Ideea acestui articol „hibrid" mi-a venit citind mesajul amicului cu frici apocaliptice. Este și el unul dintre noi. Poate nu ne înțelege. Poate nu ne-am făcut înțeleși, toți ceilalți (mulți) care, asemenea mie, ne întorceam la prânz de la turul doi al alegerilor cu un sentiment cumplit de alienare: Ce căutăm aici? De ce am fost naivi să credem că lumea noastră se va orândui și pentru oameni care își fac onest profesia și joacă după reguli? Lupta pe față nu are nici o șansă la concurență cu lupta pe dos, iar noi pe cea din urmă nu o știm, dar adesea ne-a frânt. În această categorie căreia ne simțim afini intră și oameni cu care am avut mari divergențe intelectuale, dar niciodată divergențe de „specie". Mesagerul îmi urează să rezist cu ochii deschiși. Bine. Dar întotdeauna ochii deschiși vor fi ai mei, nu ai unei persoane destrupate. Pentru el, mesagerul, și pentru ei, mesagerii, voi încerca să spun câte ceva despre preferința mea pentru „iresponsabilii neexperimentați" pe care i-am ales să ne conducă:

a) Eu cred că noi toți, indiferent de profesie, suntem prestatori de servicii: bancare, de educație, de sănătate, de construcții, de curățenie, de informare, de guvernare. Alegerile generale sunt un concurs

în care angajatorii sunt cetățenii (căci ei plătesc lefurile, fie ele și proaste, guvernanților). Politicienii „aplică" pentru un post de prestare de servicii de guvernare cu un program și un CV. Unii sunt cunoscuți și mediatizați excesiv de mult și de bine, alții excesiv de puțin și de prost. Aceasta influențează rezultatele concursurilor, dar nu le determină mecanic. În istoria României de până acum, funcția cea mai înaltă pe *job-description* nu a fost ocupată de către „prestatori de servicii", ci de către diverse categorii de „stăpâni" din altă specie decât cetățenii ceilalți: voievozi, regi, președinți rezultați din alchimia „inițiaților" într-ale binelui impus cu forța de către „factorul conștient al societății noastre" (PCR, FSN, PDSR, PSD). Nici rețeta CDR nu a fost net diferită: președintele apărea ca un vodă sobru, cu morgă, în spatele unui „amvon" din care ne emana înțelepciuni aproape inaccesibile nouă, „oamenilor de rând". Am avut revelația că poate să fie altfel în ziua în care avut loc faimoasa scenă de la Ţebea: la biserică, preoții au așteptat obedienți „mărimile" o oră și jumătate, amânând slujba până au descins, scrobiți, solemni și importanți, președintele Iliescu și prim-ministrul Năstase, flancați de bodyguarzi, în fluierăturile a ceea ce TVR numea „peremiști". Ironic, camera se mută pe dealul unde avea loc petrecerea populară, clasic asezonată cu tiribombe și grătare. În mulțime, așezat într-o rână lângă nevasta lui, Băsescu, departe de ideea lui și a noastră de a fi prezidențiabil, bea o bere, mânca mici și râdea tonic. Atunci am simțit că acesta este tipul de președinte pe care nu l-am

avut niciodată în toată adunătura de personaje „solemne" care au prestat spre „binele statului". Şi că m-am săturat de binele statului (un nume pus pe interese ascunse ochilor mei „marginali" şi de rând) şi vreau binele public: acela rezultat din interesele noastre şi plătit cu banii noştri. Cred şi sper că „băseştii" ne vor spune: „Aici sunt banii dumneavoastră". Iată un „secret" care nu ne-a fost niciodată revelat în istoria trăită. Şi la care vrem grabnic acces.

b) În comunism nu m-a supărat doar lipsa libertăţii, a proprietăţii private, monopolul statului pe viaţa şi banii noştri, ci şi dispariţia meritului drept criteriu de răsplată şi pedeapsă. Din această cauză, filosofia populară dominantă era: „Decât să muncim cu rost, mai bine puţin şi prost". În urma ei, conservatori cum ne-am aflat şi încă ne mai aflăm, a rămas o mare de „victime" cărora „statul" le-a transmis mesajul: „Cetăţene, dormi în pace!". Rezultatul este acela că întrebarea „ce faci ca să-ţi câştigi existenţa?", adresată adulţilor sănătoşi, nu este deloc populară. În schimb, populară este întrebarea: „Cum faci rost de bani?". Răspunsul standard este acela că nu ne lasă ăia de la putere să murim de foame, chiar dacă nu dăm un ban pentru bugetul public în afară de TVA, în schimb amarnic ni se mai redistribuie ceea ce plătesc cei 4 milioane de fraieri. Sigur, preferăm să ni se spună că ne dau cei de la stăpânire: banii de ajutoare sociale, pensii după 15 ani de muncă, 24 de salarii compensate, ne plătesc întreţinerea restantă, şcoala copiilor,

drumurile pe care mergem, doctorii la care avem acces. Este mai jenant să spunem că banii îi luăm din impozitele vecinei care are două slujbe sau din banii căpșunăreselor, menajerelor, ba chiar și a prostituatelor gata integrate în UE care asigură creșterea PIB, în timp ce nouă ni se „dă" din ce rămâne de la clientela politică de vază.

În „țeara" noastră încercată de „voievozi" și „baroni" sunt cel puțin două mari grupuri de interese: producătorii de venit, contribuabilii actuali și trecuți (pensionarii reali, cu vechime regulamentară) și consumatorii de venit. Cea din urmă categorie se subdivide în consumatori moral legitimi: copiii și tinerii care studiază, persoanele cu handicap real (nu cu „făcătură" de certificat postșpagă), bolnavii, șomerii și consumatorii moral nelegitimi (dar degrabă încurajați legal), toți ceilalți adulți sănătoși care nu trebuie să-și bată capul cu problema: „Ce fac ca să-mi câștig existența?". Din cauza acestei „filosofii" încurajate prin politica de stat, cheltuielile anuale pentru un student sunt la jumătate cât pentru un revelion la Poiana Brașov; educația e cea mai ieftină marfă (alocația anuală pentru un student este în jur de 400 de euro, grădinița privată costând între 100 și 400 de euro pe lună). Din cauza acestei „filosofii", învățătoarele și profesoarele mănâncă mai ales tocană de cartofi, se îmbracă second-hand și se bucură de pomana porcului de la câte un părinte mai milos. Din cauza acestei „filosofii", deși avem o mulțime de asistați social sănătoși, în virtutea solidarității noastre cu ei, ei

nu se mai solidarizează cu noi când e vorba să presteze câteva zile în serviciul public.

Pe scurt, sunt însetată după o guvernare de prestatori de servicii pentru prestatori de servicii trecuți, actuali și viitori. Aceasta este conspirația pentru care am votat „băseștii" sau ceva pe aproape, oricare ar fi ei. Ca cetățeană și contribuabilă, nu voi ierta pe nimeni care se va pitula sub vălul solemn al „secretului de stat" în legătură cu bugetul public, indiferent dacă are „morgă" și vorbește neotabla integrării sau râde cu poftă și vorbește pe înțelesul „vulgului". Atâta că, în acest moment, cel de-al doilea miroase incomparabil mai mult a acces conștient la „aici sunt banii dumneavoastră".

22, 13-20 ianuarie 2005

Minciuna împotriva binelui public

Democrația presupune consimțământul informat al cetățenilor în privința viitorului guvernării. Informarea se realizează în campanii electorale, prin programe sau mesaje politice. Noi alegem prestatori de servicii de guvernare. Consimțământul se realizează prin vot. Consecința minciunii, a înșelăciunii sistematice în politică este prăbușirea în trepte a încrederii publice: întâi într-un partid, apoi în altele, iar în condiții de minciună endemică, chiar încrederea în democrație. Politicienii sunt ispitiți să confiște statul pentru ei înșiși.

În fața falsității politice cronice și a lipsei de control transparent asupra bugetului public, oamenii încep să creadă îndreptățit că statul nu le mai aparține. Mai speră o vreme, sub lozinca generică, adresată guvernanților: „Dați-ne statul înapoi!", dar apoi tind să se revolte în moduri imprevizibile și adesea anarhiste.

Prima poruncă a eticii în politică este:

– *Nu te folosi de cetățeni ca de simple mijloace pentru interesele tale și ale grupului tău!*

Iar cea de-a doua poruncă, derivată din prima este:

– *Să nu faci promisiuni mincinoase!*

Promisiunea mincinoasă nu este totuna cu „minciuna albă", cea flatantă, diplomatică de tipul „cetățenii minunați ai acestei țări merită tot ce e mai bun!" sau „viața mea aparține poporului român!". Promisunea politică „va crește bugetul educației la 6%" determină oamenii să facă alegeri: să rămînă la studii în România, să dorească o carieră didactică fiindcă se poate trăi din ea, să creadă că vor avea studii de calitate și vor fi căutați pe piața europeană și pentru altceva decît pentru căpșunărit, menaj, construcții, ciobănie și prostituție sau măcar să creadă că nu le mai cad copiii în privata insalubră și fără uși, din fundul curții școlii.

Pentru spirite mai sofisticate, liberalismul și social-democrația sînt doctrine care se asociază obligatoriu cu politici de investiție în educație, căci de aceasta depinde capacitatea indivizilor de a intra în competiție. Atunci cînd aud de politici antieducație refuză să creadă că statul are guvernămînt liberal sau/și social-democrat. Tot așa, ei refuză să creadă că este vorba de social-democrație atunci cînd un partid autointitulat astfel (cazul PSD), odată aflat la guvernare, face politici care conduc la polarizare socială.

Despre caracterul „criptic" al conținutului integrării europene se spune că este o *minciună prin omisiune,*

în interesul binelui public. Dacă oamenii ar ști ce-i așteaptă prin intrarea în competiție transnațională, susțin politicienii paternaliști, se vor speria și nu vor mai dori integrarea. Cei tineri vor beneficia de pe urma faptului că nu a existat un consimțământ informat. Cazul nu este scuzabil etic. *Experimentele pe cetățeni nu sunt permise!* Deci: *Informează cetățenii corect, inteligibil și din timp asupra schimbărilor majore care îi privesc!*

Dincolo de acest caz, domină însă *înșelăciunea împotriva binelui public: deturnarea statului de drept, capturarea statului de către grupuri private de interese*. Cetățenii nu își pot pune interesele pe agenda politică și pierd controlul banilor publici. *Păcatul capital al politicienilor este capturarea statului*. Cum adesea capturarea o fac sub acoperire legală, odată ce ei fac legile, nu mai pot să fie pedepsiți decât moral, prin excludere din politică.

Dilema Veche, 2 decembrie 2005

Nu suntem încă oameni liberi

Prin 1990 m-am supărat pe soacra mea că se temea să îmi spună direct cu cine a votat. Mi-a dat doar un indiciu: existau pe listă și simboluri ascuțite (aluzie la săgeata liberalilor). Ea trăiește în Buzău. FSN-ul fusese votat de peste 90% dintre alegători. I se părea că este într-atât împotriva curentului, încât i s-ar fi putut întâmpla ceva rău dacă se afla la telefon (presupunea că telefoanele sunt urmărite) sau dacă află vecinii și rudele ce „disidență" și-a permis. Îi înțeleg spaimele. În anii '50 a fost dată afară din UTC în calitate de „măr stricat" (metaforă pentru dușmanul de clasă). A suportat pe tăcute un comunism al fricii până la vârsta de 63 de ani. Frica nu trece spontan, odată cu schimbarea regimului. Dar ea, ca mulți alții dintre noi, a reușit să o depășească și să aibă curajul opiniilor proprii, chiar dacă acest curaj se manifestă doar privat.

Ceea ce nu înțeleg însă este de ce această frică mai trăiește și după 17 ani. Un sindrom foarte interesant al fricii și nelibertății este ascunderea

în dosul anonimatului opiniilor răspândite în spațiul public. Locul predilect de desfășurare îl reprezintă comentariile cititorilor pe formele online ale presei. Unele dintre aceste opinii sunt cel puțin la fel de interesante pentru marele public ca și cele ale autorilor care semnează. Mai mult, cititorii formelor online urmăresc cu cel puțin la fel de mult interes și textele comentatorilor. Aceste texte sunt incluse în ziare și reviste. De exemplu, când cineva îmi citește articolul, poate oricând citi și comentariile, în orice colț de lume s-ar afla. Ele sunt parte integrantă a subiectului aflat în discuție. Niciodată până la această formă de comunicare nu a fost posibilă o asemenea democratizare salutară a accesului la opinie.

În numărul trecut al *României libere* am publicat un articol intitulat: „Puteam să nu pierdem primii 10 ani?". Pe scurt, dezvoltam opinia după care în democrații, pe lângă politicieni, și cetățenii sunt o parte din explicație a actelor politice și au o parte de responsabilitate. Susțineam că dominanta primului deceniu a fost un conservatorism de stânga, că interesele politice imediate ale majorității cetățenilor, mai ales ale muncitorilor industriali, erau acelea de a păstra siguranța locului de muncă și statu-quo-ul, că interesele politice ale cetățenilor sunt legitime, chiar dacă sunt dăunătoare istoric. Reacția adversă la reforme radicale a fost permanentă și organizată sindical într-o lume care avea o altă rutină a drepturilor (confundate cu drepturile la rații alimentare și locuri de muncă sigure). În

consecință, plecând de la un comunism înapoiat față de celelalte țări din estul european (cu excepția Albaniei) și aflându-ne politic în *no man's land*, era puțin probabil să nu pierdem primii 10 ani.

Nu mă aștept să îmbrățișeze cineva opinii situate contra curentului principal potrivit căruia mafia securisto-comunistă este singura responsabilă de ratarea reformelor radicale. Primul meu articol din *România liberă*, enervant chiar din titlu („Trăim în cea mai bună Românie posibilă") a fost primit și el cu ostilitate. Am avut însă proba unei „ostilități" de o înaltă clasă și demnitate responsabilă care ilustrează deosebit de grăitor cetățenia democratică. Doamna Venera Dumitrescu Staia, din Montréal, a comentat foarte critic opiniile mele în publicația virtuală: *România liberă, în Viitor*. Ca să fie sigură că le voi citi, mi-a trimis prin e-mail articolul și o scrisoare deloc cruțătoare, dar ambele de o calitate excelentă. Domnia Sa este o persoană liberă. Nu are nevoie de anonimat pentru a-și exercita libertatea de exprimare, dimpotrivă. Consideră asumarea propriei opinii ca ingredient constitutiv al libertății și democrației. M-a onorat să intru într-un dialog critic cu Domnia Sa.

A intra însă în dialog cu anonimi este uneori greu, alteori imposibil. În ce dialog aș putea însă să intru cu persoane care se ascund sub pseudonim și uneori manifestă lipsă de responsabilitate față de propria opinie? Dar cu cei care confundă libertatea de exprimare cu cea de a calomnia și insulta? Ca să dau exemplul articolului înainte pomenit,

cel despre cei 10 ani pierduți, aș fi putut să-i răspuns domnului „Gheorghe", autorul unor opinii foarte civilizat exprimate, că nu am invocat mentalitatea și incultura drept cauze ale stagnării, ci interesele politice directe ale unor categorii vaste de cetățeni. I-aș mai fi spus că nu disculp politicienii. Cine îmi cunoaște activitatea profesională și cea publicistică știe că afirmația este corectă. Aș fi îmbrățișat parțial ideea la fel de civilizat exprimată a unui alt comentator fără nume și pseudonim care socotește că principala responsabilitate pentru întârziere aparține politicienilor (mineriade, capturarea statului de către politicienii veroși, reaua-voință a clasei politice, dezinformarea). Desigur, responsabilitatea le aparține în cea mai mare măsură, dar explicația nu stă doar în voința lor. Oricine studiază științe politice știe că nici o evoluție democratică nu se explică doar prin interesele politicienilor, ci și prin cele ale cetățenilor. Nu știu însă ce aș fi putut răspunde „picanteriilor" domnului „Fontanelli" pentru care sunt „toa'șa profesoară", „savant de renume mondial", în rândul „oligarhilor incompetenți și jefuitori" care „fac afaceri cu statul" și „vând „legume expirate", sau domnului „Figaro", pentru care sunt „o idioată care semnează această mizerie de articol", o „fufă care aruncă cu noroi", „o mediocritate retardată implicată în politica lui Iliescu", o profesoară proastă care educă studenți la fel de proști, sau domnului „Rex", care face trimiteri la corupție. Celor doi domni nu pot să le spun decât că au greșit locul: era mai coerent dacă

scriau la publicația *Atac la persoană*, fiindcă aceste „comentarii" sunt departe de a fi „atacuri la opinie".

Am dat exemple dintr-un singur articol și doar referitoare la mine. Știu că este jenant, dar cred că trecem excesiv sub tăcere această problemă care ține tot de gradul nostru înapoiat de democrație. Presa este plină de exemple mult mai rele la adresa altor persoane care își asumă responsabilitatea opiniilor sub semnătură proprie. Desigur, toate aceste manifestări comportă o discuție mai amplă în privința responsabilității presei pentru textele integrale, inclusiv cele postate online. În acest articol însă voiam doar să întăresc ideea că anonimatul este o formă întristătoare de nelibertate, de lipsă a curajului propriilor opinii și să invit comentatorii *României libere* să fie cu adevărat pe măsura semnificației titlului ziarului ale cărui articole le citesc și comentează, adică români liberi.

România liberă, 14 noiembrie 2006

Când începe lupta antiimpostură și antiincompetență?

Lupta anticorupție este incomparabil mai avansată decât cea antiincompetență și antiimpostură, măcar prin faptul că este sprijinită de legi, de ceva instituții și, mai ales, de o mare popularitate. Probabil popularitatea se datorează faptului că beneficiarii direcți ai corupției sunt foarte puțini, pe când cei ai impostării și incompetenței sunt foarte mulți. În firmele private, această luptă a început mai demult, firește, sau chiar a fost o condiție de existență. Acolo te paște falimentul. Un management incompetent, și lucrători incapabili te duc la sapă de lemn. Nu vreau să fetișizez virtuțile firmelor private. Acest fenomen de prevenire a impostării și incompetenței are loc acolo unde există concurență. În condiții de monopol, standardele scad și prețurile cresc (vezi, de exemplu, Apa Nova, Romtelecom). În condițiile în care protecția consumatorului sau a beneficiarului este aproape inexistentă, standardele de performanță scad din nou (vezi, de exemplu, cazul unor universități private). În sectorul public însă, această luptă practic nici nu a început mai

mult decât prin cârcoteli interne și critici palide în presă.

Există temeiuri serioase să susținem că o societate are o dezvoltare generală liberă, civilizată și prosperă atunci când regulile ei de bază sunt concurența (indiferent de forma de proprietate), aplicarea standardelor profesionale, informarea corectă și protecția consumatorilor (beneficiarilor). Aceste reguli trebuie respectate indiferent de natura proprietății, indiferent dacă avem de-a face cu sectorul privat sau cu cel public.

Practicile cotidiene demonstrează că instituțiile noastre sunt (încă!?) pervertite. La prima vedere, această crasă pervertire are legătură doar cu corupția sau măcar cu lăcomia și ambiția. Guvernele și primăriile există pentru interesele miniștrilor, secretarilor de stat, directorilor, primarilor, consilierilor locali, nu ca să administreze bani publici în interesul cetățenilor. Parlamentele există pentru a oferi un status care devine statu-quo pentru parlamentari, nu ca să recepteze pertinent nevoile normative ale societății. Sunt spitale care există pentru a avea directori și șefi de clinici, nu ca să trateze pacienți în condiții de nediscriminare și grijă. Multe agenții naționale există ca să producă broșuri și sinecuri, nu ca să preia și să rezolve secvențial problemele cetățenilor și ale grupurilor minoritare, mai ales ale celor nedreptățiți sau aflați în dificultate. Destule universități (publice și private) există ca să aibă profesorii trei-șapte norme plus status, nu ca să producă specialiști contemporani și cunoaștere la

standardele actuale. La o a doua vedere însă, toate aceste pervertiri de sensuri au o relație limpede *și* cu impostura și incompetența. Prea mulți parlamentari români sunt pur și simplu impostori. Au ajuns pe liste fiindcă au cotizat intens sau au făcut sluj cui trebuie. Au ajuns în parlament fiindcă au mințit. Odată aflați acolo, după ce că uneori nici nu vin, dar încasează lefuri, votează din obligație legi concepute în Europa de Vest, cu excepția celor care ar dăuna direct intereselor lor (vezi cazul Proiectului Agenției Naționale pentru Integritate), născocesc legi care contrazic normele europene și propria Constituție (vezi, recent, reintroducerea cenzurii în Legea cultelor). Întrebați chestiuni elementare pe profilul comisiei parlamentare din care fac parte, demonstrează că habar nu au în ce ne integrăm, câte țări mai sunt în UE, cine conduce organismele UE și care sunt acestea, nici măcar câți bani urmează să primească țara căreia îi fac legi și politici. Să fi fost întrebați și despre strategii politice coerente postaderare pare deja prea mult. Prim-ministrul desemnează un viitor comisar european căruia i s-au văzut colții incompetenței din primele afirmații (Varujan Vosganian) și se simte afin cu miniștrii care strălucesc prin nepricepere în politici pentru domeniul lor, la fel ca și mulți primari și consilieri locali. La o analiză sumară, multe agenții naționale au conducători și angajați care nu au nici o legătură de studii sau/și de activitate cu domeniul de expertiză cerut pentru scopurile specifice. Nimic din trecutul lor nu îi califică să ocupe un post, dar o fac cu nonșalanță, în pur

sistem clientelar și, mai grav, nu sunt dispuși să învețe nici după ce ocupă o poziție și nici să angajeze experți, tocmai fiindcă aceștia ar face un contrast prin care propria impostură ar apărea în întreaga „strălucire".

La catedrele universitare se perindă, nu de puține ori (eufemistic vorbind), profesori cu diplome dubios obținute și cu „opere" complet sau parțial plagiate, fie cu intenție (caz de furt și impostură), fie fără intenție, fiindcă nu cunosc reguli minime de cercetare și redactare academică (caz clar de incompetență). Mulți nu cunosc limbile documentării în specialitate, nu știu să folosească sursele de informații în format electronic și nu știu ce se petrece în domeniul pe care pretind că îl reprezintă. Nu de puține ori, ei sunt cei care conduc opunându-se reformelor sub motivul: „Avem un învățământ minunat!". Minunat pentru cine? În nici un caz pentru studenții păcăliți că învață în 2007 ca în Europa lui 2007, ca să poată intra în concurență profesională dincolo de spațiul „mioritic".

Există destule motive să credem că, odată declanșată lupta antiimpostură și antiincompetență (adică antipractici majoritare), opoziția față de lupta anticorupție o să ne pară palidă și cumintică.

România liberă, 11 ianuarie 2007

Partea a IV-a

POLITICIENII

Ispita totalitară

Am predat filosofie și până în 1989. Atât eu, cât și alți colegi cu respect pentru domeniu ne amintim cât de greu și cât de riscant era să facem filosofie în condițiile în care aceasta era ancilară în raport cu politica. Practicam un adevărat slalom prin programă, astfel încât să eliminăm critica marxistă a orice și să eludăm contribuția omniscientului cârmaci la dezvoltarea filosofiei. O făceam pe riscul nostru și în virtutea unei credințe că datoria noastră este să pregătim viitorul (destul de abstract pe atunci). Filosofia este exercițiul gândirii critice, reflexive, exercițiu dialogal, pluralist, exercițiu prin care ni se oferă șansa să gândim problemele fundamentale ale existenței, cunoașterii, moralei din mai multe perspective.

Învățarea filosofică este contrară și subversivă în raport cu orice dogmatism și totalitarism. Ea formează spirite libere, greu de manipulat, spirite care pot adera la un adevăr, respectându-l și pe al altora. Profesoratul este profesie publică. Nu ai cum să minți despre ce ai făcut, fiindcă există sute de martori.

Regimurile totalitare moderne nu au avut nimic împotriva științelor exacte. Atacul lor s-a dat împotriva științelor sociale în general, a filosofiei în particular. În 1977, Ceaușescu nu a desființat Facultatea de Fizică, pe cea de Chimie sau pe cea de Electrotehnică, ci pe cele de Sociologie, Psihologie și Pedagogie. Filosofia a fost cu greu păstrată ca parte a Facultății de Istorie și având un număr infim de studenți. Această măsură a fost perfect coerentă cu faptul că un regim totalitar respinge altă cunoaștere socială decât cea livrată de politic și stârpește modul pluralist de gândire în numele unicului adevăr de partid. Disciplinele tehnice și cele de științe ale naturii, ca și științele formale nu prezintă un risc pentru totalitarism. Dimpotrivă: cu cât mintea oamenilor este populată aproape exclusiv cu formule, ecuații, tehnologii, reacții chimice, cu atât mai îngust este spațiul de autoreflecție, de gândire civică, de instrumente care sunt necesare participării comunitare și politice.

În decembrie 1989 am sărbătorit, între alte forme ale libertății, ieșirea din ancilaritate (a se citi: din sclavagism ideologic) a filosofiei și reintrarea științelor sociale în corpusul cunoașterii oficiale. Cum nu-mi plac sărbătorile în care sunt doar spectatoare, am încercat, împreună cu alți colegi, să așezăm predarea filosofiei în matca sa firească, cea a libertății de gândire, a ofertei pluraliste și a exercițiului critic. Așa a apărut în 1993 *Filosofia: teme de studiu pentru clasa a XII-a*, manual aflat în

uz până la apariția celor alternative (lucrarea este coordonată de mine și elaborată împreună cu Adrian Paul Iliescu și Adrian Miroiu). Pentru cei mai puțin familiarizați, lucrarea cuprinde temele: Omul, Libertatea, Dreptatea, Fericirea, Adevărul, Timpul, Ordinea, Dumnezeu, Filosofia. Oferta de autori și perspective variază de la filosofii clasici și contemporani la teologi (Augustin, Damaschin, Dionisie Pseudo-Areopagitul, Toma din Aquino, Metodiu din Olimp), de la texte ale filosofilor și ale marilor scriitori la texte biblice. Construcția lucrării și exercițiile aplicative încurajează diversitatea, pluralismul și acceptarea unei perspective prin argumentare și raportarea la celelalte. De descurajat sunt descurajate metodic exact tendințele contrarii: tezismul, dogmatismul, cenzurarea libertății de exprimare. Mai mult, elevii au incluse instrumentele metodice de lucru chiar înăuntrul cărții, astfel încât să poată descuraja ei înșiși tendința de monopol asupra unui mod de gândire. Au existat critici pertinente ale acestui manual. Dar ele au venit din partea celor din domeniu sau a beneficiarilor: elevii și studenții.

Miercurea trecută am aflat cu stupoare din presă că un politician român, senatorul Moisin, are din nou o inițiativă normativă: aceea de a așeza biologia și filosofia, în sens curricular, sub controlul Bisericii Ortodoxe și al celei Greco-Catolice. Senatorul își exprima nemulțumirea că tot ce drege predarea religiei în școală, strică biologia și filosofia. Prima e stricătoare de adevăr fiindcă prezintă ipoteza

evoluționistă și pe cea genetică, cea de-a doua fiindcă nu critică pe toată lumea din perspectiva creștinismului și mai are și texte din filosofi rău-famați, gen Nietzsche și Marx, plus alții de orientare iluminist-rațională. Nu m-ar fi alarmat poziția domnului Moisin, dacă ea nu ar exprima o atitudine mai largă, inclusiv o complicitate tăcută din partea anumitor medii universitare (de exemplu, Universitatea din București are icoane în multe săli de curs și consimte la construirea unei biserici ortodoxe în curtea Facultății de Drept). Creștin-ortodoxă fiind, mă întreb cum m-aș simți dacă o universitate publică românească, având o comunitate islamică puternică, ar umple pereții cu texte din Coran sau, având o numeroasă comunitate catolică, ar așeza statuete ale sfinților în sălile de curs. La fel ar fi și în cazul comunității mozaice, unde, potrivit aceleiași dictaturi a majorității, ar trona Steaua lui David pe pereții instituției publice de învățământ. Cred că m-aș simți exclusă sau cel puțin marginalizată. Ba, după logica dihotomică, cea care animă pseudotoleranța religioasă, aș putea să mă simt profund imorală fiindcă am alte opțiuni decât majoritatea autoritară. Impunerea unei singure perspective (religioase în acest caz) ignoră eterogenitatea comunităților profesionale, civice, politice, a celor educative. Prin natura ei, această ispită nu are nimic de-a face cu toleranța creștină, dar se potrivește de minune cu reflexele totalitare.

În decembrie 1989, am refuzat să cred că cineva va mai îndrăzni vreodată să reașeze științele socio-umane sub o dictatură. Aflu acum că duhul totalitar

nu a pierit. El se metamorfozează. Filosofia a scăpat de ancilaritatea politică. Dar ea nu a scăpat și de ispita de a o așeza sub ancilaritate religioasă. Cu modul nostru nostalgic de a ne submina viitorul, nici nu-i de mirare că, după ce ne-am tot întors spre diverse trecuturi – de la socialismul cu față umană al anilor '70 la Vârsta de Aur interbelică –, vom ajunge chiar mai departe: la gloriosul Ev Mediu sau ceva mai încolo: la modelul fundamentalist islamic, unde distincția dintre religie, filosofie, morală și politică se dizolvă sub dictatura adevărului unic.

Curentul, 25 martie 1998

Noi, imbecilii

Schematic vorbind, o guvernare este cotată ca morală sau imorală potrivit a două mari tipuri de criterii: a) dacă își ține promisiunile, în acest caz fiind judecată după criterii deontologice; b) după efectele pe care actele ei le au pentru cetățeni, în acest caz fiind judecată după criterii consecințialiste. Politica este activitatea de luare și implementare a deciziilor menite să rezolve problemele unei comunități.

Este de ajuns să ne întoarcem asupra acestor două probleme schițate mai sus: moralitatea în politică și înțelesul politicii, ca să ne întrebăm dacă nu cumva vorbim despre închipuiri pure. Promisiunile au devenit suveniruri de campanie, iar consecințele guvernării sunt de notorietate: slăbirea influenței societății civile, încălcări flagrante ale principiilor statului de drept, reforma economică nominală, declinul dramatic al producției și veniturilor, adâncirea procesului de pauperizare. Normele și instituțiile menite să le implementeze sunt departe de a rezolva problemele comunitare.

Unii dintre noi credem în democrație. Cu alte cuvinte, credem că, fiind ființe umane înzestrate cu discernământ și interese, putem alege acele grupări politice și acele programe care ne reprezintă cel mai adecvat interesele. Mai mult, credem că alegerile sunt un concurs public pentru posturi de decizie națională sau locală, pe care îl câștigă anumite formațiuni politice (în cazul votului pe liste), compuse din politicieni care își respectă în linii fundamentale tipologia partidului din care fac parte. În acest fel, sperăm că, dacă votăm liberali, național-țărăniști, naționaliști, social-democrați etc., acești politicieni nu ne vor înșela flagrant și nu ne vor sfida pe față, odată văzuți cu sacii în căruță. Nu de alta, dar noi îi plătim pe acești oameni ca să nu ne înșele, ci să facă ceea ce au promis. De multe ori, ei nu se pot ține de promisiuni din motive relativ exterioare voinței lor: investițiile străine nu vin, presiunile sindicale sunt prea mari, solidaritatea cu guvernanții scade dramatic după luna de miere (care durează de obicei cam 100 de zile), presa este descurajantă și defetistă.

În 1996, cei mai mulți am votat coaliția actuală, care crease imaginea că ar deține cheia și monopolul democrației. I-am respins pe cripto-comuniști, pe extremiștii cu platforme apropiate de național-socialism, pe naționaliști chiar, trimițându-i în opoziția parlamentară. Pe alții, inclusiv unii destul de promițători de tipul Alianței Național Liberale, i-am trimis în afara parlamentului.

Toți cei care au ajuns să ocupe fotolii parlamentare sunt acolo fiindcă așa am vrut noi: să ne reprezinte interesele și să-i plătim pentru asta. Le-am acordat încredere, prestigiu și, nu în cele din urmă, salarii incomparabil mai mari decât ale celor mai mulți dintre noi. Unii dintre ei nu doar că ne înșală, dar ne mai și sfidează cu dispreț suveran, comunicându-ne public faptul că nu dau doi bani pe sistemul prin care ocupă locuri în parlament, nici pe procedura prin care au ajuns acolo. Ne califică pe față drept imbecili și își exprimă fără echivoc preferința pentru dictatură. Nu, nu este vorba despre extremiștii clasici. Dimpotrivă, este vorba, în cazul de față, despre un senator al coaliției aflate la putere. Mai mult, acesta este un senator care a candidat din partea unui partid liberal, partid reputat istoric pentru aderența la universalitatea cetățeniei, a sufragiului, a statului de drept, a respectării regulii majorității corelate cu respectarea drepturilor minorităților. Este vorba despre senatorul PNL Alexandru Paleologu [vezi interviul dat de Alexandru Paleologu revistei *Lumea magazin*, nr 10 (66), 1998, și intitulat „Mârlănia din viața politică românească este un spectacol politic complet"].

Senatorul liberal Alexandru Paleologu nu are nici comportament liberal, nici opțiuni democrate. El este adeptul monarhiei de drept divin, nu al celei constituționale și democratice, compatibilă totuși cu liberalismul: monarhia este singura formă de guvernământ care poate fi elitistă și poate proba efectiv competențele dincolo de criteriile și supralicitarea electorală, așa cum se întâmplă la noi...

Un rege este unsul lui Dumnezeu și are o calitate transumană. Senatorul disprețuiește republica și democrația deopotrivă. Dacă nu credem acest lucru (vezi ideea de mai sus – *n.n.*), rămânem republică, adică regimul mediocrității, al tranzacțiilor meschine, al lipsei de perspectivă și al electoralismului, în care contează doar pasiunile și poftele populare. Cu alte cuvinte, să ne fie rușine nouă, celor care alcătuim masa populară, că avem îndrăzneala să ne exprimăm propriile interese și să-i presăm, prin mecanisme electorale, pe unii ca domnul senator să țină cont de ele. Chiar îi determinăm pe aleșii noștri să-și calce pe suflet și să ne mintă: nu poți să spui adevărul, ca să nu-i superi pe cei de care depinzi.

Alexandru Paleologu critică guvernarea de parcă s-ar afla în opoziție. Se spală pe mâini de orice responsabilitate pentru faptul că face parte din coaliția care ne face legi, pe motivul: eu nu am funcție în stat. Sunt senator în Parlamentul României, care nu e o funcție, e un mandat. Ba mai mult decât atât, el critică până și regimul politic grație căruia este senator și ne mai dă și soluții: într-o situație cum este cea din România de acum, era prevăzută în dreptul roman posibilitatea introducerii unei dictaturi pe termen limitat, temporară, pentru scoaterea societății din impas în mod autoritar. Regimul ar urma să fie condus de cineva inatacabil, irecuzabil prin autoritatea sa morală, intelectuală și așa mai departe. Această autoritate nu poate reveni decât regalității, prin natura ei.

Tânjind după autoritarism, senatorul democratic ales nu disprețuiește nici anarhia, odată ce nu crede în formele organizate de presiune: nu cred în existența unui grup de presiune organizat. Cred în presiunea colectivă care se produce la un moment dat, când situația devine intolerabilă (atenție, intolerabilă într-o democrație, poate tocmai fiindcă e democrație!).

Democrația este „un regim politic al proștilor pentru proști" sau al prostimii pentru prostime. E un regim, prin natura lui, de stânga, ne zice domnul senator. Şi este încurajat doar de intelectualii de stânga. De aceea, Alexandru Paleologu nu are nici o încredere în intelectuali, căci aceștia încurajează aberația numită democrație. De fapt, el nu are încredere în mai nimeni, în schimb ne disprețuiește pe mai toți ca voință și reprezentare: mai există ideea aceasta, de care, din nefericire, nu mai putem scăpa, ideea sufragiului universal. Sufragiul universal este, prin enunț, o aberație, fiindcă votul – sau opinia unui om de geniu sau a unui om inteligent și educat – poate fi anulat prin voința a o mie de imbecili. Ușor pot să greșească o mie de imbecili, chiar o sută de mii sau un milion.

Da, în acest punct, sunt de acord cu dumnealui. Peste o sută de mii de imbecili am consimțit să alegem și să plătim să ne facă legi un om care nu dă doi bani nici pe interesele noastre, nici pe noi ca persoane, nici pe democrație. Are dreptate alesul nostru că ne-am înșelat și am greșit. Ceea ce nu înțeleg eu este faptul că Domnia Sa continuă să

se maculeze într-un parlament în care nu crede și să se complacă în a fi emanația voinței „gloatei de imbecili". Un om de onoare nu ar putea să intre, nici să rămână într-o instituție pentru care nu are decât dispreț. Tot la fel, nu înțeleg cum un partid politic nu are nici o problemă de etică în raport cu un senator al său care îi sfidează doctrina.

Dar poate e normal să nu înțeleg. Eu continui să cred în coerența între etică și politică, subscriu să fac parte dintre imbecilii domnului Paleologu și să cred în regimul care le reprezintă interesele.

22, 27 octombrie-2 noiembrie 1998

Paternalism și conservatorism

Conservatorismul societății românești este paradoxal (fiind un mixaj stânga-dreapta) și polimorf. Nu e necesar să-l afișăm ca ideologie. El este o stare de spirit care generează strategii conservatoare, atât la nivelul vieții indivizilor, cât și la nivel politic. O explicație este de natură biologică. Dacă ne este afectată existența la nivelul trebuințelor fundamentale, tindem spre strategii de supraviețuire (în cazul nostru, este vorba despre peste jumătate dintre cetățeni). Sau tindem să conservăm un mod de viață, un status, proprietatea, puterea. Cel mai mare număr de conservatori se recrutează din rândul populației rurale, al celei needucate, al vârstnicilor, al celor din orașele mici. În România reprezintă peste 70% din populație.

Replica poate veni prompt: dar majoritatea românilor au votat schimbarea. Desigur, dar această schimbare în bine era un șir lung de promisiuni electorale protective, anticorupție și proeuropene. Mesajul liberal a fost respins. Iar astăzi, cura de liberalism economic mai mult sau mai puțin importat nu este secondată de una asemănătoare

în privința celui politic. Politica pare să rămână atașată atât de conservatorismul de stânga (moștenirea recentă), cât și de cel de dreapta (moștenirea trecută), *via restitutio*, dar nu numai în privința proprietății, ci și în cea a educației, culturii, comportamentelor. Avem, la ora actuală, un mixaj inedit de conservatorisme: cel de stânga, spre care trage partea populației despre care am vorbit, precum și reflexele dirijist-centraliste ale ministeriabililor ambelor legislaturi (cu mici excepții), și cel de dreapta, spre care trage, invocând dreptatea restitutivă și tradiția culturală interbelică, o bună parte a guvernanților actuali. PNȚCD este campionul ei, odată ce are și miniștri care au fost bucuroși să tragă spuza pe maximalismul statal.

Sondajele anului 1996 asupra autorității dădeau prevalență copleșitoare Bisericii și armatei. La ora actuală li se alătură Președinția. Pot fi formulate multe explicații, inclusiv aceea că astfel de instituții n-au impact direct în viața cetățeanului, deci îl nemulțumesc mai greu. De aceea, nici măcar informațiile despre necreștinismul și imoralitatea unor înalți ierarhi n-au clintit încrederea în Biserică, devenită, în condiții de degringoladă a valorilor, un reper în criza de repere. Dar ceea ce mi se pare riscant este faptul că președintele alimentează mentalitatea paternalistă. După 1996, Emil Constantinescu a fost beneficiarul câtorva moșteniri care i-au favorizat imaginea: avea binecuvântarea lui Corneliu Coposu, figura-simbol

moral a opoziției, se adresează omenește și deschis interlocutorului, a avut o campanie axată pe imaginarul popular legat de figura lui Cuza (Vodă pentru norod), a avut și mai are încă media și societatea civilă de partea sa. Pe cea din urmă a atras-o parțial la guvernare prin intermediul Alianței Civice și al liderilor sindicali. Premierul actual, Victor Ciorbea, e caz notoriu. Președintele continuă să alimenteze mentalitatea paternalistă prin accentul pe care îl pune pe grija sa față de suferința oamenilor simpli, grijă care îl macină sincer, dar contraproductiv. Aceasta nu-l determină să schimbe un premier ineficient, nici să amendeze guvernul când dă ordonanțe de urgență neconstituționale (vezi cea de modificare a Legii învățământului). După cum nu-l împiedică să-și aleagă consilieri după criterii empatice și mai puțin după cele ale competenței date de pregătire și experiență în domeniu (vezi condițiile pentru consiliere pe probleme de tineret sau pe cele asupra orfanilor). O altă probă de paternalism asumat o reprezintă caracterizarea pe care o face românilor care, potrivit președintelui, sunt sentimentali și emoționali și care mai degrabă se uită în ochii tăi când vorbești, decât ascultă ce le spui (declarații apărute în interviul din *Adevărul*, 28 noiembrie 1997). Prin urmare, populația nu este în stare de discernământ. Ea este infantilizată. O astfel de populație nu e tocmai aptă de democrații mature, de exercițiu civic. Nici nu are prea multă nevoie să se implice în dezbaterea publică a legilor. În schimb, ca orice categorie infantilă, ea are nevoie de un model de autoritate, de protecție

și grijă. Interesant este însă că, în situațiile care generează conflicte interetnice (vezi cazul minorității române din județele Harghita și Covasna), președintele îndeamnă părțile să-și rezolve prin negocieri mature divergențele de interese. Atitudinea sa este ambivalentă: pe de o parte, se manifestă ca un președinte democratic. Pe de altă parte, încurajează o percepție asupra sa ca „personificare a statului și poporului român" (afirmația a fost făcută pe 8 decembrie la Tele 7 ABC și aparține consilierei sale, Zoe Petre). Ceea ce ne este mai greu să acceptăm la finele secolului XX, după epuizarea multor variante de providențialism, este aceea că putem lua în serios convingerile profund democratice ale unei persoane. Oricine poate să aibă ce convingeri dorește. Importantă este atitudinea sa publică. Aceea este necesar să fie democratică. Noi suportăm consecințele actelor celor desemnați în funcții publice majore. Credințele intime, în ultimă instanță, îi privesc personal.

Curentul, 11 decembrie 1997

Dați-ne statul înapoi! Apel către politicieni

Vă scriu în calitate de cetățeană contribuabilă, în interesul multor cetățeni și cetățene, contribuabili la rândul lor, oameni pe care îi cunosc direct în calitate de colegi, profesori, politologi, membri activi ai societății civile și, indirect, din cercetări sociale.

Fac un apel la dumneavoastră să puneți capăt politicilor antiliberale și antisocial-democrate pe care le duceți de peste 15 ani, indiferent de numele partidelor din care faceți parte. Puneți capăt practicii de înșelare a cetățenilor prin etichete politice fără acoperire. Știu că în partidele dumneavoastră există și liberali, respectiv social-democrați. Ei sunt încă prea puțini și nu au destulă putere ca să constituie o masă critică, definitorie pentru PNL sau PSD.

Mă adresez întâi liberalilor, căci ei conduc guvernul actual.

– Dacă erați liberali, ați fi avut respect pentru discernământul alegătorilor și pentru contractele

cu electoratul; nu tratați alegătorii ca pe o masă acefală, lesne de păcălit și apoi de ignorat din „rațiuni de stat".

– Dacă erați liberali, ați fi promovat politic investiții în educație deoarece, potrivit tradiției liberale, la care nu a renunțat nimeni în afară de dumneavoastră, cheia intrării drepte în competiție este accesul la educație și calificare. Sub guvernările liberale, educația doar a supraviețuit, nu s-a dezvoltat calitativ, a fost tratată ca un consum pentru sărăntoci, nu ca o investiție absolut necesară, cu atât mai necesară acum când lumea dezvoltată exportă *know-how*. Probabil dumneavoastră vreți să intrăm în continuare în competiția mondială mai ales cu exportul de bușteni, rafinarea petrolului, textile, peisaje, mână de lucru ieftină, culegători, zilieri, ciobani și prostituate.

– Dacă erați liberali, ați fi promovat competiția liberă, demonopolizarea și reducerea intervenției statului în economie. În schimb, ați încurajat monopolurile și ați păstrat statul drept client și furnizor principal al multor firme.

– Dacă erați liberali, ați fi promovat principiul competenței, începând cu cel al competenței politice. În locul acestuia, încurajați distribuirea clientelară a posturilor și pozițiilor de decizie și principiul meritului dat de serviciile aduse partidului, nu de cele aduse democrației, statului de drept, economiei, educației.

– Dacă eraţi liberali, aţi fi promovat politici de protecţie socială adresate categoriilor care nu pot să se autoîntreţină: copii abandonaţi, orfani, săraci, persoane cu handicap, bolnavi, vârstnici. Făcând protecţie socială pentru adulţii sănătoşi, i-aţi păgubit pe ceilalţi moral îndreptăţiţi, aţi încurajat pasivitatea şi lenea adulţilor cu putere de muncă, plătindu-i să stea acasă din impozitele celor care muncesc echivalentul a două-trei norme.

– Dacă eraţi liberali, aţi fi tratat firmele drept ceea ce trebuie să fie: furnizoare de servicii pentru clienţi şi furnizoare de venituri pentru stat. Aţi păstrat firme subvenţionate care nu mai prestează decât servicii de consum din bugetul public.

– Dacă eraţi liberali, aţi fi ştiut că bugetul provine de la cetăţeni şi trebuie să fie public în sensul accesului transparent la informaţii şi la politici bugetare. Încurajaţi un ocultism antiliberal în sensul criteriilor de redistribuire a bugetului public.

– Dacă eraţi liberali, aţi fi făcut tot posibilul ca statul să fie un stat de drept. Deocamdată, la fel ca şi cel mai mare partid social-democrat al ţării, încurajaţi sau cel puţin nu descurajaţi eficient capturarea acestuia de către grupuri private de interese.

Mă adresez celor care îşi spun social-democraţi (PSD):

– Dacă erați social-democrați, ați fi promovat egalitatea de șanse la educație și servicii de sănătate pentru marginali și săraci. Ați promovat, în schimb, marginalizarea și sărăcirea integrală și egală a educației și sănătății.

– Dacă erați social-democrați, ați fi promovat echitatea socială. Ați promovat, în schimb, polarizarea socială între o categorie putred de bogată (din care mulți faceți parte) și o vastă categorie putred de săracă[1] (din care nu faceți parte).

– Dacă erați social-democrați, ați fi încurajat mai ales veniturile din munca salariată și proporțional impozitată. Ați încurajat subzistența în orice chip, munca la negru, neimpozitată și neprotejată, profiturile nedeclarate și neimpozitate.

– Dacă erați social-democrați, ați fi promovat prin politici bugetare solidaritatea socială cu victimele reale ale nedreptății sociale. Ați acceptat și inventat numeroase categorii de victime, cei mai mulți adulți apți de recalificare și de muncă, victime ale tranziției: mai ales lucrători din industria grea, minieră și constructoare de mașini, precum și ofițerii restructurați. I-ați ținut în șomaj mascat, le-ați dat zeci de salarii compensatorii, i-ați pensionat la 45-50 de ani, aducând de peste un deceniu 4 milioane de oameni în situația de a munci pentru 22 de milioane.

1. Termenii au fost folosiți deosebit de inspirat de către Mircea Cărtărescu.

– Dacă erați social-democrați, nu aveați nimic de-a face cu societatea de privilegii, cu distribuirea clientelară a resurselor, nu aveați nimic de-a face cu un capitalism al clienților favoriți ai statului, cu pătrunerea controlului politic până la nivelul inspectoratului școlar local sau al celui silvic. Dar istoria partidului dumneavoastră arată din plin că lucrurile stau exact invers.

– Dacă erați social-democrați, v-ați fi bazat mai ales pe profesioniștii din clasa de mijloc și pe sprijinul celor din categoriile muncitoare, dar nedreptățite social. Vă bazați însă pe cei mai bogați capitaliști „de stat" și pe cei mai dependenți și mai săraci dintre români.

– Dacă erați social-democrați, ați fi corectat „orbirea" legilor cu legi de îndreptare a nedreptăților și nu ați fi orbit aplicarea legilor de dragul nedreptății în interes de partid.

Despre PD nu scriu în mod special, nu fiindcă ar fi mai integru ca doctrină și acțiune politică, ci fiindcă rămâne un partid relativ nedefinit, oscilând între celelalte două, în căutarea unei identități pe care nu și-o structurează clar nici în momentul de față.

Susțin că prin partidele aflate succesiv la putere, prin actele de alocare politică a resurselor practicate până acum ne-ați confiscat statul, privându-ne de accesul la bunuri publice de calitate: educația, sănătatea, cultura, justiția, administrația,

infrastructura de locuire și de transport, un mediu sănătos. Ca cetățeni contribuabili suntem angajatorii dumneavoastră. Cum indiferent de votul nostru, dumneavoastră nu schimbați aceste practici, consider că a sosit timpul să vă cerem insistent să ne dați statul înapoi, făcând mai ales politici liberale sau mai ales politici social-democrate, după cum am ales noi prin votul pe care l-am dat.

22, 29 noiembrie-4 decembrie 2005

Cei mai activi oameni politici ai anului 2005

Constatări generale: *marele public* tinde să uzurpe locul *cetățeanului*

1. Trăim într-o lume postmodernă (chiar dacă o parte din societate este premodernă), în care totul a devenit imagine și discurs.

– Nu este prea relevant ce acte de guvernare sau de opoziție fac oamenii politici, ci mai degrabă dacă spun ceva cu *text-appeal* în fața camerei de filmat. În optica *marelui public* (îngrijorător concurent al *cetățeanului*), activitatea politică netelevizată nu prea există. Cel mai ilustru exemplu de notorietate „postmodernă" în politică îl reprezintă președintele partidului extraparlamentar Noua Generație (PNG), personajul charismatic răsfățat prin ubicuitate mediatică, Gigi Becali (aproape egal în percepția de politician activ cu Ion Iliescu). Pe această cale, Gigi Becali devine mai „activ" politic decât miniștrii foarte implicați: Eugen Nicolăescu, Vasile Blaga, și decât

primarul capitalei Adrean Videanu, tinzând să-și atingă ținta de înlocuitor al lui Corneliu Vadim Tudor în preferința politică a neonemulțumiților.

– Dacă cineva vorbește despre politică, este perceput în mod fals ca politician activ, vezi, de exemplu, liderul Pro-Democrația, Cristian Pârvulescu, economistul Daniel Dăianu, la fel, dacă măcar este mediatizat în scandaluri politice: Sorin Ovidiu Vântu.

– Același fenomen se petrece dacă ai o funcție într-o instituție de importanță publică bine mediatizată, cazul lui Mugur Isărescu sau al lui Sebastian Bodu.

2. Există miniștri invizibili, cel al Armatei (Athanasiu), de exemplu.

3. Prefecții sunt fie invizibili, fie „periferici".

4. Oamenii nu trăiesc în trecut și nu le pasă nici de istoria recentă: personajele „istorice": Ion Iliescu, Petre Roman, Emil Constantinescu sunt pe cale să dispară din memoria publică.

5. „Perla coroanei" de altădată, Externele, trece într-un con de umbră. Se pare că ne percepem deja ca un „județ" al Europei și facem doar politică locală (vezi poziția ministrului Răzvan Ungureanu).

6. Prim-ministrul, prin definiție constituțională politicianul cu cea mai evidentă activitate, laolaltă cu președintele, este surclasat de Mircea Geoană, care are o ascensiune notabilă în percepția publică.

7. Emil Boc ocupă un loc periferic față de puterea sa reală, poate și datorită mediatizării intense a poziției ingrate de „second-hand" în PD în raport cu autoritatea lui Traian Băsescu.

O constatare particulară: există două femei periculoase pentru impostura politică: Mona Muscă și Monica Macovei

Impostura politică are mai multe sensuri în regimurile democratice: lipsa oricărei agende politice; o agendă politică pentru grupul de interese ascunse alegătorilor; lipsa de responsabilitate față de cetățeni; incapacitatea de a reprezenta alegătorii; dezinteresul pentru interesul public; goliciunea evidentă a mesajelor politice; incapacitatea de te identifica și a fi identificat cu un set de credințe și valori politice; pasivitatea și invizibilitatea, comportamentul prevalent demagogic, subminarea încrederii publice.

Cele două femei reprezintă un precedent „periculos": acela că este posibilă asocierea între consistență, competență și moralitate politică

Mona Muscă are o poziție privilegiată. Este pe locul șapte, devansând șefi de partide și pe aproape toți miniștrii, cu excepția lui Gheorghe Flutur, pe președintele Senatului, pe foștii șefi de stat. În momentul de față, ea nu mai are funcții majore

în PNL, este demisionară de onoare de la Ministerul Culturii și din funcția de vicepreședintă a liberalilor. Nici măcar nu mai este atât de mediatizată de câteva luni bune, și totuși rămâne indiscutabil în top. Această poziție de vârf nu se mai explică nici prin ultramediatizare, nici prin funcțiile deținute. Mona Muscă este în opinia publică politiciana cea mai orientată către cetățeni și către organizații nonguvernamentale, fapt demonstrat prin proiectele de legi și de buget pe care le-a promovat. Este o politiciană de carieră. Este percepută ca persoană care practică ceea ce predică, se ține de cuvânt. Este om de onoare. Dincolo de competența și moralitatea ei politică, de faptul că își ia consilieri potriviți sarcinilor politice contextuale, Mona Muscă are indiscutabil talent, are vocație pentru politică. Eu consider că este cea mai talentată politiciană din istoria noastră de până acum. A reușit să înfrângă remarcabil rezistența patriarhală față de prezența femeilor în politica românească. Avea dreptate să îi spună lui Traian Băsescu, în deplină cunoștință de cauză: „Aveți noroc că nu sunt bărbat, domnule președinte!". Vocația amândurora este evidentă, dar a ei îmi este mai limpede odată ce, în momentul de față, este percepută tot în vârful politicienilor activi, chiar și din poziția de relativ outsider. Pe deasupra, nu are nici atuul penibil al multor politicieni: acela de a substitui interesul pentru politicile publice cu cel pentru scandaluri politice, pentru circ politico-mediatic.

Este remarcabil ce se petrece în prezența ei: lumea se adună în jur plină de speranță și îi cere: „Să nu

ne lăsați, că numai în dumnevoastră avem încredere!". În preajma ei, politicienele mai tinere se poartă de parcă ar vrea să se molipsească de stilul Mona Muscă. Acest stil este aprope *à la carte*: conține toate ingredientele considerate virtuți politice: responsabilitatea proiectivă față de alegători, simțul proporțiilor, realismul, calmul, onestitatea intelectuală, umilința morală ca antidot împotriva orgoliului și, pe deasupra, mai are și „stomac moral": își păstrează apartenența politică în ciuda adversităților.

Monica Macovei nu este politiciană de carieră, nici nu știm încă dacă are talent sau vocație pentru politică, mai mult, este atât de „încăpățânată", încât este greu să credem că poate să devină as în flexibilitate și în compromis moral (tipul de compromis care nu te compromite). Locul acestei nou-venite (18) este totuși remarcabil. Monica Macovei a devenit simbolul tenacității și competenței europene în reformarea Justiției, aproape împotriva tuturor celor „importanți" din propriul domeniu și adesea și din politică. Latura ei tare este consecvența și rezistența calmă la atacuri, campanii de denigrare, la stres, la presiuni, amenințări și înscenări (prețul acestei rezistențe îl știe numai ea). Monica Macovei are o strategie pe termen lung: statul de drept în locul „statului de drepți". Oricât de mult este împroșcată și oricât de puțin este mediatizată, cetățenii onești intuiesc faptul că această femeie modestă, nespectaculoasă, inteligentă și foarte hotărâtă este de partea lor.

Dacă vom deveni cetățeni ai Europei, aceste două modele de politiciene vor tinde spre „banalizare". Dacă vom fi amânați, ele vor fi supuse strategiei „mioritice" de distrugere a termenului deranjant de comparație.

22, decembrie 2005

România senzuală[1]

Atracția libidinală, alunecând spre atracție libidinoasă, este o caracteristică ascunsă și transpartinică a unor politicieni români. Dacă s-ar mulțumi cu manifestarea privată a acestui comportament, nu le-am duce grija fiindcă nu ar fi de interes public. O astfel de atracție poate însă deveni politic relevantă și, odată cu aceasta, o problemă de interes public. Voi da două exemple, unul în care atracția libidinală devine criteriu de vot și altul în care aceeași atracție devine strategie electorală.

O femeie foarte inteligentă, cultivată și foarte atrăgătoare, membră a unui consiliu local din Moldova, ne povestea prin 2001 cum reușește să-și treacă propriile proiecte ca hotărâri ale primăriei: „Agenda lor de priorități este legată mai ales de afacerile în care sunt interesați ei sau amicii lor. Este foarte greu să pui pe ordinea de zi o problemă în interesul comunității. Nu am cu cine să mă aliez. Sunt singura

1. Variantă integrală. Articolul a depășit spațiul alocat și a fost redus cu acceptul meu.

femeie de acolo, iar ei sunt bărbați în stadiul tomnatic în care le înfloresc bostanii. Fiindcă sunt majoritate absolută, pâinea și cuțitul sunt în mâinile lor. Pe mine nu mă aud. Mă văd doar. Și așa m-am învățat cum să pun pe ordinea de zi proiectele mele. Vin cu cea mai decoltată bluză și cu sutien cupă, mă parfumez puternic și le prezint proiectul bălăngănindu-mă cu scaunul astfel încât să le plimb decolteul pe sub nas. Lor le lasă gura apă și se uită parcă-s loviți cu leuca, eu între timp spun ce am de spus. Ei habar nu au ce zic, nici măcar proiectul de buget nu îl aud, dar la sfârșit votează *in corpore*, stând cu ochii în decolteul meu".

Noi celelalte ne-am ofensat. Cum adică să recurgi la o asemenea strategie umilitoare? De ce nu argumentezi că proiectul tău este foarte util? „Sunteți naive. Cui îi pasă de astfel de argumente? Parcă eu nu am încercat? Am pierdut legislatura trecută degeaba. Nu mi-au trecut nici un proiect fiindcă veneam în taior și eram sobră. Acum, de când m-am „adaptat" la cererea pieței de aleși locali, lucrurile merg pe bandă și eu chiar reușesc să am ceva putere. O să așteptați voi ca fraierele, fix până la calendele grecești, după politicieni români care să se uite la mintea unei femei."

Mi-am amintit foarte viu această scenă acum câteva zile, în momentul în care Corneliu Vadim Tudor anunța, cu surle și trâmbițe mediatice, noua achiziție de imagine a Partidului România Mare.

Intrarea în politică a Oanei Zăvoranu, divă sexy de telenovelă dâmbovițeană, a fost o scenă de zile

mari. Vadim o avea de-a dreapta sa pe noua „consilieră *cu* imagine", după prototipul finalului filmului cu haiduci: *Zestrea Domniței Ralu*. „Asta ți-a rămas, Domniță: două țâțișoare, două buzișoare!", spunea haiducul Șaptecai, jucat de Florin Piersic. Cu zisa lui Vadim: „Ea nu trebuie să facă nimic special. Trebuie să stea cum stă acum lângă mine și să zâmbească frumos. Și nu ne mai trebuie nici o campanie electorală, la un popor care este avid de frumusețe". Poate că fata este inteligentă și bine intenționată. Dar nu asta ne-a spus șeful partidului. Locotenenții Tribunului erau vădit stingheriți: șeful grupului parlamentar al PRM în Camera Deputaților, Lucian Bolcaș, apleca ochii și își muta privirea de colo-colo. Nici ceilalți nu păreau în stare să se uite la camerele de filmat. Vedeau probabil cum, sub ochii lor, imaginea unui partid haiducesc – *Luăm de la bogați și dăm la săraci* –, care se adresa frustraților economic ai tranziției, încearcă să-și schimbe baza electorală cu cea a voaioriștilor și a frustraților sexual.

Presupun că gestul lui Vadim Tudor este rezultatul disperat al fricii de concurența făcută de Becali pentru electoratul său tradițional. Așteptând mult și bine izbăvirea prin Vadim, mulți alegători au ajuns la concluzia că Tribunul este un *loser* și că este de preferat un bogat care dă, unui politician de haiducia căruia, până la urmă, nu a rămas decât gura.

Tânăra politiciană este o prezență sexy, zâmbitoare, cu buze senzuale și bust care, speră Tribunul, va trezi la viață electoratul masculin absenteist și

adormit. „Ea va fi consilierul meu de imagine, și la alegerile parlamentare viitoare va deveni, deputată de București. O fată ca Oana face cât o divizie de politicieni." (CVT) România acestor vremuri se asortează mai bine cu noua politiciană. Ea însăși vrea să împartă povara sorții țării cu Tribunul de care este fascinată din vremea când era fetiță, iar el deja un bărbat foarte matur.

Poate că noul cuplu politic, Vadim și Oana, are dreptate. Vremea imaginii *României Revoluționare*, închipuită de pictorului Rosenthal (al cărui model a fost Maria Rosetti), a trecut de mult. A rămas un vid ocupat temporar de femeia care ține în mână secera (*România Muncitoare*), tovarășa de muncă și viață a bărbatului care ține în mână ciocanul. În ultimii 16 ani, vidul de imagine politică feminină a fost aproape complet. Acum, femeile acestei țări trebuie să joace rolul promovat în lumea politică și mediatică a timpului lor, odată ce ele sunt luate în seamă fie doar ca „îngrijitoare", dar anonime și neinteresante, fie doar ca bombe sexuale, mai deloc ca profesioniste competente (în cercetările privind aparițiile mediatice, profesionistele și studentele ocupă sub 4% din apariții, vedetele sexy – 86%). Pe scurt, probabil că a venit vremea *României Senzuale*.

Am putea oare gândi altfel, din vreme ce femeile care educă, fac cercetare, sunt managere de firme, femei de afaceri, tratează bolnavi, judecă, administrează, produc servicii bancare, turistice, cresc PIB-ul în calitate de culegătoare în Vest, adică majoritatea femeilor din România, nu contează nici cât o ceapă

degerată în imaginarul „feminin" al multor politicieni? De altfel, în strategiile lor de recrutare nu contează nici zecile de tinere absolvente de științe politice. Politicienii nu le văd (oricum, nu-i văd nici pe băieții absolvenți), decât dacă au pile sau apar cu un decolteu de-i „bagă-n boale". Desigur, este posibil nici să nu vrea să-i vadă, de teamă că, prin comparație, li se va da pe față propria incompetență, în toată strălucirea ei.

Ca să înțelegem mai bine cum te poți simți ca femeie „neinteresantă" în *România Senzuală*, chitită pe bombe sexy, vă propun un exercițiu: să ne imaginăm o societate matriarhală, alcătuită din 90% politiciene, majoritar răscoapte, între 55 și 70 de ani (așa cum stau lucrurile acum în privința proporției bărbaților). Ele admit în rândurile lor niscai bărbați, cam 10% de toți, eventual tineri. Mai mult, îi aleg și îi promovează preponderent după zâmbet, dantură, pectorali, elasticitatea pielii și defilează cu ei ca trofeu și imagine de campanie, mizând pe frustrările și fanteziile erotice ale electoratului feminin. Probabil pare grotesc și absolut imposibil de imaginat. Dar, dacă ne gândim bine, în situația inversă, consacrată de ordinea lumii în care trăim, abordarea unor politicieni nu este cu nimic mai brează. Este doar mai banală și, de aceea, mult mai puțin șocantă.

România liberă, 21 noiembrie 2006

Bolşevismul de clan şi aria incompetenţei

O succesiune de repetenţii

În momentul în care preşedintele Comisiei Europene, José Manuel Durão Barroso, a proiectat lumina îndoielii asupra alegerii făcute de către premierul Tăriceanu, nu exista încă nici o discuţie despre statutul candidatului în raport cu Securitatea. Barroso avea o cu totul altă problemă, pe care adesea preferăm să ne prefacem că nu o înţelegem. El era cel puţin mirat atât de alegerea unui ilustru necunoscut în relaţia cu Uniunea Europeană şi competenţele cerute de procesul aderării, iar în timp, al integrării, cât şi de declaraţiile făcute de către candidatul Vosganian[1] la conferinţa de presă

1. Între altele, acest candidat avea alte probleme foarte serioase. În calitatea sa de preşedinte al Uniunii Forţelor de Dreapta a girat un program pe care l-a „propovăduit" public, în întâlniri cu studenţii, şi în care făcea apologia votului cenzitar pe bază de educaţie (opt clase obligatorii pentru recunoaşterea

susținută înainte de plecarea la Bruxelles. Vosganian a cântat, fără nici un falset, aria incompetenței. În discursul său a făcut apologia meritelor liberale în procesul de integrare, a susținut că va reprezenta la Bruxelles PNL-ul și liberalismul și, *finis coronat opus*, și-a mai și exprimat preferințele de portofoliu. Pe scurt, cultura lui Vosganian despre instituțiile UE, confuzia crasă între atribuțiile unui comisar european (neutru politic și echidistant față de țările membre) și un parlamentar european ar transforma orice student de la științe politice sau studii europene din România într-un nonilustru repetent. Personal, nu am fost mirată de alegerea făcută de premier.

Încă din primele zile de guvernare, prim-ministrul a sacrificat criteriul competenței în favoarea celui al fidelității de clan. A preferat, începând cu ianuarie 2005, să piardă portofolii ale PNL ca să scape de oameni percepuți ca „inamici" din „aripa Stoica", deși acei oameni erau deja performanți în zonă și autori ai programelor cu care PNL și PD au câștigat electoratul.

Călin Popescu Tăriceanu este el însuși un mare repetent ca șef de partid și de guvern, odată ce nu a învățat lecția elementară că orice conducere inteligentă își atrage subordonați competenți și este ghidată de principiul performanței. El este

---

dreptului la vot), ghetoizarea populației de etnie romă, necesitatea pedepsei cu moartea, sancționarea penală a delictelor de opinie politică.

un mare repetent în privința promisiunilor-cadru față de electorat: neacceptând alegeri anticipate, a conservat o mare precaritate a votului Alianței DA și, prin aceasta, a determinat involuntar, sper, absența unor legi absolut necesare în subminarea capturării statului de către grupuri de interese (vezi, recent, cazul ANI). El este, de bună seamă, și un mare repetent al liberalismului. Linia generală de conduită pe care acest om a adoptat-o este un bolșevism de clan, complet contraproductiv. Este bolșevism fiindcă a aplicat sistematic principiile lui Lenin și Stalin: *facțiunile sunt interzise*; *minoritățile în cadrul partidului sunt interzise*; *adversarii trebuie eliminați*; *critica internă în partid se suspendă*; *democrația internă se înlocuiește cu hipercentralismul birocratic*. Este un bolșevism de clan fiindcă funcțiile nu se împart după criteriul competenței, ci după criterii de fidelitate subsumate formulei: „Neclintiți, premierul urmăm". Personal nu doresc să intru în vechea discuție despre influența „malefică" a lui Dinu Patriciu asupra premierului. În definitiv, Călin Popescu Tăriceanu este un adult sănătos, are discernământ și răspunde personal de toate alegerile pe care le face.

Obsesia lipsă: problema competenței

Știu că este mai „consolator" pentru mulți oameni să spună că au pățit-o fiindcă au fost acuzați de colaborare cu Securitatea, cum s-a întâmplat în cazul lui Varujan Vosganian. Pare că ei nu au nici

o vină actuală. Tot ce li se întâmplă este rezultatul unei fatalități istorice. Trăim vremuri tulburi, pline de confuzii și suntem victimele acestor vremi. Într-adevăr, poate pentru noi, cei aflați în balta noastră mică, în plină zonă activă a vulcanilor noroioși, sunt foarte importante trecutul și împărțirea oamenilor în securiști-nonsecuriști, așa cum în primul deceniu de tranziție nimic nu a fost mai important politic și mediatic decât împărțirea oamenilor în comuniști-anticomuniști. Este într-adevăr de dorit să ne cunoaștem trecutul ca să ne distanțăm moral și politic față de el. Dar nu putem face din acesta un substitut general al problemelor care ne așteaptă.

Odată aruncați pe ringul european, nimic nu va mai conta atât de mult ca felul în care suntem pregătiți pentru o competiție cu mult mai mulți competitori și, prea adesea, mult mai buni. Metaforic vorbind, în cel mai bun caz vom ajunge să pierdem fără echivoc, asemenea Stelei, jucând însă cu Real Madrid. În locul echipei Steaua putem pune orice: spitale, școli, facultăți, administrație, firme, ferme, ziare, televiziuni. Cât de departe suntem noi, cei care lucrăm în toate acestea, de omologii noștri europeni, vom vedea foarte curând. Clanurile noastre de distribuit privilegii pe criterii nonprofesionale vor îngăima nostalgico-dacic: „barză, brazdă, viezure, mânz". Contribuabilii vor descoperi însă că este mai rentabil să importe medici, profesori, administratori, manageri, jurnaliști. Europenii „gulere albe" vor descoperi că există

locuri de muncă degrabă vacantabile, fiindcă guvernanții acestei țări și conducătorii de instituții au fost prea ocupați cu strategiile de supraviețuire de clan, în locul celor legate de progres prin profesionalizare și competență, în locul unor politici publice de dezvoltare. Pe scurt, cazul Vosganian se va clona în nenumărate exemplare. Dacă noi nu facem, politic vorbind, decât să ne administrăm trecutul într-o cultură instituțională a clanurilor închise, se vor găsi alții să ne administreze viitorul.

România liberă, 1 noiembrie 2006

Cu faţa sau cu spatele la promisiunile electorale?

Probabil că multora dintre noi, primul termen care ne vine în minte despre situaţia politică actuală este: anomie. Acest spectacol al acuzelor, rupturilor, poziţionărilor politice arată jalnic, incoerent şi neinteligibil la nivelul aparenţelor mediatizate. Chiar şi pentru politologi este dificil să interpreteze într-un minim consens criza politică actuală.

Locul comun este acela al unui preşedinte „păpuşar", supărat pe premier pe care vrea să îl dea jos, dar procedurile legale de despărţire a prim-ministrului de funcţie sunt mai grele decât cele de despărţire ale sufletului de trup.

Este greu să găseşti o logică standard într-o ţară care a dat culturii universale câteva mari contribuţii originale, extrase şi inspirate din seva adâncă a unor moduri de gândire şi relaţionare autohtone: dadaismul (Tristan Tzara), teatrul absurdului (Eugen Ionescu), nihilismul pesimist (Emil Cioran), mitul veşnicei reîntoarceri (Mircea Eliade). În lipsa aşezării inteligibile, speculaţiile curg, iar „teoria conspiraţiei"

se așază la locul ei în mintea oamenilor, avidă de coerență și simplitate, deși astfel de explicații nu sunt cu nimic mai valide decât cele prin care lumea este pusă la cale de spiriduși, zâne, duhuri sau de zei. De fapt, mie mi se pare că lucrurile nu sunt atât de greu de înțeles și explicat, nici măcar la nivelul simțului comun.

Dacă analizăm Barometrul de Opinie Publică din octombrie 2006, realizat de Gallup la comanda Fundației pentru o Societate Deschisă, putem citi negru pe alb câteva lucruri pe care merită puse în relație cu sursele crizei actuale, dar și cu soluționarea crizei. Deși președintele Băsescu are o cotă foarte mare de popularitate, cetățenii îi reproșează că nu s-a ținut de promisiunea fundamentală: aceea de a lupta eficient împotriva corupției și, mai ales, a sursei principale a acesteia: capturarea statului de către grupuri de interese private. Practic, raționamentul popular în alegerile trecute a fost cam acesta: dacă Băsescu și Alianța ne scapă de marea corupție, o să trăim bine. Nici Alianța, nici Băsescu nu au promis politici de caritate generalizată, ploaie cu bani și bunuri ieftine pentru populație ci: diminuarea substanțială a corupției, scăderea impozitelor pe venit, ca lumea să fie mai motivată să lucreze decât să stea pe bani de asistare socială, o educație de calitate mai bună, cu alocarea unor sume mai mari nu doar pe dotări și clădiri, ci și pe profesori, căci altfel mulți pleacă la căpșuni, cu toată calificarea lor superioară, care îi aruncă în rândurile nevoiașilor dacă aleg cariera

didactică. Promisiuni asemănătoare au fost și pentru sănătate: nu vom avea doar mai mult acces la medicamente compensate și la spitale salubre și dotate, ci și la un personal medical a cărui supraviețuire și dezvoltare nu mai depind de un plic strecurat umilitor în buzunar. Dintre cei care au promis toate acestea în fața cetățenilor care au crezut în cuvântul lor, jumătate (cea PNL-istă) nu a ajuns sau a trebuit să plece de la guvernare. Alegătorii nu au acordat încredere unui PNL abstract, ci oamenilor care îl reprezentau, iar pe lista celor mai credibili nu s-a aflat nici unul dintre liderii actuali ai partidului. Primul de care s-a descotorosit conducerea PNL a fost ministrul de Finanțe, Ionuț Popescu, cel care a lucrat substanțial la realizarea promisiunii unui impozit mai redus pe venituri (16%). După plecarea lui, următorul ministru a făcut noi strategii de creștere a impozitării, e drept, nu pe venituri salariale și profit. Mona Muscă a plecat din guvern fiindcă șeful PNL nu s-a ținut de cuvânt privind alegerile anticipate, menite să asigure o majoritate parlamentară prin care legile vitale anticorupție ar fi fost votate fără ciuntiri și goliri de conținut. Următorul sacrificat pe altarul neținerii promisiunilor electorale a fost ministrul Educației, Mircea Miclea (PD): el a părăsit Cabinetul fiindcă guvernul nu a dat bani pentru calitate și salarii. În schimb, după aceea a dat bani pentru investiții materiale, fapt mai stimulativ pentru firmele care preiau comenzile decât pentru ridicarea calității educației. Sănătatea suferă o reformă în care, deocamdată, nu contează două categorii de oameni:

pacienții din spitale și medicii, după cum în educație doar două lucruri nu contează, elevii și profesorii. A trecut un an de când s-au consumat toate acestea. Adică, pe scurt, de când Alianța începe să fie văzută drept mincinoasă în fața electoratului. Măsurile anticorupție sunt șchioape și destul de ineficiente. Elevii nu se pregătesc mai bine, pacienții nu sunt mai bine tratați. În schimb, firmele clientelei politice o duc mai bine. Statul rămâne în continuare în stare de capturare, iar ctitorul acestei stări este prim-ministru. Traian Băsescu știe foarte bine că, dacă mai girează această formulă de guvernare, riscă să rămână în istorie drept unul dintre mulții farsori care ne-au păcălit de-a lungul timpului. Dacă interesul lui Tăriceanu și al conducerii PNL este să-și păstreze posturile și să împartă ce a mai rămas propriilor clienți cât se poate de mult timp (chiar și o lună contează), interesul lui Traian Băsescu este să rămână președinte și să intre în istoria europeană a României ca personaj care a contribuit la democratizare și prosperitate, nu la îmbogățirea unei clientele. Mizele sunt atât de diferite! Se prea poate ca Traian Băsescu să fie „marele păpușar". Problema este ale cui sfori le trage: ale intereselor propriilor săi prieteni sau ale cetățenilor României?

Dacă admitem că este în interesul său să „tragă sfori" în favoarea cetățenilor, cu cine se poate alia în acest scop? Cu cei care au subminat proiectul cu care el și Alianța au câștigat alegerile? Lecția mare a celor 17 ani de democrație este aceea că

cetățenii îi vor arunca periodic peste bordul puterii pe toți cei care fac promisiuni mincinoase. Prin urmare, cine vrea să rămână la putere pe termen lung știe că nu are nici o șansă dacă înșală electoratul.

România liberă, 14 decembrie 2006

Clientul nostru, stăpânul nostru! Malpraxisul în consilierea politică

Cei care lucrăm și studiem în domeniul științelor politice (în genere al științelor sociale) știm că, spre deosebire de mulți oameni care aparțin altor domenii, noi nu ne putem practica profesia decât în regimuri democratice. Ar trebui să ținem partea democrației măcar din instinct de conservare profesională. Altfel, profesia noastră dispare, iar noi suntem amenințați fie să nu mai putem profesa, fie să devenim *in corpore* slugi ale unui regim dictatorial sau totalitar. Prin urmare, apărarea drepturilor individuale, a statului de drept, a coexistenței regulii majorității cu drepturile minorităților (altfel avem de-a face cu tirania majorității), a pluralismului, a separației puterilor devine condiție *sine qua non*, indiferent dacă, în felul nostru, avem anumite preferințe ideologice: conservatorism, creștin-democrație, liberalism, socialism, feminism, ecologie. Neprotejarea nucleului tare al democrației este curată sinucidere profesională.

Ce se întâmplă atunci când politologii au clienți privați? În principiu, nimic nu se schimbă

substanțial, din punct de vedere deontologic. Un astfel de politolog se pliază pe profilul ideologic al „clientului" (partid sau politician) și face servicii de consiliere în limitele științei și deontologiei propriei profesii pe care se presupune că le cunoaște.

Dacă anumiți specialiști din România ar afla că există coduri profesionale, fapt care nu pare să-i intereseze deloc, ar afla că, indiferent pe cine ar avea drept clienți, ar trebui să respecte câteva principii fundamentale.

Există limite etice, general admise în privința devotamentului față de client sau al aplicării devizei: *Clientul nostru, stăpânul nostru!* Pentru ca profesioniștii să fie responsabili, trebuie să fie liberi din punct de vedere moral (autonomi). Ei trebuie să acționeze în limite legal permise și moral corecte, nicicum doar ca simpli executanți ai ordinelor clienților. Au expertiză, au autoritate epistemică, discernământ profesional. Nu sunt „soldați" la ordin. Cu anumite excepții, un profesionist își poate refuza clientul. Profesionistul acționează pentru scopurile clientului, are autoritate profesională. De regulă, clientul nu este suficient informat, nu are experiență și nu poate decide în deplină cunoștință de cauză într-un domeniu pe care-l cunoaște eventual pur amatoristic. De aceea profesionistul este obligat să-l împiedice să greșească, ori de câte ori îi stă în putință. În caz de conflicte majore sau repetate cu nucleul tare al normelor profesiei sale, profesionistul are datoria morală să își retragă serviciile.

Când Gigi Becali l-a angajat pe politologul Dan Pavel, am considerat acest lucru firesc. Era un caz mai rar de recunoaștere a nevoii de specialist din partea unui cetățean care dorea să devină politician. Când în campania electorală din 2004 Gigi Becali a avut derapaje, mi-am spus din nou că formarea politică a unui adult neinstruit este dificilă. Dar au trecut anii. Ceea ce văd acum este de cu totul altă natură, anume relația client-profesionist a suferit o răsturnare dramatică. Gigi Becali nu a devenit nici mai democrat, nici mai „politolog", în schimb consilierul său, politologul, a devenit mai Gigi sau, cu o sintagmă deja consacrată, Dan Pavel s-a becalizat. Nu este singurul. Are deja un „frate" în persoana lui Alex Stoenescu. Acesta a participat la emisiunea din 30 noiembrie de pe postul B1 TV, pe tema simbolurilor religioase în școlile publice. Emisiunea a fost un regal în exhibarea publică a procesul de becalizare prin care trece istoricul. Show-ul, dominat de figura emblematică a patronului Becali, ar putea constitui un excelent studiu de caz despre un spațiu public chintesențial primitiv, grobian, antidemocratic și vulgar, cu protagoniști care dau la o parte bunul-simț ca să intre în grațiile vedetei și un public perfect coerent cu cel care aplauda minerii în 1990. Pentru un politolog, cazul, în sens etic, îmi pare însă mult mai serios.

Imediat după acest episod sfâșietor de linșaj moral și intelectual al celor care își permit luxul periculos al minoratului, în articolul intitulat „Între

political corectness și *moral idiocy*", publicat în cotidianul *Ziua* din 4 decembrie 2006, Dan Pavel comentează problema însemnelor religioase în școli într-un limbaj și un stil demne de discipolul său, probând pe deplin că-i pasă prea puțin de prevederile legale, de drepturile minorităților și drepturile individuale, de faptul că un politolog operează cu două niveluri de analiză: unul descriptiv și unul normativ. Dacă cel dintâi nivel relevă cum stau lucrurile, cel de-al doilea răspunde la problema: cum ar trebui să stea dacă am dori să respectăm statul de drept, drepturile individuale și drepturile minorităților. Iată care sunt principalele „teze" ale unuia dintre cei mai cunoscuți politologi ai României: *Un grupuscul de „proști, inculți sau dogmatici" care se pronunță „în numele unei minorități inventate"* a sprijinit „aberanta recomandare" a CNCD pentru utilizarea însemnelor religioase în școlile publice exclusiv la orele de religie. Întreaga acțiune este „o conspirație a proștilor". De ce oare sunt acești oameni proști? „Politologul" ne sugerează că suntem incapabili să ne adaptăm la curentul principal. Eu una am înțeles că nu știm să fim oportuniști. Știm prea bine că la revoluție „s-a ieșit cu crucea și icoana", că „Biserica este singura redută etică a moravurilor" (*sic!*), că am fost suficient de proști să nu ținem cont de ofensa pe care o aducem „sensibilității religioase" și, uite așa, ne-am trezit bine taxați de toată lumea care contează: de reprezentanții cultelor, cum le zicem noi, cei înfierați pentru „corectitudine politică", el le zice la toate „Biserici" (?!), de către reprezentanții

„adevăratei societăți civile". Pe scurt, oricine dorește o imparțialitate a statului în raport cu credințele religioase și nereligioase ale oamenilor sau politici de egalitate de șanse în exprimarea religiozității sau nereligiozității frizează comportamente NKVD-iste, se aseamănă celor care au condus prin acțiunile lor la milioane de morți în gulaguri, cert este „moral idiot" și, bineînțeles, locul comun: este comunist. În final expediază propria soluție pe care era mult mai civilizat și mai profesional să o argumenteze și realmente merita discutată: „Fiecare comunitate ar trebui să decidă ce face cu icoanele, fiecare școală în parte (prin consiliile părinților sau adunările elevilor)". Dar de ce să dezvolți argumente când, probabil, nu asta voia să audă Becali și nici cei cărora criticile și argumentele raționale le produc alergii și preferă abordările emoționale, batjocoritoare, insultătoare, urlatul la adversarul de idei?

În calitatea sa de politolog, Dan Pavel a pus un umăr serios la legitimarea Numărului II în sondajele politicienilor: Războinicul Luminii, cu accese de Luceafărul Huilei și enunțuri din recuzita Căpitanului. Dacă Dan Pavel avea altă profesie, nu discutam cazul. Dar el este politolog, coleg de breaslă, iar felul în care procedează se numește în termeni etici malpraxis. Cum însă Dan Pavel, după cum el însuși scrie, nu știe că în viața publică există altă instanță morală în afara celei religioase, în acest caz, moralitatea profesională, presupun că nu se va sensibiliza la un asemenea argument.

Însă o consiliere care sfidează regulile elementare ale profesiei devine periculoasă. Este ca și când un inginer constructor ar sfida regulile de rezistență ale unei clădiri ca să satisfacă nevoia de profit pentru propriul client. O asemenea clădire ar putea să-i ucidă ulterior pe locatari. Când politologii dau apă la moară unor clienți politicieni sau partide care au prea puțin de-a face cu regulile democratice, adoptă necondiționat punctul de vedere al clientului, contribuind în astfel de cazuri la șubrezirea rezistenței clădirii numite democrație și stat de drept și, odată cu aceasta, a propriei profesii. Deocamdată, asemenea practici nu pot fi sancționate în comunitatea politologilor, tocmai fiindcă aceasta, la fel ca multe alte comunități profesionale din România, nu se coagulează normativ și nu face încă din etică un reper vital al practicării profesiei.

22, 15-21 ianuarie 2007

PIN: trufandaua politicii românești

Multor politicieni români le-ar veni greu să spună de unde vin, dar mai ales încotro se îndreaptă. Cu ale cuvinte, ei nu știu ce și pe cine reprezintă, în afară de propriii șefi, și nici ce agendă politică au, în afara celor comandate conjunctural de conducerea partidelor, de grupuri de interese, nu neapărat de ale celor din care fac parte, sau, de ce nu, de propria conștiință. Există chiar partide care nu au nici o identitate doctrinară sau au una pur negativă: știu ce nu vor, dar nu știu ce vor și nici care ar putea fi electoratul lor. Sunt partide fără program și fără scop. Mai mult, unele dintre ele se pare că sunt și fără membri. Partidul Inițiativa Națională este un caz paradigmatic din această specie. Politic și mediatic se compune din președinte, Cosmin Gușă, și vicepreședintă, Lavinia Șandru. Ei spun că reprezintă o nouă generație care se opune celei „epuizate moral și istoric". Cine sunt cei care se opun? Evident, ei doi, căci alții nu apar în spațiul public, nici măcar pe website (vezi http://www.initiativanationala.ro). Cui i se adresează?

Firește, unui electorat „specific", citez: „PIN se adresează întregii populații a țării". Ce vrea nou?: „Democrația, statul de drept, economia de piață și integrarea României în structurile euro-atlantice". Cum toți membrii PIN sunt tineri (adică amândoi), neepuizați moral și istoric, ei vor „schimbarea radicală a clasei politice" (presupun că după modelul PIN), refacerea coeziunii instituțiilor (cărora le oferă propriul model de specializare și coerență), o justiție, firește, „nouă", o clasă țărănească puternică (într-adevăr, aceasta este o orientare „nouă" în „modernizarea" României), solidarizare națională: adică partidele, sindicatele, ONG-urile să gândească la unison și, în sfârșit, vor să piară „monopolurile oligarhiilor politice în economie".

De ce m-am oprit asupra acestei „trufandale" a politicii românești? Motivul este acela că sunt foarte interesată de reprezentarea politică a femeilor și a intereselor acestora într-o societate cu mare deficit de parteneriat de gen și crase inegalități de șanse în privința accesului la putere și resurse publice. Aparent, PIN este un „partid" care se opune ideal modelului patriarhal: conducerea sa este 50% partenerială, chiar dacă partea ei feminină este în poziție formal secundă. Înaintașele noastre care au făcut un veac de eforturi pentru recunoașterea drepturilor civile și politice ale femeilor din această țară ar putea jubila la gândul unui perfect tandem de gen. Ce frumos! El, Cosmin, și ea, Lavinia, doi oameni tineri conducând un proaspăt partid politic în veacul XXI! Ca în visele străbunicelor și bunicilor

noastre care au încercat să ne scoată din statutul de oameni de rangul al doilea și noncetățene, să avem acces la școli, profesii, proprietate, vot și reprezentare politică: Maria Rosetti, Adela Xenopol, Alexandrina Cantacuzino, Calypso Botez, Sofia Nădejde, Eleonora Strailescu, Eugenia Ianculescu. Am numit doar câteva dintre aceste personaje extraordinare ale trecutului, femei cărora inclusiv Lavinia Șandru le datorează moral și istoric faptul că a făcut școală, că poate profesa, că poate alege și că a fost aleasă.

Orice femeie care face politică în România ar trebui să fie conștientă că nu este doar om politic, ci și femeie politică. În această calitate, ea trebuie să reprezinte *și* interesele femeilor, așa cum trebuie să-și practice mandatul cu ceva mai multă grijă și responsabilitate față de alegători. La ușa fiecărei femei pândește o cultură misogină care îi vânează greșelile mult mai dur decât unui bărbat. Mai mult, dacă un bărbat politic greșește, plătește el și partidul. Dacă o femeie greșește, plătește ea și fiecare femeie în parte, fiindcă întărește prejudecățile sexiste.

Ce agendă politică a urmat până acum femeia cea mai bine situată într-un partid din România? Cât de coerentă este această agendă?

În primul rând a avut o carieră fulminantă în zona „imaginii", inclusiv pe când era o tânără PD-istă, coerentă cu pregătirea sa în teatru și film. La 29 de ani ajunge deputată în Parlamentul României, pe listele Alianței, și vicepreședintă a Comisiei de

Cultură, până și-a cucerit independența față de cei care i-au sprijinit cariera politică.

În calitate de parlamentară are, în ciuda sau în virtutea formației sale artistice, competențe multilaterale. A participat la nouă inițiative legislative: statutul magistraților, legea petrolului, regimul concesiunilor, siguranța națională, arhivele naționale, statutul personalului aeronautic, legea antinomenclatură, informarea publicului despre play-back. Este frământată parlamentar de împiedicarea legii minorităților, de suspendarea directorului Loteriei și de achizițiile OMV. De celelalte femei care nu sunt Lavinia s-a ocupat o singură dată (cu excepția situației evident plăcute în care i-a administrat simbolic un pumn în cap Monei Muscă), anume când a criticat UDMR că discriminează femeile din propriul partid. De interesele alegătoarelor nu s-a ocupat niciodată.

În calitate de viceconducătoare a partidului său, Lavinia Șandru, în tandem cu șeful ei, construiește o alternativă politică proaspătă la veștejeala și sastisirea celorlalte partide. În ce constă aceasta? Ei bine, oricât numărăm faptele politice în cazul PIN, nu reies mai mult de două categorii: dezvăluiri și acuze. Tânăra politiciană (ca și partenerul ei) „dezvăluie" în primul rând pe toți cei ce au mișcat în front la PNL: mai ales pe Mona Muscă și Theodor Stolojan. Mai dezvăluie câte un PD-ist, mai acuză câte un ministru, mai lovește în CNSAS, îndeosebi dacă acesta vrea să se atingă de „tainele" securistice ale BOR și, desigur, pe fostul său șef

căzut în dizgrație: Traian Băsescu. Când o vedem pe ecran, presupunem deja că vom asista la o foarte voluptoasă turnătorie despre care nu știm precis dacă este dezvăluitoare sau învăluitoare, important este că face valuri și aruncă în conul de umbră problemele anterioare. În acest sens, aprecierile se pot extinde și la Elena Udrea, cu inevitabilul adaos de picanterii și decolteuri, cu diferența că ea nu reprezintă jumătate dintr-un partid și este foarte clar și transparent de partea cui acționează. Nu ne minte că adevărul ei este Adevărul, ci arată mult mai cinstit că adevărul ei este Băsescu.

Lavinia Șandru are desigur o carieră politică fulminantă față de tot ce au visat vreodată femeile din această țară. La frecvența și conținutul aparițiilor ei în spațiul public, este clară însă și vocația indiscutabilă a tinerei politiciene: turnătoria și intriga. Îi rămâne să aleagă dacă își mai exercită vocația în trufandaua bicefală sau și-o mută la un partid mai sastisit, dar plin de oameni față de care fibra morală nu-i tresare prin nici o dezvăluire: PSD, de exemplu.

(versiune integrală)

România liberă, 3 februarie 2007

Privilegiaţi de şi din toate partidele, uniţi-vă!

Obiceiul extins de a personaliza opţiunile politice este, cred, deosebit de infantil. Toate aceste discuţii anti- şi pro-Băsescu sau Tăriceanu – de parcă ei ar fi fraţii, iubiţii, soacrele, prietenii sau duşmanii fiecăruia – ţin de arsenalul preferinţelor private, nu al celor publice. O bună parte dintre noi a votat la finele lui 2004 pentru un stat orientat spre cetăţeni, nu spre diverse categorii de „feudali" cărora guvernanţii le împart privilegii. Pe scurt, nu l-am votat pe individul Băsescu, ci o persoană care considerăm că prezenta garanţii, că intervine în favoarea cetăţenilor atunci când instituţiile statului o iau razna pe drumul favoritismelor. Desigur, am ales şi între partide pe aceleaşi criterii. Voiam guvernări care să ne spună limpede: „Aici sunt banii dumneavoastră". Am votat cert împotriva capturării statului de către grupuri de interese private.

Marea corupţie, la fel cea mică sunt o practică destul de limpede şi de uşor de dovedit legal: personaje aflate în poziţia de a distribui resurse publice

(normative, financiare, posturi, titluri) primesc direct bani, comisioane, acțiuni sau alte avantaje personale ca să favorizeze o afacere privată sau un interes privat. Acest gen de interese nu ar fi satisfăcute dacă sistemul ar fi concurențial și transparent.

Capturarea statului, o formă mult mai malignă de corupție, dar și mai greu de dovedit legal, se manifestă atunci când politicienii sau funcționarii publici, adică oamenii care trebuie să acționeze pentru interesul public, intervin sistematic, direct sau indirect, dând legi, ordonanțe, hotărâri de guvern, hotărâri ale consiliilor locale prin care distribuie privilegii: scutiri sau scăderi de taxe, bani publici, derogări legale în favoarea unor grupuri de interese private sau elimină concurența prin taxare privilegiată. Cei care practică aceste forme de capturare a statului fie pot să aparțină acestor grupuri, fie vor să le anexeze scopuri politice personale sau de partid.

Orice om este îndreptățit să aibă interese personale și să și le urmărească, în limitele legii. Singurii care au pe fișa postului interesul public sunt personajele politice. Ocupatul lor cu interesele altora, respectiv ale cetățenilor, nu este nici un fel de act de altruism sau de autosacrificiu, ci pur și simplu o datorie ocupațională, tot așa cum pentru gunoieri golirea pubelelor în containerul din camion face parte din fișa postului. Guvernanții, indiferent de autoetichetarea ideologică, au mandat general de protecție a consumatorilor. Oamenii vor cele mai

bune mărfuri și servicii la cel mai mic preț posibil. Pentru ca această dorință legitimă a consumatorilor să poată fi realizată, este nevoie de concurență, transparență și, mai ales, de descotorosirea de feude locale și naționale. Uniunea Europeană înseamnă în primul rând lipsa taxelor vamale. Consumatorii pot să cumpere mai ieftin și mai neîngrădit decât dacă ar rămâne pe mâna monopolurilor și satrapiilor politice autohtone. Dau două exemple banale și actuale: în materie de petrol, consumatorii vor să-l cumpere cât mai ieftin, în materie de automobile, la fel. Ei bine, le cumpără scump. De ce oare?

Nu este nevoie de nici o comisie de anchetă, de nici un Parchet ca să testăm integritatea morală a premierului. Este suficient să facem o verificare de bun-simț în privința relației dintre interesul public și cel privat, punând în corespondență intenția prim-ministrului și a ministrului de Finanțe de a taxa strivitor importul de automobile second-hand cu o informație publică, aflată pe website-ul Guvernului României: CV-ul premierului, respectiv cu palmaresul intitulat: experiență profesională. Ce ne spune prim-ministrul despre sine? Ei bine, el își contabilizează marile reușite ca președinte de onoare al Asociației Producătorilor și Importatorilor de Automobile (APIA), din 2003, președinte al Asociației Producătorilor și Importatorilor de Automobile, 2001-2003, membru fondator și președinte al APIA, 1994-1997, partener asociat, Automotive Trading Services, importator oficial Citroën, din 1993.

Chiar și la această oră, premierul nostru păstorește *en titre* producătorii și importatorii de automobile. Desigur, simultan el păstorește și interesele cetățenilor de rând, în calitatea pe care o are ca șef de guvern. În favoarea cui acționează apărătorul intereselor cetățenilor? Evident, al firmelor producătoare și importatoare, împotriva intereselor cetățenilor care vor, ca peste tot în lume, cele mai ieftine automobile de cea mai bună calitate, indiferent că sunt mai mult sau mai puțin noi. Europa fără taxe vamale nu pare să fie visul feudalilor locali, ceea ce, trebuie să recunoaștem, e „curat liberal". Actul de protecție a afacerilor celor pe care îi patronezi, fie și onorific, în dauna cetățenilor se numește, atunci când ești prim-ministru, capturarea statului în favoarea grupului de interese al Asociației Producătorilor și Importatorilor de Automobile.

În timp ce intelectualii își pierd timpul cu iluzii despre cât se tem politicienii de dosarele Securității și de rapoartele despre comunism, capitaliștii și politicienii autohtoni, amuzați probabil de gâlceava despre principii și trecut și amenințați doar de o eventuală agenție care le-ar verifica și amenința sursa capitalului, își dau din nou mâna, indiferent de conflictele anterioare, sub lozinca: „Privilegiați de și din toate partidele, uniți-vă!". Iar noi se pare că o vom lua de la capăt, ca și când nu s-a întâmplat mai nimic la finele lui 2004.

România liberă, 8 februarie 2007

Mineriadele castei politice

Cu opt ani în urmă publicam o carte al cărei titlu este *Societatea retro*. Acest titlu reflecta ceea ce consideram că este tendința principală a societății românești: orientarea spre diverse categorii de trecuturi convenabile care își ancorau „vârsta de aur" fie în anii '70 ai comunismului, fie în perioada interbelică. Din aceste tendințe au rezultat politici ale victimismului. Primul deceniu a fost o competiție pentru statutul de victimă privilegiată, fie a tranziției, și pe aceasta au câștigat-o sindicatele marilor industrii falimentare, fie a comunismului, și pe aceasta au câștigat-o prea puțini și mult mai târziu. Clasa politică era reprezentativă pentru aceste tendințe. Domina conservatorismul de stânga, reprezentat de FSN, PDSR sau PSD, asezonat cu naționalism și ceva ingrediente de conservatorism de dreapta, reprezentat de PNȚCD și PNL. Locuitorii acestei țări erau mai degrabă o populație dependentă de stat decât cetățeni, lucru firesc după o jumătatea de veac de dictatură. În aceste condiții, partea aflată la putere a clasei politice avea populația la mână prin politicile de

redistribuire a banilor publici și prin transformarea proprietății „întregului popor" în proprietate privată. În primul caz, supraviețuirea majorității populației depindea de ceea ce „dădea" statul și de aici a rezultat competiția pentru statutul de victimă privilegiată. În al doilea caz, crearea capitalismului românesc depindea, la fel, de ceea ce „dădea" statul, iar de aici a derivat competiția pentru statutul de client favorit al privatizării. În primul deceniu, clasa politică avea o oarecare reprezentativitate. Speriată de aruncarea în altă viață, fără slujbe sigure, cu reguli noi de muncă și salarizare, populația a votat în majoritate fie creșterea organică lentă a capitalismului din comunism, adică „schimbarea în liniște", fie „schimbarea în bine". Noii feudali locali sau naționali, rezultați din capitalismul de castă, aveau (și adesea mai au) putere discreționară față cu o bună parte din populație „asistată" prin salarii compensatorii, șomaj tehnic, pensionări premature, scutiri de taxe (țăranii, adică jumătate din populație, nu plăteau taxe pe teren agricol și nici pe venituri). În acea lume, administrația centrală și locală era una de stăpâni, nu de prestatori de servicii de guvernare, iar clasa politică semăna mai degrabă cu un divan domnesc. De voința politicienilor de la putere atârna supraviețuirea celor mai mulți oameni

În ultimii ani, prin procese inițiate preponderent de Uniunea Europeană, populația României se transformă într-una de cetățeni. Migrația la muncă a avut un rol covârșitor. Lucrătorii români au aflat că se

poate să câștigi după cât de bine se vinde ceea ce produci și că poți trăi cum dorești, în funcție de câștig. Au venit în contact cu o lume nouă, mult mai contractuală, o lume în care taxele și impozitele sunt percepute așa cum trebuie: bani luați și administrați de stat, căruia ei, în calitate de contribuabili, pot să-i ceară socoteală asupra cheltuirii lor în folosul public. În România au venit companii multinaționale care, la rândul lor, creează aceleași „proaste" obiceiuri. O bună parte din populație, cea tânără, nu are în mod firesc reflexe comuniste, iar pe cele feudale, odată ce nu este alcătuită din beizadele, nu are cum să le aibă. Nici țăranii nu mai sunt la fel de „asistați" cu pomeni guvernamentale. Spre deosebire de primul deceniu, românii au învățat bine câteva lecții: plătesc bugetul public din impozite și taxe. Ei își angajează și plătesc „administratorii" și legiuitorii printr-un concurs numit „alegeri". Ei pot să sancționeze politicienii, până la scoaterea de pe scena politică. Ei nu mai vor, într-o proporție tot mai semnificativă, să dispună direct doar de alegerea lui „vodă pentru norod" (primar, președinte), ci a tuturor celor care le administrează banii, „le fac legi", „le pun biruri" sau, de ce nu, „le vorbesc filosofie". Cetățenii vor moralitate în politică fiindcă democrația fără încredere publică este vorbă goală: promisiuni respectate, alocarea transparentă a resurselor publice, sănătate și educație de calitate, siguranță de mișcare. Cu alte cuvinte, populația este tot mai cetățeană, tot mai contractualistă, tot mai pretențioasă, în timp

ce, în majoritatea lor, politicienii sunt tot mai retardați în moravurile primului deceniu. Fiind înăuntru sau în proximitatea clienților favoriți ai statului, ei nu vor să accepte să depindă direct de cetățeni. Doresc să mențină politica de castă, să mențină zone tabu pentru ochii cetățenilor, legate de sursa propriei averi. Ce fac pentru asta? Desigur, multe: cumpără masiv presă și comandă diversiuni și minciuni. Strigă pe cât mai multe canale „hoții, hoții!", strigă împotriva tulburării ordinii „publice", strigă împotriva tulburării liniștii și stabilității propriei surse de câștig, împotriva înfățișării nude a incompetenței individuale, cu alte cuvinte, practică o grotescă mineriadă de castă politică. Pe fețele lor se citește, la fel ca pe cele ale minerilor de pe vremuri, care între timp au evoluat incomparabil mai mult decât politicienii, o nespusă frică, neagră-agresivă, că nu vor mai fi „clasă conducătoare".

România liberă, 22 februarie 2007

Partea a V-a

ARMONIA DISCRIMINĂRII ŞI „STRIDENŢA CORECTITUDINII POLITICE”

Despre dreptate, noroc și merit

Dreptatea are multe fațete: a) cea *procedurală*: este drept să fim tratați cu toții după aceleași legi și norme; b) cea *retributivă*: este drept ca fiecare să-și primească răsplata după faptele sale; c) cea *reparatorie*: este drept să compensezi victimele unei nedreptăți trecute; d) cea *distributivă*: este drept să folosim o parte din bani (impozite) pentru ca oamenii din categorii defavorizate să poată avea șanse egale la educație, sănătate și angajare.

Dreptatea procedurală este neutră și egală, dar se aplică unor oameni inegali, este oarbă la diferențe (ceea ce este bine) și discriminări (ceea ce este rău). Meritele sunt definite după chipul și asemănarea performanțelor celor care au puterea să le definească. Victimele sunt determinate de un anumit tip de politică prin care se recunoaște nedreptatea în funcție de diferite criterii și de diferite regimuri. Democratic, victime sunt cei cărora li se încalcă drepturile fundamentale: viață, libertate, proprietate în regimuri tiranice. Mai greu este să vedem nedreptatea dincolo de victimele explicite. Mai greu este să vedem că anumiți oameni, pentru simplul

motiv că sunt născuți cu un alt sex, aparțin unei alte rase, sunt de altă etnie, religie, provin din alte sisteme sociale sau din medii de sărăcie absolută ori sunt născuți și crescuți în sate uitate de autorități și investiții în educație, nu au, de regulă, șanse egale de afirmare pentru motive care nu țin deloc de meritele și eforturile lor individuale. Putem rămâne orbi la aceste categorii. De ce să ne pese de săraci, că doar nu suntem „comuniști"? De ce să ne pese de femei, că doar au formal toate drepturile? De ce să ne pese de romi? Nu preferă ei să trăiască la margine, în felul lor? Sau, pur și simplu, spunem, în cheie popular-fatalistă: „Fiecare cu norocul lui!". Și jubilăm că suntem români, bărbați, creștini ortodocși, sănătoși, născuți în orașe mari, ca și când am avea un merit pentru toate acestea.

Români fiind, obișnuim însă să ne blestemăm soarta trecută: ce neam lipsit de noroc! Am stat la porțile Orientului, în calea imperiilor. Am fost oropsiți ba de turci, ba de austro-ungari, ba de ruși. Soarta noastră din ultimul secol a fost pecetluită de tancurile sovietice. După ce ele au plecat, au rămas comuniștii autohtoni și cea mai dură dictatură din Europa ultimelor decenii comuniste (cu excepția Albaniei). Cum să ne fi afirmat noi în istorie la fel ca cei din Vest, neatinși de dictaturi și trăind în libertate? Nu au tolerat ei Cortina de Fier? Suntem noi mai proști, mai necultivați, mai leneși? Avem o natură mai slabă, suntem oameni sau cetățeni de rangul al doilea? De bună seamă că

nu. Pur și simplu nu am avut norocul să ne fi născut acolo, după al doilea război mondial. Nu am avut norocul să fi trăit în libertate și competiție. Înapoierea noastră nu este o vină personală, ci istorică. Desigur, ne putem mângâia cu iluzia unor „superiorități": citeam mai mult, eram mai cultivați, îi frecventam pe clasici când ei îi părăseau, consumam cărți atunci când ei consumau filme de duzină. Toate aceste consolări individuale nu rezolvă însă nimic în planul competiției cu omologii noștri profesionali și instituționali din lumea liberă. Aveam și avem nevoie acută de politici de egalizare a șanselor în această competiție care se desfășoară între ei, „atleții", și noi, „șchiopii" cu mușchii atrofiați.

Mai puțin alergici ca o serie de confrați români, politicieni și intelectuali publici, mulți politicieni și intelectuali publici din Vest și-au zis că și pentru ei este mai rău dacă nu ne sprijină să ajungem cât de cât, măcar unii dintre noi, să avem premise de competiție și colaborare, să ne integrăm în lumea lor. Gândind astfel, guvernele sau anumite personaje cu viziune generoasă asupra extinderii democrației și intrării în competiție (George Soros este campionul de neegalat al acestei perspective) nu s-au sfiit să ia din banii contribuabililor americani, britanici, germani, francezi, olandezi, spanioli, italieni etc. sau din propriile profituri, pe care le puteau consuma sau folosi în țările lor, ca să practice mult hulitele discriminări pozitive (sens negativ) sau politicile afirmative pentru băștinașii estici.

Acești politicieni sau oameni de afaceri, *politically correct* au deschis o șansă extraordinară pentru mai toți aceia dintre noi care scriem în *Dilema veche*, *Observator cultural*, *România literară*, *22* etc. pentru cei care predăm în universități la un nivel competitiv, pentru tinerii funcționari publici de secol XXI, pentru medici, pentru cercetători. Putem să spunem, jubilând de trufie, că i-a mânat *brain drain*-ul. Adică, vezi Doamne, noi aveam creiere mai proaspete, școlite, care i-au costat puțin. Cele mai bune creiere au rămas, deci, iată ce au urmărit. În realitate, dacă nu ne-a lovit amnezia, am putea să ne amintim exact că noi am aplicat la burse de studii și cercetare pentru Europa Centrală și de Est, pe locuri alocate ca să-i ridice pe cei din zonă, educându-i vestic pe unii dintre ei, formându-le vârfurile de lance în diverse domenii. Cu alte cuvinte, nu am aplicat la o competiție generală, neutră și oarbă, ci la una bazată pe politici afirmative pentru est-europeni. Suntem beneficiarii cerți ai politicilor afirmative, ai locurilor pentru categorii istoric defavorizate: est-europenii.

Ceea ce mă uluiește în mod repetat este incoerența noastră intelectuală și morală. Cum poate să fie cineva beneficiar al politicilor afirmative practicate în Vest față de Est și, în același timp, mare inamic public al „discriminărilor pozitive" în interiorul propriei noastre societăți? În universități, copiii de la țară ajung să reprezinte sub 2%. Copiii din familii roma ajung aproape exclusiv la puținele universități care au hulitele politici afirmative. Cei

foarte săraci nici nu visează să le calce copiii lor pe la școală, dincolo de cea generală. Sunt copii „fără noroc", uitați de toate guvernele și de mulți intelectuali publici. Guvernele, ca și mulți dintre noi am însetat după dreptate, mai ales reparatorie față de victimele trecutului (muncitori industriali în faliment și foști proprietari), căci cea procedurală nu este o obsesie, iar povestea cu răsplata după merite stă la coada interesului politico-mediatic. Victimele prezentului nu le vedem. Pentru ei nu avem nimic de reparat. În România, practic nu îi reprezintă nimeni, iar invocarea intereselor lor se izbește de o acuzație la fel de dură ca și cea azi la modă, turnător, anume de acuzația că ești de stânga sau, mai rău, că ești comunist.

Dilema, 8 noiembrie 2006

„Accesul interzis românilor şi câinilor"

Pentru cititorii ziarului *Curentul*, acest titlu este de bună seamă şocant. Dacă suntem români, ne simţim lezaţi şi în identitatea noastră etnică, şi în demnitatea noastră de persoane. Practic, faptul că un acces ne este interzis doar fiindcă aparţinem unui grup etnic ne trimite direct la ideea că suntem socotiţi suboameni sau chiar neoameni. Mai mult, acest tratament apare ca indiscutabil odată ce suntem asociaţi câinilor. Ei bine, această interdicţie nu aparţine unui club nazist, nici nu este luat prin analogie cu cele din vremea apartheidului din Africa de Sud, ci reproduce, schimbând etnia, conţinutul unui afiş de la intrarea unei discoteci craiovene: „*Accesul interzis ţiganilor şi câinilor*". Televiziune publică a relatat în programul de ştiri din 17 septembrie un incident rasist petrecut la Craiova. A fost o relatare seacă, necomentată şi, tocmai de aceea, culpabilă. Pe scurt, în Craiova, la o discotecă privată, un asemenea anunţ a provocat o reacţie de nesupunere violentă a câtorva romi. Ei au fost opriţi să intre de către bodyguarzi şi de către câţiva

mușterii aparținând „rasei privilegiate". Că astfel de incidente există e un lucru evident până și în țările din Uniunea Europeană sau în Statele Unite. Ceea ce este de neconceput juridic în astfel de țări este reacția poliției: „Un club privat are dreptul să stabilească ce fel de reguli vrea". Ceea ce este de neconceput moral într-un stat de drept este ca televiziunea publică să relateze cazul fără comentarii, lăsând impresia că poliția a reacționat corect.

Practic, oricare dintre telespectatori a putut deduce că apărătorii ordinii publice din Craiova consideră că legea fundamentală a statului, Constituția, se oprește la ușa oricărei firme private și, după cum s-a dovedit adesea și în cazurile de neintervenție în violențele din familie, la ușa casei. În consecință, un club privat se dezvoltă potrivit altor principii, cel fundamental fiind „patronul face legea" sau, după o expresie consacrată argotic, pe teritoriul privat „fac ce vrea mușchii mei".

Desigur că orice instituție privată sau publică este discriminatorie: avem acces la profesii și poziții sociale în funcție de criterii de selecție prestabilite. Există discriminări economice care ne fac inaccesibile diverse lucruri pe care le dorim fiindcă nu avem bani. Cluburile pot și ele să introducă reguli discriminatorii: au acces cei ce plătesc 1 000 de dolari abonamentul, cei cu ochelari fumurii, posesorii de câini, cei îmbrăcați de carnaval etc. Eu știu că nu pot să merg la actualul cazino, să intru în clubul posesorilor de automobile, în cel al diplomaților. Dar nici o astfel de interdicție nu

vizează fapte care depind de rasa, sexul și etnia mea. Există interdicții religioase acceptate. Știu că nici eu, nici găinile sau pisicile nu avem acces la Muntele Athos, știu că nu am acces la altar în Biserica mea. Aceste interdicții sunt dureroase și adesea insultătoare. Mă simt tratată ca o creștină de rangul al doilea, dar comunitatea le acceptă și eu nu le pot încălca fără pedeapsă. Cel mult pot să încerc, alături de alții, să influențez schimbarea regulilor și să le respect între timp.

Dar nici o discotecă nu este o instituție de tipul celei pomenite mai sus. Să presupunem că acceptăm verdictul poliției craiovene: într-un club privat, patronii stabilesc regulile. Potrivit principiului „pantei alunecoase", orice practică devine posibilă: canibalismul, violul, tortura, pedofilia, traficul de carne vie.

Drepturile persoanei sunt moral construite ignorându-se orice altă determinare în afara faptului de a fi om. Aceasta este calea rațională prin care umanitatea a progresat spre extinderea statutului de cetățean de la un club restrâns: bărbații albi, creștini, cu avere, spre o umanitate tot mai lărgită. În ultima jumătate de veac, cetățenia și drepturile nu mai depind nici de sex, nici de rasă, etnie, avere etc. Calea rațională ne impune o normă prin care să tratăm pe oricine, indiferent de (re)sentimentele noastre, drept persoană cu drepturi egale cu ale noastre. Urmând această cale, acceptăm că, în fața lui Dumnezeu, a normelor morale și a legilor, toți suntem egali. Ceea ce ne separă este inegalitatea

de șanse. Dar și ea poate fi atenuată prin politici afirmative.

Există și o cale empatică. Ea ne dă și o altă coordonată: ți-ar conveni să te fi născut într-o familie de romi și să ți se interzică să dansezi alături de alții, doar fiindcă nu te-ai născut într-una de români? Eventual, dacă tot „progresăm" pe calea statului de drept, ți-ar conveni să nu-ți fie primiți copiii la școli pentru români, să nu fii internat în spitale pentru români și, la rigoare, să nu poți fi înmormântat într-un cimitir de români? Nu de alta, dar și școlile, spitalele și cimitirele pot să fie private. Ne-ar mai rămâne o șansă. Accesul în locurile destinate făpturilor cu care suntem asociați simbolic: câinii.

Sentimentul meu este acela că, la ora actuală, suntem obsedați de cea mai vulgară formă de determinism economic. Guvernanții, media și populația, o dăm cu toții înainte cu faimoasa formulă simplificator marxistă: „Baza determină suprastructura", eventual cu aceea mai „populară", „conștiința trece prin stomac". Invers decât acum exact 50 de ani, am găsit și leacul universal: privatizarea. *Statul de drept mai poate să aștepte la coada marilor probleme economice*. Mai întâi privatizăm tot ce stă și tot ce mișcă. *Pe când și Constituții private?*

Curentul, 6 mai 1998

Cetățeanul de rangul întâi

Voi trata cetățenia de rangul întâi din punctul de vedere al categoriei dragi tuturor elitiștilor români: omul de pe stradă, omul de rând, alegătorul, gloata, prostimea. Nici nu consider că sunt tratată altfel (eu și alții incluși în această categorie). Atunci când mă lovește iluzia creștină, potrivit căreia în fața lui Dumnezeu și a normelor morale toți suntem egali, când îi mai asociez și iluzia democratică potrivit căreia în fața legilor și a drepturilor iarăși suntem egali, are grijă câte un ales al nostru să mă (și să ne) trezească brusc la realitate.

Deșteptarea din iluziile creștine, ca și din cele democratice ne-a produs-o din nou pe 23 martie un om pe care l-am delegat să ne reprezinte: domnul senator creștin-democrat Ioan Burghelea. În acea zi, parlamentarii români își votau salariile. La replica proaspăt exclusului George Pruteanu că parlamentarii nu pot să-și calculeze salariile după o bază diferită față de ceilalți bugetari, cetățeanul de rangul întâi, colegul său legiuitor Ioan Burghelea, răspunde: „Ba da, nu ne-am născut toți la fel!" (sigur, urmează și alte amănunte picante: dumnealui nu

se poate hrăni cu un crenvurșt băgat în pâine – o neaoșizare a hotdogului – și nu-și poate exercita eforturile normative cu o hrană mai ieftină de 80 000 de lei pe zi).

Nedumerirea mea nu are legătură cu preferințele culinare ale domnului senator, ci cu înțelesurile pe care dumnealui le dă conceptului de egalitate și celui de cetățenie. Inegalitatea vine, zice alesul nostru, din aceea că nu ne-am născut toți la fel. Atunci m-am întrebat, cum am putea construi legi potrivit criteriului inegalității nașterii și ce vizează ea: cum facem norme diferite pentru cei născuți normal sau prin cezariană, pentru cei scoși cu forcepsul, pentru cei care ies cu capul, picioarele sau fundul înainte. Sau poate că, dacă nu ne-am născut toți la fel, înseamnă că suntem înzestrați diferit încă din ziua nașterii. Și asta e corect. Eu am avut 4 kg la naștere, nu mă pot compara cu cei de 2,4 kg. Am avut 54 de centimetri, nu 48 ca alții. Ca să nu mai vorbim că aveam păr, ochi căprui, că în loc de testicule aveam ovare (aceasta contează probabil pentru toate societățile care tratează femeile ca cetățeni de rangul al doilea). Toate aceste diferențe se văd și pe parcursul vieții. Ne-ar trebui legi diferite pentru grași și slabi, înalți și scunzi, frumoși și urâți, tot așa cum diferite societăți au luat în seamă culoarea pielii sau sexul ca să distingă între egali și mult mai egali. Totuși, să trec peste această interpretare la prima vedere și să presupun că senatorul a ținut cont de criterii mai subtile, cele care au fost mereu invocate ca surse

ale inegalității între oameni: capacitatea de a raționa, discernământul moral, capacitatea de autoguvernare. Rasiștii neagă celor de culoare aceste atribute sau măcar le consideră subdezvoltate la rasa inferioară. Sexiștii gândesc la fel despre femei. Elitiștii le invocă pentru toți aceia care nu fac parte din clubul select căruia îi aparțin, club aflat în poziție de autoritate normativă.

Spre deosebire de toți aceștia, democrații împărtășesc filosofia potrivit căreia înzestrările oamenilor cu facultăți mintale un depind de sex, rasă, etnie. Oamenii sunt pe deplin îndreptățiți să-și exprime și să-și promoveze interesele. Toate aceste atribute (capacitățile mintale și interesele proprii) nu au o legătură de tip mecanic cu rasa, sexul, categoria socială sau familia în care ne naștem. Dezvoltarea depinde de educație și mediu. Egalitatea noastră nu are nimic comun cu identitatea psihofizică. Ea este egalitate în fața legilor și în drepturi. Mai mult, unii democrați mai cârcotași consideră că elitismul este cea mai importantă sursă de creare a gloatei sau, cum îi zicem noi, a omului de pe stradă, adică anonimul acela băgat în seamă la patru ani ca să legitimeze cetățenii de rangul întâi – nu de alta, dar suntem obligați să mimăm măcar acest ritual democratic – și ignorat între alegeri.

Până aici m-am exprimat ca membră a gloatei. Voi încheia ca membră a comunității profesionale a științelor politice. În această calitate, nu pot să-mi reprim câteva întrebări: cum e posibil ca PNȚCD să-și exmatriculeze indisciplinații de detaliu (a se

citi: cei cu atitudini diferite pe politici particulare) și să mențină în rândurile sale, fără măcar o sancțiune, pe cei care, prin atitudinile lor, comit păcate grave în raport cu valorile și normele creștinismului și democrației? Cum e cu putință ca în România anului 1998 să fim obligați să reluăm discuții purtate în democrațiile mature actuale în secolele XVII-XVIII? De ce ne forțează încă prea mulți membri ai clasei politice să ne uităm mult înapoi și să ne pierdem vremea cu sterilități, în loc să construim politici și norme viabile pentru secolul XXI?

Curentul, 28 martie 1998

De ce nu merg copiii romi la școală?

În contextul narcisismului bilateral construit: politicienii se privesc în presă și presa e oglinda lor (a se citi: a scandalurilor politice), România începe la Palatul Victoria și se sfârșește pe axa Cotroceni--Palatul Parlamentului. Dincolo de acest buric românesc al pământului se întinde o lume nevăzută, ignorată sau măcar total marginalizată. Această lume are la rândul ei o alta, cea a romilor, vizibilă pentru presă doar când unii dintre cei care o compun fac ceva rău. Lumea politică nu are timp de acest amănunt.

Să ne aruncăm puțin ochii spre el, sperând ca într-o bună zi să o facă și guvernul, mai ales Ministerul Educației și Cercetării, cel al Minorităților (obsedat deocamdată de interesele unui singur grup etnic, cel al maghiarilor), cel al Muncii și Protecției Sociale și cel al Sănătății.

Cifra oficială a romilor după recensământul din 1992 era de 409 723 reprezentând 1,8% din populație. Federația Etnică a Romilor din România

consideră că cifra reală este de 2,5 milioane (11% din populație), cifră revăzută la 1,5 milioane de observatori credibili. Dintre aceștia, aproximativ un milion (4,6%) din populație menține un mod de viață tradițional. Cei mai mulți trăiesc în București: 500-600 000. Vârsta medie de căsătorie este de 17 ani la fete și 18 ani la băieți. Jumătate dintre fetele rome nasc înainte de 18 ani. Natalitatea este de 5,10 copii la o femeie, în condițiile unei medii pe țară de 1,9. Romii de până în 16 ani reprezintă 43% din grupul etnic. Potențialul demografic este cel mai ridicat, cu cea mai tânără populație și cea mai fertilă. Reprezintă a doua minoritate ca mărime, după cea maghiară (7,1%). Aproape jumătate din populație are sub 20 de ani (în întreaga Europă Orientală). În ultimii 16 ani, populația romă din România a crescut cu 80%. Media de locuire este de 3,03 persoane/cameră, uneori ajungând însă și la 20, 58% dintre bărbați și 89% dintre femei nu au nici o calificare. 32% dintre bărbați întreținători de familie sunt șomeri. Dintre cei apți de muncă și cuprinși într-o activitate (22,5%), 74% au un salariu la nivelul celui minim pe economie; aproape 1 din 20 este patron. 27% dintre femeile adulte și 19% dintre bărbați sunt analfabeți. Doar 4,5% din populația romă absolvă liceul. Dintre copiii de 7-10 ani frecventează școala jumătate. 40% dintre copiii romi de până la 8 ani nu merg la grădinițe și școli (datele sunt preluate din volumele: *Țiganii. Între îngrijorare și ignorare*, E. Zamfir și C. Zamfir [coord.],

Alternative, 1993, și revista *Romathan. Studii despre romi*, vol. 1, nr. 1, 1997).

De ce nu merg copiii romi la școală, deci, implicit, de ce șansele lor sociale sunt infime în raport cu ale celorlalte grupuri etnice?

Strategia explicativă cea mai comodă (îmbrățișată de majoritari) este cea a particularităților lor: inadaptare, automarginalizare, incapacitatea de a se integra în normele unei comunități, sărăcia. O altă strategie explicativă aparține grupurilor care protejează interesele romilor și este centrată pe victimism. Fiecare abordare are fisuri: primii tind spre politici de asimilare forțată sau excludere, o parte a celorlalți vor segregare pentru păstrarea identității lor culturale. Cel mai greu de recunoscut proces este că între populațiile de etnii diferite (română, maghiară, romă) s-au produs transferuri reciproce de limbă și obiceiuri și că istoria este și a celorlalte grupuri, nu doar a grupului majoritar (mai precis, a etnicilor români bărbați). De exemplu, deși utilizăm expresiile romani: gagiu, mișto, nasol ș.a., nu le recunoaștem funcționarea în limbă, în dicționare și manuale sau le considerăm pur argotice. Istoria robiei țigănești, ca și cea a obiceiurilor și modului lor de viață sunt trecute sub tăcere. Imaginile din manual, basmele, povestirile, literatura, numele sunt monopolul etniei majoritare. Copiii romi nu se recunosc în ele și adesea mărturisesc că părăsesc școala din cauza râsului și disprețului celorlalți

colegi. Copiii români nu îi înțeleg pe colegii lor romi pe calea curriculumului oficial. Strategiile educative le urmează de fapt pe cele sociale: a) *excluderea sau, pur și simplu, eludarea existenței acestei populații în programele școlare*; b) *recluziunea* (*ghetoizarea*); c) *incluziunea prin asimilare tacită*.

Impresia mea este că am făcut o politică din a fi orbi la ceea ce nu ne convine.

România este la ora actuală țara europeană cu cel mai mare procent de populație romă, procent în continuă creștere, având în vedere sporul natural al acestei etnii. De aceea, costurile neintegrării prin educație sunt incomparabil mai mari pe termen lung. În acest sens, o utilitate importantă în strategiile de integrare prin diferență ar avea-o modelul american multiculturalist, aplicat grupurilor etnice mult mai expansive demografic (afro-americanii, hispanicii) decât celui al albilor de origine europeană.

Prima noastră obligație este să ne cunoaștem conaționalii, dincolo de folclor, stereotipuri și prejudecăți. De exemplu, cei mai mulți habar nu avem că femeilor rome din comunitățile tradiționale le sunt interzise avortul și planningul familial, precum și angajarea într-o slujbă. Cercetătorii discută doar cu capii de familie.

A doua noastră obligație este, dată fiind disiparea acestui grup, o educație interculturală sau multiculturală care să ne ajute pe noi să-i înțelegem încă

din primii ani de școală, iar pe ei să se regăsească în imaginile și textele manualelor.

A treia noastră obligație este să deschidem ochii la discriminarea reală și să o contracarăm prin discriminări pozitive la admiterea în școli profesionale, licee, colegii și facultăți.

A patra noastră obligație este aceea de a incrimina și sancționa atitudinile rasiste în școli și facultăți (prin norme precise în regulamentele școlare și carta universitară).

În sfârșit, o obligație morală importantă revine romilor cu reușite profesionale, imagine publică bună și apreciați de comunitate (cercetători, profesori, artiști, politicieni, meseriași de elită, fotbaliști). Este obligația de a-și asuma deschis apartenența etnică, tocmai pentru contracararea prejudecăților și intoleranței.

Curentul, 19 ianuarie 1998

Ecologie în bătaia puștii

În România, vânătoarea este un „sport". Vânatul, ca și pescuitul sunt oficial „sportive". Cu alte cuvinte, avem dezlegare să ne luăm permis și să ne arătăm măiestria și spiritul de „fair play"(?!) ucigând animale sălbatice, adică acele animale care nu ne datorează nimic, doar fiindcă ne amuză. Facem trofee cu cadavrele animalelor sau uneori le mâncăm drept „delicatese", deși, slavă Domnului, avem numeroase alte surse de hrană. Nu sunt găini de curte sau de combinat avicol, ci cocoși de munte, nu sunt porci de crescătorie, ci porci mistreți, nu sunt oile noastre de stână, ci căprioare. Cele dintâi, crescute prin grija noastră, sunt animale de „hrană". Oamenii sunt în general ființe omnivore și își iartă păcatul de a ucide ca să mănânce, după cum ni se iartă uciderea din autoapărare, dacă oamenii sau animalele ne invadează teritoriul și ne pun viața în pericol.

Nimic din „fibra" noastră morală nu tresare atunci când, femei fiind, ne dăm cu rimeluri pentru care au fost orbiți mii de iepurași pentru ca firmele producătoare să testeze gradul de nocivitate al

cosmeticelor pentru ochi. Probabil că cele mai multe nici nu avem habar de aceasta și consimțim din ignoranță. Nu fiecare dintre noi orbește iepurași, dar fiecare consimte tacit sau explicit la aceasta, chiar dacă femeile, de regulă, nu sunt sexul care ucide, ci cel care dă viață.

Drepturile animalelor și plantelor nu au fost o problemă etic și politic serioasă, în spațiul nostru „mioritic", încărcat de metafore despre comunicarea empatică între om și oaie, despre marea familie ecologică, „românul, frate bun cu codrul" (frate pe care l-am masacrat nemilos, de altfel) sau de copii și adulți, deopotrivă cu inima frântă de finalul poeziei lui Labiș, *Moartea căprioarei*: „Mănânc și plâng. Mănânc!". Desigur, este greu să ne imaginăm încă o mișcare ecologistă serioasă care să militeze împotriva speciismului (șovinismului de specie) într-o lume în care drepturile minoritarilor (oameni, semeni) sunt încă atât de greu digerate. La noi, „mila" este mult mai prețuită decât respectul rațional. Cu alte cuvinte, este de așteptat să ne pălească oarecare duioșie și compasiune ca să devenim agenți morali. Nu considerăm că avem datorii morale față de cei care nu fac parte din comunitatea „noastră", din „tribul" nostru, ce să mai vorbim de specie. Din această pricină, tot ce ne dezgustă, ne face silă, nu ne place, este diferit sau străin nu intră în relație morală cu noi. Datoriile noastre morale se cam opresc la ușa neamului, a celor asemănători și, de bună seamă, la ușa speciei.

Consider că nu suntem cu nimic mai „stricați" moral decât lumea în care tocmai ne-am „inserat", ci că, pur și simplu, suntem prea puțini și prea puțin ieșiți din comportamente de supraviețuire. Nici instituțional nu este ușor să schimbi. Dacă ceva nu este explicit prevăzut în *acquis-ul comunitar*, atunci nu ne batem capul. Oficialilor de la Bruxelles nu le-a trecut prin minte că, la noi, respectul rațional nu este încă o valoare și nici că acest respect nu se concretizează în a trata pe fiecare om ca un „scop în sine" sau că nu tratăm viața, inclusiv cea a altor ființe decât cele omenești, drept un bun de preț. În *acquis-ul* pentru mediu există nenumărate prevederi, desigur, cele mai multe justificate măcar prin egoism de specie: dacă poluăm și prăduim resurse, umanitatea se va stinge, iar urmașii noștri vor moșteni un deșert. Nu există însă nici una care să fi prevăzut că, pentru Romsilva și pentru noi, ca cetățeni care nu protestăm, deci consimțim, pădurile trebuie să fie populate cu animale, cu vietăți, și nu cu ființe al cărui rost unic este să stea cuminți în bătaia puștii, așa cum reiese din inscripția răspândită prin mai toți codrii patriei: „Ocrotiți vânatul, o mare bogăție a naturii".

România liberă, 4 ianuarie 2007

Disprețul. Trei întrebări pentru Mihaela Miroiu

Notă: Aceste întrebări mi-au fost puse de redacția revistei *Dilema veche*, în contextul unui număr dedicat legitimității amendării lui Mircea Mihăieș de către Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării pentru incitare la discriminarea de vârstă.

Dilema veche: *Trebuia sau nu să fie amendat Mircea Mihăieș?*

Mihaela Miroiu: Discriminarea de care a fost acuzat Mircea Mihăieș este una de vârstă. Dacă se rezuma să spună, oricât de colorat, că politica de pensionare prematură a fost greșită, a generat armate de asistați și că acest lucru ne-a dus în situația ca numărul pensionarilor să fie o dată și jumătate mai mare decât al salariaților, că politica de caritate a devenit o regulă și cea a meritului o excepție, nu cred că era vreo problemă. Este o opinie personală îndreptățită (pe care, între alții, o împărtășesc și eu).

Discriminarea în sens juridic se referă la situațiile în care oamenii sunt tratați cu dispreț, ca inferiori în virtutea apartenenței la o categorie: în cazul acesta, persoanele vârstnice (sau aproape vârstnice – vezi pensionările premature). De altfel, el se referă explicit și abuziv chiar la cei de vârsta a treia. Mai clar: ar vrea ca ei să nu aibă drept de vot.

Este însă greu de acceptat moral și politic disprețul față de o categorie întreagă, implicit față de indivizii care o compun. Pensionarii, maturi sau prematuri, nu au nici o vină că au trăit în comunism și s-au adaptat la „veșnicia" acestuia. Pentru ei, comunismul nu avea *deadline* și trebuiau să trăiască. Sigur, existențialist vorbind, mai aveau alternative: să emigreze, să devină disidenți, să protesteze sau să se sinucidă!? Responsabilitatea însă este direct proporțională cu informația și accesul la decizie. Cei despre care vorbește Mircea Mihăieș aveau informațiile livrate de statul totalitar (cu mici excepții), iar la decizie, de fapt, nu luau parte nici măcar printr-un vot.

Un principiu moral fundamental ne cere să ne punem în situația celuilalt. Să presupunem că un jurnalist occidental se prevalează de libertatea de exprimare și scrie un articol în care susține că românii, „jegoșii ăia din Est cărora le pute pământul sub ei", oameni care nu au făcut mai nimic în istorie, cultură, știință (dacă deschideți manualele de istorie universală, cam așa se vede), pe deasupra mai sunt și tare înapoiați economic și politic, nu

trebuie să fie acceptați în „clubul select" occidental. Este o imensă prostie ca banii contribuabililor occidentali harnici, inteligenți și eficienți să se ducă pe apa sâmbetei la „țiganii" de români care stau cu mâna întinsă și cu burta la soare, așteptând pomeni din Vest. O persoană ca Mircea Mihăieș ar deveni, implicit, victima unei asemenea perspective. Ca să nu mai pomenesc de cazul în care o asemenea opinie ar prevala. Aruncarea noastră peste bordul european ar deveni inevitabilă. Probabil ne este prea greu să ne amintim imperativul categoric kantian: acționează astfel încât maxima acțiunii tale ar putea deveni oricând lege universală. Poate este un principiu prea „rigorist". Dar nici eludarea lui nu face lumea mai bună, dimpotrivă. Subiectiv vorbind, presupun că părinții lui Mircea Mihăieș mai trăiesc, sunt sănătoși și că nu se bucură deloc de judecățile de valoare ale fiului lor. Dimpotrivă, se simt adânc umiliți, cum umilit se va simți și el peste 15-20 de ani, dacă altul mai tânăr, împovărat de impozite, ar cere talentat și imperativ, ca el, bătrânul, să fie exclus politic.

Cum pe mulți oameni talentați și, în general, democrați, dar nu până în pânzele albe, îi cam fură metaforele și uneori confundă spațiul public cu terapia de grup, în lumea democrată s-au creat instituții antidiscriminare. Rolul lor este acela de a păzi spațiul public de opinii antidemocratice care lezează demnitatea persoanelor aflate fără alegerea și voia lor într-o categorie defavorizată. Așa se mai pune stavilă sexismului, rasismului, antisemitismului, șovinismului, discriminării de vârstă, de

orientare sexuală. Nimeni nu e personal responsabil că nu s-a născut bărbat, alb, neevreu, creștin, român, nimeni nu e responsabil că nu rămâne veșnic adult sau că are înclinații erotice pentru persoane de același sex.

Este dreptul unui autor să-și exprime opiniile și este dreptul societății să se păzească de cele care aduc prejudicii și discriminează evident. În concluzie, democrația este tărâmul drepturilor. Dreptul lui Mircea Mihăieș, intelectual public de marcă, de a se exprima liber se întinde până la dreptul la demnitate personală al celor vârstnici.

Dilema veche: *Este o discriminare să folosim expresia „bătrânicios"?*

M.M.: Problema de vocabular îmi pare, față de primul caz, ușor frivolă. „Bătrânicios" este un termen peiorativ care nu duce automat la discriminări, așa cum misoginismul nu duce automat la sexism (discriminare de gen), deși îl hrănește. De exemplu, este caraghios să dăm amenzi pentru expresia „poale lungi și minte scurtă", referitoare la femei. Nu îl interzicem pe Eminescu fiindcă este un misogin de geniu. Dar o afirmație de tipul „ar trebui interzis accesul femeilor la profesii și poziții de putere", făcută în zilele noastre în spațiul public, face parte din categoria discriminărilor și trebuie sancționată. Misoginismul rămâne o problemă morală. Sexismul este însă o problemă legală. „Bătrânicios" și „tineresc" sunt metafore cu conotații negative sau pozitive. Nu sunt inocente, căci ne formează gândirea, dar e stupid să le sancționăm legal.

Dilema Veche: *Este potrivită lupta împotriva discriminării cu stadiul democrației românești?*

M.M.: Lupta împotriva discriminărilor este perfect coerentă cu stadiul actual al democrației în România. Fără ea, democrația este doar o vorbă calpă. Lumea politică, în general, ia democrația drept ritual electoral și drept *copy-paste* din legile antidiscriminare cuprinse în *acquis-ul comunitar.* Avem o democrație „room-service", vârâtă sub nas ca legislație. Societatea civilă nu a avut niciodată succesul „Tatălui" european în a impune nondiscriminarea, nici măcar presa nu o aude, decât cu referire la cazuri de scandal. Dacă mă gândesc bine, în tradiția noastră nu liberalismul, social-democrația, necum feminismul sau ecologia au fost mișcări populare. Populare au fost, mult mai degrabă, poporanismul, legionarismul, naționalismul. Lupta pentru drepturi individuale și nediscriminare nu a atins niciodată cotele de popularitate ale bătăii pentru entități abstracte: nația, poporul, românismul. Cea dintâi luptă este desconsiderată de prea mulți. Nici mass-media nu se pot ascunde cu grație de faptul că lipsa unei așezări consistente a nediscriminării pe agenda publică i se datorează în bună parte. Politicienii sunt reactivi. „Copilul care nu plânge moare flămând." Mass-media nu prea plânge pe această temă sau doar scâncește timid. Atât de timid, încât politicienii aproape că nici nu aud.

Dilema Veche, 18-24 martie 2005

Lumea făgăduinței

Nu am să scriu cu pretenții de obiectivitate despre ceea ce noi numim „America" fiindcă, asemenea multor români, America este și a mea sau, dacă vreți, fac parte dintre aceia care își doresc să „americanizeze" România, atâta cât le stă în putință, pe aria lor de influență. În același timp, ca în multe alte împrejurări, mă simt puțin stingherită. Scriu și scriem în 22, pentru un public deschis acestui gen de simpatii. Mulți dintre cei ce scriu și mulți dintre cei ce citesc au ajuns pe o cale directă sau pe o cale livrescă în „America". Sunt, carevasăzică, „americanizați", contaminați de acea civilizație a „făgăduinței" că libertatea se poate concilia cu legea, meritul cu veniturile și statusul, regula majorității cu drepturile minorităților, competiția cu egalitatea de șanse, dreptul la liberă exprimare cu respectul pentru demnitatea persoanei, bogăția unora cu bunăstarea generală. Este țara în care, dacă știi rezonabil limba, nu te simți străin, nici măcar în primele zile. Se găsește cineva să-ți zâmbească și să-ți spună „hi!", pe o stradă oarecare a unei metropole sau pe o alee mică a unui campus. Vii dintr-o

Europă obsedată încă de tema și teama „străinului" și descoperi că acolo, peste ocean, nimeni nu e în gardă fiindcă ești altfel. Român fiind, mai descoperi ceva: acolo nu ești „român" (ciudățenia est-europeană pentru mulți vest-europeni), ci european.

Vă mărturisesc că scriu cu teamă. Teama de a nu trebui să folosesc timpul trecut în privința acestui sentiment al încrederii și seninătății că nimeni nu este cu adevărat străin, despre sinceritatea lui *friendly*, datorată, în mare măsură, lipsei traumelor colective (dar și inteligenței de a le împiedica apariția), la generațiile actuale care trăiesc acolo (mai puțin la cei care au emigrat în ultimele decenii, tocmai ca să poată scăpa de traume colective). Presupunând optimist că nici un atentat ucigaș nu va mai avea loc și că americanii nevinovați nu vor mai plăti pentru vina de a aparține comunității în care se pot concilia toate cele despre care scriam, deja trauma colectivă este un fapt de viață. Nu îi știm decât urmările imediate și doar impresionist: telefoanele la prietenii newyorkezi care îți povestesc despre oameni care merg pe străzi într-o căutare fără rost, într-o jale fără trupuri jelite, lumânări care înnegresc zidurile marilor clădiri, transformarea celor duși în imagine fantomă, fiindcă nu i-ai putut îngropa, Hudsonul care-și infiltrează apele tulburând „siguranța" și siguranța ca încredere că stai pe o rocă, nu pe nisipuri mișcătoare, e-mailurile prietenilor din marile campusuri despre faptul că intră la cursuri cu sentimentul vinovăției „jocului cu mărgele de sticlă", imagini cu arabi pe care

„ceilalți" pasageri nu îi mai vor în avion, vești despre ostilitate și ostilități anarhice contra americanului musulman devenit „străin", rezonabilitatea CNN-ului care diminuează panica, rezonabilitatea primarului, guvernatorului, președintelui, extraodinarul simț civic al comunităților locale, îndemnul lui Giuliani: mergeți la teatre, la restaurante, reluați-vă viața așa cum era înainte ca iubitorii de moarte să încerce să o facă praf!

Mi-e greu să înțeleg cinismul invidios și resentimentar al acelora care jubilează că au pățit-o și „cei mai cei" dintre pământeni (mai ales când aceia sunt din toate rasele și etniile). Încerc să înțeleg unde a greșit comunitatea internațională prin organismele ei menite să protejeze drepturile omului, dovedind prea multă toleranță și orbire la cauzele care conduc la fundamentalism ucigaș și sinucigaș, indiferent de motivațiile particulare ale teroriștilor. Comunitățile islamice fundamentaliste au sfidat, în lumea căreia îi suntem contemporani, de la Khomeini încoace, drepturile elementare ale omului și mai ales drepturile femeilor. Susțin cu toată convingerea că aceste porniri colective fanatice, inclusiv sinucigașe, sunt infinit mai probabile într-o lume „fără femei". Dacă un musulman înstărit poate să aibă patru soții pe care le pune sub poprire (le închide în gospodărie, le alungă când vrea, le supune uciderii cu pietre pentru adulter, dar și pentru vina de a-și dezgoli glezna, obrazul sau încheietura mâinii, nu le lasă la școală, nu le permite să muncească pentru venituri proprii), înseamnă că

alți trei musulmani nu au acces la o viață în compania femeilor, la o viață de familie, la copii proprii, la bucuriile simple ale vieții și la sentimentul prețios că nu vrei să-ți distrugă nimeni investiția de sentimente, timp și muncă în creșterea copiilor. Ce pot să facă bărbații văduviți de comunitatea femeilor și copiilor, de percepția acestei relații cu viața? În paranteză fie spus, nici cei căsătoriți nu trăiesc în „comunitatea" femeilor, odată ce ele nu înseamnă mai nimic în plan spiritual (ele sunt „invizibile" și la propriu, și la figurat, sunt private de educație, tocmai ca astfel de comunități să-și poată legitima dispreţul intelectual față de opiniile femeilor). Acei bărbați trăiesc între ei, comunică între ei, ajung să-și disprețuiască viața, că tot este plină de frustrări, se lasă îndoctrinați cu cauze cât mai abstracte și sunt condiționați să obțină fericirea veșnică distrugând pe cei cu vieți total opuse celei pe care o duc ei înșiși. „Hoarda" războinică nu este o invenție a radicalilor musulmani. Voluptatea mângâierii armei și cea a uciderii nu sunt invenții musulmane, câtuși de puțin. Segregarea radicală a femeilor și privarea forțată a celor mai mulți bărbați de traiul împreună cu femeile, da. Lumile fără femei se vor mai „pure", dar eșuează prin a deveni fanatice și dezintegrate de viață.

Limitarea dramatică a bucuriei de a trăi am cunoscut-o și noi, în regimul totalitar. Ideologiile care proclamă superioritatea morală a suferinței și sacrificiului și vinovăția plăcerii și a bucuriei au fost și sunt răspândite „pluralist". Nu ar trebui să ne mirăm

că, pe această cale, unii oameni ajung până la negarea totală a instinctului de conservare și vor să moară „apocaliptic", exact împreună cu cei care se fac „vinovați" de faptul că au toate motivele să le fie dragă viața.

Din păcate, la toate acestea comunitatea internațională democratică a închis ochii, periodic și contextual. Fiecare comunitate în parte, inclusiv cele democratice, închid ochii periodic și contextual la metamorfozele totalitarismului și cu atât mai mult la dimensiunea lor de gen.

*

În vara lui 1991 am mers prima oară în SUA. O săptămână am trăit într-o pădure plină de cedri, de maici și de căprioare, cu un program de 12 ore pe zi, la un seminar de filosofie. Aveam 36 de ani și veneam dintr-o Românie care de-abia de un an și jumătate se scuturase de coșmarul unei lumi în care trebuia să ne sacrificăm pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate, să nu știm, să nu vedem, să nu consumăm mai mult decât credea partidul, o lume în care imaginea și vocea dictaturii ne intraseră în celule, a iernilor în care degeram, a cozilor în care ne striveam, în care toate ideile despre carieră, împlinire, succes, autoafirmare erau de la străine la periculoase, fericirea personală, nelegitimă și dăunătoare. Serile se lăsa un întuneric negru peste tot, iar ziua vedeam gri. De n-ar fi fost cei apropiați, nu prea am fi avut motive să ne

dorim să ne trezim a doua zi. Lăsaserăm în urmă un an și un pic, în care lumea începuse să se coloreze, aveam liber la dorințele personale, puteam să ne mișcăm mai în voie, apăruseră *boni-bon*-ul, *topi-top*-ul, la televizor se cânta „Lambada", avuseserăm Piața Universității, alegeri și mineriade, ne exprimam liber și tare și, iată, unii dintre noi, mai norocoși, mergeau (nu fugeau) în America pe post de colegi cu americanii. Îmi părea deja ireal. În pădurea seminarului însă ne-am cam întristat și eu, și prietena mea, Doina Ștefănescu. Visasem un zbor planat spre Manhattan, cu vedere panoramică spre Statuia Libertărții, ca-n filme. Avionul nu mergea pe acolo. După șapte zile frustrante (America ecologică, izolată în liniște de mănăstire, și nu cea metropolitană), un coleg canadian a închiriat o mașină să ducă est-europenele să vadă și ele de-adevăratelea minunea, Orașul.

Trec peste mirările noastre „provinciale": lipsa bandiților pe străzi dosnice, faptul că oamenii ne zâmbeau și ne salutau „ca la țară", gâturile frânte spre vârfurile zgârie-norilor, veselia duminicală de pe străzi. Ajung însă la un miracol trăit intens, ca în copilărie. Spre seară am luat un feribot de la capătul lui Battery Park să mergem pe Hudson până pe o insulă vizavi de Gemeni. Manhattanul rămăsese în spate, sclipind în amurg. Am stat cu ochii pe Statuia Libertății și pe apa fluviului, până s-a înnoptat. Când feribotul s-a rotit spre „casă", în fața noastră s-a arătat o strălucire pe care nici nu am putut-o visa: insula de granit scăldată de lumini,

Gemenii triumfau mai înalți și mai luminați decât toate cele văzute, iar din cer explodau milioane de stele: focurile de artificii pentru 4 iulie. Am simțit că inima mi se face mare și caldă. Am prins-o pe Doina de mână și ne-am privit în ochi, nevenindu-ne să credem. Am zis doar că, pentru clipa aceea, ar fi meritat să trecem oceanul înot. Eram așa de mândre de specia umană!

Odată întoarse acasă, ni s-a părut că le suntem datoare, mai ales celor „neduși". Doina a început un vast program de cultură civică (mulți dintre copiii celor ce citesc învață după manualele ei de la Humanitas), eu am încercat alte începuturi și, în timp, le-am instituționalizat. Știam că Manhattan nu vom avea niciodată, dar o societate mai „americană" nu ar fi utopic să ne-o imaginăm. Mai știam că Gemenii rămân acolo și că nimic nu ne oprește să credem că-i vom mai putea vedea de-adevăratelea. Și că americanii muncesc bine, eficient, că sunt dispuși să fie prietenoși, să-ți surâdă ție, necunoscut, să-ți spună „hi!". Și că puterea lor nu este una opresivă, ci una cuceritoare ca mod de viață. Că au într-adevăr inocența celor fără drame colective pricinuite de oameni, dar că este așa de reconfortant să mai existe și asemenea comunități pe lume, să mergi acolo, să iei o gură de aer intelectual și emoțional! Poate din această pricină cred că trauma lor nu este doar a lor, ci una globală. Și că tristețea lor de acum este și a tuturor celor care îi iau drept referință, drept „lume a făgăduinței". Putem să criticăm și să cârcotim oricând, în definitiv,

nimeni nu o face mai temeinic, în ceea ce-i privește, decât o fac ei înșiși. Dincolo de guverne, armate, FBI, CIA, sunt ei ca oameni și ca cetățeni. Este fals că nu au nevoie de alții ca să-și refacă moralul și că își sunt autosuficienți. Dintr-odată, cu asemenea gânduri își fac loc complexele noastre se inferioritate, adică exact acel tip de atitudini care ne îndepărtează de valorile lor, de modul lor de viață axat pe încredere în sine și în alții, pe *fairplay* și respect pentru demnitatea persoanei, dar și pe multă solidaritate.

Cred că memoria celor uciși din vina de a fi oameni întregi într-o lume care proclamă constituțional dreptul de a-ți căuta fericirea, așa cum dorești, nu poate să fie cinstită mai potrivit decât încercând să formezi lumi în care dreptul la căutarea fericirii îți este garantat, alături de semeni, împreună cu ei, dar nu în locul și în numele lor.

22, 2-8 octombrie 2001

Dramele ascunse sub preș devin tragedii

Ceea ce urmează să vă spun sunt efectiv reflecții personale de natură moral-politică în urma „tragediei în direct" de la New Orleans pe care o asociez cu tragedia inundațiilor din partea locului, păstrând proporțiile.

Ceea ce este izbitor este faptul că ele se aseamănă prin tipul de oameni distruși: săraci, marginali, persoane, în general, cu educație mai puțină. Cu ocazia inundațiilor noastre „în direct", persoanele mai subțiri și prin excelență urbane iau notă de la televizor că există semeni cărora li se topește casa din chirpici ca nesul în apă. Oameni al căror avut pentru care își riscă viața este format dintr-un porc, patru găini, plus câteva oale și un frigider Fram din prima generație. Oameni care nu fug sau nu au cu ce fugi din calea potopului, deși autoritățile îi avertizează. Oameni care nu au asigurare pe bunuri și nici nu pot avea, fiindcă nimeni nu încheie asigurări pentru case fără fundații, cu armătură de nuiele și umplutură de pământ. Cu ocazia uraganului Katrina, americanii *middle* și *upper class* iau notă cu stupoare că

există semeni, mai ales afro-americani, eventual portoricani, care sunt un fel de „leftover", trăind în case de carton presat, care nu au cu ce fugi, pe care îi uită autoritățile federale, care își pierd jovialitatea, ajung la anarhie și crimă din disperare.

Noi avem televiziuni ceva mai realiste: din când în când, printre vedete anorexice și șmecheri care aruncă cu banul pe față către amărâți și pe dos către presă, mai aflăm și despre cei care trăiesc în vasta Românie profundă și malnutrită, incomparabil mai greu de ascuns decât mult mai restrânsa Americă profundă.

Am locuit de curând, timp de șase luni, în SUA, într-un rai universitar. Televizorul meu cu 54 de canale transmitea știri bune, problemele sociale grele erau minore și adesea legate de sex. Războiul din Irak nu exista vizual, mai puțin când era o vizită *high-level* pe acolo. Modelul *Star Trek: Enterprise*. Dezbateri despre emigranți, săraci, marginali, despre șomeri nu am mai văzut. Minoritatea privilegiată de atenția media era cea homosexuală. Prietenii mei mi-au spus că lumea nu vrea veşti proaste fiindcă este deprimant, scade audiența și, odată cu ea, reclamele și, în consecință, banii de la corporații. Republicanii căpătau teren serios, iar democrații nu se omorau nici ei să mai scoată la suprafață o agendă prea de stânga după ce aceasta, credeau ei, și-a cam trăit traiul și post Război Rece este o agendă perdantă. O reacție destul de asemănătoare, dar mai diminuată, de pitulare sub preș a problemelor sociale grele am văzut-o și în vestul european.

Marginalii și săracii lumii sunt pitulați mediatic și politic. Minoritarii sunt mult mai vizibili. Poate cel mai grav exemplu este „pitularea" Africii: semenii noștri de acolo sunt mai mult decât decimați de SIDA, armate de milioane de copii și puberi orfani fac „legea", atâta cât le este dat să supraviețuiască bolii. Nu îi „vedem": *out of side, out of mind*... ce nu este la TV și online nu există. Ba mai mult, puținii bani dați acolo de guvernul american au o țintă incredibil de copilărească: educația pentru fidelitate și abstinență sexuală. Și armatele de orfani în degringoladă se supun sfios...

Odată cu sfârșitul Războiului Rece, lumea pare să fi înmormântat problema dreptății sociale altminteri decât în lozinci, înlocuind-o într-o bună tradiție conservatoare și populistă cu cea a carității. Eu nu afirm că a dispărut stânga, ci că aceasta pare să se piardă în baroc, iar la noi în prefăcătorie. Marginalii foarte săraci *nu* sunt reprezentați politic. Minorele „acțiuni afirmative" atât de detestate de conservatori devin și mai puține. Dă-i încolo de amărâți: sunt leneși, anomici, parazitari, murdari! Ne strică simțul estetic și ne deprimă. „Corturarii" noștri și „negroteii" lor sunt o apă și un pământ: *nu vor* dom'le să se civilizeze. De ce să le dăm din locurile noastre la școli și facultăți, când ei aproape nu sunt contribuabili, au performanțe mai scăzute și mulți se lasă de școală? De ce să le plătim sănătatea de bază când ei fac excese? De ce să-i angajăm preferențial? De ce am investi bani în cartierele lor? De ce le-am face șosele dacă umblă cu căruța? De ce le-am face școli? De ce i-am sprijini să aibă

o elită educată, dacă nici nu sunt în stare să-şi controleze natalitatea? De ce le-am sprijinii propriii lideri, când ei pot deveni corupţi? Toate acestea pe banii noştri munciţi din greu. Probabil veţi recunoaşte sorgintea neomalthusiană a acestor întrebări. Am auzit oameni de un cinism incredibil care spuneau: „Calamităţile sunt bune fiindcă îi mai răresc".

Un răspuns contraintuitiv şi aparent imoral este: da, trebuie să facem toate aceste lucruri din pur egoism: noi vom câştiga mult din investiţii în dezvoltarea săracilor şi marginalilor: scădem proporţia bombelor sociale, avem semeni mai mulţumiţi, mai arătoşi, mai educaţi, mai sănătoşi, avem un ambient mai plăcut, devenim din străini absoluţi, colegi şi vecini, de la întorsul capului trecem la salut şi zâmbet, de la frica de ostilitatea lor manifestată anarhic („o să ajungă să ne dea în cap!") trecem la conflict democratic, la dialog, reprezentare, cooperare, alianţe. Este profitabil pentru noi să fim drepţi.

Un răspuns intuitiv şi evident etic este acela că noi nu avem nici un merit legat de naşterea noastră într-o anumită condiţie, după cum nici ei nu au nici o vină. Este moral obligatoriu să fim drepţi şi să împărţim poverile cu cei care suferă.

Cred că nu au prea mare importanţă motivele politicilor pentru dreptate socială, ci consecinţele lor.

Până la o gândire politică strategică, în New Orleans au învins natura şi nepăsarea orientării politicii federale mai ales spre interesele corporaţiilor. În România sunt încă învingători „baronii" instituţionali şi financiari, precum şi aceia dintre noi

pentru care România începe la Otopeni și se termină la Piața Unirii. Am afirmat mereu că nu avem o mișcare liberală de masă. Nu avem nici una socialistă. Avem un partid uneori liberal, adesea conservator de dreapta și în opoziție unul social-democrat, adesea populist, model latino-american, bine asortat cu evazionismul prin telenovelele de aceeași sorginte.

Tot ce este important este la televizor: „Totul a devenit imagine". O jubilație postmodernă care pentru unii, iată, devine post-mortem. Politicile se fac mai ales pentru imagine și imaginea mai ales pentru interese politice. Mogulii presei și ai politicii își dau mâna într-un show perfect narcisic. Dincolo de ei, oamenii trăiesc atât de premodern, atât de senzorial foamea, frica, durerea, moartea, nu la televizor, ci în suflete și trupuri. Încă nu au ajuns să fie cetățeni în exercițiu nici măcar la nivelul modernității timpurii. Camerele de filmare se vor muta degrabă pe alte drame în direct, căci lungirea uneia devine „plicticoasă". Cine poate vedea mai mult de o săptămână, două un film documentar pe aceeași temă? Ce se va întâmpla însă atunci când „senzorialii" premoderni se vor răscula așa cum știu, cum pot și cum au dreptul moral să o facă? Durerea noastră în urma pietrei sau bâtei *life* va fi tot călâu-discursivă?

22, 20-26 septembrie 2005

A cuceri/A căpăta. Feminismul de la Vest la Est

Feminismul a început să se dezvolte ca teorie la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi ca mişcare structurată, începând cu jumătatea secolului al XIX-lea, inclusiv în Ţările Române[1]. Până în jurul deceniului şase al secolului nostru, feminismul, oriunde se manifesta (în Vest sau în Est) a fost un „feminism al drepturilor". De ce a fost necesar? De ce nu a ajuns liberalismul? Pentru simplul motiv că mişcările pentru drepturi civile şi politice acţionau după principiul: „Vrem democraţie, dar nu pentru femei!". În consecinţă, tot arsenalul tradiţional potrivit căruia femeile sunt mai iraţionale, emoţionale, nu îşi pot fi cap şi nu pot să fie cetăţene a fost repus în scenă, indiferent cât de universa-

1. Vezi excelenta reconstituire în documente a feminismului românesc începând cu 1815 întreprinsă de către Ştefania Mihăilescu, *Emanciparea femeii române. Antologie de texte 1815-1918*, Editura Ecumenică, Bucureşti, 2001, precum şi continuarea până în 1948, apărută la aceeaşi editură, în 2005.

liste se pretindeau mișcările pentru libertate și egalitate între oameni. Chiar dacă nu erau socotite inegale prin naștere, ele trebuiau să rămână doar în sfera privată, ca să asigure „legătura bărbaților cu natura" (Rousseau). În consecință, s-au abolit diferențele în fața legilor și normelor morale pe rând, între toate categoriile de bărbați. Dar jumătate din umanitate rămânea prizoniera „tradiției" și era izgonită din competiție, oricât de hulită era tradiția societăților care postulau inegalitățile din naștere și pledau doar pentru inegalități dobândite prin competiție și merit. Puțini bărbați luminați au devenit „colaboraționiști" ai femeilor (cum îi numea Nietzsche). Condorcet, Von Hippel, John Stuart Mill sau, la noi: C.A. Rosetti, Bolliac, Gherea. În majoritatea statelor, până în jurul lui 1946, femeilor nu le erau necunoscute, total sau parțial, dreptul la proprietate, divorț, custodia copiilor, educație, profesii și drepturile politice. Unele state au mers mai repede (Noua Zeelandă, Australia, Țările Scandinave, Statele Unite ale Americii, Rusia, Anglia), fiindcă femeile din societățile respective nu au așteptat „să li se dea", ci au acționat contra curentului, chiar dacă au fost ridiculizate, ostracizate, arestate, bătute, tratate ca „denaturate" și „isterice" (inclusiv de către alte femei). Noi nu am fost departe, istoric vorbind. Înaintașele noastre erau net mai active, mai curajoase și mai structurate. Au cucerit pe rând o parte din drepturile civile și, după ce Constituția „democratică" din 1923 continua să le plaseze în rândul minorilor,

idioților și criminalilor (adică la incompetenți legali), în 1929 au reușit totuși să obțină și să exercite drept de vot la alegerile locale (vezi acțiunile publice și de cercetare socială întreprinse de către Maria Rosetti, Adela Xenopol, Constanța Dunca-Suchianu, Alexandrina Cantacuzino, Calypso Botez, Alice Voinescu, Cecilia Cutzescu-Stork, Sofia Nădejde, Eleonora Strailescu, Eugenia de Reus Ianculescu). A fost prima și ultima oară când românce au votat, fie și doar la nivel local, în alegeri reale, nefalsificate.

De-abia după separarea Estului de Vest a dispărut sincronizarea (1948). Estul comunist, prin decizia lui Stalin și apoi a lui Lenin, a tratat feminismul ca „deviaționsim burghez", a desființat organizațiile autonome de femei și a topit organizarea femeilor într-una singură, națională, cu rolul de a propaga și executa directivele partidelor comuniste în rândul femeilor. Doar în fosta Iugoslavie au mai existat organizații parțial autonome. Comunismul a promovat emanciparea prin muncă, egalitarismul de gen și patriarhatul de stat. Discriminarea de gen a fost interzisă prin lege, dar legea nu prevedea sancțiuni. Femeile au intrat în sistemul dublei zile de muncă. Statul a sprijinit, prin creșe și grădinițe, creșterea copiilor. În unele țări, statul a luat în primire facultățile reproductive ale femeilor, fie prin maternitate forțată (România), fie prin sterilizare forțată (China). Partidul-stat a devenit „marele patriarh": cap universal al femeilor și bărbaților. A intervenit în viața privată prin politicile de căsătorii

și divorțuri, prin normarea consumului și controlul intimității. A introdus sistemul de cote de reprezentare pentru femei și le-a recrutat politic prin aceeași contraselecție a obedienței, ca și pe bărbați. A ierarhizat ramurile industriale și domeniile bugetare încât cele feminizate (industria textilă și alimentară, serviciile, educația, sănătatea, cultura) să fie mai prost salariate și mult mai prost finanțate. În afara câtorva voci izolate antisexism, dar nu și anticomunism (Ecaterina Oproiu, Stana Buzatu), nu a existat urmă de feminism. Au existat însă voci pregnant anticomuniste, cea de excelență fiind a Doinei Cornea.

În timpul în care noi ne emancipam prin muncă, Vestul intra în a doua etapă a feminismului: cel al diferențelor. Odată drepturile recunoscute, s-a constatat că femeile au șanse semnificativ mai mici în autoafirmare și că establishmentul își produce anticorpi prin care femeile rămân sub un plafon de sticlă, la marginea profesiilor, capitalului și politicii, ca acces la resurse financiare, politice, culturale. Anticorpii principali sunt produși de culturile misogine, potrivit cărora ceea ce sunt și ceea ce fac femeile este mai puțin semnificativ și mai neimportant decât ceea ce sunt și fac bărbații, precum și de practicile sexiste prin care aceste „evaluări" conduc la tratament disprețuitor, umilitor, degradant și la obstacole în carieră și în politică. În plus, o serie de abuzuri și tratamente degradante se petrec mai ales cu femeile: hărțuirea sexuală, violul, violul marital, violența domestică, prostituția

forțată, traficul de ființe umane. Cum misoginismul și sexismul au o tradiție cunoscută de peste patru milenii, feministele și feminiștii din Vest au acționat pe mai multe coordonate: a) au introdus încă de acum 40 de ani studiile de profil, atât pentru ca să cerceteze situația socială, politică și culturală a femeilor, cât și pentru a produce oferte de valori publice parteneriale, androgine și ginomorfice; b) au făcut proiecte politice pentru combaterea sexismului în mass-media, educație, guvernare; c) au făcut mișcări ample pentru diferite categorii de drepturi, de tipul „Reclaiming the night" (împotriva violurilor și asalturilor sexuale) sau „Our bodies, ourselves" (împotriva violenței domestice, violului marital, maternității forțate); d) au determinat incriminarea hărțuirii sexuale, violului conjugal, pornografiei, violenței domestice, prostituției forțate; e) au obținut legi și politici ale egalității de șanse; f) au obținut recunoașterea și aplicarea principiului: *plată egală pentru muncă de valoare comparabilă.* La sfârșitul anilor '80, în Vestul dezvoltat, bazat pe politici ale statului bunăstării generale, cele de mai sus erau achiziții ferme.

În Estul postcomunist al primului deceniu s-a prăbușit egalitarismul de gen. Creșele și grădinițele de stat s-au împuținat dramatic, iar politicile „victimizării" au fost monopolizate de sindicatele bărbaților din industria grea. În România, bărbații au devenit clienții privilegiați ai privatizărilor și contractelor cu statul, precum și victime favorite și bine plătite ale tranziției. În primul deceniu,

lăsați în „zona gri", adică „de capul nostru", situația politică și economică a femeilor s-a degradat dramatic. Au devenit dependente de bărbați, din punct de vedere atât economic și politic, cât și mediatic. Patriarhatul modern (cel pe care Vestul l-a consumat în secolul al XIX-lea și a doua jumătate a secolului XX) s-a creat în tranziția postcomunistă. În schimb, ele au fost forțate să intre masiv în economia de piață (desindicalizată) fiindcă statul proteja doar bărbații industriilor falimentare. În timp ce se petreceau la noi toate acestea s-a reînfiripat și mișcarea feministă în Est, în general, în România, în particular. A fost o mișcare preponderent intelectuală, răspândită (deși rar) în mediul academic și în câteva ONG-uri active. Nu a avut consecințe politice semnificative. A fost slab mediatizată și mai ales supusă unui antifeminism preventiv dominant în mass-media, cultură și politică.

Odată cu procesul de aderare, țările Estului au fost nevoite să înghită achizițiile vestice ale celui de-al doilea val al feminismului apusean: legi și instituții de prevenire și combatere a discriminării și pentru egalitate de șanse, concedii parentale, legi de combatere a violenței domestice, de incriminare a violului marital, a hărțuirii sexuale. În România, aplicarea acestor legi este fie nebugetată, fie bugetată foarte slab pentru ca să aibă efecte.

Vestul se află în cea de-a treia etapă, cunoscută sub numele de feminism al autonomiei. Este

feminismul politicilor contextuale și al identităților multiple, confruntat cu „postfeminismul" promovat de mass-media și finanțat de companiile transnaționale, axat pe modelul „Barbie": femeia care are de toate și este de toate, exemplificat prin vedete TV, cum ar fi la noi Andreea Marin sau Mihaela Rădulescu. Feminismul actual socotește „postfeminismul" mass-media ca o contraofensivă dură și periculoasă față de achizițiile feministe anterioare. Postfeminismul este un recul în războiul „sexul sau capul?" reintroduce drept model copleșitor sexul (în România actuală, proporția este de 83% dintre aparițiile mediatice ale femeilor). În cazul nostru, lipsa „vaccinării" cu feminismul celui de-al doilea val face ca afirmarea preponderentă prin sex-appeal să sară calul spre incitare la prostituție generalizată, eventual la o „prostituție de lux" în favoarea unui bărbat bogat (vezi cazul hipermediatizat Columbeanu, care creează în serial modelul adolescentei care „se rezolvă" aciuată pe lângă un protector matur sau vârstnic care o cumpără cu răsfățuri).

Feminismul politic vestic a intrat mai degrabă pe calea „room-service"-ului, cea a *acquis-ului comunitar.* Cele patru-cinci organizații active de femei (cum sunt la noi AnA, ȘEF, FILIA, Centrul Parteneriat pentru Egalitate) se zbat în lipsă de finanțare internă, față cu opacitatea mass-media și ostilitatea mediului cultural copleșit de misoginism. Femeile din politică nu au agendă feministă sau se trezesc la realitatea marginalizării și a sexismului când se fac listele

electorale și văd că fără bani, putere sau protectori sunt trimise la „cratiță" sau pe „centura" politicii. Se mai trezesc atunci când un Orban sau altul își dă arama pe față și produce un scandal public. Adică, pe scurt, când „arde casa". Nu acționează preventiv și nu au o strategie comună.

Estul nostru dâmbovițean este mai asemănător uneori cu Estul ucrainean care oferă pe Internet pentru piața vestică, sătulă de femei autonome, mirese cuminți, ascultătoare și gospodine sau, alternativ, ca soluție de avarie, aceleași mirese pot deveni „supuse" și „fierbinți". Suntem o combinație de lumi. Lumea romilor tradiționali și cea țărănească ar avea nevoie de feminismul drepturilor. Nici una dintre lumi nu a trecut prin feminismul diferențelor fiindcă atunci când Vestul era ocupat cu drepturile derivate din diferențe, noi ne ocupam cu construirea comunismului și a omului nou, omogen și fără gen. În ceea ce privește feminismul autonomiei, adică cel contemporan, acesta este dezvoltat insular, nu face masă critică nici măcar între femeile educate din *upper* și *middle class*, puține câte sunt. În schimb, postfeminismul televiziunilor face casă perfectă cu antifeminismul preventiv al presei și politicii.

Popularitatea mișcărilor pentru drepturi civile și politice (nu numai ale femeilor) este mai joasă pe măsură ce exişti mai la Est de Vest. Probabil preferăm să le câștige alții și nouă „să ni se dea" în forma „room-service". Există și alternative mai rele: aceea de a nu fi intrat în clubul celor care

și-au cucerit drepturile și ni le-au făcut cadou. Probabil că astfel de alternative ar gâdila perfect vanitatea celor care, de exemplu, jubilează misogin pentru „meritul" că nu s-au născut femei, rasist că nu s-au născut romi sau pentru „meritul" că nu provin din etnii sau religii „minoritare".

Cuvântul, mai 2006

Femeile şi liberalismul yoghin[1]

Lunea trecută am iniţiat un protest. Ceream sancţionarea lui Ludovic Orban de către CNCD şi retragerea sprijinului politic. Convins că a fost greşit înţeles, Orban s-a întâlnit cu mine să îmi explice că este promotor al implicării politice a femeilor. I-am apreciat gestul. Mi-a trimis stenograma discursului de la Alba-Iulia. Asemenea autorului gândurilor de mai jos, vă ofer o informare completă şi corectă.

Sfaturile lui Ludovic Orban către liberale[2]:

Femeile trebuie să devină respiraţia proaspătă a PNL; lăsaţi singuri, bărbaţii nu iau hotărâri sau nu le pun în practică; în adunările de bărbaţi se vorbeşte urât. O singură femeie este alintată. E mai bine să fie două. Se ceartă şi îi lasă pe bărbaţi să lucreze.

---

1. Acest articol a fost publicat în volumul *Nepreţuitele femei. Publicistică feministă,* Polirom, Iaşi, 2006, dar am preferat să-l republic din cauza tematicii de etică politică a acestui volum şi pentru că, presupun, cititorii diferă.
2. 27 martie 2006, organizaţia de femei a PNL Alba.

> Să nu mai conduceți PNL-ul doar prin soți. Să nu urmați stilul de carieră politică al lui Raluca Turcan, Mioara Mantale, Elena Udrea. Nu trebuie să treceți prin patul nici unui șef dacă vreți să ajungeți în funcții publice. (Aplauze)
>
> Chiar dacă în relațiile normale de zi cu zi întotdeauna privesc o femeie așa cum este ea, în politică încerc să n-o privesc ca pe o femeie, pentru că deciziile pot fi luate indiferent cum ești îmbrăcat... dacă ai sau n-ai proeminențe... dacă ai sau n-ai ceva în pantaloni... de multe ori, în anumite momente și în anumite situații, femeile pot să decidă mai bine decât bărbații.
>
> Dacă încercați să impuneți un procent de 10%, 15%, 20%, vă autodiscriminați. Puneți-vă în cap să umpleți parlamentul de femei, dacă vreți cu adevărat un obiectiv politic, deși mă iau cu mâinile de părul din cap când mă gândesc cum ar fi un parlament plin de femei. Probabil atunci aș emigra. (Râsete)
>
> Luați-vă soarta în propriile mâini. Organizațiile de femei sunt foarte bune, dar nu cred că e bine să deveniți un bantustan în care bărbații să vă dea acolo o organizație în care să vă faceți de lucru.

Soluția lui Orban este cea a liberalismului interior: „Aveți încredere în propriile forțe: din interior pleacă armonia, pacea, iubirea. Concentrați-vă, întoarceți-vă la sinele adânc și armonios și după aceea veți avea reprezentare politică".

Sintetizez:

a) Starea de fapt în PNL este aceea că, în general, femeile conduc via alcov ca neveste sau ca amante. Aplauzele înseamnă acord; b) organizațiile de femei ale PNL sunt bantustane, modelul mama vitregă a Cenușăresei: selectați meiul răsturnat în neghină, dar un aveți ce căuta la balul puterii; c) bărbaților le trebuie companioane femei: două, bine dezbinate; d) dacă femeile vor, ele pot umple parlamentul, dar el emigrează (probabil nu așa cum au emigrat femeile care muncesc în Occident și cotizează la bugetul public, copios redistribuit bărbaților politici, *n.n.*); e) soluția politică a procentelor de reprezentare îl sperie, deși este singura care le-ar elibera pe femei de voința arbitrară a șefilor lor și le-ar așeza doar sub legi, nu sub „stăpâni", „visul de aur" al liberalismului (acordul femeilor prin râsete); f) soluția prefigurată și tacit consimțită de liberalele din Alba este cea yoghină: liberalismul interior.

Voind să consult *vox populi*, am parcurs sute de comentarii electronice ale cititorilor[1]. Domină indignarea decentă. Gura celorlalți, mult mai slobodă, era încărcată de un dispreț crunt: „Pentru putere, femeile sunt în stare de orice"; „ele ajung în politică doar verificate de șefi; „vocația femeilor e prostituția, nu politica". Mesajul conținea îndemnul: „Curvele pe centură, nu în politică". „Trebuie să le fie impus un *Apel către curve*, asemănător *Apelului către lichele*."

1. Mulțumesc Cătălinei Spoitoru pentru monitorizările presei în această perioadă.

La case mai publice, bărbații de stat nu discută cu persoane care „fac politică în capot" (premierul), consideră femeile „pete de culoare" în peisajul politic și spun că nu se consumă pe luptă electorală cu femeile (președintele Băsescu). În cazul în care nu le trimit pe „centură", le trimit la cratiță (șeful opoziției, Mircea Geoană). Cultural, suntem invadați de misoginism. Politic, suntem invadați de sexism.

Presupun că misoginii de ambe sexe s-au născut din spuma mării. Au fost crescuți și educați de fantome, odată ce cred că femeile sunt „prea curve", „prea gospodine" sau „prea proaste" ca să-și asume responsabilități private și publice.

Totuși ele sunt mari producătoare și mici consumatoare de bunuri publice. Interesele lor nu se află pe agenda investițiilor publice: rețele de apă, canalizare și gaze în mediul rural, școli salubre pentru copii, creșe accesibile, TVA redus la produse pentru copii și aparatură electrocasnică, salarii egale la munci de valoare comparabilă pentru cei din sectorul public (există o discriminare cruntă între salariile celor care păzesc bărbații de violența altor bărbați și a celor care educă oameni și îngrijesc sănătatea); schimbarea reprezentării mediatice generale ca potențiale prostituate etc.

Fără reprezentare politică, toate cele de mai sus cad în afara agendei politice sau pe „centura" acesteia.

În prezent, reprezentarea politică este aproape imposibilă chiar prin criteriile de selecție pentru locuri eligibile: a) notorietate politică (cu mici

excepții, nu o au); b) bani de campanie electorală (sunt legate de marele capital doar ca soții, fiice, amante); c) notorietate publică (mediatizarea ca profesioniste este de 2%, majoritară ca vedete sexy cu accent pe trup frumos și „minte scurtă"; d) activitate proeminentă în partid (sunt adesea lucrători din umbră).

PNL, prin reprezentantul său și susținătoarele de Alba, desfide cu indignare atât soluția privată: accesul prin soți sau intrarea în grațiile șefilor, cât și cea politică: egalitatea de șanse. Propune un liberalism yoghin în locul celui politic.

Niciodată nu am fost mai convinsă că, dacă vrem un stat de drept, femeile nu mai trebuie să depindă de „pohta ce a pohtit-o" șeful, ci de legi și politici publice. Sexismul este discriminare fundațională și trebuie consemnat ca atare în legea antidiscriminare. Proporția minimă pentru echilibrul de gen este de 40%. Nici unul dintre sexe nu trebuie să scadă sub acest procent de reprezentare. Legea electorală trebuie schimbată urgent.

22, 4-10 aprilie 2006

Celebri și celebruțe, români și românculțe

Dacă sunteți curioși, vă rog să urmăriți câteva liste: pe cea a „Marilor români" (TVR), lista „Cei mai bogați români", întocmită de revista *Capital*, pe cea alcătuită de ziarul *Cotidianul*, sub titulatura „Generația așteptată". După ce parcurgeți aceste liste, care conțin personaje cu trecut, prezent și viitor, puteți avea o reacție fatalistă: femeile din țara asta nu au trecut, nu au prezent, iar în viitor sunt cel mult „interprete" și „managere". Nu au făcut istorie, știință, artă. Nu au făcut nici bani. Câteva rătăcite au făcut ceva sport, au dansat și au cântat. Excepțiile foarte restrânse confirmă regula foarte lărgită. Reiese că noi, femeile, nu am produs și nu producem cunoaștere, educație, sănătate, cultură, artă, clădiri, cărți. Pe scurt, nu suntem nici măcar „români mici", poate doar românce micuțe. Noi pur și simplu nu suntem mai mult decât o mare de anonime care au născut, crescut, îngrijit, educat, spălat, hrănit „Marii români", „Marii capitaliști" și „Generația așteptată".

Poate să vină și un cutremur de gradul 9 (grad la care se schimbă formele de relief) în privința participării femeilor la cunoaștere, construcție, cultură, viață civică sau politică. Ochiul public, a se citi mass-media, este în continuare orb la ceea ce fac femeile dacă ele nu se dezbracă, nu cântă, nu interpretează un rol, nu țin detergenți în mână, nu citesc de pe prompter ceea ce zic și fac bărbații. Până și Eugenia Vodă, realizatoarea emisiunii „Profesioniștii", nu are ochi să vadă profesioniste, decât foarte rar.

Titlurile în sine sunt sugestiv-masculinizate: „Marii români" nu sunt „Mari românce", „Românii celebri" nu sunt românce, Capitaliștii nu sunt Capitaliste, Profesioniștii nu sunt Profesioniste. Folosirea genului masculin pentru poziții de putere și prestigiu trimite, *volens nolens*, la performanțe masculine. Uneori, genul este caraghios distorsionat. Auzi adesea expresii de tipul: „soțul senatorului PD", „soțul decanului de la Facultatea de Chimie", „soțul ministrului Mediului". Deschidem revista *Avantaje*. Ne scrie Daniela Palade, „din partea redactorului-șef". Între 1997 și 2001 am primit numeroase cereri adresate nici mai mult nici mai puțin decât „Domnului Decan Mihaela Miroiu", iar Ministerul Educației și Rectoratul ne trimiteau depeșe care erau, fără excepție, adresate „Domnilor Decani".

Nouă nu ne este jenă doar de apartenența la un sex, ci și de cea la un gen. Altfel ne-ar fi greu să ne explicăm nouă înșine de ce atunci când suntem

în poziții de putere și avem pâinea și cuțitul în mass-media, nu avem ochi pentru femei ca autoritate în politică, știință, educație, artă. La fel de greu ne-ar fi să explicăm de ce păstrăm apelative masculine pentru noi înșine, dacă nu am avea în minte că acordul de gen la profesii ne micșorează însemnătatea. Eu sunt doamna „profesor" fiindcă sunt universitară. Cum să îmi spun doamna profesoară, să creadă lumea că predau la învățământul preuniversitar? Dacă trăiam în perioada interbelică și eram între puținele învățătoare femei, mi-aș fi spus doamna învățător. Cum aceasta nu este de ajuns, ne mai complacem și în apelative profesionale cu diminutive: decăniță, rectoriță, redactoriță, doctoriță, șoferiță, poștăriță. Această complacere, pe care unii o scuzăm că este apelativ de „alint", mai pune un cui la coșciugul prestigiului public al femeilor. Cu alte cuvinte, putem ajunge la poziții de putere sau control, dar le exercităm mai „puțintel", mai diminuat. La clasicele noastre poziții nu se adaugă diminutive. Nimeni nu spune: îngrijitoruță, femeiuță de serviciu, secretăruță, gospodinuță, spălătoruță, croitoruță. Dacă un bărbat face profesii tradițional feminine, nimeni nu îi spune: croitoruț, țesătoruț, dădăcuț, bucătăruț. Să nu mai vorbim despre imposibilitatea de a concepe pentru bărbați diminutive de tipul: rectoruț, decănuț, președințel, șoferuț, doctoruț.

Eu dau dreptate celor care spun că misoginismul, sexismul și patriarhatul nu vor dispărea din societate până când nu vor dispărea din mintea femeilor.

Cât vor sta acolo intacte și indiferent ce vom face, cât de puternice sau de bune vom fi individual, o să devenim cel mult romăncuțe celebruțe, căci mereu ceea ce facem noi o să fie tratat drept second-hand ca importanță în raport cu ceea ce fac bărbații.

Avantaje, august 2006

Etică publică sau monopol pe morală?

Fac parte dintre persoanele mulțumite că în spațiul public românesc trecem de la dezbateri despre politicieni și macropolitică la cazuri omenești și la relația între etică și politică, dintre morală și lege. Dincolo de simpatii și antipatii, Adriana Iliescu, mama vârstnică fertilizată *in vitro*, intră în istoria dezbaterii publice românești drept autoare morală a saltului benefic de la cutuma „Oameni pentru morală și politică" la o provocare nouă: „Morală și politică pentru oameni". Tradiția românească și, mai larg, cea continentală tratează dreptul ca pe o entitate transcendentală emanată de legiuitorii laici sau religioși care ne știu binele și dreptatea, produc norme, iar noi ne supunem lor în calitatea „acefală" pe care o avem ca obiect al normelor. Moral eram supuși Codului eticii și echității socialiste, politic, directivelor tuturor congreselor. Partidul ne luase explicit povara libertății și discernământului.

Începând cu secolul al XVIII-lea, europenii vestici, nonfolclorici și contractualiști, depărtându-se de

dialogul cu „veșnicia" specific comunităților țărănești premoderne, au început să se întrebe cum poți crea o comunitate morală atunci când societatea este eterogenă religios, devine tolerantă față de oamenii nereligioși și tratează religia ca problemă privată a indivizilor. Sensul răspunsurilor moderne la această tulburătoare problemă poate fi rezumat astfel: fiecare om, ne spun kantienii și eticienii drepturilor, este un scop în sine fiindcă este o ființă rațională, adică autonomă (cel puțin potențial – vezi copiii). În această calitate, nimeni nu poate să fie folosit doar ca mijloc. Caracterul noninstrumental al persoanei se manifestă prin aceea că ea își poate exercita consimțământul informat în orice problemă o privește. Fiind scop în sine, orice persoană are drepturi, inclusiv dreptul de a alege pentru ea însăși, dacă această alegere nu încalcă același drept altei persoane. Fiecare om, ne spun utilitariștii, are dreptul să-și caute fericirea personală și are datoria morală să acționeze astfel încât prin acțiunea sa să sporească bunăstarea morală sau și materială a altor oameni, atât cât îi stă în putință. Propriul interes este legitim din punct de vedere moral. Fiecare om, ne spun ecologiștii, este o ființă între alte ființe și trebuie să trateze moral natura căreia îi este parte. Fiecare om, ne spune etica grijii, a ajuns la autonomie fiindcă alți oameni l-au ajutat să evolueze, de la un copil neputincios și dependent la un adult capabil să-și determine viața. În acest context, avem datoria morală să practicăm, la rândul nostru, activitatea de grijă

pentru autonomia altor semeni, măcar a celor din proximitate.

Toate cele de mai sus nu au fost subiect de dezbatere publică structurată în România. Imediat la începutul lui 1990, cei care au încercat să introducă etica în educația de bază au fost tratați drept „comuniști și atei". Morala este una și este cea religioasă. Deci, educația morală și dezbaterea morală sunt numai cele făcute de către reprezentanții Bisericii sau educate în facultăți de teologie. Chiar dacă în anumite universități se predă etică, în varii forme, inclusiv etică aplicată privind dreptul la viață, avortul, eutanasia, prostituția, reproducerea asistată, în spațiul mediatic nu auzim nimic despre asta. Rămâne o poveste sub clopot de sticlă într-o seră academică. Așa se face că trăim într-o lume schizofrenică: morala este ori religioasă ori nu este deloc. Acest deloc înseamnă de fapt mass-media (mai ales audiovizualul) care, atunci când nu face emisiuni festiv-religioase, tratează adesea problemele omenești, cu foarte mici excepții, fie amoral, fie imoral.

Cazul Adriana Iliescu ne aruncă la suprafață toată premodernitatea noastră într-o lume postmodernă.

Câțiva moraliști și eticieni oficiali, exclusiv bărbați și exclusiv din lumea medicală sau religioasă, dau verdicte despre cazul unei femei vârstnice, fertilizată *in vitro*, la dorința femeii și cu consimțământul ei informat. Lor li se alătură ziariștii și politicienii, aproape exclusiv bărbați. Împreună fac o masă critică în stare să determine conținutul *Legii cu privire la reproducerea asistată*, fără nici o

ingerință din partea eticienilor din zona academică laică, nemedicală și, mai ales, fără recunoașterea nici unei legitimități morale femeilor, eventual specializate, pe o astfel de temă. Probabil că ei sunt noul „factor conștient al societății noastre". Dar atunci ar trebui să ne informeze că s-a pus monopol pe expertiza morală și că noi, ceilalți, oameni simpli, cu simț moral sau cu simț moral mai rafinat de teorii, nu mai contăm.

Îmi permit totuși să adresez doar câteva probleme, atât lor, celor din clubul select al moraliștilor, cât și celorlalți, situați în perspectiva de spectatori pasivi ai exproprierii dreptului de a fi subiecți ai moralei și politicii:

– Admitem sau nu reproducerea *in vitro*? Respectiv, este dezirabil moral ca oamenii să poată avea copiii inclusiv pe cale „artificială", decât să fie infertili?

– Dacă reproducerea *in vitro* este permisă, dar ne concentrăm asupra intereselor copilului, unde „oprim" această permisiune? Ce se întâmplă cu părinții bolnavi, alcoolici sau aflați în sărăcie absolută, toxicomani, vârstnici, sadici... Este moral să ținem cont de aceste probleme în interesul copilului doar când este vorba despre fertilizarea *in vitro* sau ajungem la atât de contestatele *politici eugeniste* indiferent de caz?

– Dacă tratăm ca egoistă (deci imorală) dorința unei femei vârstnice de a naște un copil, vom judeca drept imorali pe toți cei care își doresc

copii pentru ei înșiși, nu pentru copiii în sine: pe cei care vor copii ca să aibă sprijin material la bătrânețe, să-i exploateze la munci agricole, să aducă o alocație în casă pentru ca ei să o poată bea la birt, să le poarte cineva numele mai departe sau, mai grav și evident imoral, ca să le rupă un picior și să-i trimită la cerșit? Le interzicem prin lege să aibă copii celor cu astfel de motivații? Dăm o lege despre obligația oamenilor să decidă dacă au copii după ce declară la notariat că nu vor să-i folosească, ci să-i crească și să se bucure de ei?

– Cum asigurăm responsabilitatea parentală prin politicile românești? Admițând că doar femeile sunt părinte crescător de copii? Trăgându-le doar pe ele la răspundere morală pentru ceea ce se întâmplă cu copiii? Needucând copiii în școală pentru viața privată, adică nedând un ban pentru asta?

Nu este simplu deloc. Și nimeni nu are monopolul binelui absolut în astfel de cazuri. Dezbaterea de-abia începe. Sper că nu o vom arunca peste bord, fiindcă în România votăm legi pe bandă, indiferent de consecințe și ne plictisim repede de un subiect.

22, 25-31 ianuarie 2005

1 Decembrie: examen moral

Sărbătoarea noastră națională nu este încă auto-reflexivă. Cu alte cuvinte, 1 Decembrie nu este și ziua în care gândim în termenii regulii de aur: „Ce ție nu-ți place, altuia nu-i face" (forma negativă) sau: „Fă pentru altul ceea ce ai fi vrut să facă el pentru tine atunci când puterea era în mâna lui" (forma pozitivă). Folosesc masculinul în exprimare fiindcă reflectă mai bine și monopolul bărbătesc asupra puterii, adică starea de fapt.

În definitiv, de ce au vrut românii din Transilvania să se unească cu cei din regat? De bună seamă, trecutul daco-roman comun a fost o strategie de legitimare corectă, dar nu a fost motivul individual al dorinței spre unire. În Imperiul Austro-Ungar, românii nu se simțeau bine, chiar dacă acest imperiu era semnificativ mai dezvoltat, cu o economie mai contemporană începutului de secol XX, față de regatul încă excesiv de rural. Imperiul era cert mai bine administrat, mai serios structurat decât regatul căruia românii voiau să i se alăture. Pare contraintuitiv să vrei să te desparți de o plasare

regională mai bună. Și totuși, românii nu au ezitat să o facă. În imperiu ei erau tratați ca cetățeni de rangul doi, aveau probleme cu studiile superioare în propria limbă, erau văzuți drept potențiali candidați la statutul de executanți, eventual de slugi. Identitatea lor lingvistică și religioasă era pusă la grele încercări. Se simțeau umiliți. Se simțeau nerespectați. Politica imperială era una de lezdemnitate. Imperiul nu era și patria lor în sens moral și intelectual. Voiau să devină cetățeni egali, să se simtă acasă în limba lor, în religia și tradițiile lor. Voiau să nu trăiască în permanentă dilemă sau asimilare, sau marginalizare, eventual excludere. Mai mult, s-au angajat prin actul unirii să trateze egal oamenii aparținând altor etnii, adică să nu-i facă pe minoritari să se simtă așa cum s-au simțit ei ca minoritate politică.

La fiecare zi națională mă gândesc exact la motivele de profunzime care au condus la unirea de la 1 Decembrie și mai puțin la personaje istorice și ostași. Suntem oare noi, etnicii majoritari, superiori moral majorității politice pe care o simțeam ca „impilatoare" până acum 88 de ani? Oare odată ce am avut pâinea și cuțitul în mâinile noastre „românești" am fost în stare să respectăm „regula de aur"? Răspunsul este, cred, foarte amestecat. Constituția din 1923 era cu adevărat rezonabilă în termenii drepturilor minorităților, mai puțin în termeni de drepturi ale femeilor pe care „cea mai democratică" dintre constituții le așeza în rândul „incompetenților legal" (minori, criminali, idioți),

nerecunoscându-le drepturi politice. O vreme, până la ascensiunea legionarilor, puteai să-ți permiți luxul să te simți egal ca cetățean bărbat, mai puțin dacă ai avut nenorocul să te naști rom. Cu alte cuvinte, drepturile minorităților nu au avut o viață prea lungă. S-au găsit repede cete de „băieți verzi" care au pus monopol pe drepturi, pe criterii etnice și religioase, punând pumnul în gură celorlalți, dacă nu cumva le-au pus pistolul la tâmplă acelora care li s-au opus. Comunismul a operat inițial cu alte criterii de pumn în gură și pistol la tâmplă: cele de clasă. Apoi a devenit un comunism naționalist (după 1971). Criteriile epurării și „trădării" s-au schimbat, dușmanii și ei, exact după „pohta ce-a pohtit" dictatorul. „Românitatea", „ființa națională", fidelitatea necondiționată față de stat au fost scoase iarăși de la naftalină. Odată cu aceasta, aburii asimilării au cuprins iarăși educația, presa, instituțiile, practicile sociale. Voi da un singur exemplu: în plină aplicare a decretului antiavort (Decretul nr. 770 din 1966), medicii aveau recomandarea politică să nu îl aplice femeilor rome, dimpotrivă, să le încurajeze să scape de sarcini pentru ca neamul majoritar să fie mai „pur".

După prăbușirea comunismului am revenit la sărbătorirea zilei în care, moral și politic vorbind, românii din Transilvania au reușit să se elibereze de statutul lor de cetățeni și oameni de rangul al doilea, să recapete respectul pentru demnitate, să scape de umilințe.

Nu regăsim această problemă în felul în care ne sărbătorim ziua națională și nici întrebarea fundamentală: mai sunt oare umiliți, marginalizați sau excluși în țara noastră cetățenii care aparțin altor etnii, religii, credințe, altui gen? Practicăm oare un patriotism civic, al cetățenilor români indiferent de gen, etnie, rasă, convingeri, credințe, sau am rămas cantonați într-un patriotism etnic, eventual și ortodoxist? Este România în mod egal *și* țara femeilor, romilor, maghiarilor, evreilor, neortodocșilor, respectiv a oricărui cetățean și contribuabil? Încurajăm politici și discursuri publice astfel încât fiecare să se simtă „acasă"? Acesta, cred eu, ar putea să fie testul moral al revalidării anuale a actului de la 1 Decembrie 1918.

Cred că acest test – dincolo de prevederile constituționale și legale, de acțiunile Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării și ele impuse de Uniunea Europeană – este greu de trecut. Examenul moralității noastre ca majoritari la putere nu ne plasează decât, cel mult, în zona mediocrității. Mediatic este însă și mai grav. De dragul ratingului căpătat prin circ, multe televiziuni încurajează personaje al căror discurs către „popor", și nu către cetățeni se aseamănă celor ultranaționaliste, adesea cu nuanțe legionare. Acest tip de personaje monopolizează patriotismul și tind să ne arunce în preistoria democrației. Adică exact în tipul de politică de care s-au eliberat străbunicii noștri ardeleni acum 88 de ani și pe care îi sărbătorim mai degrabă milităros-patriotard, cu fanfare

și invocări de eroi decât prin fapte moral-politice. Cu alte cuvinte, tare greu le-am putea demonstra că noi, românii, urmașii lor, nu mai umilim oamenii pentru că sunt diferiți și minoritari.

Romania liberă, 4 decembrie 2006

Partea a VI-a

EDUCAŢIA: REFORMĂ ŞI DONQUIJOTISM

Riscul dilemei: asimilare sau segregare?

Mărturisirea ministrului Reformei Ilie Șerbănescu făcută în 10 martie pe un post de televiziune că nici acum nu avem politici industriale a blocat probabil mulți cetățeni care stau la pândă noaptea să vadă dacă are cine și cum guverna în România. Ceea ce a spus ministrul Reformei întrece gravitatea crizei de guvern. În toate domeniile-cheie ne lipsesc exact politicile care să orienteze alocarea resurselor. Nu știm ce guvernează, nici încotro o luăm. Sunt însă și ministere în care par să se contureze astfel de răspunsuri. Unul dintre ele este cel al Educației. Poate o explicație plauzibilă a dinamicii în acest minister vine și din faptul că actualul ministru, Andrei Marga, rămâne o personalitate publică și profesională remarcabilă indiferent dacă este sau nu în guvern. În cazul său, eliminarea populismului conservator nu reprezintă un risc personal. Cu sau fără portofoliu, acest gen de ministru nu intră în criză de identitate personală și nu își apără identitatea publică ținând cu dinții de un scaun

guvernamental, cu preţul subdezvoltării domeniului pe care îl administrează. În acest domeniu s-au declanşat ample cercetări despre starea educaţiei, ca bază pentru o reformă realistă. Una dintre problemele critice ale zonei o reprezintă cea a minorităţilor etnice. Ceea ce s-a întâmplat până acum în domeniul educaţiei a dus la un proces de segregare între elevi şi între studenţi.

Separaţia pe criterii etnice şi religioase este în mare măsură rezultatul etnocentrismului şi al tentaţiei etniei majoritare de a asimila minorităţile. Ca răspuns la această tentativă de ştergere a diferenţei prin anihilarea ei, minoritarii produc politici ale segregării pentru păstrarea identităţii. Rezultatul este un învăţământ tot mai separatist, cu punţi de comunicare interculturală reduse, precum şi centrarea pe pseudoprobleme de tipul celei care a dominat discuţiile despre politica educaţiei în 1997: predarea istoriei şi geografiei României în limba română. Pe această cale, elevii români se separă de cei maghiari, romi, germani, ucraineni nu doar fizic, ci şi cultural, fiecare în parte învăţând propria cultură, cu spatele la cultura celorlalţi. În locul programelor multiculturale pentru şcoli multietnice şi al celor interculturale încadrabile curriculei generale, tendinţa învăţământului românesc este segregarea, recluziunea în comunităţi monoetnice şi etnocentrice. Dacă în primă instanţă rezultatul este acela că elevii au şanse importante să-şi păstreze identitatea etnică, într-o a doua instanţă vom avea

de-a face cu grupuri etnice care nu se cunosc, se ignoră reciproc și nu comunică. În locul pluralismului și integrării prin diferență, tindem spre asimilare sau izolare. Cea mai mare parte a acestor tendințe este rezultatul unor politici centrate pe legitimitatea politicienilor în locul unor politici orientate spre drepturile persoanelor și problemele comunității.

În curricula actuală, de la abecedar la disciplinele umaniste, arareori putem găsi nume de copii din alte etnii, creatori neromâni, contribuția altor etnii la istoria României (chiar intitularea ei *Istoria românilor* este un element de segregare etnică și de nerecunoaștere a istoriei cetățenilor români de alte naționalități). Scriitorii români de limbă maghiară, germană, idiș etc. nu apar în manualele de uz obligatoriu, ca și când singurii creatori din România au fost și sunt etnicii românii (și aceia aproape exclusiv bărbați).

În contrapartidă, etniile minoritare tind să aibă școli separate (sau măcar secții separate) și curriculă diferită la toate nivelurile. 10% dintre grădinițe, 8,9% dintre școlile primare, 9,8% dintre cele gimnaziale, 11,5% dintre licee sunt organizate în unități și secții cu limbă de predare aparținând minorităților naționale. Aceste școli sunt deservite de 23 523 de cadre didactice, dintre care 20 045 maghiare, 995 germane, 234 slovace și 2 250 de cadre didactice pentru alte minorități (!). Studenții care învață în limba maghiară (10 515, adică 4,3%

din totalul studenților) sunt concentrați mai ales în Cluj-Napoca, Oradea, Târgu-Mureș. Cei de naționalitate germană – 1 033, adică 0,4% din totalul studenților – învață în majoritatea lor la Timișoara, ca și cei sârbi (523, reprezentând 0,1% din totalul studenților). Celelalte grupuri etnice au un număr mic de studenți (0,2%) care urmează studii superioare în limba maternă (de remarcat decalajul și imprecizia în privința minorității rome.)

Grija autorităților române a fost aceea de a demonstra organismelor internaționale că oferă cadrul în care cetățenii români de alte etnii pot studia în limba lor. Dar această grijă se oprește la acest nivel. Deocamdată, politicile de învățare multiculturală pentru comunitățile multietnice nu există, la fel ca și abordarea interculturală la nivelul curriculei naționale.

Grija grupurilor minoritare cu un grad de coagulare înalt este să solicite o extindere cvasitotală a monolingvismului și să se izoleze în propria comunitate educațională: în școli, în loc de clase; în universități, în loc de facultăți. Ceea ce este interesant e că, deși invocă democrația și drepturile omului, aceste grupuri pot manifesta la rândul lor tendințe nedemocratice, vezi, de exemplu, tendința UDMR de a pune monopol pe statutul de minoritar, inclusiv când deține portofoliul Minorităților și când are secretar de stat în MEN, și tendința etniei rome de a căpăta drepturi speciale în condițiile în care își menține în interiorul comunității

procedurile normative parastatale și în care femeile din propria comunitate sunt puternic discriminate.

Curentul, 13 martie 1998

Gheișa, vizitiul și ciobanul: noi „trenduri" ale calificărilor în România

Precaritatea jenantă a finanțării este sursa cea mai importantă a înapoierii mediului universitar și mai ales a rezultatelor acestui mediu. Societățile care sunt în dialog cu prezentul și viitorul (numesc aici SUA, Canada, Australia, Noua Zeelandă, Japonia, Coreea de Sud, foarte curând China și India, punctual și Turcia, precum și câteva țări europene) știu că produsul cel mai vandabil al secolului nostru este know-how-ul și că „fabricile" acestuia sunt universitatea și centrele de cercetare ale marilor companii, centre care, la rândul lor, lucrează cu persoane ultracalificate academic. La un calcul simplu, suma destinată pentru cheltuielile de studiu ale unui student în România este în jur de 400 de euro. Cei 400 de euro alocați anual se împart: 20-30% și alți 20-30% rămân la nivelul universității și facultății pentru cheltuieli de management, administrație, investiții, iar ceilalți 40-60% rămân pentru salarii. Cu alte cuvinte, costul salariilor pentru

cadrele didactice este sub 200 de euro pe an pentru fiecare student. Nu ne mai mirăm de ce universitățile suferă de „bulimie" cantitativă în privința numărului de studenți, de ce, practic, multe renunță la seminarii în grupe de maxim 20, de ce nu alocă bani cercetării, iar tutorialele individuale (îndrumarea personală) în biroul profesorului este un vis nevisat. Consilierea directă a studenților de către profesori se acordă în pauză, pe hol. Nu ne mai mirăm de ce universitatea este pentru majoritatea profesorilor o sinecură de status, o gară între două trenuri în periplul între cele cinci-șase cumuluri pe întreaga hartă universitară a specializării, de ce un proiect de viață pentru o carieră universitară la una și aceeași universitate este o utopie periculoasă și o opțiune pentru condiția de sărăntoc (300-350 de euro net pe lună pentru un conferențiar universitar). Ceva mai mult noroc au avut profesorii universitari, dar nu prin politica meritului, ci prin decizia colegilor lor din parlament să-și asigure un supliment, o leafă universitară onorabilă lor înșile.

Suma totală alocată de 400 de euro este echivalentul taxei pentru două luni la o grădiniță privată medie, tot în România. În comparație cu Statele Unite (16-20 000 de dolari, în medie, pe an) sau cu suma medie din Europa Occidentală: 6-8 000 de euro), alocația băștinașă pentru student este de 40, respectiv 20 de ori mai mică. Investiția ne spune ceva și despre Europa, și anume că în contextul politicii actuale de educație este perdantă în

competiția obținerii de producători de know-how. Comparația se menține perdant pentru Europa chiar dacă este vorba de universități de renume din Coreea de Sud, India, China. Europa însăși, menținând universități nereformate și investind mai puțin de jumătate față de competitori, riscă să producă în curând, în diviziunea economică globală, doar interes istorico-turistic, iar dacă ne mai integrăm și noi, eventual și unul antropologic. Ca europeni vom vinde lumii 2 500 de ani trecuți de istorie, cultură și civilizație, precum și câteva peisaje eterne. Ca români vom vinde mult mai puțină istorie, cultură și civilizație, multe peisaje însoțite de turism ecologic cu mămăliguță și sirop de afine, dar mai ales curiozități etnoantropologice: comunități care trăiesc într-o economie naturală închisă și în comunități nomade.

Reportajele noastre TV despre muncă și produse exportate se inspiră din prioritățile naționale: grâul, găina, căpșuna occidentală, textila, mobila, sexul, menajerele, construcțiile, turismul ecologic. La astfel de priorități ar trebui să dezvoltăm doar învățământul agronomic mediu, cel de industrie ușoară, o rețea de colegii de gheișe (dacă vrem să ne rafinăm), una de prostituate de clasă, școli de menaj, școli profesionale de construcții și să facem training intensiv cu locuitorii din Moeciu, Câmpulung, Valea Izei pentru limbi străine, construcții de pagini web pentru reclamă, cercetare calitativă, ca să învețe să cunoască „eșantionul" reprezentativ de turiști, marketing, bune maniere comerciale (să nu se

strâmbe la vegetarieni), condusul grațios al trăsuricii sau saniei (școli vocaționale de vizitii) și să pregătim, eventual la Academia de Teatru și Film, trupe de speriat turiștii de Halloween la puținele noastre castele și cetăți medievale. Eventual mai putem dezvolta învățământul artistic de produs portrete la comandă pentru turiști și icoane pe sticlă în serie.

În aceste condiții realiste mă întreb sincer dacă rostul celorlalte forme de învățământ nu este doar unul social: o formă organizată de ținut oamenii cuminți în instituții, ca să nu-i deranjeze pe ceilalți. Poate unii mai învață accidental câte ceva, pleacă sau prestează servicii pentru companiile multinaționale venite în România fiindcă în țările de origine guvernanții nu se aflau în dialog cu veșnicia, ci cu viitorul economiei de know-how.

Întrebarea mea nu este una retorică, ci politică. Deocamdată, răspunsul mai nou este că, în logica pieței, singura care acționează în libertarianismul nostru guvernamental iresponsabil (mă refer la toate guvernele), a început, în ultima lună, exportul de ciobani mioritici către Ungaria.

Gândul, 14 noiembrie 2005

Cu Don Quijote înainte. Etica în universităţi

Am coordonat şi încheiat recent un proiect dedicat eticii în universităţi. Rezultatele au fost făcute publice în premieră la Ministerul Educaţiei şi Cercetării pe 5 iulie. Vă voi prezenta foarte pe scurt ce a rezultat din cercetarea făcută în cele 13 universităţi din România şi ce conţine proiectul Codului de etică universitară ca răspuns normativ-instituţional la problemele comune, care pot fi regăsite în orice universitate din lume şi la cele specifice, născute mai ales în medii ca ale noastre. Aceia dintre dumneavoastră care doresc să afle ceva mai multe pot consulta paginile web ale Ministerului Educaţiei şi Cercetării, Şcoala Naţională de Studii Politice şi Administrative şi cea a Fundaţiei „Konrad Adenauer", finanţatoarea proiectului. Aceasta din urmă va pune la dispoziţie întreaga bază de date.

Însă ceea ce mă determină să scriu acest articol sunt reacţiile publice la demersul echipei coordonate de mine. Cele corect-critice ne-au produs o reală mulţumire, fiindcă este cert că există conduceri,

profesori și studenți care iau problema eticii universitare în serios. Există însă o altă vastă categorie de reacții care ne fac deja să ne temem că oferta acestei echipe și a MEC, în loc să sprijine cât de cât evoluția și reforma instituțională a universităților, se topește, potrivit unei tradiții triste și complet neserioase, în cancan ieftin, în „circ balcanic" și în scandal. Pe scurt, campionatul național de plonjare în derizoriu și defetism continuă și costă. Interesele de supraviețuire pe termen scurt cu păstrarea intactă a obiceiurilor estblishment-ului universitar par mai importante decât interesele pe termen lung ale absolvenților.

Voi începe cu cercetarea și Codul și voi continua cu un comentariu (care îndreptățește titlul) la reacțiile de tipul: „Voi scandal și nimic alta decât scandal".

Ideea noastră legată de un astfel de demers era mai veche. Ea și-a găsit receptorul în dr. Günter Dill, directorul Fundației „Konrad Adenauer". Din decembrie am început să cerem cât mai multe opinii despre etica în universități. Pe baza lor și a standardelor clasicizate ale eticii universitare am construit cinci tipuri de chestionare pentru conduceri, profesori, studenți, doctoranzi și personalul administrativ și de secretariat. La acest moment, ministrul Miclea s-a oferit să ne sprijine pentru intrarea în „teren" și să preia rezultatele ca know-how pentru MEC și universități. Cu sprijinul său am aplicat chestionare la 2 500 de subiecți din 13 universități de

toate tipurile, din mai multe centre universitare. Toți au fost receptivi și interesați să știe cum stau și spre ce ar trebui să tindă. Desigur, puteam face un proiect de cod universitar studiind doar codurile marilor universități din Vest. Însă credem că Blaga avea dreptate: „Cu penele altuia te poți împodobi, dar nu poți zbura". Pe scurt, credem că demersul spre normativitate (juridică, etică) cuprinde: a) documentarea pe legi din societăți avansate; b) cercetarea problemelor specifice propriei comunități din zona care urmează să fie așezată sub normă; c) proiectarea normelor în funcție de standarde și rezultate; d) normele trebuie să conțină și regulile de aplicare și construcția instituțională necesară.

Am încercat să practicăm ceea ce predicăm. Ce rezultate am obținut?

Universitățile fie nu au coduri și consilii de etică, fie au coduri ca declarații de principii și consilii care includ membri ai conducerii (ceea ce nu este permis) sau doar profesori, nu și studenți și reprezentanți ai administrației. 88% dintre studenți, 61% dintre profesori și 40% dintre membrii conducerii nu știu nimic despre existența sau inexistența codurilor în universitățile lor. Problemele etice percepute ca serioase sunt, în ordine, următoarele: favoritismul; hărțuirea sexuală pe linie ierarhică; relațiile erotice dintre studenți și profesori; relațiile de tip „clică" (între prieteni, rude, parteneri de afaceri, parteneri politici); politizarea învățământului universitar; limbajul ofensator față

de studenți; nerespectarea egalității de șanse; lipsa transparenței informațiilor. În mediul nostru, celelalte categorii de probleme, uneori de dimensiuni grave, sunt recunoscute că există în proporție mare, dar nu sunt recunoscute ca probleme importante: plagiatul și autoplagiatul (între 42% și 62% recunosc astfel de cazuri!); copiatul la examene (67% dintre studenți recunosc că au copiat măcar o dată); traficarea lucrărilor de diplomă și a referatelor; tentativele de mituire în bani sau contraservicii ca să-ți rezolvi problemele etc. Sunt recunoscute ca semnificative, dar în grad redus: discriminarea de gen și cea de vârstă. Nu par să fie percepute probleme serioase referitoare la discriminarea etnică, rasială, apartenență religioasă, afiliere politică, starea materială, orientarea sexuală. Dar universitățile sunt destul de omogene, iar în privința orientării sexuale este clar că minoritarii o ascund, iar heterosexualii spun „nu este cazul".

Am analizat felul în care arată universitățile și din perspectivă instituțională. Luând ca standard dezirabil o universitate dinamică (conduceri nemulțumite, căutând evoluția, aparat administrativ realist și critic, profesori și critici mulțumiți, studenți în general mulțumiți), am constatat că la noi avem de-a face mai degrabă cu modelul răsturnat, în diverse proporții, în funcție de universitate: conducerile sunt mulțumite (avem probleme mici și rezolvabile sau „totul e bine"), administrații conformiste sau obediente, profesori care în general răspund cu „nu știu, nu cunosc" (modelul „vizitator" instituțional) și studenți relativ nemulțumiți.

Universitățile nu percep că ar fi în criză (în sens negativ sau pozitiv: transformare). Sunt inerțiale, conservatoare instituțional. Cum carierele academice sunt o opțiune rară și netentantă, universitățile se bazează pe puținii profesori care nu au și alte cariere sau nu fac „turism universitar" ca să-și încropească venituri decente sau chiar mari. Tendința conducerilor spre favoritism (boala morală centrală a sistemului) se explică și prin aceea că multe conduceri nu prea au pe cine se baza instituțional în afară de prieteni, rude, parteneri de afaceri, odată ce mulți profesori fac doar ore și dau examene (caz bun). De aceea, adesea, mediul universitar nu se bazează pe proceduri transparente de evaluare, recrutare, promovare. Relațiile instituționale iau chipul celor private, de „familie", iar atașamentele nu sunt colegial-critice, ci mai degrabă de clică sau de clan. Autoevaluarea este rară. Evaluarea externă vine doar la cei în proces de autorizare și acreditare și este mai ales cantitativistă.

Față cu această stare de fapt, reieșită din cercetare și ținând cont de modelele bune de normativitate etică în universitățile occidentale, am elaborat un proiect de Cod Etic care conține: a) principii și valori generale: libertatea academică, autonomia personală, dreptatea și echitatea, meritul, profesionalismul, onestitatea și corectitudinea intelectuală, transparența, respectul și toleranța, responsabilitatea, bunăvoința și grija; b) un memorandum explicativ în care aceste principii sunt tratate explicit și

aplicabil, iar regulile sunt detaliate (în cazul nostru mai ales în privința favoritismului, conflictului de interese, abuzului de putere, corupției, plagiatului, hărțuirii sexuale); c) proiect de Statut al Consiliilor de Etică în universități, cu toate detaliile legate de componență (profesori, studenți, personal de secretariat sau administrativ), funcționare, subordonare față de senat, independență față de rectori, decani, șefi de catedră.

Pe scurt: am vrut să știm cum stăm, nu să acuzăm, să dezvăluim, să demascăm și nici nu am făcut-o. Am păstrat confidențialitatea, inclusiv în privința numelor universităților. Am vrut să oferim un proiect de Cod cât mai complet, bazat pe cercetare și standarde internaționale. Am vrut să facem economie de timp pentru colegii de la alte universități, dându-le posibilitatea să plece de la o ofertă de know-how gratuită și gata făcută, ca să-și poată construi și adopta propriile coduri. Ministerul Educației a avut exact aceleași intenții. A preluat rezultatele, le-a oferit spre documentare și dezbatere, a dat un ordin ca universitățile să-și construiască și să-și adopte propriile coduri și consilii până în decembrie, plecând de la un know-how, desigur failibil, ca orice demers intelectual și normativ.

Reacțiile publice majoritare la acest demers sunt, până acum, de următorul tip:

– Rectorii intervievați spun că la ei nu există astfel de probleme, slavă Domnului, sau, dacă au fost, le-au rezolvat foarte bine. Nu facem decât să

ne bucurăm că poate exista și rai moral universitar. Eu recunosc că nu trăiesc într-o instituție de acest tip, ci într-una cu defecte pe care preferăm să le știm și că, la rândul meu, greșesc.

– Asociația Sociologilor din România, prin președintele său, profesorul Ilie Bădescu, somează MEC să răspundă dacă nu cumva a acordat fără licitație acest proiect unei persoane incompetente (adică mie), cheltuind banii publici abuziv, inutil și dăunător pentru integrarea europeană pe care o punem în pericol cu astfel de pseudocercetări și de rezultate, când singurii îndreptățiți să facă cercetări sunt sociologii. Mai mult, ei le-au și făcut și acestea contrazic rezultatele noastre (*y compris*: diletante, iresponsabile și tendențioase). Președintele ASR somează de asemenea SNSPA să facă publică baza de date „în trei zile!". Între altele, la o minimă documentare, președintele putea citi negru pe alb că eu am condus proiectul ca întreg, iar Ana Bulai, sociolg, a coordonat toată partea de cercetare, cum putea să vadă că nu am supt sângele contribuabilului român prin redistribuire clientelară a banilor publici de către MEC, ci eventual a celui german. Pe scurt, că nu am luat, ci am dat (atât echipa SNSPA, cât și Fundația „Konrad Adenauer").

– Colegii universitari în forumuri pe Internet, cu câteva excepții, au preluat folclorul din anumite ziare, precum și asprimea cu care președintele ASR a înfierat cu mânie moral-științifică proiectul, ministerul și incompetența mea. Astfel,

unii colegi au devenit brusc interesați nu de cercetare și proiect, ci de mine ca persoană: cine e, cu cine e prietenă, ce a făcut înainte de 1989, cine sunt soțul, fiul, de ce sunt obsedată de patriarhat (o fi suferit ea de ceva, biata femeie!, zice înțelegător unul dintre ei). Trec (deși îmi este greu) peste faptul că, potrivit tradiției *one-man show* (*woman*, în acest caz), îi ignoră pe ceilalți membri ai echipei: Ana Bulai (sociolog), Daniela Cutaș (eticiană), Liviu Andreescu (specializat în politici pentru educația universitară), toți doctoranzi la SNSPA, și Daniela Ion (consiliera ministrului Educației, conf. univ. la Facultatea de Medicină).

– M-a impresionat cât de restrânsă este categoria celor care înțeleg că instituțiile trebuie să-și asume abordări raționaliste ale eticii, nu abordări religioase și că acestea din urmă țin de morala personală, de privat, le inspiră pe cele dintâi, dar nu le înlocuiesc.

– Presa a avut cele mai diverse atitudini: de la prezentări profesionale, succinte și corecte ale cercetării și principiilor de cod la aruncarea întregii probleme în derizoriu și scandalos de tipul „sex în amfiteatre pentru nota 10". Inclusiv la prezentare am fost somată, împotriva oricărei etici în cercetare, să fac „dezvăluiri": cine, cu cine, unde, cum.

Înclin să cred că nu avem încă o masă critică de oameni care vor să trăiască normal, în situație de

competiție onestă, jucată după reguli, cu respect pentru ceilalți și dornici să existe în comunități profesionale, nu în găști. Înclin să cred că nu avem încă o masă critică de oameni care preferă să trateze lucid problema distribuirii și asumării responsabilității. Este cel puțin de neînțeles cum oameni cu o educație superioară tind să-i blameze mereu pe alții pentru tot ce li se întâmplă (eventual guvernele), sunt gata nu pentru critică, ci pentru demolare și trecere în derizoriu.

Probabil că normalitatea continuă să fie donquijotism curat.

22, 19-25 iulie 2005

Leagănul politic al clanurilor universitare

În urmă cu zece ani citeam un studiu care purta titlul: „On trusting more and contracting less" („Să ne încredem mai mult și să contractăm mai puțin"). Studiul aparținea eticienei americane Annette Baier. Am ridicat din sprâncene: îi convine să vorbească așa dinspre o societate excesiv de contractualistă. Dar noi, cei mai niciodată astfel, ce putem face? Acum cinci ani am făcut o evaluare a unui colegiu cu finanțare americană în Kosovo. Eram în tandem cu o persoană de formație strict occidentală. Le cerea managerilor universitari contracte cu profesorii și cu studenții. Ei o priveau foarte contrariați: „Ce contracte scrise, doamnă? Doar am bătut palma!". Eu îi înțelegeam, ea, după cum se vede, nu: „Dar asta este o instituție, nu un grup informal! Instituțiile se bazează pe contracte formale". Ei erau un grup de prieteni care țineau acolo și de societate civilă, și de *high-life* universitar, și de publiciști de top după clasicul model de tranziție tip „Jack of all trades". Eu eram la mijloc, mediind

între două lumi care aveau un dialog demn de tematica dramaturgiei lui Eugen Ionescu.

Pe când societățile occidentale își rafinau modul contractualist de existență, noi săream pe altă curbă a istoriei. România nu a fost niciodată o societate modernă în deplinul sens al termenului. Până în 1948 eram o societate țărănească în proporție de 80%, cu vagi urme de contractualism și profesionalism. În comunism, „contractele" nu mai erau făcute preponderent între cetățeni, potrivit libertății de alegere și consimțământului informat. Cineva, partidul-stat, predetermina, pe criterii criptice, conținutul oricărui contract.

Mi-am amintit din plin această scenă atunci când prelucram rezultatele cercetării despre etica în universități[1] împreună cu tânăra sociologă Ana Bulai. A întâlnit o prevalență copleșitoare a favoritismului și spiritului de clan, acuzate de către subiecți drept „păcate capitale" ale mediului universitar (peste 27% dintre subiecți, inclusiv rectori, decani și șefi de catedră, sesizau astfel de practici în mediul propriu). Cum nu puteam trata aceste

1. Această cercetare a fost făcută în primăvara lui 2005 de către o echipă a Facultății de Științe Politice din cadrul Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative din București, în colaborare cu Fundația „Konrad Adenauer", și a fost coordonată de mine. A fost aplicată pe 2 500 de subiecți din 13 universități reprezentative pentru mediul academic românesc.

„păcate" în afara contextului specific, am nuanțat concluziile cercetării. Le prezint pe scurt:

> Fiind preponderent autarhice, deoarece le este greu, adesea imposibil, să rezolve problemele la timp și prin metode instituționale impersonale de tip contractual, conducerile universităților încearcă să rezolve problemele instituționale prin relații interpersonale private, mai ales prin prieteni și rude și generează propriile lor reguli tacite ca să poată funcționa, preponderent pe cele ale favoritismului și nepotismului.
>
> Din cauza gradului scăzut de formalizare (inclusiv prin descrierea atribuțiilor profesionale ale fiecărui actor universitar), de instituționalizare (inclusiv în evaluare și ierarhizarea după rezultate) și de participare a cadrelor didactice la problemele universității, instituțiile tind să se bazeze pe „clicile universitare". Universitățile tind să semene mai mult cu un spațiu privat decât cu unul organizațional. Selecția oamenilor pe astfel de criterii poate să fie accidental și foarte bună, dar este neformalizată și netransparentă.
>
> Carierele tipic universitare sunt o raritate. Profesorii nu sunt atât de nemulțumiți încât să plece din sistem, dar, în majoritate, nu sunt atașați de universitate altfel decât ca de o instituție pentru care prestează servicii contra plată (de regulă, mică, dacă nu sunt profesori universitari) și de la care au o sursă de status (peste 60% dintre profesori răspund „nu știu, nu cunosc" la majoritatea întrebărilor privind problemele din propria

universitate). Pentru suficienți dintre ei, universitatea pare o simplă sinecură. Este încă răspândit „turismul universitar" și, de aceea, este greu ca mediul academic să se bazeze pe profesori dincolo de ore și examene.

Loialitatea și devotamentul de clică se creează pentru a suplini lipsa loialității și implicării instituționale transparente, mai ales din partea cadrelor didactice.

Ca să facă să funcționeze universitatea, conducerile tind să devină „centrul vital" și să se polispecializeze. Ele fac de toate, se ocupă cu de toate. Există rar o diviziune clară a atribuțiilor, mecanisme de feedback și de evaluare din exterior.

Din cauza supraimplicării, conducerile tind să fie paternaliste, să trateze universitatea ca pe un domeniu privat și să se atașeze de instituția universitară ca de propria familie. Din acest motiv este firesc să accepte greu să renunțe la poziția pe care o au. Rectoratul, decanatul și șefia catedrei nu sunt slujbe universitare bine plătite în care te menții cât ești eficient, ci mai degrabă surse de identitate respectabilă și de distribuit privilegii.

Consider că există *temeiuri politice* pentru care *clanul* este o componentă foarte explicabilă a culturii organizaționale universitare. Le voi prezenta succint:

– Politicile bugetare par a se baza pe pretenția ca profesorii să trăiască din resursa simbolică a apostolatului, la toate nivelurile de învățământ.

De câte ori se revoltă, ei trec drept oameni dubioși moral pentru simplul motiv că pretind salarii din care pot să trăiască fără să alerge la alte două-trei locuri de muncă. În acest mod există un consimțământ tacit ca profesioniștii din învățământ să fie tratați ca o brigadă de amatori: fac și ei ceva pe-acolo, mai degrabă fiindcă le place. În consecință, profesioniștii performanți tind să se retragă și să lase adesea doar amatorii, care sunt mai vulnerabili, mai obedienți și consimt să trăiască la mâna cuiva.

– Doar universitățile (private sau publice) și specializările înființate după 1989 au trecut printr-un proces de evaluare și acreditare externă, fie el și excesiv de cantitativist. Celelalte universități și specializări vechi nu au fost „deranjate" din exterior, deși legea cerea evaluarea oricărui program de studii la cinci ani o dată. Motivul este tot politic: statul nu a alocat bani pentru plata taxei de depunere a dosarelor de evaluare și universitățile s-au relaxat în diferite grade, în funcție de propria conștiință a autoexigenței.

– Ca să își asigure un alibi și o complicitate în mediul academic, dar unii și o sursă proprie de venit, parlamentarii au votat salarii mari numai pentru profesorii universitari, cei care de fapt sunt candidații privilegiați la conducerea învățământului superior.

– Păstrând subfinanțarea (alocația pentru un student este în jur de 400 de euro anual), guvernul

> subminează actele normative a căror aplicare ar fi putut să facă să sară în aer distribuția după apartenența de clan în favoarea distribuției după rezultate (Legea calității în educație, noua formă de doctorate, noile forme de promovare universitară la gradele de conferențiar și profesor, refacerea nomenclatorului de specializări universitare, măsuri de subminare a monopolului pe poziții de decizie, codurile de etică).

Cu alte cuvinte, eu nu cred că membrii clanurilor academice vor pleca jenați ochii în pământ, se vor căi pe loc și vor schimba practicile în aceste condiții (excepțiile sunt posibile). Mai mult, ei pot să demonstreze oricând, mai ales în conversații private, că pe această cale au putut să asigure funcționarea universității în condiții oricât de precare. Și chiar nu mint[1]. Practic, atunci când trebuie să faci rost de resurse pe căi ocolite, și neortodoxe, nu prin competiție transparentă și onestă, ajungi, vrei nu vrei, la distribuții clientelare de posturi, resurse, venituri, măcar pe baza principiului mioritic și cumsecade: „Ești om cu mine, sunt om cu tine". Aplicarea, cel puțin, a Legii calității ar însemna instaurarea unei asemenea competiții. Dar legea

1. În calitatea mea de expertă în Comisia de științe politice a Consiliului Național de Evaluare și Acreditare Academică am vorbit cu managerii universitari din toate zonele țării.

este torpilată deopotrivă de politica ostilă educației, dusă de toate guvernele României, și de către universitarii care nu știu și mai ales nu pot să trăiască în competiție profesională corectă.

Cultura, numărul 2/2005

Ofensivă și ofensă. Sau despre disputa între „pedigriul" universitar occidental și dreptul primului ocupant

Protestele din mediul universitar se ascut, e drept, mai ales pe suport electronic și adesea sub umbrela unui nume colectiv. Cei care au „pedegri" occidental vor reforme radicale după chipul și asemănarea lor. Câțiva dintre cei mai ofensivi sunt prea puțin interesați că nu s-au întors niciunde, ci în instituții create, menținute sau dezvoltate, mai bine sau mai prost, de cei „rămași". Lor li se opune tacit, dar sigur, categoria (minoritară, dar puternică) a celor care își arogă „dreptul primului ocupant", în forma blocării ascensiunii altora la decizie, într-o rețea de șefi care funcționează adesea imbatabil ca instrument anticompetițional, adesea de contraselecție, contrareformă și de menținere a statu-quo-ului. Există, desigur, și „ceilalți", majoritari, extrem de eterogeni, unii prea temători din fire sau din conștiința limitelor științifice proprii, din decență sau, pur și simplu, atât de ocupați, încât

consideră că participarea la acest tip de establishment bazat pe dreptul primului ocupant sau la bătălii contra morilor de vânt purtate cu șișul scos din teacă este contraproductivă.

Prima categorie este de regulă alcătuită din nou-veniții de la studii. Ei, firește, doresc un loc, eventual proeminent, și aduc de regulă drept argument faptul că singurul criteriu onorabil de ascensiune academică sunt publicațiile internaționale *peer-review* (în care se practică evaluarea cu referenți necunoscuți), regăsibile în bazele de date internaționale. Cea de-a doua categorie procedează, metaforic vorbind, asemenea celor din anecdota despre dacii liberi care, atunci când s-a instaurat administrația romană, promițând o limbă de circulație internațională, o civilizație cu terme, viaducte, drumuri pietruite, îngăimau pe margine, ca semn suprem al rezistenței, cuvintele dacice rămase și acum în limbă: barză, brazdă, viezure, mânz și crezul autolegitimator pentru viitorime: *Suntem aici dintotdeauna!*

Anul 90 se clonează la scară universitară. Disjuncția principală este între cei care au trăit tranziția ca bursieri internaționali și cei care „au mâncat salam (universitar) de soia", în timp ce primii „globe-trottereau". Ceilalți, diverși, mulți și „cuminți", par că aplică metoda descurcatului local. Democratizarea învățământului universitar românesc este mult rămasă în urmă față de democratizarea politică. Criteriile de alocare a resurselor și a bugetului universității sunt mult mai criptice decât cele publice

la nivel național. Pe scurt, trăim din plin, pe de o parte, bolile copilăriei, iar pe de altă parte, pe cele ale senectuții.

Sindromul „buricul universitar al pământului" este atât de răspândit în lumea noastră, încât, de atât, maniheism și atâta „luptă dintre generații", cei nou descinși probabil vor pleca sau vor învăța tehnici subterane de acces între deținătorii „pâinii și cuțitului", spărgând cu (ne)răbdare rândurile întâi-stătătorilor adesea contrareformiști, iar aceștia din urmă vor număra pe sub birou anii până la pensionarea forțată, posibilitățile de prelungire, dar cu condiția să rămână „cineva" (președinte, rector, decan, șef de catedră), altfel intră în criză identitară majoră. Unii dintre cei vârstnici sunt pur și simplu profesioniști deosebit de valoroși pentru domeniul lor. Ei sunt purtați de tăvălugul cobeligeranților, adesea pe post de portdrapel legitimator într-un război universitar care, purtându-se mai mult pe dos, arată mai degrabă a terorism soft.

Ofensiva celor dintâi este, după părerea mea, perdantă nu numai fiindcă establishmentul nu cedează și se regrupează ori de câte ori se mișcă importantul sau pricăjitul jilț universitar, lipsit de alte mize majore decât de a-i avea pe alții la mână, a mai primi un *honoris causa*, a mai primi câte o normă într-un cumul adesea fictiv, ci și fiindcă această ofensivă este purtată cu mijloace ofensatoare. Unii dintre cei școliți „afară", cu articole în reviste de circulație internațională (uneori pur și

simplu recenzii la cărți apărute în România), se exprimă asemenea copiilor la săniuș – „Pârtie, că vin eu!" – și îi reneagă global pe toți ceilalți. Nu avem încă analize asupra relevanței publicațiilor (posibile totuși prin numărul de citări și utilizări internaționale), ci doar asupra numărului lor.

Cred că este cazul ca acest conflict absurd (cele două părți de fapt nu comunică) să devină o dispută publică onestă, transparentă, comprehensivă, fără insulte și calomnii, fără lovituri sub centură și, dacă se poate, în forma unor dialoguri față în față pentru ca toate părțile să înțeleagă și să se înțeleagă decent. Acum se pare că fiecare dintre părți o socotește pe cealaltă nelegitimă. Cum eterogena categorie de „centru" nu are mare putere și mai și tace, această transformare pare încă imposibilă. Pe scurt, mediul universitar nu este cu nimic mai breaz decât cel politic și decât cel jurnalistic. În acest caz însă avem o problemă morală în plus. Oricât de „comercial" ar deveni sau oricât de încremenit s-ar menține, mediul universitar continuă să joace rolul de *alma mater*. Este locul de formare al profesionalismului, responsabilității sociale și civismului. Probabil de aceea reușitele noastre se numără doar în indivizi, nu și în instituții. *Alma mater* este viciată chiar de noi și de neputințele noastre de a accepta analiza lucidă, de a ne bucura de critica deschisă și pertinentă, de a fi mândri de reușitele internaționale sau interne ale colegilor, de a avea gratitudine față de cei care au contribuit la formarea noastră. Cadrul normativ

pentru toate acestea există: ordonanța cu privire la asigurarea calității, concursurile pentru statutul de expert, criteriile pentru titlurile de conferențiar și profesor, proiectele de finanțare în funcție de rezultate, nu doar de numărul de studenți, obligativitatea Codurilor de etică universitară. Cadrul instituțional fie nu există încă, fie este embrionar (ARACIS, de exemplu). Este posibil însă ca întâi-stătătorii să videze curând cadrul normativ de orice sens și să procedeze la o „inginerie genetică" pe embrionii instituționali, cu consecințe mult mai rele decât formulele actuale în care își tocesc dinții cei care invocă primatul unic, absolut și exclusiv al pedigriului occidental. În buna noastră tradiție de personalizare a oricărei reforme, odată cu plecarea „intempestivului" ministru Mircea Miclea, grupările aflate la putere probabil vor încerca să facă schimbări favorabile abordării *retro*, tocmai ca să se poată apăra, unii de ofensiva nou-veniților, alții pur și simplu de ofensele dure care vin din partea unora dintre nou-veniți. Mă întreb, retoric e drept, ce fel de autonomie universitară putem construi dacă noi avem probleme cu fundamentul autonomiei personale, discernământul?

Maniheismele au efecte patologice oriunde se manifestă. Dorința celor „noi" ca să ne evaluăm după competitivitatea internațională este pe deplin legitimă. Altfel rămânem un trib retardat, îngăimând ceva de interes etnoantropologic despre „barză, brazdă, viezure". Dorința celor „vechi" în sensul unei minime recunoașteri și gratitudini din partea

celor care îi urmează este la fel de legitimă. Datul anarhist cu parul în tot ce există și nu ne seamănă, la fel ca și ținutul cu dinții de scaun, cu orice preț, inclusiv cu cel al amanetării viitorului, sunt la fel de maligne. Este însă drept că la această oră efectul datului cu parul este incomparabil mai mic decât cel al ținutului de scaun cu orice preț.

22, 15-21 noiembrie 2005

Revoluţia universitară şi agenţii acesteia. Răspuns lui Marius Turda[1]

Revoluţia nu se face cu falanstere

Sunt întru totul de acord cu dumneavoastră, domnule Marius Turda. Cred că învăţământul universitar românesc nu are nevoie de reformă, ci de revoluţie.

1. La obiecţiile faţă de atitudinea mea ca persoană prefer să vă răspund într-o notă de subsol: Marian Bănică mi-a fost masterand, l-am încurajat să plece, dar nu ca să „scap de el". Are ore în facultate încă din această toamnă (exact după sosirea în ţară). Polemizează cu mine fiindcă aşa face din „tinereţe" şi fiindcă aşa le cer studenţilor: să evalueze critic ceea ce spun, scriu şi fac, exact cum procedez şi eu cu ei. La Facultatea de Ştiinţe Politice din cadrul SNSPA, oamenii sunt toţi nou-veniţi în domeniu (aceasta este o mare uşurare: nu aveam ce „conserva"). Dintre cei care au făcut studii doctorale şi s-au întors, unii sunt deja conferenţiari, alţii lectori. La categoria celor care

Subscriu la ideea că e ceva putred în Danemarca universitară, și anume finalitățile bine conturate (rostul studiilor), curricula concepută contemporan, legile, normele interne ale universităților, criteriile de alocare și distribuire a resurselor și pozițiilor, evaluarea studenților și profesorilor, calitatea cursurilor și a absolvenților, calitatea cercetării și a publicațiilor, dedicația față de cariera universitară (lista rămâne deschisă). Universitățile s-au expandat spectaculos, cu eforturi enorme, inclusiv în sensul specializărilor. Dar s-au expandat cantitativ. Sănătatea universitară există, dar insular și mai degrabă „anomic" (deviant față de cutumă).

Micropoliticile de schimbare sunt bune, dar sunt strivite de macropolitici. De 15 ani facem reformă calitativă, adică mici *falanstere*, doar-doar de s-or lua și alții de bunăvoie după ele. Eu, deși știu că se poate trăi și insular, am încetat să cred în micropolitici ca surse de revoluționare a universităților românești, indiferent dacă ele implică agenți

---

răbufnesc contra celor care se întorc, vă rog să mă treceți, după ce încheiați lista, la rubrica „suspecți neconfirmați". Dacă am răbufnit, am făcut-o împotriva decretării *a priori* a valorii cuiva în virtutea apartenenței la o categorie generațională, neaoșă, occidentală etc. Cred că sunteți de acord cu mine că cele mai relevante criterii ale valorii sunt rezultatele cuantificate corect, adecvat și transparent, după criterii general acceptate, dincolo de „tribul" nostru românesc și chiar de Europa continentală.

repatriați (cazul posibil al unora ca dumnea-voastră sau ca Mirel Bănică, alt bun interlocutor pe această temă în 22) sau băștinași care mai dau periodic cu nasul de practici occidentale și învață ceva din ele (cazul uneia ca mine și al multor altora asemănători) sau, și mai bine, agenți combinați.

Cred în revoluție prin macropolitici orientate spre calitate. Ele încep de la o problemă: câți bani „face" învățământul universitar actual? „Occidentul" are probleme mari, mai ales cel european: alocă mai puține resurse pentru educație (mai puțin de jumătate față de SUA per student: 8-10 000 dolari anual față de 20-30 000) și este actualul perdant în competiția producției de know-how față de SUA, Canada, și față de „tigrii" universitari asiatici.

Mă întorc la spațiul mioritic, deși mă repet. Guvernele și persoanele private alocă de 20 de ori mai puțin per student decât în Europa de Vest (400 de euro față de 7-9 000), de 40 de ori mai puțin decât în SUA, dar și de cinci ori mai puțin decât pentru o grădiniță privată în România (taxa medie lunară la o grădiniță privată în București este de 200 de euro, iar taxa lunară per student la o facultate privată este de 40 de euro). În aceste condiții, eu chiar mă mir cum rezultatele nu sunt, mecanicist vorbind, de 20-40 de ori mai proaste. Dar nu mă mir prea mult: educația este o profesie destul de idealistă și de implicantă. Pe aceasta pariază și guvernele, și „sponsorii": pe „plăcerea" (perversă?!) a muncii care ne costă salarii mici și răzmerițe

ineficiente, dar și deprofesionalizarea. Acesta este ambientul financiar al situației de mai jos.

Conduceri și profesori: starea de fapt

Deocamdată, în general avem un învățământ cantitativist, relativ seniorial, slab specializat managerial, cu conduceri supraimplicate, profesori slab implicați instituțional, administrații obediente, studenți relativ nemulțumiți și absolvenți care nu știu prea clar dacă și la ce folosește ceea ce au învățat.

Conducerile sunt bune la toate, de la proiectarea curriculei la recrutare, angajări, vânătoare de resurse financiare. Rectorii, decanii, șefii de catedră sunt simultan administratori de spații, organizatori de admiteri și „graduări", de balul bobocilor și ceremonii de absolvire, sunt vânători de granturi și coordonatori de proiecte de cercetare sau strategi de implicări politice oportune ca să mai primească universitatea ceva fonduri, sunt diriginți de șantiere, alergători după spații, computere, mobilier și mături, după fochiști și zugravi (asta pe lângă norma sau normele didactice ale fiecăruia). Sunt paznici ai normelor etice și legilor, împărțitori de favoruri, mămici de serviciu pentru cazuri sociale și psihoterapeuți pentru subordonații nemulțumiți și frustrați. Pe scurt: sunt supervizorii și îngrijitorii tuturor lucrurilor: de la cercetare și studii la spălarea podelelor și lipirea afișelor. Aceasta explică de ce au

atât de multă putere: ei nu conduc universitățile, ci sunt universitățile, în sens instituțional.

Profesorii sunt în general dezinteresați de mai mult decât de ore și examene (din cercetările noastre rezultă că acesta este cazul pentru 60-67%). Ei nu au la dispoziție spații pentru studii și consultații în care să coordoneze inclusiv doctoranzii[1]. Nu dispun de abonamente electronice la reviste de specialitate, accesibile și pentru studenți, nu au bani și/sau abilități să producă suporturi și să caute resurse electronice pentru cursuri. Desigur, unii profesori ignoră astfel de alternative, își cară vechea geantă diplomat cu manuscrise de la pașopt de la un curs la altul, de la o universitate la alta și dialoghează liniștiți cu veșnicia.

Carierele universitare sunt, mai ales pentru cei tineri (asistenți, lectori, conferențiari), „un sport periculos" și mai ales hazardat, dacă nu au „sponsori". Seniorii și maturii au mai multe norme, uneori în multe universități (minunate sinecuri de status!), eventual ceva funcții în politică, administrație, firme.

1. Vezi o abordare de detaliu pe aceste teme făcută tot în paginile revistei *22* de către Cătălin Avramescu.

Întoarcerile fiilor „rătăcitori": cazul fericit

Ce se întâmplă, de regulă, în condiții de deschidere optimistă a unei facultăți spre fiii „rătăciți" și mult așteptați: vine proaspătul doctor britanic, american, spaniol, francez. Constată că, în cel mai bun caz, în primul an este salarizat la plata cu ora, eventual cu sprijin HESP (o bursă de un an ca să îndure șocul salariului universitar românesc). Face ore, conform standardelor CEU. Se deschide concurs pentru post, maxim de lector sau conferențiar, căci nu a putut produce chiar 40 de studii și trei monografii (aici veți spune că este un criteriu prost; aveți relativă dreptate). Concurează și îl ia. În câteva luni se lămurește că nu poate supraviețui din salariul de 2-300 de euro. Caută să plece iar în Vest sau caută angajamente în organizații și firme internaționale care plătesc bani de trăit din ei[1]. Febra revoluționară sau măcar cea *falansteristă* se ostoiesc dramatic, orele devin o corvoadă „patriotică", ședințele de catedră o abstracție, participarea la concursurile altora o imposibilitate *de facto*, ca și implicarea în schimbări curriculare și manageriale. Iar dumneavoastră știți bine că, în Vest, ziua de muncă în universitate are opt ore și implică și multă administrație. Foarte puțini dintre cei întorși reacționează diferit. Unii își iau două norme, la aceeași universitate, aplică instituțional la granturi

1. Cazul majoritar în experiența mea.

de cercetare, fac rost de resurse pentru universitate, construiesc o viață de catedră, vor cu adevărat să fie agenți de schimbare *full-time*[1], chiar dacă adesea nu au nici cuiere să-și pună paltoanele. Alții se implică în mai multe instituții simultan, dar sprijină domeniul și universitatea, trag de ei să facă față între cariera universitară și joburile internaționale[2]. Alții trăiesc între două lumi și fac transfer de know-how creând parteneriate universitare și de cercetare[3]. Cazul nefericit al cazului fericit este că ei nu conduc încă universități și facultăți, dar nu neapărat din reaua-intenție a cuiva.

Cazul nefericit este cel al fricii băștinașilor față cu Occidentul întrupat de fiii rătăcitori, laolaltă cu anticorpii produși contra acestei frici. Alt caz, nu neapărat minor, este cel al celor cu „pedigri" occidental fără acoperire în rezultate și competențe concludente în afara diplomei[4]. Aceste cazuri necesită însă o altă discuție.

1. Noi avem un caz excelent, dar numai unul: Cătălin Partenie.
2. Liliana Popescu, în cazul nostru.
3. În cazul nostru, Dragoș Aligică.
4. Am folosit termenul „pedigri" exact pentru acest tip de cazuri, nu pentru orice persoană care a studiat în Vest.

Cum poate începe o revoluție?

Răzmerița cu circuit închis pe suport electronic nu este revoluție, dar poate juca un rol în declanșarea acesteia. Imaginea pașoptistă: venim de la studii, punem mâna pe posturi de decizie și modernizăm universitățile este nerealistă. Ea devine „o febră de o clipă", după care universitatea își reia „dialogul cu veșnicia" (ca să folosesc expresiile inspirate ale lui Mircea Vulcănescu).

Nu trebuie să silești universitățile să înghită nou-veniți, ci să le faci să-i vâneze, în interesul lor, în sistemul *headhunting* (vânare de minți, de competențe). În acest sens nu contează de unde vine „mintea" de care ai nevoie, ci măsura în care ea te poate sprijini în competiție și dezvoltare. Pe aici înțelegem greu faptul că educația este un serviciu și că vom intra în concurență atât între noi, cât și cu universitățile din întreaga lume, din Europa cu precădere. Probabil ne bazăm pe eternul dumping: cine mai dă diplome la prețuri atât de ridicole?

Ca să dorească să vâneze chiar universitățile mințile necesare unui know-how competitiv, ar trebui să știe că de producția lor de know-how și specialiști depinde finanțarea lor. Cam aceasta urma să declanșeze Legea asigurării calității și crearea instituțiilor necesare aplicării ei[1]. Legea este blocată în parlament și poate oricând să evolueze după chipul și asemănarea celor interesați să mai tergiverseze

1. Nu menționez și codurile și consiliile de etică fiindcă ar reieși că mă plâng personal. Deși chiar mă plâng.

câțiva ani ruperea dialogului cu veșnicia, adică tocmai până ies ei la pensie.

Ce s-a întâmplat de fapt? Când fostul ministru Miclea a dat ordonanța cu privire la calitate, adică a declanșat evaluarea după rezultate, a zgâlțâit eternizările pe post; respectiv, când a dat drumul la revoluție, poporul universitar și sindical, prin reprezentanții săi aleși, a strigat în presă și la poarta MEC, „Mircea Miclea și ai lui să se ducă dracului! și a acționat strâns unit cu presa vigilentă și programatic defetistă în ideea stârpirii în fașă a germenilor revoluției. Miclea a știut că o revoluție nu se poate face fără să ai într-o mână „biciul" (sancțiunea) și în alta „zăhărelul" (răsplata financiară pentru practici bune și pentru excelență). „Zăhărel" nu a avut, fiindcă guvernele României nu dau doi bani pe educație. Doar cu biciul nu se face revoluție. În consecință, el și-a dat demisia și lumea, deși abia atunci l-a apreciat, s-a repoziționat masiv pe formula „vom fi iarăși cum am fost!".

Cam așa cred că arată revoluțiile în educație, model *Monastirea Argeșului*. Nu sunt defetistă. Dar îmi este clar că cei care vrem „revoluție" nu facem o masă critică și nici nu ne solidarizăm pe o agendă coerentă de politică universitară.

22, 13-19 decembrie 2005

Patul academic al lui Procust. Răspuns lui Andrei Cornea

Dragă Andrei,

Voi încerca să urmăresc problemele ridicate de tine în numărul 841 al revistei *22* despre „cearta standardelor universitare", dorindu-mi ca aceste discuții să se extindă substanțial în mediul academic și, de ce nu, ca GDS să le găzduiască. În fond, politica universitară nu este cu nimic mai neimportantă decât macropolitica. Dimpotrivă.

1. Fetișul publicațiilor ISI

Îți dau dreptate în multe privințe. Să luăm întâi cazul revistelor cotate ISI.

O anecdotă americană spunea – îmi cer iertare celor care sunt foarte sensibili la asemenea gen de glume – că Dumnezeu nu ar putea deveni profesor universitar: are o singură Carte; Cartea nu are note de subsol, bibliografie, index și nu a publicat nici măcar un fragment într-o revistă cotată ISI.

Publicațiile internaționale cotate ISI nu sunt foarte definitorii pentru cei din afara științelor formale și a științelor naturii. Pentru filosofie, științe sociale, literatură, acest criteriu este relativ. Prin urmare, ader la ideea ta legată de relevanța cu totul parțială a acestuia. În schimb, pledez categoric pentru internaționalizarea cunoașterii și pentru ieșirea din provincialism. Când spun aceasta mă gândesc și la desele situații în care m-am aflat ca evaluatoare de specialitate. Am găsit facultăți în care întreaga producție intelectuală era de circuit local: lumea publica aproape exclusiv în editura și analele propriei universități, participa la manifestări științifice județene sau doar la cele ale universității lor. Trec acum peste tematica și abordările, nu rareori, vetuste. Despre ce revizuire și validare critică a acestei producții intelectuale am putea vorbi? În condiții de globalizare și atunci când absolvenții noștri se vor confrunta cu lumea largă în competiția profesională, bălțirea în sucul intelectual propriu este iresponsabilă. De unde să știm dacă îi pregătim pentru competiție internațională, odată ce noi, cei care îi formăm, nu ne supunem regulilor competiționale din lumea universitară? Când am încercat să facem evaluarea calității în propria noastră universitate, ne-am trezit uneori cu o confuzie deliberată între termenii: recenzenți necunoscuți și recenzenți recunoscuți. Cele mai răspândite deprinderi intelectuale în lumea noastră universitară sunt adesea autiste și de castă. Scriem și publicăm „de capul nostru", fără ca cineva anonim, fără parti-pris-uri

să facă o lectură critică prealabilă publicării. Ne citățm în gașcă și ne ignorăm în rest. Facem cronici laudative amicilor și luăm gâtul inamicilor. De aceea avem nevoie de referenți necunoscuți din specialitatea fiecăruia. De aceea trebuie să ne știm locul în producția internațională de know-how. Cred că faptul că ne ocupăm de teme românești sau chiar de studii românești nu este rău deloc. În definitiv, lumea largă, mai ales cea europeană, va vrea să ne înțeleagă, iar noi avem obligația morală să scoatem producția intelectuală românească, indiferent de temă și domeniu, dincolo de granițele mioritice.

Ca să întăresc însă ideea că ai și multă dreptate cu ISI ca fetiș, îți dau un exemplu concludent. Cineva (A.G.) a publicat o recenzie foarte bine făcută despre cartea mea *Drumul către autonomie* în cea mai importantă revistă de filosofie feministă din lume, *Hypatia*, punând accentul pe partea de noutate a abordărilor mele în teoria politică feministă. În logica fetișului mai sus pomenit, A.G. are publicație ISI, eu nu. Desigur, ea nu are nici o vină, dimpotrivă.

2. Cele două excese: titluri fără acoperire *versus* acoperire fără titluri

Absolut de acord că în ultimii ani au gemut mesele comisiilor CNATDCU de dosare de acordare a titlurilor de profesori. Mai mult, mobilul fundamental nu a fost „blazonul" (care nu mai reprezintă mare

lucru), ci diferența mare de salariu. Dacă duceau grija învățământului superior, votau creșterea de buget pentru educație și schimbarea dramatică a grilelor de salarizare pentru universitari. Știai că un preparator universitar doctorand are 5 milioane pe lună, iar un polițist debutant ia din prima lună 12,5 milioane, chiar dacă face doar muncă de birou? La noi nu a avut niciodată loc o dezbatere sau o inițiativă politică pe tema: salarii bugetare egale la muncă de valoare comparabilă.

Fac parte dintre cei neintenționat privilegiați de grija parlamentarilor universitari și mă simt mai sigură. Am depășit frica omului mereu pauper, mereu la limita că nu fac față la plata întreținerii și cumpărarea cărților. Cel puțin așa ar trebui să trăim cu toții. Numai așa cei tineri ar opta doar pentru cariera universitară, iar universitățile nu ar mai fi simple sinecuri de status pe care le vizitezi la ore și examene, între alte unul-două servicii sau contracte din care mai și câștigi bani.

O vreme am fost membră în Consiliul Național de Atestare a Titlurilor și Diplomelor Universitare. Veneau adevărate cufere cu opere complete pentru fiecare dosar. Mai mult, adesea greutatea cuferelor era invers proporțională cu calitatea conținutului. Uneori te simțeai strivit de sentimentul unei grafomanii de nestăvilit. Unele dintre lucrări erau autoplagiate parțial sau total: clone cu titluri diferite. Pe masa de consiliu se ridicau munți de cărți: masivele Popescu, Georgescu, Popa Pripici. Erau și cărți valoroase. Dar și multă maculatură. Și pe

mine începuse să mă bântuie spaima de cărți și de cantitativism. Respingeam dosare. Unii ne dădeau în judecată vrând să obțină titlul prin hotărâre judecătorească. Dacă nu cedezi, oamenii încep să te urască. Într-o bună zi ești înlocuit cu altcineva mai înțelegător, mai uman. Scapă și ei de tine și tu de ei.

Acum, înăsprindu-se criteriile, există, susții și tu, riscul invers: acela al oamenilor valoroși lăsați pe dinafara unui pat al lui Procust mult prea rigid (varianta Miclea) sau ceva mai relaxat (varianta modificată de ministrul Hărdău).

Am câteva amendamente la punctul tău de vedere.

Titlul de profesor înseamnă acum în mod automat și dreptul de a conduce doctorate. Cine coordonează școli doctorale a învățat câteva lecții clare: a) dacă nu câștigă granturi de cercetare în calitate de coordonator, nu are cum să sprijine doctoranzii în munca lor fiindcă resursele de cercetare sunt adesea zero. Este de preferat să fie și granturi internaționale, dar nu cred că ar trebui să fie obligatoriu; b) dacă nu are exercițiul adesea enervant și umilitor al propriilor publicații în reviste internaționale de specialitate *peer-review*, nu știe clar cum să-și constrângă propriii doctoranzi să scrie academic potrivit standardelor internaționale. Când trimiți sau când ești solicitat să scrii în asemenea publicații, te poți aștepta să primești articolul înapoi de trei-șapte ori ca să-i faci diverse categorii de revizuiri, după cum cer referenții necunoscuți și editorii.

Ai adesea senzația că barocul administrării textului este mai important decât conținutul. Da, pentru ei aspectele tehnice sunt extrem de importante. Îi scutește de multe, printre care, nu puțin, îi protejează de acuzații că publică plagiate; c) scrierea academică are rigorile ei, canoanele ei, e drept, frustrante pentru stiliști și pentru spiritele greu de disciplinat. Dar când aplici pentru un post într-o profesie, oricare ar fi aceea, nu ai încotro. Regulile competiției sunt aceleași, iar standardele sunt agreate de către comunitatea profesională care este obligată să le aplice nediscreționar. De aceea, de exemplu, volumele de publicistică, cele de eseistică, deși pot să fie incomparabil mai influente cultural decât cele canonic-științifice, nu pot să fie luate în seamă într-un CV universitar. Munca academică este pur și simplu o muncă, iar cariera academică o carieră, alta decât cea eseistică, jurnalistică, medicală etc. Au regulile lor și abilitarea vine în consecința respectării acestora. De exemplu, poți să fii strălucit ca eseist, dar doctoratele se dau urmând criterii standard: admitere, cursuri speciale în școli doctorale, trei-patru examene și trei-patru referate cu comisii de specialitate, examene suplimentare, dacă vii din alt domeniu. Faima și succesul sunt una, recunoașterea profesională este alta. Este frustrant, dar nu avem încotro. Băsescu, de exemplu, poate să fie un superpreședinte și un mare ctitor al democratizării, dar aceasta nu îl îndreptățește la un doctorat în științe politice, după cum nu îl îndreptățește nici pe Cristian Tudor Popescu, deși trece drept un mare analist și publicist politic.

Desigur însă, dacă vor doctorat în domeniu, se pot înscrie la concurs și pot urma traseul oricărui muritor obișnuit.

Dar probabil că unor oameni le-ar plăcea mai mult să fie „unși" doctori, conferențiari, profesori, șefi, președinți, directori etc. decât să suporte umilința competiției în rând cu toată lumea atunci când ei se cred mai presus de judecata „masei" universitare sau a altor categorii de oameni de „masă". Ceasul rău! Nimeni nu trebuie să fie mai presus de standarde. Problema dacă ele sunt corecte sau nu este alta, de aceea o și discutăm.

3. Suntem pauperi în accesul la documentare

Ai acordul meu. Dar eu merg ceva mai departe. Resursele noastre sunt foarte sărace. Facem uneori piraterie de pe Internet (cu concursul mai tinerilor colegi sau doctoranzi, mai abili în acest „sport", sau cu recurs la caritatea colegilor internaționali) ca să punem mâna pe bibliografia de care avem nevoie pentru a ne exercita onorabil profesia. Te rog să nu uiți că, la noi, alocația pe student este în medie de 400 euro pe an (de 20 de ori mai mică decât media europeană, de 40 de ori mai mică decât cea americană), adică educația universitară este cea mai ieftină „marfă" din România. Toate prețurile se europenizează, cel al educației nu, cu excepția grădinițelor și a câtorva școli private. Această

alocație este rezultatul unei decizii politice potrivit căreia educația este un serviciu ieftin. Oricine a guvernat până acum a decis la fel, iar noi, prin sindicatele noastre, nu ne-am împotrivit eficient. Nu-ți fă iluzii: guvernele nu dau mai mult de doi bani pe noi. De aceea este o nevoie acută pentru plata suplimentară a calității. Când Miclea și-a depus demisia fiindcă guvernul „nostru" nu voia să investească în educație, am tăcut cu toții mâlc.

În sens foarte actual ar fi nevoie ca MEC să facă măcar gestul elementar de a plăti abonamente pentru întreaga rețea de universități la bazele electronice de date JSTOR și EBSCO, ceea ce ne-ar da acces legal măcar la revistele de specialitate. Altfel rămânem în provincialismul nostru mioritic, fără nici o șansă de documentare internațională, darămite de vizibilitate.

4. Standardele pot deveni „un pozitivism șablonard și nerod"

Deocamdată, standardele de evaluare arată așa cum spui. Ele sunt nenuanțate. Nu relevă nimic semnificativ despre sporul de cunoaștere, despre impactul științific (minus cele din *Indexul Internațional de Citări*), despre cel social, cultural, ci doar despre câte articole sau cărți am publicat și unde anume. Aceste standarde convin unora, mai ales celor care au prins pulsul ISI, vor să-și facă un loc legitim sub soare și, uneori, lucrează la delegitimarea intensă

sau la obstrucționarea altor criterii. Părerea mea este că standardele actuale sunt o minunată probă de narcisism intelectual. Mă voi referi la domeniile noastre: umanioarele și științele sociale. Nu are importanță la ce efecte duce producția intelectuală în planul educației, profesionalizării, calificării, dezvoltării morale, civilizării, cultivării valorilor artistice, democratizării, cunoașterii sociale, dezvoltării culturii civice și politice, al cetățeniei democratice, al bunei guvernări, ci câte articole și tomuri expunem și unde anume o facem. Profesional suntem suma aparițiilor noastre scrise, nu și suma efectelor pe care le produc acestea. Universitățile sunt încă turnuri de fildeș sau mănăstiri medievale. Nu comunică cu exteriorul, ci numai între ele (caz bun!). Eventual se confruntă statistic. Nimic mai contraproductiv și, în momentul de față, mai sinucigaș. Într-o bună zi, absolvenții și contribuabilii ne vor trage de mânecă, iar argumentul că am publicat mult nu îi va convinge. Avem cel puțin două instanțe de evaluare: beneficiarii producției de know-how și propria noastră comunitate profesională. Deocamdată, standardele de evaluare ignoră beneficiarii.

Ca de obicei, aceia care impun standarde în lumea noastră ignoră (voit sau nu) dezbaterile internaționale actuale despre rostul universităților și universitarilor. Învățământul universitar a devenit unul de masă. Funcțiile sale se diversifică enorm de mult. Universitățile trebuie să devină și devin actori importanți ai lumii calificărilor și afacerilor, ai dezvoltării societății civile, ai mass-media.

Evaluarea profesorilor și a programelor de studii trebuie să devină la fel de multicriterială și de orientată spre tipul de impact, spre efecte. Ai dreptate să spui că vine cineva cu două-trei publicații mediocre în conținut, dar publicate ISI și doboară net un om de valoare prin impactul lucrărilor sale în știință, educație, societate etc.

Nu ne rămâne decât să nu așteptăm să dea „birocratizarea fără precedent" peste noi și să devenim parte activă în discutarea și stabilirea criteriilor de evaluare academică.

22, 25 aprilie-11 mai 2006

Partea a VII-a

TRĂIM ÎN CEA MAI BUNĂ ROMÂNIE POSIBILĂ

Puteam să nu pierdem primii zece ani?

Integrarea noastră în lumea europeană va fi un nou proces lung și greu fiindcă straturile înapoierii noastre sunt foarte adânci. Mulți formatori de opinie, adesea tineri și, firesc, nerăbdători, împărtășesc ideea că numai relele intenții ale clasei politice românești ne-au condus la aderarea târzie și la pierderea primilor 10 ani după căderea comunismului. Nu împărtășesc decât parțial această idee. În regimurile democratice, politica se face *și* cu cetățeni. În plus, se practică într-un context social concret, iar contextul nostru a fost realmente diferit de cel central și est-european.

Primul lucru pe care ar trebui să-l acceptăm este faptul că România a avut un comunism atipic pentru Europa (cealaltă excepție era Albania). După moartea lui Stalin, țările comuniste europene au trecut prin procese de respingere a stalinismului, iar din 1985 au intrat prin contagiune în reforme „gorbacioviste". În acest sens, partenera noastră actuală, Bulgaria, a fost mult mai avansată politic în 1989. Din 1971,

în România s-a construit treptat un stalinism naţionalist (cum l-au numit Verdery, Tismăneanu ş.a.). Locul închisorilor politice explicite (desfiinţate formal în 1964) a fost luat de lagărul generalizat de supraveghere şi „cuminţire" a populaţiei în sistemul poliţiei politice. Aceasta îşi amplifica exponenţial „obiectul muncii", tratând ca suspecte chiar şi actele de supravieţuire. În definitiv, nici unul dintre noi nu putea să trăiască, fizic vorbind, decât delictual: cumpăram produse „la negru", făceam tot soiul de trocuri, născoceam mijloace de încălzire ilegale. Prin urmare, „veghetorii" ne aveau potenţial la mână cam pe toţi. Figurile „emblematice" ale spaţiului public s-au redus la două. Locul unei specializări în producţie l-a luat megalomania industrială. Consumul a început să fie normat din 1979. Minimele repere individuale s-au topit în anonimat. Minima libertate de exprimare a fost sugrumată sub cenzură. Am moştenit o societate ruinată moral, politic, economic, cultural. Cu această ruină în şi lângă noi am intrat în şocul unei lumi faţă de care nu puteam să avem altă empatie decât cea din surse livreşti şi radiofonice. Mai mult, nu ne cunoşteam societatea altfel decât din experienţa proximităţii. Cercetările sociale au fost nu doar cenzurate, ci chiar cvasiinterzise din 1977. Fiecare trăia cu percepţia directă a „celorlalţi", în ignoranţă faţă de lumea mai largă. Guvernele României nu au ştiut ce guvernează decât după ureche.

În metaforă cromatică, prima etapă de ieşire din comunism o putem numi „zona gri" a istoriei

actuale, zona care, în termeni de frontiere, poartă numele de *no man's land*. Mulți analiști consideră acel deceniu ca unul al timpului pierdut, al istoriei risipite. Ne situam în mijlocul a nimic. Prefixul „post" denota de fapt o nonidentitate pozitivă sau o identitate negativă: formal nu mai eram în comunism. Dar nici în altă parte coerentă. A fost deceniul disputei ideologice numite comunism-anticomunism. Personal consider că această caracterizare nu este tocmai potrivită. Respingerea comunismului a fost un fenomen de masă. Nici o „tabără" nu voia înapoi comunismul, adică: dictatură, partid unic, proprietate colectivă, poliție politică, cenzură, cultul personalității, raționalizarea consumului. Interesele politice ale multor oameni, ale majorității chiar, puteau să fie etichetate ideologic drept „conservatorism de stânga". Conservatorii nu doreau să se întoarcă *in integrum* în trecut, nu voiau comunism, ci voiau ca bazele identității și siguranței lor să nu fie dramatic zdruncinate. Pe scurt, voiau schimbări lente, pozitive, suportabile. Clasa muncitoare era simbolic conducătoare. Cei care făceau parte din această categorie s-au trezit în cea mai disperată situație: categoria lor devenise peste noapte o clasă oarecare, ba mai mult, în câțiva ani, „grație" procesului de dezindustrializare, a devenit nonclasă și, în timp, nonmuncitori. În aceeași situație s-au trezit și mulți ingineri de întreprindere (în definitiv, 70% dintre absolvenții facultăților românești erau ingineri). Este inteligibil și explicabil de ce aceste milioane de oameni au încercat să își apere

drepturile tradiționale la un loc de muncă sigur și la un statut social onorabil.

Experiența românească a „drepturilor" era cu totul distorsionată. Termenul „drepturi" se folosea mai ales pentru rațiile de alimente: „Mergem să ne luăm drepturile de la alimentara la care suntem arondați". Cu acest sens al „drepturilor" am trăit ultimii zece ani de comunism. După drepturi „abstracte" de tipul libertății, proprietății private garantate, pluralismului, libertății presei tânjeau abstract diverse grupuri minoritare politic și intelectual, unii fiindcă le-au deținut în tinerețe, o parte chiar au fost închiși fiindcă și le-au exercitat, alții fiindcă au mai tras clandestin cu ochiul, mintea și urechea la Occident (cărți, radio, rude, prieteni și, absolut rare, plecări). Nu este de mirare că, pentru cei mai mulți cetățeni, cererile de drepturi nu vizau, în primul deceniu, decât drepturi salariale și că singura mișcare de masă de succes a fost mișcarea sindicală, vârful de lance al conservatorismului de stânga în acea vreme. Orice tentativă de reformă economică radicală s-a izbit de o desfășurare de forțe sindicale de neoprit: șosele blocate, guverne asediate, trenuri oprite etc.

În societățile democratice, politica se face *și* cu cetățeni. Prin absurd, chiar dacă politicienii ar fi descins din lumea „îngerașilor" și ar fi avut doar intenții bune, dacă n-ar fi pus umărul la capturarea statului de către conaționali șmecheri care au lansat capitalismul autohton via privatizare, păzindu-se cu ghearele și cu dinții de concurența

occidentală, nu cred că puteam scurta semnificativ etapa „contra" în favoarea proiectelor de reformă și dezvoltare. A fost și de înțeles, și legitim ca oamenii să-și apere interesele de conservare a statu-quo-ului și să vrea să păstreze un mod de viață familiar, să își dorească o minimă rutină instituționalizată. Sigur, în plan istoric a fost contraproductiv. Dar oamenii nu au pe „fișa postului" de cetățeni sarcini de ordin istoric, ci pur și simplu interese individuale legitime. Politicienii au însă sarcini de ordin istoric. Chiar dacă ei sunt bine intenționați și competenți – caz ideal –, nu pot merge radical contra curentului intern decât în condiții de dictatură.

România liberă, 7 noiembrie 2006

Fără mofturi și iluzii

Comunismul nu este rău pentru toți oamenii. Poate de aceea nostalgicii săi sunt destul de numeroși. Vă rog pe ce tineri să vă închipuiți și pe cei maturi și vârstnici să vă reamintiți că trăiam într-o societate în care competiția nu era lege generală a societății, dimpotrivă. Resursele se alocau după un plan politic. Producția, salariile, consumul erau planificate, nu lăsate la voia pieței. În consecință, nu avea importanță nici cât de bine lucrai, nici dacă ceea ce făceai se vindea. Puteai lucra prost sau puteai lenevi cât vrei, de unde și expresia halucinantă într-un sistem concurențial: „Cât mai stai la serviciu?". Lozincile anecdotice ale acelor vremuri reflectau foarte limpede starea de fapt: „Noi cu brațul ca oțelul vom culege mușețelul", „Decât să muncim cu rost, mai bine puțin și prost!", „Munca l-a creat pe om, da' nici de lene n-a murit nimeni!". Capitalismul, mai puțin cel axat pe o doză ridicată de protecție socială, este nemilos. Expunea leneșii fără averi moștenite la moarte prin înfometare, pe cei cu performanțe mediocre la salarii foarte mici, pe cei proști la o grea supraviețuire. Dictatura

pieței este foarte dură pentru oamenii comozi, nedispuși să învețe, încremeniți în ceea ce știau ei de pe vremuri. Lucrătorii învingători ai capitalismului sunt cei performanți. Lucrătorii învingători ai comunismului nu există. Eroii „muncii socialiste" sunt foarte puțini, iar „eroismul" lor se reflectă într-o medalie, nu în nivelul de trai. Până la urmă, dacă erai foarte bun sau foarte slab, nu conta absolut deloc pentru standardul de viață pe care îl aveai. Ca să nu ne roadă invidia, partidul avea o imensă grijă să distrugă prin omogenizare socială diferențele dintre noi, acele diferențe care ne-ar fi făcut să ne simțim frustrați prin comparație. Partidul știa ce nevoi avem. Stabilise că ne trebuie 8 metri pătrați locuibili de persoană, 20 de litri de benzină, câți kilowați ni se cuvin, ce cantități de alimente. Față cu această planificare, valoarea noastră profesională era o variabilă complet neglijabilă. Între altele, această valoare nici măcar nu mai conta prea mult în economia de comandă.

Pe scurt, pentru oameni cu aspirații și eforturi mediocre, pentru indolenți, pentru cei slab calificați și leneși, pentru cei lozincarzi și goi de conținut comunismul era bun, tocmai fiindcă ei erau norma și ceilalți devianța. Din aceste categorii de oameni și din copiii lor crescuți în cultul și în nostalgia „epocii de aur" a omogenizării sociale s-au recrutat mulți dintre marii frustrați actuali. Este un pattern cultural foarte răspândit: concurența este rea, averea este un furt, cine are este dubios. Ei au hrănit și hrănesc conservatorismul

de stânga, extremismele, populismul. Pe ei a contat PSD-ul când făcea politici ale carității de stat, adică protecție socială mascată prin salarii compensatorii, șomaj tehnic etc. Pe ei îi câștigă politicienii care o fac pe haiducii: „Luăm de la bogați și dăm la săraci!" (PRM) și cei care rup gura târgului cu milostenii ocazionale pentru oameni care, într-o lume capitalistă trebuiau să aibă asigurări plătite în caz de catastrofe sau trebuiau să se racordeze legal și să-și plătească facturile la curent (PNG). Pentru ei au fost sacrificate educația, sănătatea, cultura, infrastructura. Pentru ei au lucrat cei puțin peste patru milioane de plătitori de taxe din venituri și, în ultimii ani, menajerele, căpșunarii, constructorii plecați în Occident, fiindcă au înțeles că este imoral și contraproductiv să aștepți să „ți se dea". Marii învingători ai tranziției noastre incoerente au fost, e drept, marii șmecheri (deloc doar securiști și activiști) care au reușit să captureze statul și să privatizeze în favoarea lor „proprietatea întregului popor". Dar ei nu ar fi avut atât succes fără un bazin electoral interesat în politicile carității, în amânarea concurenței, în protecție socială extinsă la categorii moral nelegitime: adulți sănătoși, apți de muncă, eventual intrați în șomaj la 40-45 de ani. Tranziția a fost, cel puțin în primul deceniu, o competiție pentru statutul de victimă favorită și de client privilegiat al statului. Urmele acestei „competiții" le vom resimți multă vreme. Dar iluzia că merge și așa nu mai este împărtășită.

Avem un avantaj: am suportat deja marele șoc al tranziției. Se presupune că aceasta ne ajută să nu

mai avem mari iluzii în privința statului parental, cel care are grijă de noi, deși nu suntem orfani, persoane cu handicap, bătrâni, familii sărace monoparentale. Este un avantaj chiar față de noii noștri concetățeni europeni din Vest. Mulți dintre ei nutresc încă iluzia că statul trebuie și poate să practice o politică foarte protectivă, inclusiv să protejeze contracte de muncă de-a lungul vieții. Aceste deprinderi foarte de stânga au fost formate în plin Război Rece. Ca să demonstreze că nu este nevoie de comunism pentru o protecție socială extinsă, guvernele vest-europene au făcut concesii imense în sensul politicilor protective. Acum, aceste politici se izbesc de două ziduri la fel de dure: primul zid este reprezentat de marile companii care nu mai vor să lucreze în medii de afaceri care le lezează câștigurile prin impozitări excesive, prin protecție excesivă a drepturilor salariaților și tind să-și mute afacerile în medii mai favorabile. Cel de-al doilea zid este reprezentat de marile sindicate și de mulți cetățeni care s-au învățat cu hiperprotecția statului, încât a beneficia de aceasta le pare o a doua natură. Lucrătorii români, ca și alți est-europeni ajung în Vest fără „mofturi" și fără iluzii. Vestul marilor companii ajunge și el în Estul fără „mofturi" și fără iluzii. Cred că acesta este avantajul nostru principal în competiția europeană.

România liberă, 28 decembrie 2006

Zece pentru România: sau despre adolescența moravurilor și virtuților

Am urmărit pe 20 decembrie 2005 „Gala 10 pentru România" organizată de postul de televiziune Realitatea TV. Ideea a fost foarte bună și atmosfera plăcută. După o dimineață în care puterea și opoziția s-au părut în parlament, în stil autist, aruncându-și vorbe grele, fără să argumenteze, să dialogheze, reprezentanții cobeligeranți se aflau relativ de față, în Ateneul Român, zâmbitori, îmbibați de „spiritul sărbătorilor" și al sărbătoririlor.

Poporul român, prin cei 4 000 de reprezentanți, sociologic eșantionați ca să ne dea percepția celor 17 milioane de alegători, își votase pe cei mai buni cântăreți, actori, sportivi, jurnaliști, analiști politici, miniștri, parlamentari, politicieni tineri și politicieni în general. Cei 10 s-au dovedit a fi 8, căci doi dintre protagoniștii Galei au întrunit sufragiul popular la două categorii: Cristan Tudor Popescu a fost desemnat și jurnalistul, și analistul politic al anului, iar Mona Muscă a dobândit trofeul

la categoria miniștri și parlamentari. Oamenii își iubesc cântăreții, mai ales de muzică populară (Irina Loghin), actorii (Florin Piersic), fotbaliștii (Cristi Chivu), apreciază succesul marilor capitaliști români (Ion Țiriac), admiră incisivitatea fără frontiere a jurnalistului anului și ubicuitatea sa televizată în talk-show-uri și interviuri pe toate canalele posibile, admiră același lucru la tânărul politician al anului (Cozmin Gușe): faptul că nu are nici „tată originar", nici „tată adoptiv" și merge pe drumul său. Poporul alegător se regăsește în parlament într-o femeie independentă, curajoasă, orientată spre cetățeni și neobedientă, mereu solicitată de mass-media, prezentă ca liberală civică, nu ca reprezentantă a unui partid (Mona Muscă), și în guvern, eventual din aceleași motive, fiindcă cei 4 000 nu au făcut analiza rezultatelor guvernării. În sfârșit, poporul elector se regăsește în bărbatul politic din capul statului, Traian Băsescu, secondat la categoria politicieni tot de Mona Muscă, la rândul ei fiind secondată de Corneliu Vadim Tudor, nominalizat pe locuri fruntașe și la categoria parlamentari. (*Nota bene* îngrijorătoare: cu excepția Monei Muscă, PNL, PD, PC și UDMR [aliații la guvernare] *nu* au parlamentari marcanți. PSD și PRM da.)

Există ceva comun în pozițiile de top ale Monei Muscă, Traian Băsescu, Cristian Tudor Popescu, Cozmin Gușe, Monicăi Macovei (locul al doilea la nominalizarea miniștrilor), Vadim Tudor și Gigi Becali (nelaureați de astă dată, dar nominalizați,

primul pe locul al treilea la politicieni, al doilea pe poziția secundă la oameni de afaceri): autenticitatea pe care o respiră fiecare dintre ei. Nici unul nu este perceput ca „omul lui X". Fiecare este omul său. Fiecare este perceput ca politician pentru cetățeni, nu pentru partid. Fiecare este perceput ca mai aproape de caracteristicile onestității. Pe scurt, electoratul eșantionat apreciază câteva virtuți politice clare: *autenticitatea, curajul, stilul direct de comunicare, orientarea spre cetățeni, onestitatea, consecvența, unicitatea. Este un progres evident față de deceniul trecut când aprecia excesiv (așa cum reiese din sondaje și din vot) paternalismul, conservatorismul de stânga, discursul comun și impersonal, limbajul cabalistic, disciplina de partid, stilul „strâns uniți în jurul conducătorului".*

Prima veste bună este că ne aflăm în plină adolescență a exercițiului cetățeniei. Oricine se va mai orienta spre virtuțile apreciate în trecut greșește și este politic falimentar. Oricine va merge în următorii cinci ani spre strategia câștigătoare actual va pierde evoluția următoare către tinerețea civică: *dinamism, competiție, pragmatism, orientare spre proiecte fezabile, judecarea după rezultate*. Se va afla într-un retard semnificativ față de stadiul evoluției electoratului.

A doua veste bună este aceea că electoratul este mult mai puțin misogin și începe să crediteze la cote ridicate participare politică a femeilor (grație, mai ales, Monei Muscă și Monicăi Macovei). Deocamdată, ele sunt admirate mai ales pentru

prestația politică orientată spre dreptate și cetățeni. Urmează ca politicienele, oricare ar fi acestea, să demonstreze că au o agendă clară în privința intereselor politice ale femeilor și că aduc în politica românească virtuți preponderent femeiești: *cooperarea, simțul datoriei, responsabilitatea, grija, empatia, înclinația politică spre educație, sănătate și gospodărire, capacitarea celor din jur, construcția politicilor publice de la micro la macro, orientarea spre interesul general prin cel persoanal și comunitar.*

O altă lecție a acestui sondaj național încheiat cu „Gala laureaților" este aceea că, în România, dacă vrei notorietate, succes de public, proeminență, dacă vrei să „exiști", ai nevoie să faci performanță în zona fotbalului, a muzicii ușoare și populare, aparițiilor în talk-show-uri TV, a celor anecdotice și telenovelistice, afacerilor, politicii, în partea ei intens mediatizată. Presa se manifestă „erotico-narcisic" față de politicieni și de ea însăși. Așa cum ne reflectă mass-media românească, suntem o țară fără profesori, cercetători, medici, scriitori, manageri, constructori, softiști, fermieri, aviatori etc. Aceștia există mediatic anonim sau episodic; de obicei în legătură cu vreun scandal în zonă. Înțeleg că tentativa de a introduce măcar scriitori la „Zece pentru România" a eșuat. Oamenii nu puteau încropi numele acestora. Nu aveau de unde să le știe. Fiindcă televizorul spune cam tot ce este de știut pentru 90% din populație, pentru șoferi mai se adaugă și radioul, iar presa culturală are impact în propriile cercuri, rămânem o țară de politicieni, jurnaliști, afaceriști, cântăreți și fotbaliști.

Lecția acestei lecții este lipsa cronică de profesionalism în presă și mai ales în audiovizual. Jurnaliștii vin, în cazuri fericite, din școli de jurnalism și, în cazuri ultrafericite, din școlile bune de acest tip. De regulă nu au astfel de școli în trecutul lor. Au părăsit alte zone din cauza decăderii domeniului propriu sau fiindcă nu se descurcau decât slab sau mediocru acolo. Presa, mai ales audiovizualul sunt pline de inginerii fostei industrii socialiste falimentare și, mai nou, de specialiști în comunicare, dar rar și în conținutul acesteia. Cei mai mulți nu au respect pentru alte profesii pentru că nu știu mai nimic despre ele. Rar întâlnești cazul unui bun specialist (sociolog, politolog, jurist, economist, medic, pedagog etc.) să aibă studii postuniversitare de jurnalism și să fie jurnalist specializat. Oamenii media intră adesea în cercul vicios al diletantismului spectaculos și învață de la maeștrii genului ce importă și ce nu pentru marele public, adică: fotbalul, politica, muzica „lejeră", vedetele, spectacolul, banii. Unii știu că „spectaculos" poate deveni orice este bine mediatizat: Cristian Tabără mediatizează spectaculos cărți. Eugenia Vodă mediatizează relativ spectaculos profesioniști din diferite domenii, e drept, la ore la care poporul doarme, legănat și obosit de reclame, politicieni, fotbal și vedete sexy.

Probabil că starea actuală trebuie asimilată aceluiași sindrom adolescentin, ușor schizoid: de la elogiul comunist al muncii grele a macaragiilor, țesătoarelor și metalurgiștilor, am trecut la elogiul

loisir-ului, al spectacolului, al circului. Elogiam munca fizică? Ei bine, acum elogiem desfătarea picantă și circul politic! Elogiam anonimatul „colectivelor de muncă"? Ei bine, acum facem exclusiv elogiul lui „one man show"! Ne pregătim însă pentru alt stadiu. Se cam termină cu prevalența intuiției, flerul, imaginația, talentul compunerilor libere în jurul unor subiecte mai mult sau mai puțin facile. Ne suflă în ceafă concurența profesională transfrontalieră, inclusiv în mass-media și în politică.

22, 3-9 ianuarie 2006

Capitaliștii, natura și trecutul

Citesc în fiecare an în, revista *Capital*, topul primilor 300 de oameni bogați. Mă voi referi la numărul 5, noiembrie 2006. Mă interesează mai puțin volumul averii lor și mai mult sursa acestora. Nu voi lua în discuție legalitatea sau moralitatea dobândirii capitalului.

Ceea ce m-a frapat de această dată, comparând sursele de îmbogățire din lumea noastră cu cele ale altor lumi, este aerul inconfundabil de capitalism de Lumea a Treia: românii foarte bogați își obțin banii preponderent din specularea „resurselor naturale": petrol, terenuri, din rețele hoteliere preluate de la vechiul regim, din moșteniri restituite, nicidecum din invenții spectaculoase, bine exploatate și bine vândute, adică din ceea ce umanitatea produce dincolo de „natură": creațiile minții oamenilor, întruchipate în civilizație și cultură. Cu câteva excepții, bogații mari ai României capitalizează mai ales din „osânza" naturii și din cea a trecutului comunist și interbelic. La noi, „lecția" este aceea că investiția în istovirea eficientă a minții omenești

din care rezultă creații spectaculoase care, odată vândute, fac lumea să progreseze este o contrarețetă de succes social și material. Guvernările împărtășesc și încurajează tacit această idee când este vorba despre politica de investiții în cercetare și educație.

Lumea, ca investitori, începe să se dividă foarte clar în trei categorii: investitorii în know-how, investitorii în producția de marfă fizică și comerț, investitorii în exploatarea resurselor naturale și terenurilor. Lor li se adaugă bancherii, presărați ca un ingredient în toate lumile. Marea noutate a capitalismului secolului XXI este succesul net al investiției în know-how-ul informatic.

Capitalul care vine din producția de know-how, adică din investiția în foarte buna folosire a minților omenești pentru progresul educației, informației, comunicării, științei, serviciilor rapide, din know-how-ul pentru sănătate este clar brand al Statelor Unite. Este vorba mai ales de oameni care au construit și dezvoltat faimoase firme de softuri, PC-uri și Internet: Bill Gates, Paul Allen, Steven Ballmer (Microsoft), Michael Dell (Dell Computers), Lawrence Ellison (Oracle), Sergey Brin, Larry Page (Google). Acestora li se adaugă investitorii în media și asigurări. India se deschide treptat unui capitalism de lumea întâia, bazată pe informatică (Azim Premji). Cel mai bogat canadian investește în edituri (Keneth Thomson), iar cel mai bogat latino-american, mexicanul Carlos Slim Helu, în telecomunicații.

Europenii bogaţi au capitaluri cu obiecte de producţie şi servicii specifice economiei industriale „postmaterialiste" şi comerţului cu mărfuri, dar nu celei informatice, tinzând să confirme şi pe această dimensiune pierderea clară a competiţiei economice cu Statele Unite. Vestul Europei excelează în capitalişti cu investiţii în produse de lux şi cosmetice în Franţa (Bernard Arnauld [*Chrisian Dior*], Liliane Bettencourt [*L'Oréal*], mobilă în Elveţia (I. Kamprad), reţele de magazine şi industrie farmaceutică în Germania (Theo Albrecht, Adolf Merkle), confecţii în Spania (Amancio Ortega). Marea Britanie are în top un indian cu investiţii în oţel: Lakshimi Mittal şi un rus cu investiţii în petrol: Roman Abramovici. Bogaţii arabi, ruşi şi ucraineni câştigă mai ales din petrol.

Desigur, nu îi putem compara pe bogaţii lumii cu bogaţii României în sensul volumului capitalului. Dar este interesant să observăm unde îşi plasează banii din care îşi cresc averile. Ceea ce putem remarca rapid este faptul că marilor investitori români nu le place monoprofilarea investiţiilor. Ei pun bani în cele mai rentabile investiţii, ceea ce este firesc. Îi voi da în ordinea mărimii capitalului: petrol, imobiliare, transport, edituri (I.C. Drăgan), sport, asigurări, finanţe, comerţ (I. Ţiriac), terenuri, sport, industrie (G. Becali), finanţe, imobiliare, media (O. Vântu), hoteluri, imobiliare, industrie, media (Păunescu). Patriciu este singurul consecvent: câştigă din petrol. Banii cei mari sunt investiţi şi se câştigă mai ales din cumpărarea angro şi vânzarea

la bucată a terenurilor și clădirilor postsocialiste și din exploatarea petrolului. Pe scurt, în nici un caz din știință adăugată. Când profiți de aruncarea „naturii" pe piață, ca și de specularea privatizărilor sau a averii antecesorilor, adică mai ales de noroc, este predictibil ca, la rândul tău, să investești în „sursele" norocului, să mulțumești Domnului, dând milioane la Muntele Athos, și să faci acte de caritate față de săraci, ca să-ți fie iertate păcatele (cumpără indulgențe). Este o capitalizare în cerc vicios. Ea nu produce dezvoltare umană, nu generează prosperitate, ci doar îmbogățire și, eventual, milostenie.

La mijloc se întinde o paletă amplă de capitaliști industriali și comerciali, unii dintre ei axați pe producție „postmaterialistă". La coada clasamentului oamenilor bogați există și câteva speranțe. Cei care câștigă din buna folosire a minții omenești au încă putere mică, dar este predictibil că vor investi în ceea ce cred ei că aduce prosperitate de secol XXI. Voi da doar două exemple: Măriuca și Florin Talpeș (Softwin), Radu Georgescu (Gecad).

Cred că vom ajunge la o societate prosperă atunci când aceste ierarhii se vor răsturna dramatic, cu sau fără voia capitaliștilor autohtoni.

România liberă, 26 noiembrie 2006

Diagnostic de țară

1. Considerați – și cu argumente generale, dar și privind către domeniul dumneavoastră de expertiză – că România este/va fi pregătită pentru a funcționa ca stat membru al Uniunii Europene? Cum ați formula un „diagnostic de țară", la 16 ani de la prăbușirea regimului comunist? Credeți că România va progresa rapid până la 1 ianuarie 2007? Și după aceea?

Răspunsul cel mai onest este că nu știm dacă și cât de pregătiți suntem de aderare. Nu există o cercetare și un diagnostic serios în această zonă. Cercetările sunt superficiale, au zgâriat suprafața în frivolități referitoare la preferințe politice și de vecinătate. Cele mai multe cercetări sunt cantitative și nu prea relevante. Cercetările calitative sunt puține și puțin cunoscute. Mă refer la integrarea om cu om, comunitate cu comunitate, instituție cu instituție. Noi am facut doar integrare normativă generală de tipul „room-service": așa cum ne-a fost oferită pe tavă prin *acquis-ul comunitar*. Integrare instituțională și om cu om sunt insulare. Integrare la nivelul comunităților (profesionale, locale etc.) aproape că nu există.

Din perspectiva mea, diagnosticul de țară arată astfel: în România există cel puțin patru tipuri de societăți de naturi diferite, care trăiesc în lumi paralele, nu comunică între ele sau comunică foarte puțin:

a) O societate premodernă cu două componente: 1. țărănească, aproape de economia naturală închisă, neindustrială, nemonetară, necontractuală și nespecializată, în care influența principală este cea a Bisericii. Este o societate ruptă de relații cu celelalte, cu un statut foarte redus de contribuabil și cu grad mare de marginalitate civico-politică; 2. romă tradițională, în care statul contează și intervine foarte redus prin norme asimilate, instituții, sprijin pentru modernizare. Are propriile sale cutume, o populație cu educație precară, practici feudale de căsătorie și familie, participare foarte redusă la bunurile publice și un grad mare de excludere civico-politică. Este o societate de supraviețuire.

Probabil că interesul față de societatea premodernă va fi mai degrabă unul demagogic, de campanie, axat pe protecție și grijă. În perspectivă europeană, astfel de comunități, atât cât vor deveni vizibile, vor fi prin excelență interesante antropologic și exotico-turistic

b) O societate postcomunistă dezindustrializată, tipică pentru orașele muncitorești foste monoindustriale și pentru mahalalele orașelor mari, victime ale dezindustrializării și beneficiare ale statului

asistențial prin protecție socială directă sau mascată. Este în continuare o societate de supraviețuire, cu locuitori în gravă criză de identitate socioprofesională. Este societatea care poate furniza forță de muncă ieftină, slab calificată și fără pretenții mari legate de drepturi salariale, oriunde în Europa. Este societatea care furnizează și va furniza cea mai mare parte dintre problemele de integrare a marginalilor și un grad ridicat de comportamente anomice.

c) O societate protocapitalistă, de privilegii, în formulă autohtonă, rezultată din relația clientelară cu statul, din redistribuirea privilegiată a posturilor și a bunurilor publice. Din această societate fac parte și investitorii externi aflați în relații de distribuire privilegiată și deținători de monopoluri, inclusiv zonale, dar și toate componentele din administrație, educație, sănătate, neexpuse concurenței și evaluărilor calitative. În contextul acesta, clientul, contribuabilul, elevul, pacientul sunt dominați de cei de care depind. Este o societate conservatoare, învățată să trăiască destul de paralel cu legile concurenței loiale. În condiții de presiune politică externă va fi obligată să se schimbe și va trăi toate dramele reînvățării și pierderii privilegiilor.

d) O societate capitalistă de competiție, rezultată din schimburi internaționale și profesionalizare competitivă. Cunoaște regulile pieței și le acceptă. Se manifestă în lumea afacerilor, a profesiilor de vârf, a unor segmente de servicii: comerț, turism,

comunicații, a unei avangarde universitare, medicale și administrative. Este deja învățată cu competiția directă, aduce cea mai mare contribuție la PIB și la bugetul public, se coagulează treptat în comunități profesionale și de afaceri. Este segmentul cel mai dinamic al societății și asigură crearea și aplicarea strategiilor de dezvoltare. Va avea cele mai puține probleme de adaptare la comportamente, reguli și instituții europene. Este avangarda internă a schimbării.

În sensul diagnozei de mai sus, schimbări spectaculoase nu se pot produce decât treptat, adesea dramatic, după 2007.

2. Ce va oferi Uniunea Europeană României? Ce va oferi România Uniunii Europene?

Uniunea Europeană și componenta ei românească își vor oferi și se vor afecta reciproc în multe privințe:

a) Europa va oferi bani și asistență pentru infrastructură și proiecte de dezvoltare și compatibilizare. Cum banii nu sunt de ajuns și societatea este prea hibridă, presupun că marile orașe vor fi legate atât între ele, cât și cu cele europene prin autostrăzi, parcări cochete, benzinării cu design occidental, mici hanuri ieftine și curățele. Satele precapitaliste, ca și orașele aflate în descompunere, cele „marqueziene" (modelul finalului din *Un veac*

de singurătate), vor rămâne în afara traseelor europene și nu se vor mai „vedea", așa cum nu se vor mai vedea nici mahalalele, fiindcă centrele administrative, bancare, universitățile, cartierele *middle* și *upper class* se află departe de ele. Nu este doar o practică românească. Occidentul (mai ales cel continental) își ascunde fața necomercială sub preș, după modelul „out of side, out of mind". Mai-marii politici se strâmbă și o ignoră, mai puțin în episoade de tip „revolta mahalalelor". Diferența este că partea noastră „necomercială" este mult mai extinsă și mai exotică, nu atât etnic, cât prin paralelismele stadiilor de dezvoltare.

b) Europa va oferi locuri de muncă mai ales pentru „gulerele albastre". Muncitorii calificați se vor alătura tot mai mult zilierilor și culegătorilor. România va oferi locuri de muncă pentru „gulerele albe" europene: manageri, consultanți, funcționari europeni, experți, universitari etc. „Gulerele albastre" vor importa comportamente europene, „gulerele albe" vor exporta astfel de deprinderi și, probabil, vor dobândi altele noi, de la autohtoni.

c) Europa va oferi studenților din România acces la învățământul în oricare dintre universitățile ei. Unii vor pleca fiindcă au bani să plătească taxe occidentale, de 15-20 de ori mai mari decât cele din România. Alții, puțini, cu performanțe de excelență, vor primi burse, îngroșând după absolvire *inteligheția* profesională de vârf a continentului, în zonele lui metropolitane și mai puțin la periferie, unde ne vom afla. În virtutea competiției și evaluării

europene, multe universități românești își vor închiria clădirile în alte scopuri, căci treptat nu vor avea studenți. Cu aceeași ocazie își vor pensiona mare parte din personalul căruia i-au prelungit sistematic cumulul de după pensionarea oficială. Mediul universitar va deveni concurențial. România va fi afectată de criza manifestă în care va intra odată cu Europa în privința educației și cercetării și de pierderile tot mai mari în privința economiei de know-how față de SUA, Japonia, Australia, Canada, Coreea de Sud, India, China, fiindcă în continuare alocă prea mulți bani protecției sociale și prea puțini educației și cercetării.

d) Concurența firmelor românești cu cele europene în condițiile lipsei de taxe de import va fi cel mai adesea zdrobitoare. Multe firme românești vor dispărea, vor fi înghițite sau, în cel mai bun caz, se vor asocia cu altele europene.

e) Distribuirea boierească a privilegiilor economice se va atenua dramatic. Statul se va retrage tot mai mult din economie. Europenii vor câștiga piață, capitaliștii locali, clienți favoriți ai statului, vor da faliment. Impozitele nu vor mai fi distribuite la „victimele favorite ale tranziției": lucrătorii din industriile falimentare, întreținuți de contribuabili din rațiuni politice, sub mari presiuni sindicale.

f) Mass-media autohtonă va pierde mult în competiția cu cea europeană dacă nu se adaptează mai serios la principiul informării corecte, utile,

neimpresioniste și mai puțin partizane, precum și dacă va continua cu rețetele ultrafacile de succes sau va paria în continuare pe distribuirea privilegiată a publicității guvernamentale. Televiziunile vor trebui să absoarbă mai multe produse culturale europene și mai puțin americane și latino-americane.

3. Cum credeți că ar trebui să participe țara noastră la dezbaterea continentală despre identitatea europeană și despre destinul Uniunii Europene? Cum ar trebui să ne raportăm la dilemele celor 25+2: tratatul constituțional, diversitatea „multiculturală" (etnică, religioasă etc.) a Europei actuale ș.a.m.d.?

Cred că țara noastră ar trebui să participe la dezbaterea continentală cu competență politică și teoretică, dar și cu cea dată de experiența istoriei trăite într-un stat încă tânăr care intră voluntar în „disoluție" în sens de stat clasic. România vine cu experiența ultimelor șapte decenii: exces de dreaptă radicală și de stângă radicală și a experienței particulare a ultimului deceniu și jumătate: excesul de protecție socială și clientelism în dauna dezvoltării și competiției. Știe să prețuiască democrația ca pe ceva care este încă departe de a ne permite să o luăm drept garantată, „naturală". Are experiența recentă a traiului în instabilitate, în schimbări dramatice și răsturnări identitare de necrezut. România are multe motive să facă o politică

de sprijinire fermă a unificării politice europene într-un stat de tip federativ care are constituția sa unică. Românii știu care sunt costurile arbitrariului și abuzului în politica făcută „de capul nostru", pe modelul „pohta ce-am pohtit", și vor dori ca guvernanții români să fie monitorizați extern.

Diversitatea religioasă poate să fie păstrată și încurajată în condițiile în care religia rămâne ferm o problemă privată a persoanelor și se păstrează caracterul secular al instituțiilor și normelor nereligioase. Politica europeană trebuie să încurajeze deopotrivă libertatea, diversitatea benignă, ecumenismul (nu doar cel creștin) și secularizarea. În privința diversității lingvistice și a celei etnice, cred că politica europenă trebuie să încurajeze o limbă unică generală de comunicare între toți cetățenii săi. Engleza este deja *lingua franca*, nu doar fiindcă SUA a câștigat Războiul Rece și cel economic, ci și fiindcă este avansată mult în producția de know-how și comunicare. Engleza este limba Internetului. Este limba globalizării, poate până ce chineza o va contracara. În rest, UE poate încuraja și finanța învățământul și producția culturală în limbi „locale". Sper ca diversitatea etnică să aducă mai multă savoare decât conflict. Pe scurt, partea foarte bună a acestei diversități se leagă de tradiții culturale, limbă, *loisir*, turism cultural, diversitate culinară. Această parte trebuie încurajată fiscal și prin investiții. Europa trebuie să aibă politici coerente de educație în favoarea înțelegerii și acceptării celor diferiți și în sensul profund umanist al

respectului față de umanitatea oricui. Fiindcă aceasta vine în contradicție cu practicile sexiste, rasiste, xenofobe, antisemite, homofobe, cele din urmă trebuie sancționate indiferent unde se manifestă. Respectul pentru diferențe și chiar cultivarea diferențelor nu trebuie să încurajeze nici o practică în care se încalcă autonomia personală.

aLtitudini, nr. 1/2005

Trăim în cea mai bună Românie posibilă

Știu că mulți cititori dintre dumneavoastră, cititori ai *României libere*, veți fi puțin șocați de titlu. Dacă sunteți deja maturi și trecuți prin istoria comunistă, prin cele ale tranziției și preaderării, presupun că șocul se va diminua dramatic. Vreau să argumentez enunțul din titlu, riscând să mă criticați, complet legitim, pentru că încerc să opun o perspectivă roz, celei standard, negru-gri:

– *Trăim în cea mai democratică dintre Românii*. La viața politică a României, măcar în calitate de electorat participă oameni din categorii de o diversitate fără precedent. Cea mai „democratică" dintre constituțiile precedente, cea din 1923, excludea de la vot femeile, adică jumătate din populația majoră. Constituția comunistă nu poate fi luată în serios în economia democrației: drepturile individuale erau cu totul secundare, pluralism politic nu exista, iar interesul public se construia la comanda partidului unic. Democratizarea se adâncește în varii forme:

dezvoltarea societății civile, implicarea mai largă a cetățenilor în dezbaterea legilor și politicilor publice, democratizarea instituțiilor publice, orientarea instituțiilor spre cetățean, contribuabil, consumator, pacient, student etc.

– *Trăim în cea mai modernă dintre societățile românești*. Până în 1946, populația țărănească, premodern--patriarhală, atingea nivelul de 80%. Profesionalizarea era scăzută, iar clasa de mijloc nu se conturase coerent. Domina o polarizare socială înaltă. În comunism, omogenizarea socială a distrus proprietatea și meritul drept criterii admisibile ale inegalității sociale. Poporul unic muncitor avea o populație țărănească pauperă, trăitoare a unui mod de viață tradițional, o clasă muncitoare ideologic-conducătoare, nu avea clasă de mijloc propriu-zisă. Polarizarea socială a fost larg subminată și înlocuită cu traiul, veniturile și consumul normate politic. Acum, polarizarea este încă dramatică, dar populația țărănească scade sub 45%, satul românesc se modifică prin muncitorii agricoli emigranți și prin presiunile spre dezțărănire a producției și proprietății, impuse de UE. Avem cea mai urbanizată dintre populațiile României. Clasa de mijloc, la fel ca și profesionalizarea tind să se dezvolte spectaculos în următoarea perioadă, sub presiunea competiției și cererii de competențe în economia de piață. Se reface treptat legătura între venituri și merit.

– *Trăim în cea mai educată dintre Românii*. Avem cea mai educată populație din întreaga istorie a României. În perioada interbelică, succesul cel mai mare a fost generalizarea învățământului primar obligatoriu. În comunism, succesul cel mai mare a fost generalizarea învățământului de 10 clase și creșterea înrolării populației tinere în învățământul superior până la nivelul de 8-10% dintre absolvenții tineri. Acum, studiile superioare se generalizează. A crescut durata studiilor prin adăugarea și generalizarea studiilor postuniversitare de master și prin creșterea spectaculoasă a cuprinderii în studii doctorale.

– *Trăim în România cu cea mai informată populație*. Explozia mass-media, ca și accesul la informare sunt fără precedent. Aproape 90% din populație are acces cel puțin la programe TV. Datorită pluralismului și diversității, a scăzut spectaculos gradul de îndoctrinare și este facilitat accesul la decizii politice în cunoștință de cauză

– *Trăim în cea mai accesibilă dintre culturi*. La fel ca și educația, cultura devine un fenomen de masă, atât ca acces la informare, cât și ca acces la producere. Acest fapt contribuie în perspectivă la înlocuirea formelor elitiste cu cele general civilizatorii. Generalizarea treptată a accesului la Internet scade gradul de „autohtonizare excesivă". Devenim parte a lumii mari. Intrăm în competiție și colaborare cu oameni din alte culturi și, de ce nu, începem să existăm pe

harta culturilor, fără să fim obligaţi să emigrăm în societăţi „vizibile".

– *Trăim în cea mai bună poziţionare geopolitică posibilă*. Cel puţin pe o perioadă previzibilă nu ne mai ameninţă nici fascismul legionar, la fel ca în perioada interbelică, nici comunismul, la fel ca acum 60 de ani. Suntem parte a lumii dezirabile sub scutul protectiv al NATO şi, foarte curând, ca parte a Uniunii Europene. Libertatea noastră nu este garantată doar de legile statului, nu este la cheremul guvernanţilor proprii, ci depinde şi de apartenenţa noastră mai largă la lumea occidentală, adică la teritoriul democraţiilor liberale.

Cred că trebuie să ne asumăm o perspectivă generală optimistă, să lăsăm defetismul şi văicăreala de-o parte. Starea de depresie cronică la nivel macrosocial nu mai are alt fundament decât pasiunea noastră bolnavă pentru victimism. Suntem, la nivel poziţional, în cel mai bun loc cu putinţă. De aici încolo începe construcţia critică, aşa cum le stă bine unor oameni care intră în etapa cetăţeniei adulte. Analizăm lucid fiecare dintre sistemele de referinţă în care ne aflăm şi mergem mai departe. Democratic, exerciţiul cetăţeniei este încă slab, ca şi egalitatea de şanse. Clasa politică are încă prea mulţi oameni incompetenţi sau rău intenţionaţi în privinţa binelui public. Infrastructura de locuire arată adesea ca după bombardament sau ca în Evul

Mediu. Parte din mass-media este sub o prea accentuată vasalitate economică. Explozia accesului la cultură împroașcă încă prea mult cu kitsch, pornografie și superficialitate. Educația este preponderent cantitativistă: ne interesează prea mult câte diplome dăm, câți studenți atragem și prea puțin ce știu ei să facă după ce pleacă din universități. Ratăm nenumărați copii în sistemul de educație pentru simplul motiv că au avut nenorocul să se nască la țară, în familii sărace sau în comunități cărora integrarea în școală le pare un pericol.

Fiecare în plan individual putem avea necazuri mari sau mici, succese mari sau mici. Important îmi pare faptul că ele încep treptat să ni se datoreze și nouă, nu doar „orânduirii". Am făcut un pas uriaș de la paternalism la autonomie.

România liberă, 24 octombrie 2006

Globalizare pe propria piele: lecţii de viaţă

La începutul lunii ianuarie, canalul TVR 1 a difuzat un film documentar produs de canalul Arte al televiziunii franceze. Tema? „Salariul minim: 110 Euro." Îl consider un film paradigmatic pentru lumea căreia îi devenim parte. În rezumat, povestea (văzută de unii dintre dumneavoastră) este următoarea:

> O firmă care avea locaţia într-un oraş din Franţa şi-a transferat o parte din afacere la Mediaş. Motivul? Firește, diferenţa de cheltuieli cu forţa de muncă. De la un salariu minim de 1 500 de euro pentru muncitorii francezi, costurile se reduceau la 110 euro pentru muncitorii români. Oraşul francez a rămas fără o resursă industrială importantă, iar muncitorii, unii cu 15-20 de ani vechime, au intrat în şomaj. Medieşenii s-a bucurat de deschiderea fabricii. La rândul lor, ei au fost victime ale dezindustrializării postcomuniste, iar şansa unui loc de muncă a descrescut dramatic. Patronatul francez le-a propus celor nemulţumiţi de pierderea locurilor de muncă să vină să lucreze la sucursala din România, cu salariul minim

lunar de 110 euro. Doi dintre ei, oameni cu activitate sindicală intensă, au venit la Mediaș să prospecteze terenul. Au contactat omologii români, au văzut cum lucrează, dar au vrut să vadă și cum pot trăi din banii aceia. I-au însoțit la piață și magazine, au studiat facturile de curent și gaze, făcând ochii tot mai mari. Puține prețuri erau mai mici decât în Franța, multe erau mai mari. Colegii români le-au arătat totuși cum pot supraviețui în ciuda „imposibilului". Rețeta de supraviețuire este clasică. Angajații români i-au dus la casele de la țară, le-au arătat purceii, vaca, găinile, pivnițele cu conserve, arăturile, livada. Banii de la fabrică mergeau strict pe electricitate, gaze, telefon, impozite.

„Dar asta e curată exploatare din partea patronatului!", le-au replicat sindicaliștii francezi! Românii și-au luat inima socialistă în dinți și au vorbit cu managerii sucursalei românești, împreună cu sindicaliștii omologi, șomeri, în favoarea fraților euro-români, prospectând o mărire de salariu. Răspunsul a venit ca o ghilotină: „Dacă cereți mai mult, suntem nevoiți să mutăm afacerea în India, unde salariile sunt semnificativ sub cele din România. Orice mărire a costului de producție ne scoate de pe piață, odată ce alții pot vinde același produs la un preț mai mic". Discuția, firește, s-a încheiat aici.

A fost, inclusiv pentru mine, o lecție despre globalizarea afacerilor, învățată pe viu, dar nicicum atât de pe viu pe cât au învățat-o muncitorii francezi.

Semnalul lor antiexploatare, generos de altfel, având în vedere că, simplist vorbind, muncitorii români i-au lăsat fără slujbă, face parte din familia: *Proletari din toate țările, uniți-vă!* O lozincă utilă politic pentru sindicalismul secolului al XIX-lea, chiar și pentru cel din prima jumătate a secolului XX. Dar acum ea este deplin inoperantă. Capitalul nu este cantonat de granițe naționale. Comunismul nu mai este o amenințare mondială, încât statul și patronatele să se facă luntre și punte să demonstreze că salariații pot trăi mai bine în capitalism și economie de piață. Economia, politica și societatea comunistă s-au dovedit net falimentare. Cu alte cuvinte, sistemele concurențiale de piață au câștigat complet terenul față cu cele cooperatist-planificate. În condițiile de globalizare a afacerilor, răsfățul unei lumi pentru lucrători, una în care stânga câștiga sistematic, adică răsfățul veacului socialist al Europei Apusene, se stinge treptat. Patronii firmei franceze migrate la Mediaș nu au reacționat nicidecum în sistemul: „Capitaliști care sug sângele muncitorilor în goană după profit". Este foarte posibil ca ei să fie foarte patrioți și eurocentrici. Se simt cum nu se poate mai francezi, își leagănă sufletul pe valea Loirei, așa cum își leagă gândul și cultura de „Bătrâna Europă". Răspunsul lor nu a fost unul cinic, ci pur pragmatic: „Dacă plătim salarii mari și mărim costurile, concurența ne va spulbera și vom da faliment". Transferarea afacerii în India, cea cu mai puține „mofturi" sindicale, nu este neapărat o soluție de

exploatare, ci mai degrabă pentru menținerea pe piață. Este o ecuație în care toată lumea pare să aibă dreptate și nimeni nu este vinovat.

Noi nu am intrat doar în Europa, ci și în sistemul actual de globalizare a afacerilor. Veacului marxist, potrivit căruia „proletarii nu au patrie", îi urmează unul globalist în care „capitalul nu are patrie". Pe moment, noi suntem avantajați câtă vreme vom fi mai ieftini și mai dezintegrați sindical. Xenofobia unor vestici, reprezentați de camarazii europeni ai lui Vadim Tudor, ne va avea ca țintă o vreme fiindcă le luăm slujbele și scădem prețul forței de muncă. Apoi, xenofobia lor, asociată cu a noastră, se va îndrepta către indieni, chinezi, pakistanezi. Ei, la rândul lor, nu au nici o vină. Asemenea multora dintre noi, vor să trăiască cinstit, muncind fie și pe bani puțini.

Această atmosferă defetistă, uneori fatalistă, o regăsim și în Statele Unite. Principalul argument anti-Bush nu este doar războiul din Irak, ci și acela că statul nu mai este al cetățenilor, ci al corporațiilor transnaționale, care își plimbă afacerile pe glob în sistemul: *Ubi bene, ibi patria!* În timp ce în SUA dispar masiv locuri de muncă. În acest sens, birocrația de la Bruxelles este încă mult mai cuminte și mai „localistă" față de cea de pe malul Potomacului, odată ce ofensiva ei majoră în înlesnirea schimburilor, migrației forței de muncă și afacerilor a rămas pe continentul-mamă.

Cu alte cuvinte, bine am venit în lumea nouă reală, cu avantajele și dezavantajele ei, alta decât cea mică în care am trăit până acum!

România liberă, 18 ianuarie 2007

Gânduri la intrarea în Uniune

Îmi pare bine că nu mai suntem de „capul nostru" și nici de capete sovietice, otomane sau „chezaro-crăiești". Dacă despre ultimele nu are rost să mai vorbesc, despre primul, respectiv „capul nostru", da. Pare paradoxal ce am scris. Autonomia este condiția moralității, iar eu par să o (re)neg. Nu este însă chiar așa de paradoxal. Întâi de toate, autonomia trebuie să fie personală și apoi transpersonală, instituțională. Istoria ne demonstrează că, lăsați de capul nostru ca „ocârmuire", desființăm prin varii mijloace autonomia personală. Fie ne-o prăduiesc voievozii neamului, fie diverse specii de dictaturi și dictatori de secol XX (legionare, comuniste), fie diverși președinți, „baroni", „miniștri", pentru care noi suntem „prostimea", „norodul", „masele populare", „mulțimea", „omul de pe stradă", însă mai niciodată cetățenii contribuabili care angajăm și plătim servicii de guvernare pentru interesele noastre, fie ele și conflictuale.

Pentru prima oară intrăm sub o ocârmuire neautohtonă de bunăvoie și nesiliți de nimeni, pe cale

pașnică. Această ocârmuire, căreia îi vom deveni parte, se învârte după reguli pe care istoria românilor nu le-a procesat deloc sau a făcut-o cu sincope serioase. Iar regulile nu doar că există (cum există ele și acum în vitrina cu *copy-paste* din *acquis-ul comunitar*), ci vor trebui să devină „forme de viață" cetățenească, profesională, instituțională.

Din punctul meu de vedere, cel mai bun lucru care ni se întâmplă prin integrarea în Uniune (deocamdată cei mai mulți doar ne „inserăm") este șansa să devenim cu adevărat cetățeni, să intrăm în competiție profesională cu mult mai mulți oameni, să putem coopera cu persoane și grupuri față de care ne simțim afini, fără strâmtorări etnice. Lumea noastră se lărgește fantastic. Dar ea este lumea noastră, a fiecăruia, nu a „pohtei ce-a pohtit" vreun vodă, „baron", președinte mai mult sau mai puțin „mesianic" sau vreun simplu șef cu puteri discreționare. Desigur, curând vom începe să criticăm birocrația de la Bruxelles, nu doar pe cea autohtonă. Dar ce șansă extraordinară să nu ne mai raportăm doar la „tribul" nostru, complexați față de lumea largă! Probabil mulți vom îngăima, asemenea dacilor: „Barză, brazdă, viezure, mânz". Foarte bine. Să ne gândim că încet, încet micile noastre frecușuri între „olteni", „ardeleni", „moldoveni", „regățeni" vor fi doar istorie înduioșătoare. Vom avea alți subiecți de ironie și, mai ales, vom deveni un vast subiect de ironie ca români. Probabil că, în acest mod, în sfârșit o bună parte din naționaliștii noștri se vor trezi frate cu ungurul și romul

contra neamțului sau marocanului. „Vatra românească" se va vărsa în „vatra europeană", „vatra ortodoxistă" în cea creștină.

Ce îmi este clar este faptul că, în timpul vieții mele, am avut șansa să trăiesc în trei societăți diferite ca natură. Pe prima, cea comunistă, aș da-o la câini. Pe cea de-a doua, de tranziție, o păstrez fiindcă acum seamănă a „misie" a generației mele, iar pe cea de-a treia, europeană, o aștept ca pe o așezare „banală" într-o normalitate participativă de care nu a mai avut parte nimeni în întreaga istorie a familiei mele.

aLtitudini, ianuarie 2007

În loc de final. Compunerea liberă: criteriul popular de excelenţă

Suntem o lume de oameni care de generaţii întregi se socializează în atotputernicia şcolară a *compunerii libere*. Îndată ce alfabetul este învăţat, îndată ce ştim să citim şi scriem cuvinte, noi nu purcedem la utilizarea limbajului pentru descriere şi argumentare, ci pentru dezvoltarea minţii noastre prin figuri de stil: metafore, metonimii, comparaţii. Performanţa noastră şcolară tradiţională şi accesibilă este *compunerea liberă*, iar cea mai rară este matematica.

În Evropa, la fel ca şi în Occident, copiii primesc teme pentru acasă foarte plictisitoare faţă de cele pe care le aveam noi: ei stau câte o oră afară cu un carneţel în mână fiindcă trebuie să noteze şi să descrie exact cum şi cu ce se joacă ceilalţi copii, cum îi supraveghează părinţii, câte jucării revin fiecăruia. Abia apoi pot discuta dacă jocurile sunt bune şi la ce anume, dacă împărţirea rolurilor şi jucăriilor este dreaptă. Uneori este şi mai

plicticos. Doamna lor învățătoare le cere să descrie cum se dezvoltă un bob de fasole pus de ei în pământ, dacă îl udă în fiecare zi sau o dată la două zile. Abia apoi au voie copiii să tragă concluzii despre relația dintre creșterea plantei și umiditatea solului. În ăst timp, copiii noștri ne urmează buna tradiție: caută figuri de stil, eventual cât mai înaripate și mai originale. Ei sunt cu atât mai prețuiți cu cât învață să oculteze realitatea în favoarea ficțiunii. Dacă mai târziu devin maeștri ai combinării lecturilor enciclopedice în compuneri de mari proporții și de mare impact, ne recunoaștem în performanța lor și ne mândrim cu ei: sunt așii tipului nostru de socializare.

Istoria noastră intelectuală este o istorie a plictisului față cu descrierea (la maturitate: cercetarea empirică) și argumentarea (la maturitate: cercetarea teoretică). Este o istorie a dezinteresului față de profesionism și specializare. În schimb, este istoria succesului fulminant al entităților metafizice bine hrănite de zona de excelență a așilor compunerii libere. „Țăranul" și „omul de cultură" au bătut de departe recordul. Această asociere este firească: țăranul cultivă de toate și nu este specializat în nimic, omul de cultură știe de toate, nu este specializat în nimic în mod particular, dar se pronunță cu succes despre orice, față cu un public avid, socializat în compuneri libere.

Invențiile noi ale tranziției sunt „analistul" și „eseistul": un fel de extract total de competență universală. Nu dăm doi bani pe exactitatea

informațiilor și pe argumentarea soluțiilor posibile, dar juisăm în fața găselnițelor metaforice de limbaj: „Ce bine le zice!".

Talentul metaforic este cheia care deschide suflete și acaparează minți. Au dreptate cei aflați în categoria „aleșilor", atunci când utilizează refrenul: „Dușmani-mi poartă pică/ Da' n-au valoarea mea!" împotriva celor ca noi. Nu facem decât să cârtim în minorat, cu impact restrâns. Ei știu foarte bine că descrierea corectă, demonstrația și argumentarea nu au încă importanță publică. Știu că nu există o cerere solidă pentru responsabilitate față de conținutul celor afirmate în spațiul public, ci doar față de *text-appeal*-ul zicerilor lor. Ei sunt, trebuie să recunoaștem deschis, marii învingători ai vastei noastre familii formate intelectual pe criteriul de excelență: talent la compunere liberă. Ei pot dăinui liniștiți ca tip atâta vreme cât vom accepta primatul sau chiar unicatul acestei metode de autoexprimare și personalizare în educație.

aLtitudini, mai 2006

Interviu

„Cred că suntem o țară moartă după metafore și compuneri libere"

Ovidiu Şimonca: *Mihaela Miroiu a organizat săptămâna trecută dezbaterea „*Interesele femeilor: demnitate, autonomie, autoafirmare*". Cu acel prilej, Mihaela Miroiu și-a lansat cartea* Nepreţuitele femei. Publicistică feministă*, apărută la Editura Polirom, în colecția „Ego. Publicistică", volum prezentat recent în* Observator cultural *(nr. 329, 13-19 iulie 2006). Tot la colocviul amintit, Ștefania Mihăilescu a primit premiul pentru cercetarea mișcării românești pentru drepturile femeilor. Dezbaterea a fost o bună ocazie pentru a evalua situația feminismului românesc din perspectiva impactului în opinia publică. A doua zi, joi, 12 octombrie, am vizitat-o pe Mihaela Miroiu la SNSPA, unde este profesoară universitară la Facultatea de Științe Politice și unde am realizat interviul din acest număr.* Nepreţuitele femei *este un volum extrem de bine structurat: ne prezintă toate avatarurile prin care a trecut feminismul românesc în ultimii treisprezece ani și conține principalele polemici care au însoțit evoluția în acest domeniu. Mihaela*

Miroiu dispune de o calitate, probabil esențială: are umor, ceea ce-i permite să fie lipsită de ranchiune sau supărări inexplicabile. Umorul său îi asigură o anumită detașare: nu scrie încrâncenat și ofticos, nu atacă persoane, ci idei. Autoarea vrea cu adevărat să se modifice condiția femeilor în România de azi. Nu e doar o declarație de intenții, proclamată demagogic: e o stare de fapt, lupta continuă cu discriminările și disprețul față de femei, în care Mihaela Miroiu e vârful de lance, împunge bine și cu folos, dar și parează lovituri care mai de care mai multe și mai năstrușnice, mai grobiene și mai neargumentate.

Femeia ar trebui să fie supusă bărbatului, cum spune învățătura creștin-ortodoxă?

Mihaela Miroiu: La modul absolut?

O.Ș.: *Mă gândesc la modul în care se oficiază căsătoriile religioase creștin-ortodoxe și unde există această sintagmă. N-ai auzit-o?*

M.M.: Am auzit-o, categoric. Este una dintre multele expresii care ne arată că pe noi nu ne interesează istoria și prezentul, ci un fel de veșnicie perpetuă, un fel de atemporalitate absolută a Bisericii în raport cu lumea și în contradicție cu Evangheliile.

O.Ș.: *Ce să facă o femeie când se căsătorește și primește o asemenea învățătură?*

M.M.: Când cineva trebuie să se supună tot timpul, gândește-te că altcineva trebuie să dea ordine tot timpul și e foarte obositor. Dacă o căsătorie înseamnă o incompetență absolută din partea mea și soțul trebuie să-mi gireze toate acțiunile, fiindcă eu nu

am liber-arbitru și nici nu sunt responsabilă de ceea ce fac, avem probleme. Unu: ar trebui să-mi spună încontinuu – de când mă scol până mă culc – ce să fac și să-mi explice de ce și cum, pentru că nu mă duce mintea. Doi: dacă n-am liber-arbitru, dacă un am discernământ deplin, trebuie să fim consecvenți: nu pot să răspund de faptele mele nici măcar în viața de apoi. Să răspundă el.

O.Ș.: *Cum ar trebui să fie judecat acest sfat, acest îndemn, această regulă? La oficierea căsătoriilor creștin-ortodoxe se spune că „femeia trebuie să fie supusă bărbatului".*

M.M.: Această regulă ar trebui eliminată, nu judecată. Scoasă, pur și simplu. Există preoți ortodocși care o ignoră. Eu știu preoți ortodocși care sar peste acest pasaj umilitor, înrobitor de-a dreptul, gândindu-se foarte clar că doi oameni care se căsătoresc își așază în comun mintea, corpul și sensibilitatea, participă deopotrivă la viața lor comună.

O.Ș.: *Te rog să alegi dintre următoarele două formulări: „femeia – egala bărbatului" și „femeia – jumătatea bărbatului".*

M.M.: Când vorbim despre femeia egala bărbatului, e vorba despre egalitatea în drepturi, egalitatea în tipuri de competențe, egalitate în fața legii, egalitate în fața moralei. Dacă e vorba despre cuplu, fiecare ar trebui să fie jumătatea celuilalt. Fiecare dintre noi este jumătate dintr-un bărbat și jumătate dintr-o femeie, care, împreună, alcătuiesc un *noi*.

Cealaltă jumătate rămâne în sensul identității proprii, nelegate de cuplu.

Sindromul *room-service*

O.Ş.: *De când te ocupi de feminism, ce s-a schimbat în România, în acest domeniu?*

M.M.: Enorm de mult. Persoanele tinere care intră în domeniu sunt extrem de supărate că lucrurile stau atât de prost și mai avem atât de multe de făcut, iar înapoierea e atât de mare. Dar eu știu de unde am luat-o și mi se pare că s-au schimbat foarte multe lucruri: s-au dezvoltat cercetarea și publicațiile – dar relativ unilateral. Feminismul este legat de științele sociale și de istorie, însă atinge foarte puțin zona filologică, juridică, economică. Acest tip de studii a fost extrem de puțin asimilat în universități; practic sunt numai două care au nivel de master: SNSPA și Universitatea „Babeș-Bolyai".

O.Ş.: *Dar în viața practică, în viața obișnuită, în situația femeilor, se poate constata o îmbunătățire?*

M.M.: În situația femeilor s-au schimbat câteva lucruri, foarte serioase, dar nu din cauza feminismului românesc, ci a sindromului pe care eu îl numesc *room-service*, respectiv a importului de legislație pe care România a fost obligată să-l facă. Au fost adoptate și Legea egalității de șanse, cea a combaterii discriminării, și Legea combaterii

violenței domestice. Acestea au fost date la pachet, *room-service*, sub nasul unor cetățeni care nu prea au obiceiul să-și revendice drepturile (altele decât cele sindicale) sau să facă mișcări serioase pentru drepturile lor.

O.Ş.: *În acest domeniu, care este principala problemă rămasă în suspensie?*

M.M.: Avem numai legi, dar nu avem politici bugetate prin care să se aplice legile. Avem două instituții: Consiliul pentru Combaterea Discriminării, care lucrează mai bine, și Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse, care practic nu are autonomie, nu are buget propriu și poate face foarte puțin. Instituțiile acestea ar fi trebuit să aibă pui în toate instituțiile statului, la nivel central și la nivel local. Lucrul acesta nu s-a întâmplat. Noi trăim într-o eternă poveste, în România: democrația se manifestă la nivel abstract, macrosocial, iar exercitarea ei este extrem de greoaie, pentru că nu se transferă politici, practici și instituții la nivel microsocial. Situația este valabilă în toate privințele, nu doar în egalitatea de șanse.

Chiar trebuie să scot toate săbiile?

O.Ş.: *De ce crezi că persoanele care sunt în zona feminismului românesc sunt privite ca niște excentricități?*

M.M.: Dacă noi am lua în serios liberalismul, și liberalismul ar fi excentric... Cred că și social-democrația

ar părea excentrică... Feminismul pare și mai excentric... Democrația politică, democrația pentru femei, a început ca exercițiu în 1990; acum e în plină adolescență, cu toate avatarurile adolescenței: rămâne mai degrabă ca reacție mai mult sau mai puțin emoțională și e puțin structurată în sensul unei mișcări conștiente de sine. Al doilea motiv e ortodoxia: spațiul ortodox e unul foarte puțin reformist, puțin sincron cu istoria, nu ține cont de felul în care se dezvoltă lucrurile, cultivă un fel de atemporalitate, e într-un dialog cu veșnicia care nu ajută deloc transformarea socială la nivelul comunităților de enoriași, acestea fiind, la vremea lor, focarele societății civile. Societatea civilă din Occident, plecând de la ele, s-a structurat, iar comunitățile de enoriași au început să se laicizeze în diverse moduri. La noi, comunitățile de enoriași sunt atemporale ca organizare, ca tip de acțiune. Se pot ocupa de opere de caritate, dar nu de opere de emancipare, nu de opere de dezvoltare. În plus, mai suntem și latini. Latinitatea este un ingredient suplimentar al misoginismului mai mult sau mai puțin romantic. În cazul nostru, clar mai puțin.

O.Ș.: *De ce ești așa de critică cu ortodoxismul? Unde e punctul nevralgic?*

M.M.: Punctul nevralgic e că neglijează Evangheliile. Este un ortodoxism care din punctul de vedere al statutului femeilor a sărit peste Evanghelii și a ales din Epistolele lui Pavel partea convenabilă,

fără să mai meargă foarte serios în sensul tratamentului față de femei conținut de Evanghelii. Femeile au fost continuu aproape de Hristos: l-au însoțit în opera de propăvăduire a *veștii celei bune*, l-au însoțit cu consecvență, fără să le fie frică, fără să fugă ca majoritatea ucenicilor. Au mers până la răstignire și până la mormânt, femeile niciodată nu s-au sfiit să-i fie mereu în preajmă și nici Hristos nu s-a sfiit să se apropie de ele, să încalce toate tabuurile din legea veche: cea legată de femeia care sângera, cea legată de prostituate, de adultere. Toate aceste povești sunt neglijate în statutul pe care îl au femeile în Biserica Ortodoxă. Însăși semnificația sângelui, care în alte biserici creștine este un sânge ce renaște, mântuie, în Biserica Ortodoxă sângele femeiesc este privit ca un *sânge spurcat*. Dacă nasc un copil se păstrează ritualul după care femeile sunt *necurate*, pentru că au născut un copil, ceea ce mi se pare complet nedrept și grotesc, și sunt spurcate cu două măsuri: o femeie e șase săptămâni spurcată, dacă a născut o fată, și trei săptămâni dacă a născut un băiat. După care trebuie să-și facă moliftă de curățare. În aceeași privință, a nașterii unui copil, tatăl nu trebuie să treacă prin nici un *ritual de purificare*. Cu alte cuvinte, copiii se nasc din păcatul mamei, nu și din cel al tatălui.

O.Ş.: *De ce nu încerci să discuți toate lucrurile acestea cu reprezentanții Bisericii Ortodoxe, care pot decide ritualurile?*

M.M.: Cu Sfântul Sinod?

O.Ş.: *Da, de ce nu? Trebuie să existe şi acolo oameni receptivi...*

M.M.: Am vorbit cu preoţi ortodocşi autori de cărţi, cu preoţi cultivaţi, care nu sunt de acord cu aceste ritualuri. Aceşti preoţi nu au nici un fel de putere de decizie. În Biserica Ortodoxă decide Sfântul Sinod care este alcătuit din călugări, care nu sunt căsătoriţi, care nu trăiesc lângă femei, iar imaginea lor despre femei ca partenere de viaţă este abstractă. Prin urmare, o biserică orânduită de bărbaţi care au ales singurătatea şi izolarea este greu receptivă la femei. Le cunosc prea puţin.

O.Ş.: *România se schimbă, se schimbă uneori forţat, nu se poate să nu se schimbe şi Biserica Ortodoxă. Trebuie să fiţi mai insistente!*

M.M.: Am citit cândva, acum câţiva ani, o broşură la mănăstirea Sinaia, o broşură pentru care BOR şi-a dat girul. Acolo era prezentată o listă de „satanişti", din care făcea parte şi Lady Diana şi, bineînţeles, feministele. Până şi Maica Tereza avea un statut dubios... Cum vă închipuiţi, în aceste condiţii, un dialog între una ca mine şi Sfântul Sinod? Eu primesc de la început o *etichetă* care mă plasează într-o situaţie în care, probabil, şi apropierea de mine ar fi un păcat de neiertat. Ştiu însă foarte bine că o persoană deosebit de cultivată care are relaţii cu studenţii de la Teologie mi-a folosit un capitol dintr-una dintre cărţi, din *Convenio. Despre natură, femei şi morală*, în care vorbeam despre teologia

ortodoxă într-un sens feminist. Era de acord cu perspectiva și cu punctul meu de vedere, dar mi-a spus deschis că nu va putea invoca bibliografia reală. Am descoperit un tip de duplicitate asemănător celui din comunism: *da, cred că are dreptate, am să prezint teoria Mihaelei Miroiu, dar n-am să spun a cui este*. Mai mult decât atât: mărturisesc că eu mi-am făcut căsătoria religioasă mai târziu și preotul meu, care e și duhovnicul meu și mă înțelege foarte bine, nu a menționat, în slujbă, partea cu „femeia supusă bărbatului". Cu alte cuvinte, există o anumită deschidere, dar nu ca „politică" generală a Bisericii.

O.Ş.: *Rămâne să vă luptați cu cei care decid ritualurile în Biserica Ortodoxă!*

M.M.: Am o întrebare: chiar trebuie să scot toate săbiile împotriva tuturor instituţiilor?

O.Ş.: *Chiar nu trebuie să te lași.*

M.M.: Nu mă las! Dar, în această privinţă, mai degrabă a trebuit să mă lupt cu laicatul decât cu preoţii pe care i-am cunoscut. Gândește-te la poziția lui Dan Ciachir, care nici măcar n-a polemizat cu mine. El a scris, eu am scris, dar în paralel; el niciodată nu a răspuns obiecţiilor mele. S-a dovedit mai închistat decât Sfântul Sinod, lucrând cu o listă de adjective infamante, adresate unei entități adstracte – fiecare lucrează cu o proiecţie imaginară despre feministe. Un asemenea personaj, cum e Dan Ciachir, nu este curios să cunoască o

feministă reală: eu mai degrabă am intrat în dialog cu teologi ortodocşi.

Cred că am ieşit din carapacea academică

O.Ş.: *În volumul* Nepreţuitele femei. Publicistică feministă*, spui aşa: „Nu ştiu să existe, conştientă de sine, o mişcare feministă românească semnificativă dincolo de graniţele producţiei şi educaţiei intelectuale. Şi aceasta din urmă cu un corp firav, dar cu ceva mai multă minte". Discursul vostru nu-i cumva prea academic?*

M.M.: Există un discurs feminist, care este academic, cum spui. Acest academism se datorează, în primul rând, faptului că sunt oameni care preferă întâi să se instruiască foarte bine şi pe urmă să livreze cunoaşterea în diferite doze. Ca să ajungi la simplitate, trebuie să ştii foarte multe. Oamenii din zona feminismului au simţit nevoia să cerceteze, să studieze, să producă mai întâi la nivel academic.

O.Ş.: *E suficient?*

M.M.: Nu.

O.Ş.: *Ce-i de făcut? Ce-ai făcut să ieşi din zona discursului academic pentru ca mesajul tău să fie înţeles de cât mai multă lume?*

M.M.: Cele mai importante succese ale mele, în sensul dezbărării de limbajul academic, îl reprezintă două categorii de ieşiri foarte directe în spaţiul

public. Primul: merg frecvent la emisiunea Mihaelei Tatu, „De 3 x femeie", unde este prezentat un film pe un studiu de caz – de violență, de relații tensionate de cuplu, de trafic de femei etc. Și eu comentez într-un limbaj care e foarte accesibil. Știu asta. Dimineața, când vin la cursuri, cele două femei de serviciu de la facultate îmi bat în ușa biroului și îmi zic: „Doamnă, hai să mai discutăm puțin despre ce ați zis aseară". În acel moment mă simt extraordinar de bine. Al doilea exemplu: am o rubrică, la o revistă de femei, la *Avantaje*, unde folosesc un limbaj pentru toată lumea. Cred că am succes, pentru că văd ce mesaje vin la redacție, care mă încurajează să perseverez.

O.Ș.: *Foarte bune exemple. Probabil că așa trebuie procedat astfel încât feminismul să fie înțeles, acceptat și promovat.*

M.M.: Eu cred că am ieșit din carapacea academică. Încerc să merg mult mai aproape de grijile femeilor. Ținta principală o reprezintă „femeile de serviciu", în sens generic, iar de acolo pot merge spre toate celelalte. Să-ți spun ceva despre reacțiile lor; ele îmi zic*: nu înțelegem de ce câștigăm la fel ca portarii, când portarii nu fac nimic toată ziua, iar noi muncim de ne spetim. Numai pentru că sunt bărbați?* Alt exemplu, tot de la aceste femei care îmi spun: *nu înțelegem de ce când ajungem acasă trebuie să ne apucăm de mâncare, spălat, copii, iar bărbată-miu, dacă nu e beat, stă oricum cu burta în sus și nu face nimic*. Vreau să spun că aceste femei simple percep viața

ca un șir de nedreptăți în lanț și vorbesc cu mine pentru că eu le ascult și le înțeleg.

Gigi Becali a încurcat Duhurile

O.Ş.: *Ce te faci cu Gigi Becali care la programul „Zece pentru România" de la Realitatea TV a spus că în familia lui femeile nu au voie la fotbal sau la discotecă, doar la biserică le este locul! Mai mult, Gigi Becali, adresându-se doamnei Sulfina Barbu, care era prezentă în emisiune, i-a spus că nu e bună de ministru, că nici o femeie nu trebuie să fie ministru. Iar doamna Sulfina Barbu a început să se justifice că a obținut postul pe baza unor teste, pe baza unor audieri interne etc. Aș vrea să comentezi și declarația lui Gigi Becali, și reacția Sulfinei Barbu.*

M.M.: Eu știu mai multe despre Gigi Becali. Știu că la nunți merge cu soția, dar nu permite nimănui să danseze cu ea. A pus un monopol pe o femeie. Tot comportamentul lui față de femei mă face să cred că el a interpretat greșit Duhul Sfânt despre care spune că l-a vizitat. L-o fi vizitat Duhul Sfânt, dar cred că era unul islamic, nu creştin. Nici un fel de Duh Sfânt creştin nu cere ceea ce spune Becali că trebuie să facă femeile. E o problemă cu Gigi Becali: a încurcat Duhurile. Este clar un personaj cu o gândire misticoid-fundamentalistă. El se trage dintr-o tradiție vastă care până și la musulmanii reformiști arată mult mai bine. În sensul celor declarate, dom' Gigi poate să fie frate spiritual

cu Bin Laden, cu Zarqawi. Nu în sensul că este criminal, nici pe departe, dar gândirea lui în legătură cu femeile se cam plasează la nivelul căpeteniilor islamiste sus-numite.

O.Ş.: *De ce n-a avut replică Sulfina Barbu? De ce s-a justificat în fața lui Gigi Becali că este ministru?*

M.M.: Sulfina Barbu nu are cultura argumentelor împotriva patriarhatului. Dacă o avea, reacționa imediat, dar, probabil, este o chestiune care n-a preocupat-o niciodată. Sulfina Barbu face parte din categoria femeilor excepționaliste care probabil admit că, *da, femeile sunt proaste și ar trebui să stea în banca lor, dar eu sunt o excepție, eu m-am realizat, eu am scăpat*. Excepționalistul este foarte frecvent între femeile de succes din România. Doamna Sulfina Barbu crede că e o excepție – ea nu consideră că e *firesc* ca o femeie să fie ministru, dacă îndeplinește niște criterii. Dacă ar fi avut cultura egalității și a echității de gen, în care n-a educat-o nimeni, niciodată, ar fi avut replică în fața lui Gigi Becali.

O.Ş.: *Totuși am un reproș să-ți fac. Ești profesoară universitară. Predai la SNSPA științe politice. De la o femeie ca tine, lumea s-ar fi așteptat, între 2000 și 2004, la o reacție politică anti-PSD. O reacție a ta față de corupție, față de subordonarea presei, față de utilizarea banului public în folos propriu. Nu crezi că o reacție politică față de evenimentul politic ar fi contribuit și la susținerea feminismului, ar fi dat greutate și feminismului?*

M.M.: Eu îmi adun un al doilea volum de publicistică, alcătuit din articolele mele despre etică în politica românească a ultimilor 10 ani. În presă au existat articole scrise de mine despre ceea ce spui.

O.Ş.: *Şi o reacţie anti-PSD?*

M.M.: Absolut. Cu un amendament: eu nu am niciodată ca ţinte numai partidele sau doar anumite partide. Am ţinte derapajele de la democraţie, de la etica în politică, derapajele de la promisiunile electorale, derapajele de la doctrină. Acestea au fost şi sunt ţintele mele.

Misoginismul nu e monopolul bărbaţilor

O.Ş.: *Mihaela Miroiu, am vrut să spun că într-un moment când viaţa politică părea sufocată de Guvernul Năstase a veni şi a vorbi despre cât de persecutate sunt femeile putea trece drept un discurs inadecvat din partea unei profesoare de ştiinţe politice.*

M.M.: Ce-mi lipseşte acum este acel volum care să dovedească că toţi anii ăştia n-am navigat public doar în subiecte feministe. Am scris substanţial şi pe subiecte de altă natură, am scos cărţi: *Societatea retro* şi *România. Starea de fapt*, care au fost extrem de critice cu tipul acesta de societate. Unele teorii au fost ofertante în plan internaţional, cum a fost ideea despre *conservatorismul de stânga*, ce îmi aparţine. Dar pot să recunosc: a fost extrem

de rar când am fost invitată la vreo televiziune pe altă temă de expertiză decât cea legată de feminism și de femei, cu îngăduință și pe politici de educație. Eu nu sunt cunoscută în spațiul public ca o politologă, ca analistă a politicii – deși asta sunt –, pentru simplul motiv că televiziunile nu prea cheamă, cu excepția Alinei Mungiu-Pippidi, nici o femeie din mediul academic să facă analiză politică. Ce să fac? Să mă invit singură? Să dau telefoane? Să spun că mă pricep? Televiziunile nu mă invită, dar îmi pun o etichetă, pe aceea de feministă. Eticheta conține doar o parte de adevăr; eu nu vin în feminism din feminism, ci vin din filosofie socială și din științe politice.

O.Ş.: *În volumul* Neprețuitele femei *spui că „lezdemnitatea și antifeminismul se clădesc pe supunerea, nepăsarea și tăcerea femeilor". Unde greșesc femeile din România? Noi mereu ne raportăm la barbați, spunem că de la ei pornește o tratare disprețuitoare a femeilor.*

M.M.: Misoginismul nu e deloc monopolul bărbaților.

O.Ş.: *Sunt și femei misogine?*

M.M.: Uneori din plin... Am avut și la dezbaterea pe care am organizat-o, „Interesele femeilor: demnitate, autonomie, autoafirmare", femei care s-au manifestat incredibil de misogin. În România, la nivel privat, femeile misogine intră în ceea ce s-ar numi *cultura soacrei*: soacra își urăște nora și o tratează drept proastă. La nivel public, misoginismul femeilor înseamnă autoadularea, împresia că ele

sunt *de excepție*; sunt foarte bucuroase că nu au concurente, că sunt unicate.

O.Ş.: *Mamele sunt misogine?*

M.M.: În multe cazuri. Mamele își educă băieții să fie serviți și fetele să servească. Numai dacă ești fundamental misogină crezi, ca mamă, că performanța viitoare a fiicei tale trebuie să fie cea a servituții. Asta înseamnă că ai o părere proastă despre femei și o transferi asupra fiicei tale. Mai degrabă găsești bărbați, tați de fete, care le educă mult mai autoafirmativ, le împing spre autoafirmare, spre nesupunere: *Du-te, fata tatii, până unde te țin puterile minții tale!*

Fetele țes, cos, torc lână, băieții sunt operatori PC, aviatori

O.Ş.: *Avem exemplul atâtor femei de succes din România care s-au ghidat după îndemnul pe care l-ai menționat: Du-te, fata tatii, până unde te țin capacitățile! Și au reușit!*

M.M.: Sunt exemple individuale, e foarte adevărat. La întrebarea „și ce-i de făcut?" nu poți să răspunzi numai individual. Schimbările într-o societate sunt posibile pe două căi: prin *guvernare* și prin *educație*. O guvernare trebuie să-ți facă politici ale echității, iar educația trebuie să-ți facă strategii. Astăzi, în manuale, fetele în continuare țes, cos, torc lână...

O.Ş.: *Ce vreți să facă fetițele?*

M.M.: Profesiile spre care sunt trimise fetițele, conform manualelor și reflexelor cadrelor didactice, sunt cele de coafeză, secretară, manichiuristă. Iar băieții sunt trimiși spre operatori PC, aviatori.

O.Ș.: *Nu crezi că aici exagerezi puțin? O fetiță citește așa ceva în manuale. O fetiță deșteaptă, cu discernământ, cu părinți emancipați, nu va ține cont de ce scrie în manuale.*

M.M.: Așa este. Să presupunem că părinții oferă un model de socializare contrar celui din manuale. Adică sunt doi parteneri care se respectă, care își rezolvă împreună creșterea și educarea copiilor, în familia cărora nu există violență domestică, dimpotrivă, în care gospodărirea casei este făcută împreună în cuplu. Știi cât la sută dintre cuplurile din România sunt așa? Cinci la sută.

O.Ș.: *Nu pot să cred.*

M.M.: Crede-mă, e dovedit statistic. Aceste cinci la sută pot să submineze manualele prin modelul de socializare. Dar restul cuplurilor? Crezi că se poate face o modernizare a relațiilor în cuplu prin modelul a cinci la sută? Eu nu cred. Pur și simplu, nu cred.

O.Ș.: *Să spunem că n-ai părinți care să-ți cultive autoafirmarea și încrederea. Dar, spun așa: o tânără isteață, cu chef de citit, cu chef de informare, poate să răstoarne modelul patriarhal cultivat în familie și în școală.*

M.M.: Eu n-am spus că nu există soluții individuale. Întotdeauna există soluții individuale. Și

în comunism erau soluții individuale. Dar erau de ajuns? Puteau acele soluții să schimbe o societate? Dacă țara asta nu și-ar fi ratat toate modernizările și ar fi o țară civilizată... Eu sunt din județul Hunedoara și mă cutremur în legătură următorul caz: mă duc sistematic la Sarmisegetusa Regia, lângă Hațeg. Mă uit, a nu știu câta oară, la terme, viaducte, băi și la tot sistemul de locuire igienică din forumul roman. Satul de lângă forumul roman este, în continuare, cu WC în curte, în continuare se ia apă din fântână, toate la distanță de aproape două mii de ani. În țara asta, 55% dintre femei lucrează la nivelul secolului al XIX-lea în sens casnic și trăiesc viața secolului al XIX-lea în fiecare zi. O astfel de muncă îți ocupă absolut tot timpul: căratul apei de la fântâna din deal, unde există apă potabilă, până acasă, unde umpli trei lighene, să speli vasele, să speli hainele... ziua ta e terminată. Și asta faci toată viața.

O.Ş.: *Asta e o problemă a României: lipsa de modernizare, care e dincolo de relația bărbat-femeie.*

M.M.: E adevărat. Dacă suntem de acord că cifrele nu pot să mintă radical și dacă 83% dintre muncile casnice sunt făcute de femei, iar în mediul rural proporția este de 90%, atunci pot să spun un singur lucru: e adevărat că lipsa infrastructurii îi lezează și pe bărbați, dar îi lezează în felul următor: trebuie să taie lemne, trebuie să se ducă la toaleta din curte și cam atât. În rest, căratul apei, spălatul cu mâna, măturatul cu mătura, gătitul la lampă nu-s făcute de bărbați. Gradul de afectare al femeilor

pentru dezastrul din infrastructură este incomparabil mai mare decât la bărbați.

O.Ş.: *Există în limba română un antonim pentru misogin? Mă tot întreb și nu-mi vine în minte... Probabil că femeile nu urăsc bărbații...*

M.M.: Există un antonim pentru misogin: misandră. Dacă vom căuta în dicționar (DEX), vom vedea că misogin înseamnă un bărbat care urăște femeile. Cuvântul bărbat e pus în paranteză pentru că misoginismul, cum îți spuneam, nu e numai apanajul bărbaților. La misandră, în dicționar, sensul este că femeile care urăsc bărbații sunt bolnave. Așadar, la bărbați, misoginismul este o manifestare de ură sau de dispreț fără conotații patologice; la femeile misandre, comportamentul e de femeie bolnavă mintal.

O.Ş.: *Aflu pentru prima oară, prin tine, că femeile care urăsc bărbații sunt misandre.*

M.M.: Dacă antonimul lui misogin e atât de puțin cunoscut și circulă atât de puțin în limbă, înseamnă că practica legată de el e atât de mică, încât n-ai nevoie de un cuvânt ca să o acopere.

O.Ş.: *Ați acordat un premiu Ștefaniei Mihăilescu pentru cercetarea mișcării românești pentru drepturile femeilor. Ștefania Mihăilescu a publicat, la Polirom, două volume intitulate* Din istoria feminismului românesc, *cu texte care acoperă perioada 1838-1948. De ce merită acest premiu?*

M.M.: Ștefania Mihăilescu a făcut ceea ce nici una dintre noi n-ar fi fost în stare. S-a dus în bibliotecile

și în arhivele din România, dar și în cele de la Budapesta, și a căutat documentele mișcării feministe românești de la începutul secolului al XIX-lea și până acum. Multă vreme n-a avut nici bani de xerox și le-a copiat realmente manual, ca un copist, până când am reușit să o ajutăm, intrând într-un proiect de cercetare, care i-a permis să-și facă xerocopii. Ștefania Mihăilescu a reușit să ne restituie principalele documente ale mișcării feministe românești din ultimul secol și jumătate. Eu habar n-aveam că există toate acestea. Nu se măsoară nici în premii și nici în cuvinte ce înseamnă o asemenea muncă de cercetare, ce însemană să-ți regăsești rădăcinile într-o istorie pe care o ignorai complet.

Nu frustrările m-au împins spre feminism

O.Ş.: *Mă întorc la Mihaela Miroiu. Ce ar trebui să nu se ia în seamă când se vorbește de Mihaela Miroiu. Ce nu e Mihaela Miroiu?*

M.M.: Dacă luăm lista cu răutățile care se spun la adresa mea... Nu sunt o frustrată matern: am un fiu. Nu sunt o frustrată conjugal: sunt măritată de 30 de ani cu același om. Nu sunt o frustrată de prieteni bărbați: cred că proporția prietenilor mei bărbați și a femeilor prietene este egală. Când mă simt bine și destul de odihnită, îmi place să arăt bine, nu sunt frustrată estetic nici la 51 de

ani, dar ca la 51 de ani. Nu mă roade invidia pe nici un bărbat și nu mă roade nici o invidie: prețuiesc oamenii pentru ceea ce fac, pot să admir foarte bine și un lăcătuș, și un președinte de țară, cu condiția să lucreze cum trebuie. Admir oamenii în urma cărora rămâne ceva bun, util, n-are importanță ce, oameni care nu trăiesc degeaba, indiferent de sexul lor. Nu frustrările m-au împins spre feminism.

O.Ș.: *Dar ce anume?*

M.M.: Lipsa vizibilității ideilor femeiești în cultură, în politică, în economie, în societate, absența acestei perspective din tot ce înseamnă viața noastră structurată, publică. Eu spun tot timpul: *nimeni nu trăiește în locul meu*. Eu răspund pentru ce fac, dar când spun că nimeni nu trăiește în locul meu e foarte mult, te obligă îngrozitor. Cred că până la urmă sensul vieții fiecăruia vine din ce facem noi cu noi înșine, indiferent de determinările la care am fost supuși fără să vrem.

„În spațiul modernității, etica promovată de Gabriel Liiceanu este exotism curat"

O.Ș.: *A apărut, vara asta, o carte la Editura Compania,* Noii precupeți *de Adrian Gavrilescu, unde se vorbește despre „feminismul în familie" cultivat de Mihaela Miroiu, se vorbește despre matriarhatul de la SNSPA și despre „mormanul de poșete" tot de la SNSPA. Ai citit cartea?*

M.M.: Mi-au spus unii despre ea și m-am uitat la câteva pasaje, am răsfoit-o. Știi cu ce mi-a semănat? Exact cu tipul de comentariu care se documentează după bârfele de pe Internet, după părerile anonime postate la sfârșitul unor articole. Nici nu e frumos scrisă, ca să spun că o citesc de dragul scriiturii, și nici nu are vreun fel de caracteristică a unei cercetări. De ce să o citesc? Fiindcă mă bârfește și pe mine? Mă bârfește atâta lume!... Ce mai contează Adrian Gavrilescu.... Omul, dacă se documenta și intra în pagina de Internet a facultății, făcea o proporție între profesorii bărbați și profesoarele femei. El spune prostii și în privința asta; spune de 22 de purtătoare de poșete. Nu-i asta proporția. Cred că avem, de toate, șase profesoare titulare în Facultatea de Științe Politice. Nu sunt 22, cum spune Adrian Gavrilescu. N-a avut nici măcar curiozitatea să numere numele de femei și de bărbați, să le împartă între ele și să facă o proporție. Când văd că cineva e atât de superficial – nu poate face un gest elementar de documentare, nici măcar pe Internet –, nu pot să-l iau în serios. Nu pot să-mi pierd vremea cu toți bârfitorii pentru că n-aș mai putea să fac lucruri care țin de construcție: instituțională sau de domeniu.

O.Ş.: *Ai avut o reacție publică după ce Gabriel Liiceanu i-a trimis Monei Muscă o scrisoare deschisă.*

M.M.: Asta este cu totul altă poveste. Scrisoarea lui Gabriel Liiceanu merită comentată.

O.Ş.: *Spuneai ceva de responsabilitate proporţională. Ce înseamnă asta?*

M.M.: Responsabilitatea proporţională este un principiu fundamental al eticii în politică și chiar al eticii în general. Nu pot să pedepsesc cu aceeași unitate de măsură un om care a comis o greșeală absolut minoră față de un om care face o greșeală capitală din același registru. Este ca și când aș pedepsi, în planul dreptului, pe cineva pentru o crimă voluntară, deliberată, exact ca și pe cineva căruia îi intră mașina în șanț și acolo este un om pe care îl accidentează mortal. Atenție! Trebuie să văd cât a greșit un om și care este pedeapsa pe care o merită proporţional cu greșeala. Există un principiu al responsabilității în politică: fiecare răspunde direct proporţional cu gradul de informație și de putere pe care îl are. Într-un regim totalitar există grade de informație și de putere foarte clar distribuite ierarhic. Respectiv: șeful statului, Biroul Comitetului Central au maximum de responsabilitate. Comitetul Central are responsabilitate de nivelul doi. Comitetele județene au responsabilitate de nivelul trei. Într-un regim totalitar, un cetățean are un grad de responsabilitate mult mai redus decât un cetățean într-un regim democratic. Trebuie să vezi care e regimul politic și cum funcționează responsabilitatea. Într-un regim totalitar, responsabilitatea cetățenilor este minimă și a conducătoruilor este maximă. În democrație, cetățenii încep să fie responsabili – aleg, se pot exprima în spațiul public, pot să protesteze fără riscuri majore.

O.Ş.: *Chiar și în aceste condiții, Mona Muscă avea o responsabilitate când a semnat actul de colaborare cu Securitatea.*

M.M.: Da, nimeni nu spune că nu avea responsabilitate. Dar sentimentul meu este următorul: Gabriel Liiceanu este adeptul unui anumit tip de etică. În spațiul modernității, etica promovată de Gabriel Liiceanu este exotism curat. Când se discută despre etica în viața publică, în spațiul secular al vieții publice și se aplică paradigme mari de gândire – dacă este să mă gândesc la cele filozofice (kantiană, utilitaristă, cea legată de etica drepturilor sau de etica virtuților, ca să nu mă refer la eticile postmoderne) –, nu discuți niciodată în termeni absolutiști. Absolutismul nu se poate aplica într-un spațiu democratic. Dacă în România punem mereu problema *luptei între înger și diavol*, nu mă miră că o serie semnificativă de oameni (spre 6%) are nevoie de Războinicul Luminii Gigi Becali. Este o probă de imaturitate socială. Noi trebuie să încercăm să ne punem la punct, în sens normativ, cu ce înseamnă imoralitatea supremă din punctul de vedere al eticii politice.

O.Ş.: *Care e imoralitatea supremă?*

M.M.: Să folosești cetățenii ca mijloace pentru scopurile tale. Acesta este păcatul capital. A făcut Mona Muscă acest păcat? A crescut gradul de nefericire al oamenilor, dacă e să o analizăm utilitarist? A încălcat drepturile unei alte persoane, dacă o analizăm din perspectiva eticii drepturilor?

Oriunde mă uit, din oricare perspectivă aș porni, nu ajung deloc la concluzii asemănătoare celor formulate de Gabriel Liiceanu.

O.Ş.: *Mona Muscă n-a scăzut prea tare în sondaje. Ai o explicație?*

M.M.: Există două categorii de responsabilități: *responsabilitatea retrospectivă* – pentru faptele din trecut – și *responsabilitatea proiectivă* – cea pe care ți-o încredințează cetățeanul prin vot pentru faptele pe care are încredere că le vei face. Oamenii nu judecă doar în alb și negru pentru că știu că viața nu-i un joc de-a alba-neagra. Ei judecă mai nuanțat: au pus în cântar faptele acestei femei în politică, au alăturat greșeala acestei femei în istoria vieții ei, și rezultatul a fost că și-au păstrat, în cea mai mare măsură, încrederea în ea: 38% din populație are încredere în Mona Muscă. Este vorba despre o *încredere proiectivă*: ar vota-o în continuare. Astea sunt tipurile de analiză legate de încrederea publică, nu cele legate de morala absolută. Și mai e o problemă foarte importantă: Gabriel Liiceanu spune în volumul *Despre minciună* că el este adeptul eticii lui Ahile. Dacă ar fi adeptul eticii lui Odiseu, era susținătorul compromisurilor. Vreau să-ți spun că și în viața publică, și în viața privată fără compromisuri nu putem trăi. Există compromis benign, în parametri morali, și compromis malign, respectiv compromitere dramatică.

O.Ş.: *Dați-mi un exemplu de compromis care nu-i compromitere.*

M.M.: Alianța PD-PNL este un compromis.

O.Ş.: *Şi în relația bărbat-femeie când un compromis nu-i compromitere?*

M.M.: De exemplu, unul dintre protagoniștii cuplului are o aventură cu altcineva. Şi de această aventură află celălalt. Iar cel care a avut o aventură spune așa: *Da, e adevărat, numai că eu, de fapt, te prefer pe tine și aș vrea să ne petrecem viața împreună*. Sigur, ce s-a întâmplat între cei doi e un lucru foarte supărător. Totuși, ei hotărăsc că relația lor e *fundamentală* în raport cu această *deraiere* de moment, cu această buclă relațională, și fac un compromis. Acest compromis nu-i compromite fundamental. Cred că i-ar compromite fundamental în momentul în care unul dintre ei efectiv l-ar sacrifica pe celălalt pentru scopurile sale. Acela nu ar mai fi cuplu.

Te întreb un lucru: care dintre noi poate trăi fără compromisuri? Vreau să văd omul acela, care trăiește în societate, nu în peșteră, și nu face compromisuri, adică nu lasă de la sine, nu lasă un pic din ideile sale. Fiecare poate avea un nucleu de valori fundamentale, dar nu norme absolute, inflexibile. În situația în care spunem că *orice principiu este mai important decât orice om* și de dragul unui principiu sacrificăm orice om, asta nu mai este etică în democrație.

O.Ş.: *De ce nu accepți că Gabriel Liiceanu și-a exprimat un punct de vedere și o dezamăgire față de o persoană pe care o privea într-un fel și a ajuns să o deteste pentru minciuna ascunderii colaborării cu Securitatea.*

M.M.: Îți răspund jumătate în glumă, jumătate în serios: să se fi dus la emisiunea „Trădați din dragoste!". Avea o ieșire! Din nenorocire, noi suntem obligați, în calitate de intelectuali publici, să ne înfrânăm emoționalitatea printr-o abordare rațională. Nu putem să ne dăm drumul la patimi și la pasiuni în spațiul public. Aceasta este condiția unei persoane publice care acceptă inclusiv să-și calce pe inimă, dar trebuie să fie rezonabilă în spațiul public. Există zone din mass-media care sunt special destinate emoționalității, de aceea am și făcut apel la emisiunea „Trădați din dragoste". Eu cred așa: Gabriel Liiceanu a iubit ceea ce a reprezentat Mona Muscă și a fost groaznic de dezamăgit. Cred asta, înțeleg asta, e absolut uman. Dar Gabriel Liiceanu nu este tanti Frosa. Este un personaj care joacă rol de guru în spațiul public, iar gurul trebuie să aibă grijă să fie mereu înțelept. Are o datorie morală față de public: să fie gardianul echilibrului înțelept. Eu cred că trebuia să judece mai puțin pătimaș. Eu știu că e foarte talentat și îl admir pentru talentul lui. E realmente unul dintre oamenii cei mai talentați din spațiul public. Dar, câteodată, noi iubim mai mult metaforele decât ponderația, rezonabilitatea, judecata dreaptă, judecata cumpănită. Cred că suntem o țară moartă după metafore și compuneri libere.

Observator cultural, 19-25 octombrie 2006

Surse teoretice care mi-au inluenţat decisiv abordările

Airaksinen, Timo, 1988, *Ethics of Coercition and Authority*, University of Pittsburg Press, Pittsburg.

Arendt, Hannah, 1958, *The Human Condition*, Chicago University Press, Chicago.

Arendt, Hannah, 1994, *Originile totalitarismului*, Ion Dur și Mircea Ivănescu (trad.), Humanitas, București.

Aristotel, 1988, *Etica Nicomahică*, Stella Petecel (trad.), Editura Științifică și Enciclopedică, București.

Bobbio, Norberto, 2000, *In Praise of Meekness. Essays on Ethics and Politics*, Teresa Chataway (trad.), Polity Press, Cambridge.

Buckler, Samuel, 1994, *Dirty Hands. The Problem of Political Morality*, Avebury, Brookfield.

Card, Claudia (coord.), 1999, *On Feminist Ethics and Politics*, University Press of Kansas, Lawrence.

Daly, Mary, 1984, *Pure Lust. Elemental Feminist Philosophy*, Beacon Press, Boston.

Dworkin, Ronald, 1978, *Taking Rights Seriously*, Duckworth, Londra.

Foucault, Michel, 1997, *A supraveghea și a pedepsi. Nașterea închisorii*, Bogdan Ghiu (trad.), Humanitas, București.

Gilligan, Carol, 1982, *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*, Harvard University Press, Cambridge.

Habermas, Jürgen, 1998, *Sfera publică și transformarea ei structurală*, Janina Ianoși (trad.), Univers, București.

Hare, Richard Mervyn, 1981, *Moral Thinking: Its Levels, Method and Point*, Oxford University Press, New York.

Harris, John, 1985, *The Value of Life*, Routledge and Kegan Paul, Londra.

Hayek, Friedrich A., 1997, *Drumul către servitute*, Eugen B. Marian (trad.), Humanitas, București.

Isaac, Jeffrey, 2003, *The Poverty of Progressivism. The future of American Democracy in a Time of Liberal Decline*, Rowman & Littlefield Publishers, New York.

Johnson, Lawrence E., 1991, *A Morally Deep World. An Essay on Moral Significance and Environmental Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge.

Johnson, Peter, 1993, *Frames of Deceit. A Study of the Loss and Recovery of Public and Private Trust*, Harvard University Press, Cambridge.

Kant, Immanuel, 1972, *Critica rațiunii practice*, Editura Științifică, București.

Kant, Immanuel, 1972, *Întemeierea metafizicii moravurilor*, Editura Științifică, București.

Lerner, Gerda, 1986, *The Creation of Patriarchy*, Oxford University Press, New York.

McIntyre, Alisdair, 1998, *Tratat de morală*, Catrinel Pleșu (trad.), Humanitas, București.

Mill, John Stuart, 1994, *Utilitarismul*, Valentin Mureșan (trad.), Alternative, București.

Mill, John Stuart, 2001, *Despre libertate*, Adrian-Paul Iliescu (trad.), Humanitas, București.

Murdoch, Iris, 1970, *The Sovereignity of Good*, Routledge, Londra.

Nagel, Thomas, 1996, *Veșnice întrebări*, Germina Chiroiu (trad.), All, București.

Noddings, Nel, 1989, *Women and Evil*, University of California Press, Berkeley.

Nozick, Robert, 1997, *Anarhie, stat și utopie*, Mircea Dumitru (trad.), Humanitas, București.

O'Neil, Onora, 1975, *Acting in Principle*, Columbia University Press, New York.

Okin, Susan Moller, 1989, *Justice, Gender and Family*, Basic Books, New York.

Pateman, Carole, 1985, *The Problem of Political Obligation. A Critique of Liberal Theory*, University of California Press, Berkeley.

Pateman, Carole, 1988, *The Sexual Contract*, Stanford University Press, Stanford.

Phillips, Anne, 1997, *Engendering Democracy*, Polity Press, Cambridge.

Rawls, John, 1971, *A Theory of Justice*, Harvard University Press, Cambridge.

Rawls, John, 1993, *Political Liberalism*, Columbia University Press, New York.

Sandel, Michael, 1982, *Liberalism and the Limits of Justice*, Cambridge University Press, Cambridge.

Sandel, Michael (coord.), 1984, *Liberalism and Its Critics*, New York University Press, New York.

Sen, Amartya, 1988, *On Ethics and Economics*, Blackwell, Oxford.

Sen, Amartya, 2004, *Dezvoltarea ca libertate*, Cristina Ionescu, Nora Chiriță (trad.), Editura Economică, București.

Singer, Peter, 1979, *Practical Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge.

Singer, Peter (ed.), 1996, *A Companion to Ethics*, Blackwell, Oxford; *Tratat de etică*, Vasile Boari (coord.), Polirom, 2006.

Taylor, Charles, 1989, *Sources of the Self. The Making of Modern Identity*, Harvard, University Press, Cambridge.

Tronto, Joan, 1993, *Moral Boundaries. A Political Argument for an Ethic of Care*, Routledge, New York.

Veca, Salvatore, 1989, *Etica e politica. I dilemi del pluralismo: democrazia reale e democrazia possibile*, Garzanti, Milano.

Walzer, Michael, 1973, „Political action. The problem of dirty hands", *Philosophy and Public Affairs*, 2.

Weber, Max, 2003, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, Ihor Lemnij (trad.), Humanitas, București.

Weil, Simone, 1952, *The Need for Roots*, Routledge, Londra.

Young, Iris Marion, 1990, *Justice and the Politics of Difference*, Princeton, New Jersey.

Young, Iris Marion, 2000, *Inclusion and Democracy*, Oxford University Press, Oxford.

Cuprins

Abrevieri 7
De ce am scris despre morală în politică? 9
Mulțumiri 15

Partea I
Trecutul și păcatele

Între Autobiografie și Curriculum Vitae 21
1. Utopiile 26
2. Exilarea 37
3. Marsupialii 47
Maculații și neo-nuferii 57
Ea, cea mai rea dintre toți! 66
1. Păcatul păcatelor 66
2. Licheaua lichelelor 68
Cum să ieșim capcana jocului securisto-politic 72
Delațiunea ca obligație, cruciadă și voluptate 77
Delațiunea ca obligație 80
Democratizarea accesului la delațiune 82
Strategiile actuale ale delațiunii 83
„Democratizarea" accesului la delațiune 86

Partea a II-a
Autonomie, libertate și drepturi

Autonomia și păcatele contra ei 91
Etica mioritică 98
Ratare, da; rataţi, ba 102
Amărîţii, elitismul și cultura fără civilizație 106
Îţi trimit un ficat! 110
Catastrofa la români 115

Partea a III-a
Cetățenii și guvernanții

Retorica autosacrificiului 121
Amurgul maniheismelor 125
De la democrația de vitrină, la vitrină 129
Cultul parastaselor 133
Sărăcia cetățeniei 137
Sleirea civică 141
Reportaj banal. 146
O țară corcodușieră subminată
de ideologia integrării 146
A face, a te complace 151
Săracii și agenda publică 155
Apel la cetățenia responsabilă1 161
Ieftini și înapoiați 167
Sau exotismul lor, normalitatea noastră 167
Patria caritații de stat 174
Repartiția după nevoi 178
Marea încornorare 183
Politica subiectivă 189

Minciuna împotriva binelui public 195
Nu suntem încă oameni liberi 198
Când începe lupta antiimpostură
și antiincompetență? 203

Partea a IV-a
Politicienii

Ispita totalitară 209
Noi, imbecilii 214
Paternalism și conservatorism 220
Dați-ne statul înapoi!
Apel către politicieni 224
Cei mai activi oameni politici ai anului 2005 230
Constatări generale: Marele public tinde să uzurpe locul cetățeanului 230
O constatare particulară: Există două femei periculoase pentru impostura politică: Mona Muscă și Monica Macovei 232
România senzuală 236
Bolșevismul de clan și aria incompetenței 241
O succesiune de repetenții 241
Obsesia lipsă: problema competenței 243
Cu fața sau cu spatele
la promisiunile electorale? 246
Clientul nostru, stăpânul nostru!
Malpraxisul în consilierea politică 251
PIN: trufandaua politicii românești 257
Privilegiați de și din toate partidele, uniți-vă! 262
Mineriadele castei politice 266

Partea a V-a
Armonia discriminării
și „stridența corectitudinii politice”

Despre dreptate, noroc și merit 273
„Accesul interzis românilor și câinilor” 278
Cetățeanul de rangul întâi 282
De ce nu merg copiii romi la școală? 286
Ecologie în bătaia puștii 291
Dispreţul. Trei întrebări
pentru Mihaela Miroiu 294
Lumea făgăduinței 299
Dramele ascunse sub preș devin tragedii 307
A cuceri/A căpăta. Feminismul
de la Vest la Est 312
Femeile și liberalismul yoghin 321
Celebri și celebruțe, români și românculțe 326
Etică publică sau monopol pe morală? 330
1 Decembrie: examen moral 335

Partea a VI-a
Educația: reformă și donquijotism

Riscul dilemei: asimilare sau segregare? 343
Gheișa, vizitiul și ciobanul: noi „trenduri”
ale calificărilor în România 348
Cu Don Quijote înainte. Etica în universități 352
Leagănul politic al clanurilor universitare 361
Ofensivă și ofensă. Sau despre disputa
între „pedigriul” universitar occidental
și dreptul primului ocupant 368
Revoluția universitară și agenții acesteia.
Răspuns lui Marius Turda 374

Revoluția nu se face cu falanstere 374
Conduceri și profesori: starea de fapt 377
Întoarcerile fiilor „rătăcitori”: cazul fericit 379
Cum poate începe o revoluție? 381

Patul academic a lui Procust. Răspuns
lui Andrei Cornea 383
1. Fetișul publicațiilor ISI 383
2. Cele două excese: titluri fără
acoperire vs acoperire fără titluri *385*
3. Suntem pauperi în accesul la documentare *389*
4. Standardele pot deveni „un pozitivism
șablonard și nerod” *390*

Partea a VII-a
Trăim în cea mai bună Românie posibilă

Puteam să nu pierdem primii zece ani? 395
Fără mofturi și iluzii 400
Zece pentru România: sau
despre adolescența moravurilor și virtuților 404
Capitaliștii, natura și trecutul 410
Diagnostic de țară 414
Trăim în cea mai bună Românie posibilă 423
Globalizare pe propria piele: lecții de viață 428
Gânduri la intrarea în Uniune 433
În loc de final. Compunerea liberă:
criteriul popular de excelență 436
Interviu 439
„Cred că suntem o țară moartă după metafore și
compuneri libere” 439
Sindromul room-service 442
Chiar trebuie să scot toate săbiile? 443
Cred că am ieșit din carapacea academică *448*

Gigi Becali a încurcat Duhurile 450
Misoginismul nu e monopolul bărbaților 452
Fetele țes, cos, torc lână, băieții sunt operatori PC, aviatori 454
Nu frustrările m-au împins spre feminism 458
„În spațiul modernității, etica promovată de Gabriel Liiceanu este exotism curat." *459*
Surse teoretice care mi-au inluențat decisiv abordările 467

În colecţia Ego. Publicistică

au apărut:

Robert Turcescu – *Dans de Bragadiru*

Silviu Brucan – *Profeţii despre trecut şi despre viitor*

Cristian Tudor Popescu – *Libertatea urii*

Lucian Mîndruţă – *Fabrica de tămîie*

Radu Pavel Gheo – *Adio, adio, patria mea cu* î *din* i, *cu* â *din* a (ediţia I)

Eugen Istodor – *Vieţaşii de pe Rahova*

Vitalie Ciobanu – *Anatomia unui faliment geopolitic: Republica Moldova. Eseuri*

Vasile Gârneţ – *Intelectualul ca diversiune. Fragmente tragicomice de inadecvare la realitate*

Marius Tucă – *Verde-n faţă*

Radu Pavel Gheo – *DEX-ul şi sexul*

Silviu Brucan – *Secolul XXI: Viitorul Uniunii Europene. Războaiele în secolul XXI*

Radu Pavel Gheo – *Adio, adio, patria mea cu* î *din* i, *cu* â *din* a (ediţia a II-a)

Robert Turcescu – *Fiare vechi. Dileme cotidiene*

Radu Pavel Gheo – *Românii e deştepţi* (ediţia a II-a)

Andrei Codrescu – *Scrisori din New Orleans*

Dorin Tudoran – *Absurdistan. O tragedie cu ieşire la mare*

Mihaela Miroiu – *Neprețuitele femei*

Daniel Dăianu – *Ce vom fi în Uniune*

Ileana Mălăncioiu – *Crimă si moralitate*

Andrei Gheorghe – *Midnight Killer*

Robert Turcescu – *Dans de Bragadiru* (ediția a II-a)

Adrian Cioroianu – *Sic transit gloria...*

Alex. Leo Șerban – *De ce vedem filme*

Ruxandra Cesereanu – *Năravuri românești. Texte de atitudine*

Mircea Vasilescu – *Europa dumitale. Dus-întors între „noi" și „ei"*

Mihaela Miroiu – *Dincolo de îngeri și draci. Etica în politica românească*

în pregătire:

Eugen Istodor – *Cartea vieții mele*

www.polirom.ro

Redactor: Dan Daia
Coperta: Radu Răileanu
Tehnoredactor: Radu Căpraru

Bun de tipar: martie 2007. Apărut: 2007
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. Box 266
700506, Iași, Tel. & Fax (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33,
O.P. 37 • P.O. Box 1-728, 030174
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tipografia S.C. PRINT MULTICOLOR S.R.L. Iași
Str. Bucium, nr. 34, Iași 700265
tel. (0232)21.12.25, 23.63.88, fax. (0232)21.12.52